

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 2

Struktury danych i złożoność obliczeniowa

dr inż. Jarosław Rudy

Typ danych

Typ danych

Określony zbiór wartości wraz z określonymi operacjami, które można wykonywać na tych wartościach.

Proste przykłady:

- ▶ Przedział liczb całkowitych wraz z operacjami dodawania, odejmowania, mnożenia i dzielenia (całkowitoliczbowego).
- ▶ Przedział liczb rzeczywistych wraz z operacjami dodawania, odejmowania, mnożenia i dzielenia. Problem zaokrąglania.
- ▶ Przedział liczb naturalnych z operacjami dodawania, odejmowania, mnożenia i dzielenia (całkowitoliczbowego) w systemie z resztą.

Abstrakcyjny typ danych

Abstrakcyjny typ danych (ADT)

Opis typu danych uwzględniający własności wartości i wykonywanych na nich operacji bez uwzględnienia (określenia) szczegółów reprezentacji danych i implementacji operacji.

- ▶ ADT opisuje wymagane własności operacji, ale nie sposób ich zapewniania (definiuje interfejs typu danych).
- ▶ ADT opisuje logiczny aspekt danych.
- ▶ ADT powinien dokładnie opisywać wszystkie istotne przypadki.
- ▶ Przykładem ADT jest lista.

Struktura danych

Struktura danych (SD)

Opis (format) danych, określający sposób ich reprezentacji, przechowywania i zarządzania nimi.

- ▶ SD stanowi konkretną realizację pewnego ADT (definiuje implementację typu danych).
- ▶ SD opisuje fizyczny aspekt danych, zależny od konkretnej platformy (oprogramowania i sprzętu).
- ▶ Przykładami SD implementującymi listę (ADT) są tablica dynamiczna i lista wiązana.
- ▶ SD zasadniczo dotyczy danych przechowywanych w pamięci operacyjnej (RAM).

Struktura danych a ADT

- ▶ Czy struktura zbiorów rozłącznych jest strukturą danych czy ADT?
- ▶ Podział na struktury danych i ADT może być płynny.
- ▶ Lista lub słownik opisują tylko operacje i podstawowe własności, są więc ADT.
- ▶ Lista wiązana i tablica dynamiczna opisują konkretną implementację i strukturę w pamięci wykorzystując cechy języka programowania, są więc strukturami danych.
- ▶ Niektóre typy (np. kopiec, drzewo, graf, binarne drzewo poszukiwań) mogą być traktowane zarówno jako ADT jak i struktura danych, zależnie od kontekstu.
- ▶ Istotne jest co z przyjęcia danego ADT/SD wynika oraz które ADT/SD może być użyte do (wydajnej) implementacji których ADT/SD.

Typowe operacje na ADT/SD

- ▶ Stwierdzenie czy kolekcja jest pusta.
- ▶ Zwrócenie liczby elementów w kolekcji.
- ▶ Wyszukanie elementu:
  - ▶ po pozycji,
  - ▶ po kluczu,
  - ▶ po wartości.
- ▶ Dodanie elementu (też wg pozycji).
- ▶ Usunięcie elementu (wg pozycji, klucza, wartości).
- ▶ Przejrzenie (przejście) przez kolekcję.

Typy danych – przykłady (1)

Proste typy danych z języków programowania, niskopoziomowo zawsze są reprezentowane za pomocą bitów.

- ▶ Typy stałoprzecinkowe.
  - ▶ Typy liczbowe, z reguły całkowitoliczbowe.
  - ▶ Ze znakiem lub bez.
  - ▶ Reprezentacja w naturalnym kodzie binarnym lub kodzie uzupełnieniowym do 2.
  - ▶ Względnie wysoka precyzja i dokładność wyniku.
  - ▶ Względnie niski zakres wartości, problem nadmiaru.
  - ▶ Dzielenie „całkowitoliczbowe”.
  - ▶ Typy z C/C++: int, long int, unsigned int, short int, czasami też char i boolean.

Typy danych – przykłady (2)

- ▶ Typy zmiennoprzecinkowe.
  - ▶ Typy liczbowe, odzwierciedlenie liczb rzeczywistych.
  - ▶ Ze znakiem.
  - ▶ Reprezentacja z użyciem 3 liczb binarnych: znaku, ułamka z zakresu [0, 1) i przesuniętego wykładnika.
  - ▶ Duży zakres wartości, dostateczna precyzja.
  - ▶ Dzielenie „rzeczywistoliczbowe” .
  - ▶ Ograniczona dokładność (błąd reprezentacji, zaokrąglenia), nadmiar, niedomiar, NaN, wyjątki, brak łączności.
  - ▶ Typy z C/C++: float, double.

Typy danych – przykłady (3)

- ▶ Big numbers.
  - ▶ python domyślnie wspiera dowolnie duże liczby całkowite (np. zapis liczb w systemie o podstawie 2^{30} przy użyciu tablicy).
  - ▶ Biblioteka BigNumbers pythona zapewnia dowolnie duże liczby dowolnej precyzji.
- ▶ Typ znakowy (char w C/C++).
  - ▶ Łańcuchy znaków (string).
    - ▶ Realizowane jako tablica.
    - ▶ Ograniczony rozmiar (przechowywany w zerowym elemencie tablicy), stosowane w Pascalu.
    - ▶ Null-terminated string (ASCIIZ, C string). Dowolna długość, łańcuch kończy pierwszy znak null. Powolne liczenie długości.

Typy danych – przykłady (4)

- ▶ Typ tablicowy (tablice statyczne).
  - ▶ Typ złożony, przechowuje wiele elementów (zwykle identycznego typu) zajmujących ciągły obszar pamięci.
  - ▶ Dostęp przez indeks (arytmetyka wskaźników).
  - ▶ Ustalony rozmiar.
- ▶ Typ strukturalny.
  - ▶ Typ złożony, przechowuje wiele elementów (zajmując ciągły obszar pamięci), elementy mogą być różnego typu.
  - ▶ Dostęp poprzez nazwę elementu.
  - ▶ Typy zawarte w strukturze często są niezmienne (w przeciwieństwie do wartości).
  - ▶ Definiowany przez użytkownika.

Typy danych – przykłady (5)

- ▶ Typ obiektowy.
  - ▶ Typ złożony rozszerzający typ strukturalny o definicje dozwolonych operacji.
  - ▶ Definiowany przez użytkownika.
  - ▶ Enkapsuluje własny kompletny typ danych (zbiór wartości powiązany z operacjami).
  - ▶ Jeden z paradymatów programowania obiektowego w wielu językach (C++, python, Java, Javascript, C# itd.).
  - ▶ Stanowi podstawę do tworzenia ADT i SD niewspieranych natywnie przez język.

ADT – przykłady (1)

- ▶ Kolekcja (collection) i kontener (container) – ogólna grupa elementów ze sposobem przechowywania i dostępu.
- ▶ Lista (list) – zachowuje kolejność elementów (kolekcja liniowa). Elementy mogą się powtarzać. Dowolne wstawianie i usuwanie elementów.
- ▶ Zbiór (set) – brak kolejności, elementy nie mogą się powtarzać. Operacje z teorii zbiorów.
- ▶ Multizbiór (multiset) – odpowiednik zbioru, w którym elementy mogą się powtarzać.

ADT – przykłady (2)

- ▶ Kolejka (queue) – zachowuje kolejność, operacje możliwe tylko na końcach kolejki.
  - ▶ Kolejka First In-First Out (FIFO) – dodawanie na jednym końcu, usuwanie z drugiego końca.
  - ▶ Kolejka Last In-First Out (LIFO), stos – dodawanie i usuwanie elementów na tym samym końcu.
  - ▶ Kolejka dwustronna (double-ended queue, deque) – dodawanie i usuwanie na obu końcach.
  - ▶ Kolejka priorytetowa – kolejność definiowana przez priorytet elementu (elementy o wyższym priorytecie są usuwane pierwsze).

ADT – przykłady (3)

- ▶ Mapa (map), tablica asocjacyjna (associative table) lub słownik (dictionary)
– przechowuje elementy w postaci pary klucz-wartość. Klucze nie mogą się powtarzać (klucz ma co najwyżej jedną wartość).
- ▶ Multimapa, multisłownik – odpowiednik mapy, w którym klucze mogą się powtarzać (klucz może mieć wiele wartości).
- ▶ Drzewo (tree) – każdy element ma jeden element rodzica (z wyjątkiem tzw. korzenia), każdy element może mieć potomków (dowolną liczbę).
- ▶ Graf (graph) – dowolne połączenia pomiędzy elementami, z lub bez określania kierunków.

Struktury danych – przykłady

- ▶ Tablica dynamiczna – tablica o zmiennej liczbie elementów zajmujących ciągły obszar w pamięci. Często stosowana do implementacji wielu ADT (lista, stos, kolejka, drzewo binarne). Dostęp indeksowy (swobodny).
- ▶ Lista wiązana – elementy nie muszą zajmować ciągłego obszaru pamięci. Narzut pamięci. Dostęp sekwencyjny. Używana do implementacji ADT takich jak lista, stos czy kolejka.
- ▶ Tablica mieszająca (hash table) – korzysta z funkcji mieszających. Używana do implementacji słownika.
- ▶ Binarne drzewa poszukiwań, drzewa czerwono-czarne, drzewa AVL – używane do implementacji słowników.
- ▶ Macierz sąsiedztwa, lista sąsiedztwa, lista krawędzi – struktury danych używane do reprezentacji grafów.

Złożoność obliczeniowa (1)

Złożoność obliczeniowa

Ilość zasobów potrzebnych algorytmowi do poprawnej pracy.

- ▶ Złożoność obliczeniową określa się dla konkretnego problemu oraz konkretnego algorytmu, programu lub operacji.
- ▶ Najczęściej interesuje nas pojedyncza operacja ADT/struktury danych, ale możliwe jest rozważanie ciągu wielu operacji.
- ▶ Zwykle rozważa się albo konkretny rozmiar problemu (np. konkretny rozmiar listy, drzewa itd.), albo określa się złożoność jako funkcję, której argumentem jest rozmiar problemu.
  - ▶ Ile trwa wyszukanie elementu w liście N elementów?

Złożoność obliczeniowa (2)

Zasoby rozpatrywane w złożoności obliczeniowej:

- ▶ Złożoność czasowa.
- ▶ Złożoność pamięciowa.
- ▶ Złożoność komunikacji.
- ▶ Złożoność „równoległa” (liczba procesorów).

Złożoność czasowa

Złożoność (obliczeniowa) czasowa

Czas potrzebny do zakończenia algorytmu.

- ▶ Często szacowana liczbą elementarnych operacji.
- ▶ W praktyce występują nie tylko operacje elementarne.
- ▶ Różne operacje zajmują różny czas na różnych maszynach.
- ▶ W praktyce ilość czas rzeczywistego (wall time) potrzebnego do zakończenia algorytmu.
  - ▶ Także CPU time, problem pamięci podręcznej, narzut systemu operacyjnego itd.
  - ▶ W niektórych sytuacjach – liczba operacji odczytu/zapisu pamięci operacyjnej.

Złożoność pamięciowa (1)

Złożoność (obliczeniowa) pamięciowa

Ilość pamięci (liczba komórek, bajtów itp.) potrzebnych do zakończenia algorytmu.

- ▶ Pamięć wejścia – pamięć potrzebna do zapisania danych wejściowych.
- ▶ Pamięć pomocnicza (dodatkowa) – pamięć potrzebna do zakończenia algorytmu z pominięciem pamięci wejścia.
- ▶ W praktyce często podaje się jedynie pamięć pomocniczą.

Złożoność pamięciowa (2)

Algorytm działający w miejscu (in-place)

Algorytm który nie potrzebuje pamięci pomocniczej proporcjonalnej do wielkości danych wejściowych.

Pojęcie nieścisłe, różne definicje praktyczne:

- ▶ Algorytm którego pamięć pomocnicza ma rozmiar co najwyżej stały (tj. $O(1)$).
- ▶ Algorytm którego pamięć pomocnicza ma rozmiar co najwyżej logarytmiczny (tj. $O(\log N)$).
- ▶ Czasami dopuszcza się dodatkową pamięć $O(N)$, o ile nie służy do przetwarzania wejścia.

Scenariusze złożoności (1)

Algorytmy mają różną złożoność dla różnych danych wejściowych. Dla uproszczenia analizy, często zakłada się konkretne scenariusze (przypadki).

- ▶ Przypadek pesymistyczny (worst-case) – dane dla których rozpatrywana złożoność jest największa.
- ▶ Bardzo często wykorzystywany.
- ▶ Gwarancja złożoności.
- ▶ Ograniczona użyteczność (ekstremalne przypadki są zwykle rzadkie).
- ▶ Jeśli nie można ustalić, to można zastąpić górnym ograniczeniem.

Scenariusze złożoności (2)

- ▶ Przypadek średni/typowy (average-case) – przypadek który jest wartością oczekiwana dla całego rozkładu prawdopodobieństwa możliwych danych wejściowych.
  - ▶ Dość często wykorzystywany i użyteczny.
  - ▶ Często liczba zestawów danych wejściowych jest nieograniczona (nieskończona) – jak wyznaczyć?
- ▶ Przypadek optymistyczny (best-case) – dane dla których rozpatrywana złożoność jest najmniejsza.
  - ▶ Prawie nieużywny (niewielka użyteczność).
  - ▶ Jeśli nie można ustalić, to można zastąpić dolnym ograniczeniem.
- ▶ Inne – np. 95-ty percentyl.

Asymptotyczne tempo wzrostu

- ▶ Konieczność porównywania złożoności algorytmów dla różnego rozmiaru danych wejściowych.
- ▶ Często trudno jest ustalić dokładną złożoność (np. $15n^2 + 123n - 64$).
- ▶ Dla dużych n współczynniki (15, 123 i 64 powyżej) często nieistotne.
- ▶ Dla dużych n mniejsze miany ($123n$ lub 64) często nieistotne przy większych ($15n^2$).

Powyższe doprowadziło do pojęć asymptotycznego tempa wzrostu i rzędu funkcji złożoności obliczeniowej. Asymptotyczność oznacza, że rozpatruje się jak funkcja zachowuje się gdy $n \rightarrow \infty$.

Notacja dużego O (1)

Notacja dużego O

Dane są funkcje $f(x)$ oraz $g(x)$. Mówimy, że f jest rzędu co najwyżej g , co zapisujemy $f \in O(g)$, wtedy i tylko wtedy gdy:

$$\exists_{c \in \mathbb{R} \setminus \{0\}} \quad \exists_{x_0 \in \mathbb{R}} \quad \forall_{x \geqslant x_0} : \quad f(x) \leqslant c \cdot g(x). \quad (1)$$

- ▶ Czyli możemy znaleźć taki (wspólny) ogon obu funkcji (od x_0 „w prawo”) i taką skalę funkcji g , że w tym ogonie zawsze $f(x)$ jest nie większa niż przeskalowane $g(x)$.
- ▶ Równoważnie można w definicji zapisać $c \cdot f(x) \leqslant g(x)$. Skala po prostu się odwraca (np. z $\frac{7}{2}$ na $\frac{2}{7}$).
- ▶ Często zamiast $f \in O(g)$ zapisuje się $f = O(g)$, ale jest to mylące i nie ma nic wspólnego z matematyczną równością! Z faktu że $f \in O(g)$ niekoniecznie wynika że $g \in O(f)$!

Notacja dużego O (2)

- ▶ $100n^2 \in O(n^2)$ – współczynnik bez znaczenia.
- ▶ $n^5 + n^3 + n - 5 \in O(n^5)$ – mniejsze miany nie mają znaczenia.
- ▶ $n^2 \in O(n^3)$ – kwadrat jest co najwyżej sześcianem.
- ▶ $n^2 \in O(2^n)$ – pomimo, że na odcinku $(2, 4)$ to n^2 jest większe.
- ▶ $n^3 \notin O(n^2)$ – jakikolwiek ogon i skalę dobierzemy, sześcian w końcu przegoni kwadrat.

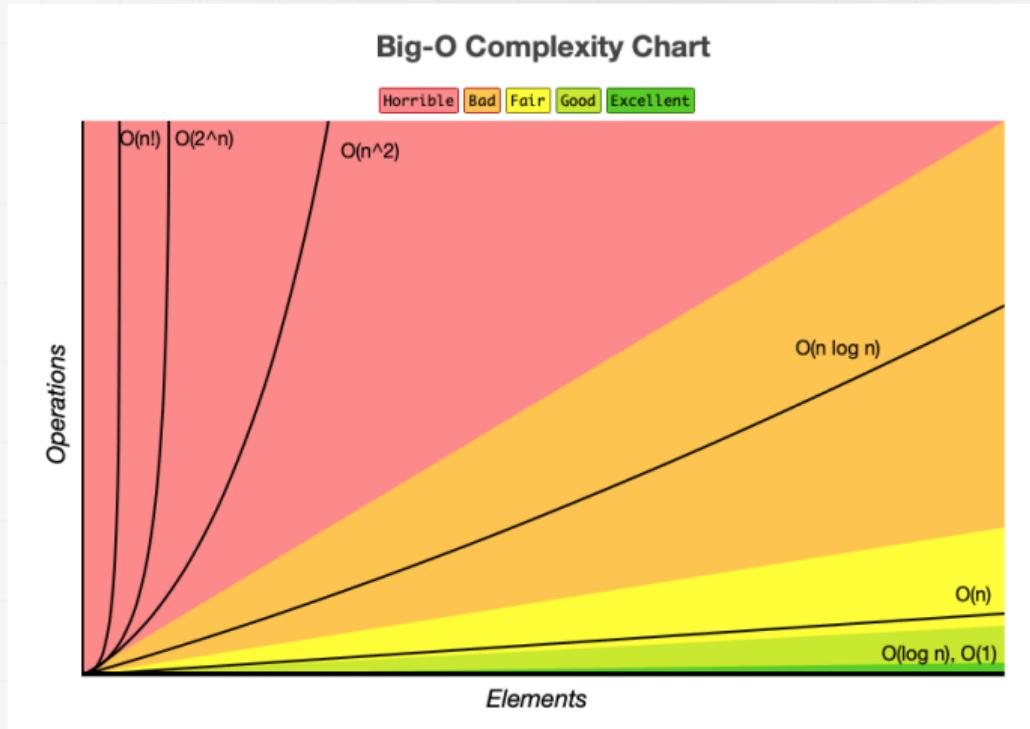
Istotne rzędy złożoności (1)

Niektórzy rzędy złożoności obliczeniowej (w kolejności rosnącej):

- ▶ $O(1)$ – złożoność stała (tj. ograniczona z góry przez stałą).
- ▶ $O(\log n)$ – złożoność logarytmiczna, dla dużego n traktowana jak $O(1)$.
- ▶ $O(n)$ – liniowa.
- ▶ $O(n^2)$ – kwadratowa. Dla niektórych problemów uznawana za szybką, dla niektórych (np. sortowanie) za powolną.
- ▶ $O(n^3)$ – sześciian.
- ▶ $O(2^n)$ – wykładnicza, zwykle nieakceptowalnie powolna.
- ▶ $O(n!)$ – silnia.

Istotne rzędy złożoności (2)

Source: [1]

Duże O – niuanse i praktyka (1)

- ▶ Fakt, że duże O oznacza „co najwyżej” (ograniczenie z góry), nie znaczy, że służy tylko i wyłącznie do opisu najgorszego przypadku!
- ▶ Zadanie: w grupie n studentów znaleźć jednego nieobecnego.
- ▶ Optymistycznie potrzeba 1 sprawdzenia, średnio $\frac{1+n}{2}$, pesymistycznie n .
- ▶ Każdy z tych scenariuszy można ograniczyć od góry, odpowiednio $O(1)$, $O(n)$ oraz $O(n)$.
- ▶ Każdy można też ograniczyć poprzez np. $O(n^2)$, ale zwykle interesuje nas możliwe dokładne ograniczenie.

Duże O – niuanse i praktyka (2)

- ▶ Czasami dla rzeczywistych rozmiarów danych algorytm o złożoności wyższego rzędu jest praktyczniejszy. Przykładowo:
  - ▶ Złożoność 2^n kontra $1\,000\,000n^2$.
  - ▶ Złożoność 2^n kontra n^{10} .
- ▶ Arytmetyka dużego O (przykłady):
  - ▶ $O(n) + O(n^2) = O(n + n^2) = O(n^2)$.
  - ▶ $10n^2 - O(n) + 15 = O(n^2) - O(n) + O(1) = O(n^2 - n + 1) = O(n^2)$
  - ▶ $10n^2 - O(n) + 15 = O(10n^2 - n + 15) = O(n^2)$.
  - ▶ $15n \cdot O(n^3) = O(15n^4) = O(n^4)$.
  - ▶ $O(\log n) \cdot O(n^2) = O(n^2 \log n)$.
  - ▶ $(3n + 1)^2 = 9n^2 + O(n)$.

Inne notacje

Wszystkie notacje zakładają, że rozważamy odpowiedni ogon funkcji i odpowiednie skale.

- ▶ $f \in O(g)$, duże O – f jest co najwyżej rzędu g .
- ▶ $f \in \Omega(g)$, duże omega – f jest co najmniej rzędu g .
- ▶ $f \in \Theta(g)$, teta – f jest rzędu (dokładnie) g . Implikuje $f \in O(g)$ oraz $f \in \Omega(g)$.
- ▶ $f \in o(g)$, małe o – f jest rzędu niższego niż g . Implikuje $f \in O(g)$.
- ▶ $f \in \omega(g)$, małe omega – f jest rzędu wyższego niż g . Implikuje $f \in \Omega(g)$.

Koszt zamortyzowany

- ▶ Różne definicje. Najczęściej wychodzi się od pesymistycznego sumarycznego kosztu ciągu k operacji (tych samych lub różnych).
- ▶ Z otrzymanej sumy wyciągamy średnią.
- ▶ Ponieważ zakładamy pesymizm każdej operacji, to wynik nie jest tym samym co analiza średniego przypadku (nie opiera się na probabilistyczne).
- ▶ Koszt zamortyzowany pojedynczej operacji w ciągu może być różny (mniejszy) niż koszt tej samej operacji w tym samym ciągu obliczony z użyciem analizy najgorszego przypadku!

Koszt zamortyzowany – przykład

- ▶ Mamy zakład z n maszynami. Uruchamiane są razem jednym przyciskiem (jedna czynność), ale raz na n uruchomień trzeba je najpierw pojedynczo przeglądać ($n + 1$ czynności).
- ▶ Pesymistyczny czas pojedynczej operacji uruchomienia wynosi więc $O(n)$.
- ▶ Rozpatrzmy koszt pojedynczej operacji w ciągu n kolejnych uruchomień:
  - ▶ Klasyczna analiza najgorszego przypadku:

$$\frac{n \cdot O(n)}{n} = O\left(\frac{n^2}{n}\right) = O(n). \quad (2)$$

- ▶ Koszt zamortyzowany:

$$\overbrace{\frac{1+1+\dots+1+n+1}{n}}^{\text{n-1 razy}} = O\left(\frac{2n}{n}\right) = O(1). \quad (3)$$

Bibliografia

<https://blog.teclado.com/time-complexity-big-o-notation-python/>

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 3
Listy

dr inż. Jarosław Rudy

Lista (ADT)

- ▶ Lista jest kontenerem przechowującym elementy.
- ▶ Elementy mogą być identycznego lub różnego typu.
- ▶ Lista zachowuje (określa) kolejność elementów.
- ▶ Elementy mogą się powtarzać.
- ▶ Jeden element ma jedną wartość (ale tą wartością może być kolejna kolekcja).
- ▶ Lista ma zmienną długość i zawartość (elementy można dodawać, usuwać i modyfikować).

Lista – operacje (1)

Na liście typowo rozważa się następujące operacje:

- ▶ Stworzenie pustej listy.
- ▶ Dostęp (zwrócenie) elementu na pozycji i .
- ▶ Dodanie elementu e na pozycji i (tj. przed elementem i -tym). Specjalne przypadki:
  - ▶ Dodanie elementu e na początek listy.
  - ▶ Dodanie elementu e na koniec listy.

Lista – operacje (2)

- ▶ Usunięcie elementu e na pozycji i . Specjalne przypadki:
  - ▶ Dodanie elementu e na początku listy.
  - ▶ Dodanie elementu e na końcu listy.
- ▶ Zwrócenie rozmiaru (liczby elementów) listy.
- ▶ Sprawdzenie czy lista jest pusta.
- ▶ Wyszukanie elementu e .

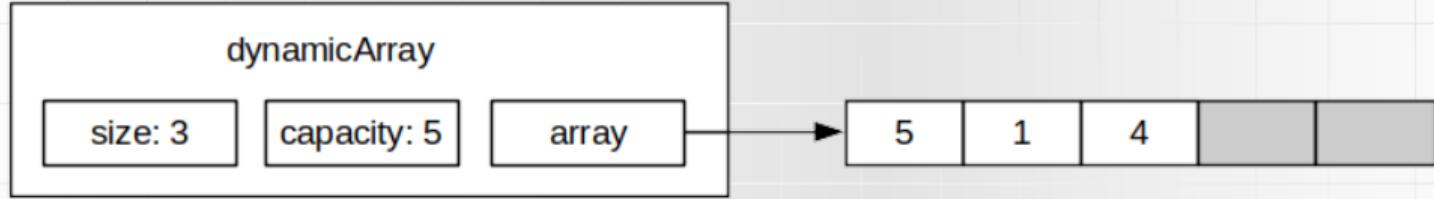

Tablica dynamiczna (1)

- ▶ Struktura danych będąca implementacją listy (ADT).
- ▶ Najczęściej przechowuje:
  - ▶ array – wskaźnik na tablicę utworzoną dynamicznie (`new`, `malloc()` itp.).
  - ▶ capacity – rozmiar tablicy `array` (w liczbie elementów).
  - ▶ size – liczba przechowywanych elementów.
- ▶ Zajmowana pamięć: $capacity + 3$, czyli $O(capacity)$.
  - ▶ W praktyce $capacity < 2n$, więc zajmowany rozmiar to pomiędzy $n + 3$ a $2n + 3$, czyli $O(n)$.

Tablica dynamiczna (2)

„Pierwsza” implementacja operacji:

- ▶ Stworzenie pustej listy:

- ▶ $array \leftarrow null$
- ▶ $size \leftarrow 0$
- ▶ $capacity \leftarrow 0$
- ▶ czas: $O(1)$.

Tablica dynamiczna (3)

- ▶ Zwrócenie rozmiaru listy:
  - ▶ Zwrócenie *size*.
  - ▶ czas: $O(1)$.
- ▶ Sprawdzenie czy lista jest pusta:
  - ▶ Zwrócenie wartości wyrażenia *size == 0*.
  - ▶ czas: $O(1)$.
- ▶ Zwrócenie elementu na pozycji i – w czasie $O(1)$ dzięki arytmetyce wskaźników (tablica *array* ma dostęp swobodny przez indeks i).
  - ▶ Błąd jeśli $i < 0$ lub $i \geq size$.

Tablica dynamiczna (4)

- ▶ Wyszukanie elementu e .
  - ▶ Sprawdzamy kolejne elementy, porównując je z e do czasu znalezienia pasującego elementu (zwrócenie e , prawdy itp.) lub do wyczerpania elementów (zwrócenie nulla, fałszu itp.).
  - ▶ Optymistycznie: sprawdzany jeden element – czas $O(1)$.
  - ▶ Średnio: sprawdzamy połowę elementów tj. $\lceil \frac{n}{2} \rceil$ – czas $O(n)$.
  - ▶ Pesymistycznie: sprawdzamy wszystkie n elementów – czas $O(n)$.
- ▶ Przejrzenie (np. wypisanie wszystkich elementów) również zajmuje czas $O(n)$.

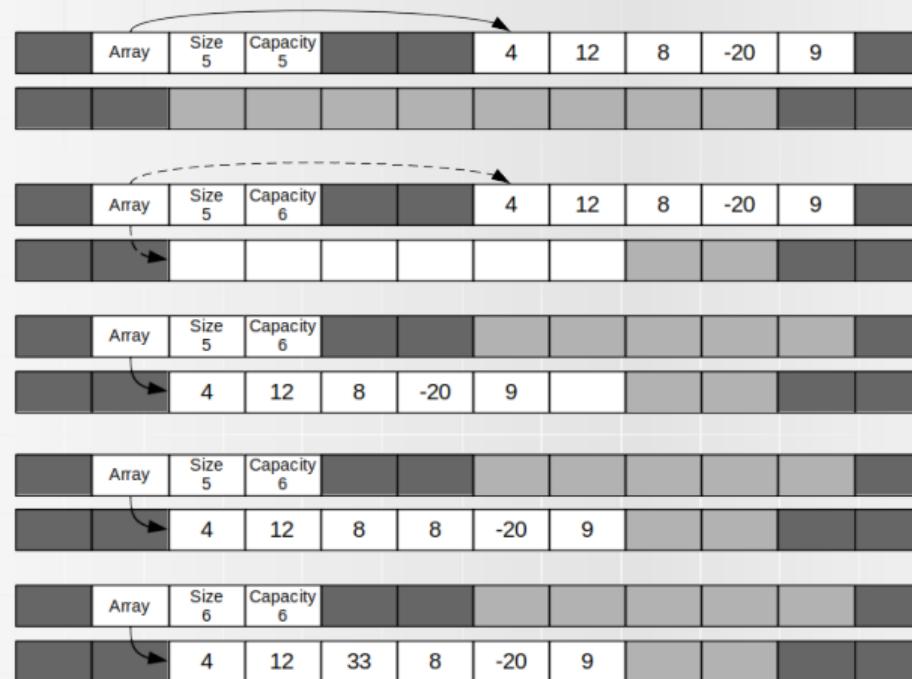
Tablica dynamiczna (5)

W najprostszej implementacji dodanie elementu e na pozycji i składa się z kilku etapów:

- ▶ Zwiększenie rozmiaru tablicy $array$ o 1.
  - ▶ Funkcja `realloc()` zmienia rozmiar tablicy i może wymagać przeniesienia tablicy do nowej lokalizacji (`memcpy()`).
  - ▶ $capacity \leftarrow capacity + 1$
  - ▶ Czas $O(1)$ lub $O(n)$, zależnie czy kopiowano tablicę.
- ▶ Przeniesienie (np. w pętli) elementów od pozycji $n - 1$ do i o jeden w prawo.
  - ▶ Czas wynosi $O(n - i)$, pesymistycznie $O(n)$.
- ▶ Wstawienie e na pozycję i w czasie $O(1)$:
  - ▶ $array[i] \leftarrow e$
  - ▶ $size \leftarrow size + 1$
- ▶ Czas całej operacji pesymistycznie i średnio $O(n)$, optymistycznie $O(1)$.

Tablica dynamiczna (6)

Przykładowe wstawienie ($e = 33, i = 2$).

Tablica dynamiczna (7)

- ▶ Dodanie elementu e na początku ($i = 0$) jest takie samo, ale czas jest zawsze $O(n)$, nawet jeśli nie trzeba przenosić tablicy podczas `realloc()`.
- ▶ Dodanie elementu e na końcu ($i = n - 1$) jest takie samo, ale czas wynosi $O(1)$ z wyjątkiem sytuacji, gdy `realloc()` przeniesie tablicę.
- ▶ Powyższa podstawowa implementacja operacji dodawania zakłada, że zaczynamy od pustej tablicy ($capacity = 0$) i zwiększamy rozmiar zawsze o 1 (tzn. zawsze $size = capacity$).

Tablica dynamiczna (8)

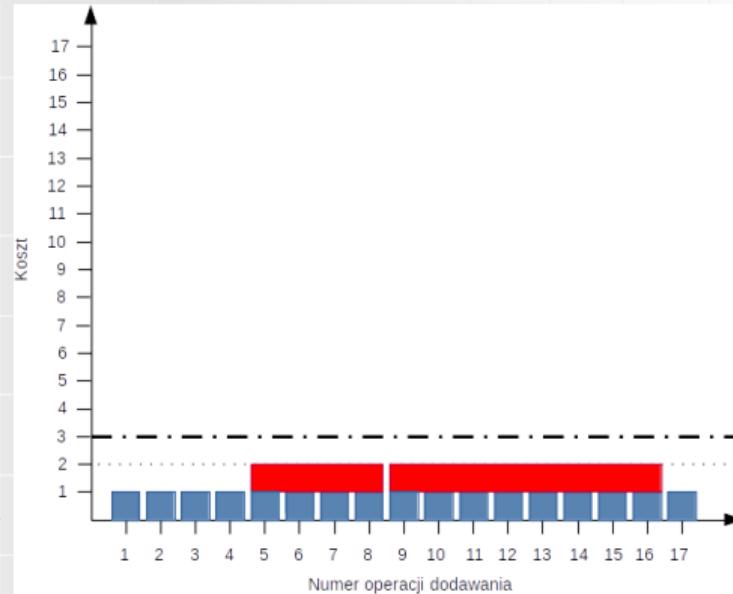
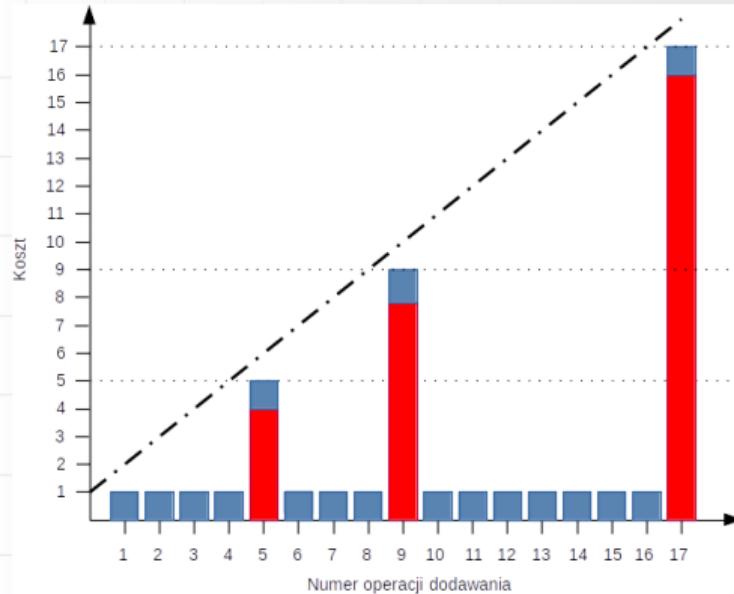
Implementacja ulepszona.

- ▶ Zaczynamy od zaalokowanej, ale pustej tablicy (np. $size = 0$, $capacity = 4$).
- ▶ Przez pierwsze 4 operacje dodawania, nie trzeba będzie kopiować pamięci!
- ▶ Za każdym razem kiedy brakuje miejsca, zwiększamy rozmiar tablicy dwukrotnie ($capacity = 2size$).
- ▶ Podobnie jak poprzednio, przy każdym braku miejsca w tablicy może dojść do konieczności kopowania pamięci... ale brak miejsca zdarza się rzadziej.
- ▶ Ścisłej, jeśli odbywa się kopowanie zajmujące $O(n)$, to wiemy, że n poprzednich operacji dodawania nie wymagało kopowania!
  - ▶ Pesymistycznie jest dalej $O(n)$, ale w koszcie zamortyzowanym jest $O(1)$!

Tablica dynamiczna (9)

Klasyczny analiza przypadku pesymistycznego vs koszt zamortyzowany

Tablica dynamiczna (10)

Klasyczna analiza:

Operacja	Optymistycznie	Średnio	Pesymisycznie
Dodanie na dowolnej pozycji	$O(1)$	$O(n)$	$O(n)$
Dodanie na początku	$O(n)$	$O(n)$	$O(n)$
Dodanie na końcu	$O(1)$	$O(n)$	$O(n)$

Koszt zamortyzowany:

Operacja	Optymistycznie	Średnio	Pesymisycznie
Dodanie na dowolnej pozycji	$O(1)$	$O(n)$	$O(n)$
Dodanie na początku	$O(n)$	$O(n)$	$O(n)$
Dodanie na końcu	$O(1)$	$O(1)$	$O(1)$

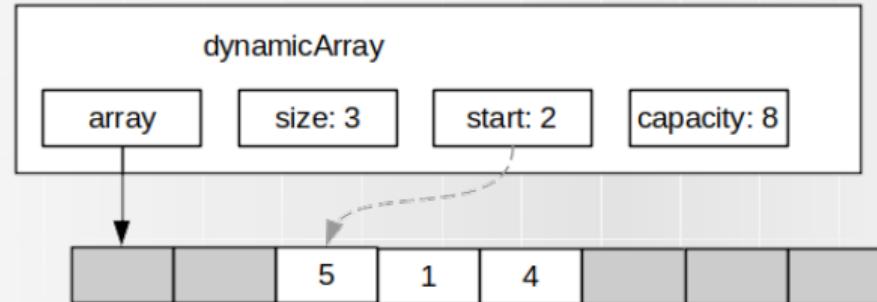
Tablica dynamiczna (11)

Usuwanie elementu z pozycji i zasadniczo działa podobnie do dodawania, lecz kolejność jest inna:

- ▶ Skopiowanie elementów od $i+1$ do $n-1$ o jedną pozycję w lewo oraz zmniejszenie `size` o 1.
- ▶ Zmniejszenie rozmiaru tablicy (oraz *capacity*). Może następować o 1 lub co jakiś czas (analogicznie do dodawania).
- ▶ Jeśli usuwany element ma zostać zwrócony, należy go zapamiętać przed pierwszym krokiem!
- ▶ Zmniejszanie tablicy dalej może wymagać kopiowania pamięci (zależnie od implementacji `realloc()`).
- ▶ Można pominąć zmniejszanie rozmiaru tablicy, ale rozmiar struktury nie będzie wtedy $O(n)$.

Tablica dynamiczna (12)

- ▶ Czy da się zredukować złożoność $O(n)$ dla dodawania i usuwania na początku?
- ▶ Zaalokowanie więcej miejsca i przesunięcie indeksu fizycznego względem logicznego – zostaje z przodu miejsce na indeksy „ujemne”.
- ▶ Konieczne dodanie i aktualizacja pozycji początkowej.
- ▶ Alokacja i dealokacja raz na jakiś czas analogicznie jak poprzednio.

Tablica dynamiczna (13)

Po dodaniu wspomnianego usprawienia:

Operacja	Optymistycznie	Średnio	Pesymisycznie
<code>addFront(e)</code>	$O(1)$	$O(1)$ (amort.)	$O(1)$ (amort.)
<code>removeFront()</code>	$O(1)$	$O(1)$ (amort.)	$O(1)$ (amort.)
<code>addBack(e)</code>	$O(1)$	$O(1)$ (amort.)	$O(1)$ (amort.)
<code>removeBack()</code>	$O(1)$	$O(1)$ (amort.)	$O(1)$ (amort.)
<code>add(e,i)</code>	$O(1)$	$O(n)$	$O(n)$
<code>remove(i)</code>	$O(1)$	$O(n)$	$O(n)$

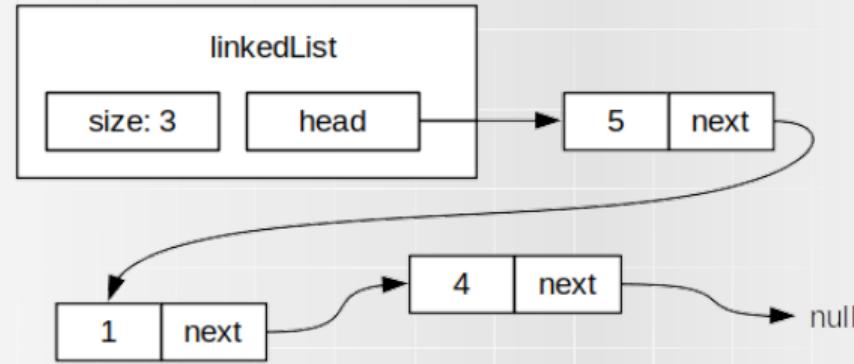

Lista wiązana (jednokierunkowa)

- ▶ Struktura danych będąca implementacją listy (ADT).
- ▶ Każdy element (węzeł) zawiera:
  - ▶ Właściwą wartość (*value*).
  - ▶ Wskaźnik na kolejny element listy (*next*).
- ▶ Elementy mogą mieć różną lokalizację w pamięci!
- ▶ Lista kończy się, gdy następny wskaźnik ma wartość null.
- ▶ Struktura przechowuje wskaźnik *head* na pierwszy element. Oprócz tego przechowywany jest *size*.
- ▶ Zajmowana pamięć: $2n + 2$, czyli $O(n)$.

Lista wiązana (2)

Tworzenie pustej listy (czas $O(1)$):

- ▶ $size \leftarrow 0$
- ▶ $head \leftarrow null$

Lista wiązana (3)

- ▶ Zwrócenie rozmiaru i sprawdzenie czy lista jest pusta działa identycznie jak dla tablicy dynamicznej.
- ▶ Wyszukanie elementu działa podobnie, lecz by przejść do następnego elementu, należy skorzystać ze wskaźnika *next* poprzedniego (i sprawdzić czy nie jest on null).
- ▶ Zwrócenie elementu na pozycji i wymaga przejścia przez elementy od 0 do i . Czas operacji jest więc $O(i)$:
  - ▶ Optymistycznie ($i = 0$) mamy $O(1)$.
  - ▶ Średnio ($i = \lceil \frac{n}{n} \rceil$) mamy $O(n)$.
  - ▶ Pesymistycznie ($i = n - 1$) mamy $O(n)$.

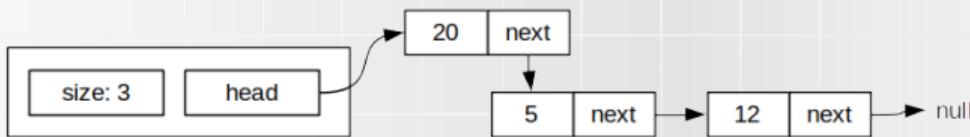
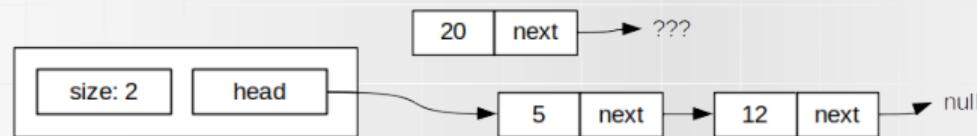
Lista wiązana (4)

Dodanie elementu e na początek ($O(1)$)

- ▶ Tworzymy (dynamicznie, `new`, `malloc()` itp.) nowy węzeł i zapamiętujemy jego wskaźnik ($node$).
- ▶ $node.value \leftarrow e$
- ▶ $node.next \leftarrow head$
- ▶ $head \leftarrow node$
- ▶ $size \leftarrow size + 1$

Lista wiązana (5)

Lista wiązana (6)

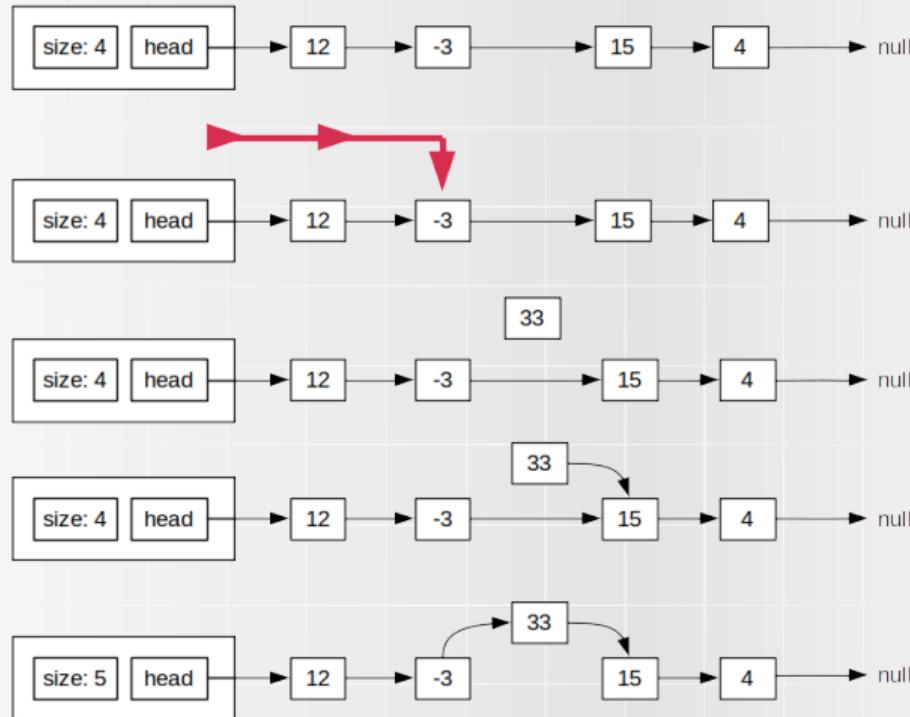
Dodanie elementu e na pozycji i (innej niż $i = 0$ oraz $i = n - 1$).

- ▶ Najpierw musimy dotrzeć do węzła $i - 1$ (czas $O(i)$), nazwijmy go old .
- ▶ Tworzymy nowy węzeł $node$ i przypisujemy mu wartość e .
- ▶ $node.next \leftarrow old.next$
- ▶ $old.next \leftarrow node$
- ▶ $size \leftarrow size + 1$
- ▶ Optymistycznie $O(1)$, średnio i pesymistycznie $O(n)$.

Lista wiązana (7)

Dodanie $e = 33$ na pozycję 2:

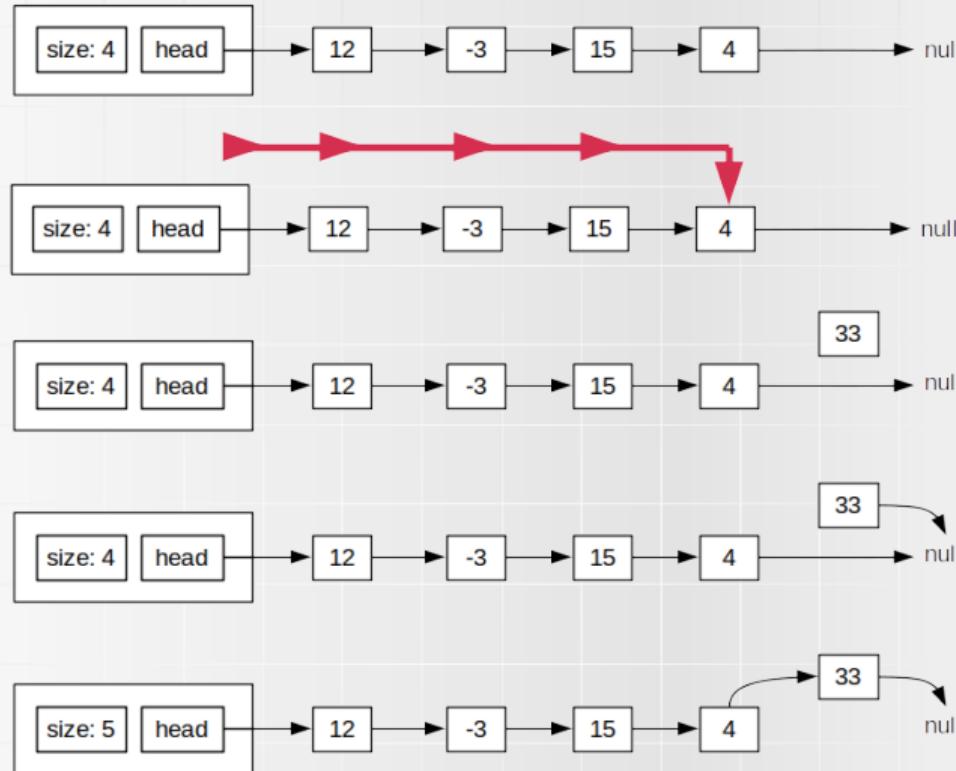
Lista wiązana (6)

Dodanie elementu e na ostatniej pozycji ($i = n - 1$).

- ▶ Identycznie jak dodawanie na dowolną pozycję, z tym że $node.next$ należy ustawić na null.
- ▶ Trzeba dotrzeć do końca listy, więc czas wynosi $O(n)$.

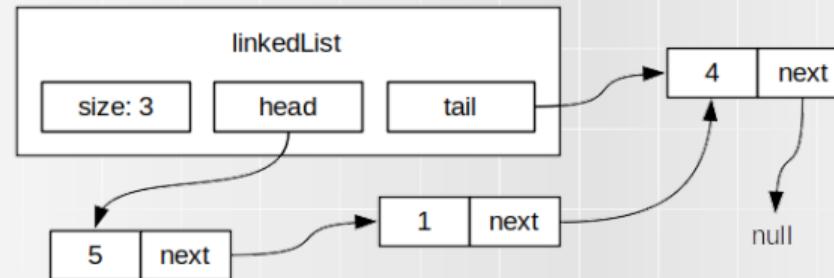

Lista wiązana (7)

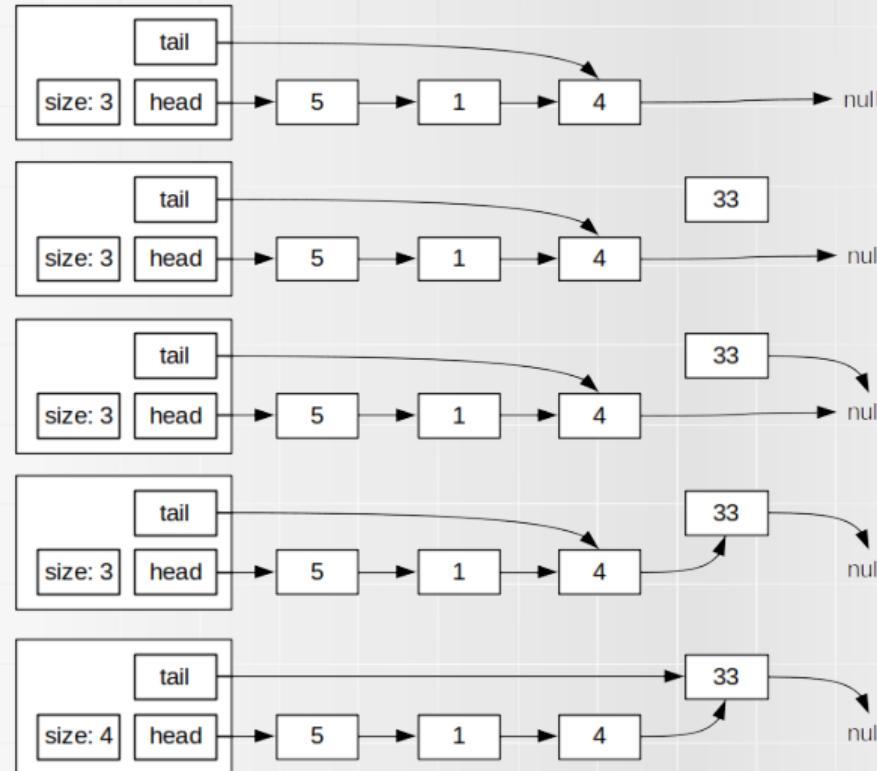
Lista wiązana (8)

- ▶ Prostym ulepszeniem jest dodanie wskaźnika *tail* wskazującego na koniec listy (ostatni element lub null dla listy pustej).
- ▶ Należy go ustawić na null na początku i pamiętać o ustawieniu gdy zmienia się ostatni element.
- ▶ Umożliwia dodawanie na koniec listy w czasie $O(1)$.

Lista wiązana (9)

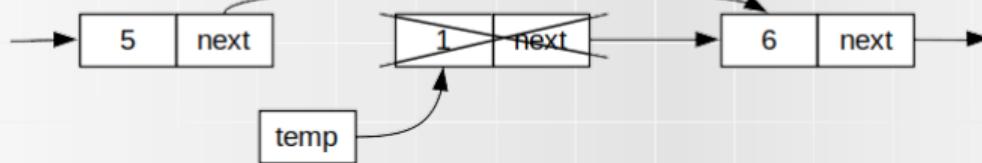
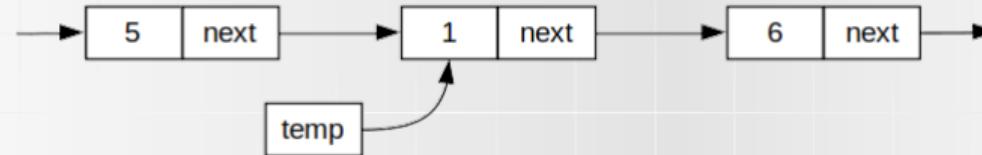
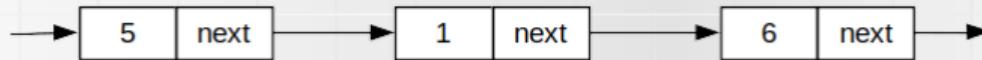

Lista wiązana (10)

Usuwanie elementu na pozycji i

- ▶ Dotarcie do węzła $i - 1$ (nazwijmy go old).
- ▶ $temp \leftarrow old.next$
- ▶ $old.next \leftarrow old.next.next$
- ▶ Usunięcie węzła $temp$ (`delete, free()`).
- ▶ Specjalne przypadki:
  - ▶ Usunięcie pierwszego węzła (konieczność modyfikacji `head`).
  - ▶ Usunięcie ostatniego węzła (konieczność modyfikacji `tail`, jeśli jest).

Lista wiązana (11)

Lista wiązana (12)

Lista wiązana jednokierunkowa (tylko *head*)

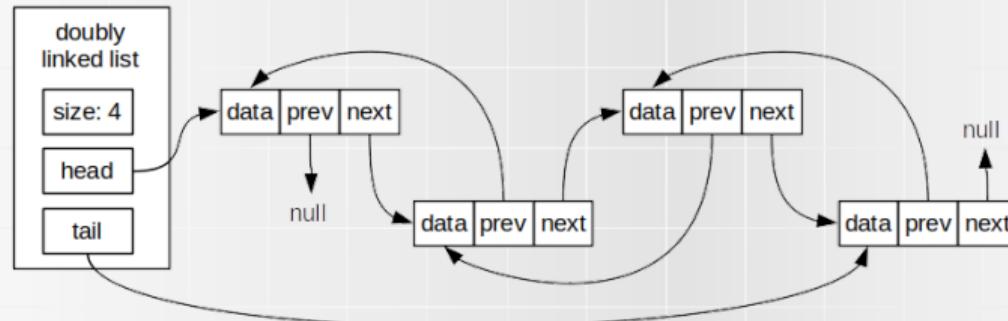
Operacja	Optymistycznie	Średnio	Pesymistycznie
Dodanie na dowolnej pozycji	$O(1)$	$O(n)$	$O(n)$
Dodanie na początku	$O(1)$	$O(1)$	$O(1)$
Dodanie na końcu	$O(n)$	$O(n)$	$O(n)$

Lista wiązana jednokierunkowa (*head* i *tail*)

Operacja	Optymistycznie	Średnio	Pesymistycznie
Dodanie na dowolnej pozycji	$O(1)$	$O(n)$	$O(n)$
Dodanie na początku	$O(1)$	$O(1)$	$O(1)$
Dodanie na końcu	$O(1)$	$O(1)$	$O(1)$

Lista dwukierunkowa (1)

- ▶ Lista wiązana, gdzie każdy element, ma zarówno wskaźnik na następny element (*next*), jak i na poprzedni (*prev*).
- ▶ Dla ostatniego elementu *next* = *null*.
- ▶ Dla pierwszego elementu *prev* = *null*.
- ▶ Struktura przechowuje *head* i *tail*.

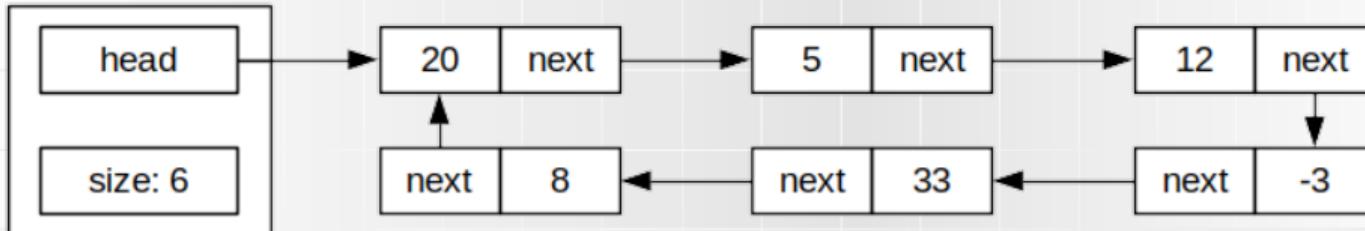

Lista dwukierunkowa (2)

- ▶ Zajętość pamięci: $3n + 3$ (wciąż $O(n)$, ale narzut jest znaczny).
- ▶ Łatwiejsze przemieszczanie się po liście.
- ▶ Czas dotarcia do węzła i dwukrotnie mniejszy (choć wciąż $O(i)$).
  - ▶ Prawie dwukrotny mniejszy czas dodawania/usuwania elementów na dowolnej pozycji, szukania oraz przeglądania.
- ▶ Więcej wskaźników do ustawienia podczas operacji.
  - ▶ Nieco wolniejsze dodawanie/usuwanie na końcach.

Lista cykliczna (1)

- ▶ Ostatni element wskazuje na pierwszy, zamiast na null.
- ▶ Dla listy dwukierunkowej, pierwszy element wskazuje też na ostatni.
- ▶ Wciąż istnieje *head* (inaczej nie można dostać się do listy), ale dowolny element jest początkiem/końcem listy.
- ▶ Koniec listy rozpoznajemy po dotarciu drugi raz do elementu początkowego

Lista cykliczna (2)

- ▶ Poszukiwanie można zacząć od dowolnego elementu.
- ▶ Przydatna w implementacji niektórych kolejek, buforów cyklicznych czy kopca Fibonacciego
- ▶ Przydatna, gdy przechodzimy po liście wielokrotnie.
- ▶ Bardziej złożona, trudniejsza w kontroli (znalezienie końca, możliwość nieskończonych pętli itp.).

Rozszerzenia listy wiązanej

Lista z wartownikiem (sentinel):

- ▶ Dodatkowy węzeł (wartownik) przed początkiem/po końcu.
- ▶ Ułatwia obsługę listy.
  - ▶ Każdy wskaźnik można wyłuskać (brak nulla).
  - ▶ Zawsze istnieje jakiś element, nawet jak lista jest pusta.

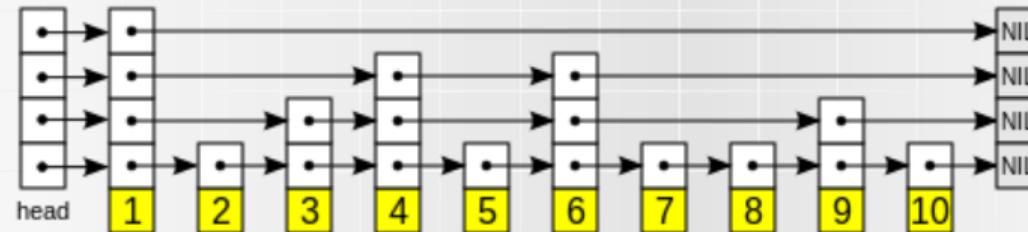
Lista wielokrotnie wiązana:

- ▶ Węzeł posiada więcej wskaźników.
- ▶ Możliwość posiadania różnych kolejności na tych samych danych.

Lista z przeskokiem

- ▶ Probabilistyczna struktura danych.
- ▶ Lista wielokrotnie wiązana, wiązania mogą pomijać elementy (wg prawdopodobieństwa).
- ▶ Średni czas operacji dodawania/usuwania/wyszukiwania $O(\log n)$.
- ▶ Pesymistyczna zajętość pamięci $O(n \log n)$.

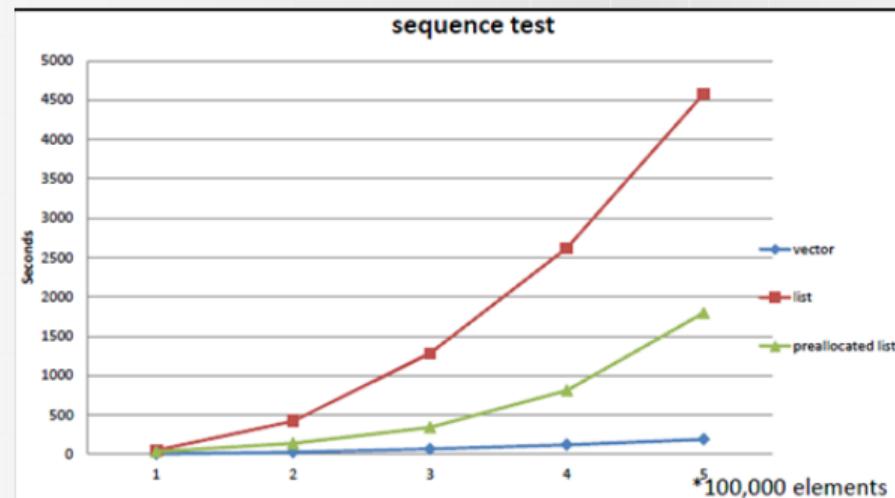

Tablica dynamiczna vs lista wiązana (1)

- ▶ Tablica dynamiczna ma szybszy czas dostępu do węzła oraz dodatkową pamięć niż lista wiązana – $O(1)$ vs $O(n)$.
- ▶ Lista wiązana ma szybsze dodawanie na początku ($O(1)$ vs $O(n)$) chyba, że zastosujemy usprawnienie z „ujemnymi” indeksami.
- ▶ Dodawanie na końcu jest w obu przypadkach $O(n)$, ale można je ulepszyć.
  - ▶ Tablica dynamiczna – koszt zamortyzowany plus odpowiednio rzadka alokacja pamięci.
  - ▶ Lista wiązana – dodanie wskaźnika na ogon.

Tablica dynamiczna vs lista wiązana (2)

- ▶ Czy na pewno? Bjarne Stroustrup (twórca C++) przedstawił eksperyment, w którym lista okazała się wolniejsza.
- ▶ Winowiącą jest „niespójna” reprezentacja listy wiązanej w pamięci w połączeniu ze sposobem działania współczesnych pamięci podręcznych (cache).

[1]

Samoorganizujące się listy (1)

- ▶ Średni czas wyszukiwania na liście (ADT) wynosi $\lceil \frac{n}{2} \rceil = O(n)$.
- ▶ Jest to znacznie gorzej niż czas wyszukiwania dla drzew poszukiwań binarnych czy posortowanych list/tablic.
- ▶ Możliwym rozwiązaniem są listy samoorganizujące, które zmieniają kolejność w wyniku kolejnych operacji dostępu/wyszukiwania.
- ▶ Najlepiej sprawdzają się dla sytuacji, gdzie żądania dostępu (lub ich rozkład) znane są z góry.
  - ▶ Zasada 80-20 (20% elementów jest celem 80% wyszukiwań).

Samoorganizujące się listy (2)

Metoda move-to-front:

- ▶ Element, do którego był dostęp przesuwany jest na początek listy.
- ▶ Proste dla listy wiązanej (dodatkowy czas $O(1)$).
- ▶ Trudniejsze dla tablicy dynamicznej (dodatkowy czas $O(n)$).
- ▶ Względnie prosta implementacja.
- ▶ Podatny na przeszacowanie (przenoszenie na sam już po pierwszym dostępie).

Samoorganizujące się listy (3)

Metoda transpose (swap):

- ▶ Element, do którego był dostęp przesuwany jest na pozycję o 1 wcześniej.
- ▶ Proste zarówno dla tablicy dynamicznej i listy wiązanej.
  - ▶ Jeśli lista nie jest dwukierunkowa, to należy pamiętać element poprzedni.
- ▶ Przenoszenie elementów do przodu jest stopniowe.
- ▶ Dobrze dostosowuje się do sytuacji, gdzie wzorzec (rozkład prawdopodobieństwa) żądanych elementów zmienia się w czasie.

Samoorganizujące się listy (4)

Metoda count:

- ▶ Każdy węzeł ma licznik odwołań (ile razy był dostęp).
- ▶ Wymaga dodatkowo $O(n)$ pamięci.
- ▶ Węzły układane są w kolejności malejącego licznika.
  - ▶ Po odwołaniu wykonuje się tyle swapów ile potrzeba, by uzyskać poprawne sortowanie.
  - ▶ Wyszukiwanie może wydłużyć się o dodatkowe $O(n)$, ale średnio będzie szybsze.
  - ▶ Podobnie zwykły dostęp dla listy wiązanej. Dla tablicy dynamicznej dostęp się pogorszy!

Bibliografia

Wroclaw
University
of Science
and Technology

<https://bulldozer00.blog/2012/02/09/vectors-and-lists/>

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 4
Kolejki

dr inż. Jarosław Rudy

Kolejki (1)

- ▶ Kolejki (queue) to ADT, w którym dodawanie i usuwanie elementów jest ze sobą powiązane tj. usuwany element jest określony przez cechy elementów dodanych do tej pory (ich kolejność, priorytet itp.).
  - ▶ W praktyce kolejki utrzymują pewien (najczęściej liniowy) porządek elementów.
  - ▶ Wtedy dodawanie/usuwanie przekłada się na dodawane/usuwanie na kórymś lub obu końcach kolejki.
- ▶ Podobnie jak dla listy elementy mogą się powtarzać i być różnego typu.
- ▶ Kolejki generalnie mają zmienną długość, ale rozważa się też przypadki o stałym rozmiarze.

Kolejki (2)

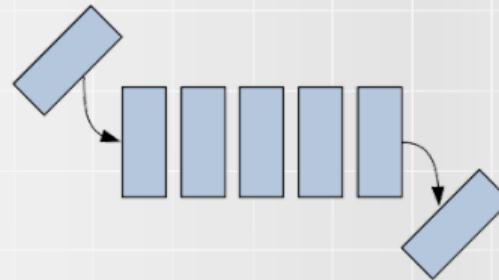
Typowe operacje na kolejkach:

- ▶ Dodanie elementu.
- ▶ Usunięcie elemenu.
- ▶ Sprawdzenie czy kolejka jest pusta (ewentualnie zwrócenie rozmiaru).
- ▶ Podgląd elementu do usunięcia (peek), ale bez usuwania.

Aby dostać się do elementu trzeciego, najpierw należy zdjąć elementy pierwszy i drugi! Kolejki zasadniczo nie służą do dostępu do dowolnego elementu, wyszukiwania czy przeglądania.

Kolejka FIFO (1)

- ▶ Kolejka działająca wg zasady First-In First-Out (elementy dodany jako pierwszy jest usuwany jako pierwszy).
- ▶ Operacja dodawania nazywa się enqueue, elementy dodawane są do „końca” (back, tail).
- ▶ Operacja zdejmowania nazywa się dequeue, elementy zdejmowane są z „początku” (front, head).
- ▶ Bez dodatkowego kontekstu „kolejka” zwykle oznacza „kolejka FIFO”.

Kolejka FIFO (2)

Implementacja z użyciem listy wiązanej jednokierunkowej (bez tail):

Operacja kolejki	Operacja listy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addBack(e)	$O(n)$
dequeue()	removeFront()	$O(1)$
empty()	empty()	$O(1)$
peek()	get(0)	$O(1)$

Albo:

Operacja kolejki	Operacja listy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addFront(e)	$O(1)$
dequeue()	removeBack()	$O(n)$
empty()	empty()	$O(1)$
peek()	get($n - 1$)	$O(n)$

Kolejka FIFO (3)

Implementacja z użyciem listy wiązanej jednokierunkowej (z tail) lub dwukierunkowej:

Operacja kolejki	Operacja listy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addBack(e)/addFront(e)	$O(1)$
dequeue()	removeFront()/removeBack()	$O(1)$
empty()	empty()	$O(1)$
peek()	get(0)/get($n - 1$)	$O(1)$

Implementacja jest wydajna, ale współdzieli wady listy wiązanej (zajętość pamięci $2n + O(1)$, słabsza współpraca z pamięcią podręczną).

Kolejka FIFO (4)

Implementacja z użyciem tablicy dynamicznej:

Operacja kolejki	Operacja tablicy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addBack(e)	$O(1)$ (amortyzowany)
dequeue()	removeFront()	$O(1)$ (amortyzowany)
empty()	empty()	$O(1)$
peek()	get(0)	$O(1)$

Albo:

Operacja kolejki	Operacja tablicy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addFront(e)	$O(1)$ (amortyzowany)
dequeue()	removeBack()	$O(1)$ (amortyzowany)
empty()	empty()	$O(1)$
peek()	get($n - 1$)	$O(1)$

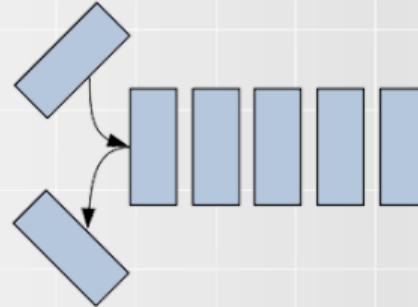
Kolejka FIFO (5)

Niektóre zastosowania:

- ▶ Bufory.
- ▶ Przechowywanie żądań obsługiwanych w kolejności zgłoszeń.
- ▶ Modelowanie kolejek sklepowych.
- ▶ Przegląd wszerz drzewa.
- ▶ Potoki w unixie.
- ▶ Komunikacja strumieniowa (np. TCP).

Stos (1)

- ▶ W stosie (ADT) element dodany najpóźniej jest zdejmowany jako pierwszy. Stos jest więc kolejką LIFO (Last-In First-Out).
- ▶ Elementy są więc dodawane i usuwane z tego samego końca (szczytu).
- ▶ Operacja dodawania nazywa się `push()`.
- ▶ Operacja zdejmowania nazywa się `pop()`.
- ▶ Operacja peek często nazywa się `top()`.

Stos (2)

Implementacja z użyciem listy wiązanej jednokierunkowej (bez tail):

Operacja kolejki	Operacja listy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addBack(e)	$O(n)$
dequeue()	removeBack()	$O(n)$
empty()	empty()	$O(1)$
top()	get($n - 1$)	$O(n)$

Albo:

Operacja kolejki	Operacja listy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addFront(e)	$O(1)$
dequeue()	removeFront()	$O(1)$
empty()	empty()	$O(1)$
top()	get(0)	$O(1)$

Stos (3)

Implementacja z użyciem listy wiązanej jednokierunkowej (z tail) lub dwukierunkowej:

Operacja kolejki	Operacja listy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addFront(e)/addBack(e)	$O(1)$
dequeue()	removeFront()/removeBack()	$O(1)$
empty()	empty()	$O(1)$
top()	get(0)/get($n - 1$)	$O(1)$

Stos (4)

Implementacja z użyciem tablicy dynamicznej:

Operacja kolejki	Operacja tablicy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addBack(e)	$O(1)$ (amortyzowany)
dequeue()	removeBack()	$O(1)$ (amortyzowany)
empty()	empty()	$O(1)$
top()	get($n - 1$)	$O(1)$

Albo:

Operacja kolejki	Operacja tablicy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addFront(e)	$O(1)$ (amortyzowany)
dequeue()	removeFront()	$O(1)$ (amortyzowany)
empty()	empty()	$O(1)$
top()	get(0)	$O(1)$

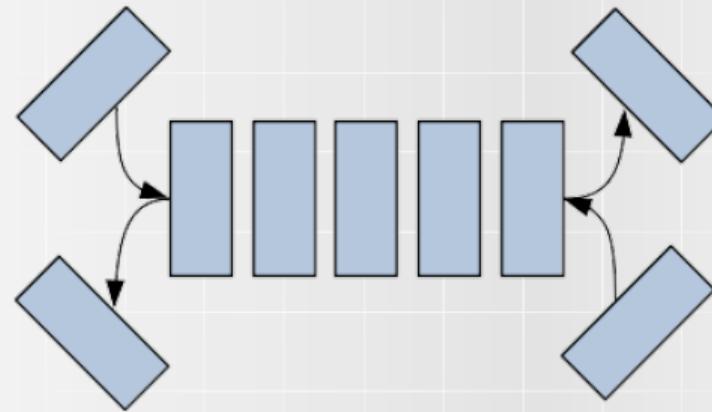
Stos (5)

Niektóre zastosowania:

- ▶ Parsowanie wyrażeń (np. arytmetycznych) zapisanych w odwrotnej notacji polskiej.
- ▶ Przegląd w głąb drzewa.
- ▶ Algorytmy z nawrotami (backtracking).
- ▶ Stos programowy.

Kolejka dwukierunkowa (1)

- ▶ Kolejka, w której można dodawać i usuwać elementy na obu końcach.
- ▶ Double-ended que = deque (czyt. „deku”).
- ▶ Nie mylić z operacją dequeue (czyt. „dikju”) kolejki FIFO!

Kolejka dwukierunkowa (2)

- ▶ Stos i kolejka FIFO mogą być traktowane jako uszczegółowienie deque.
- ▶ Deque może być traktowana jako uszczegółowienie listy.

Operacja	List	Deque	FIFO	Stack
addFront(e)	✓	✓	✗	✓
removeFront()	✓	✓	✓	✓
addBack(e)	✓	✓	✓	✗
removeBack()	✓	✓	✗	✗
add(e, i)	✓	✗	✗	✗
remove(i)	✓	✗	✗	✗

Kolejka dwukierunkowa (3)

Implementacja z użyciem listy wiązanej jednokierunkowej (bez tail):

Operacja kolejki	Operacja listy	Czas pesymistyczny
addFront(e)	addFront(e)	$O(1)$
addBack(e)	addBack(e)	$O(n)$
removeFront()	removeFront()	$O(1)$
removeBack()	removeBack()	$O(n)$
empty()	empty()	$O(1)$
front()	get(0)	$O(1)$
back()	get($n - 1$)	$O(n)$

Kolejka dwukierunkowa (4)

Implementacja z użyciem listy wiązanej jednokierunkowej (z tail) lub dwukierunkowej:

Operacja kolejki	Operacja listy	Czas pesymistyczny
addFront(e)	addFront(e)	$O(1)$
addBack(e)	addBack(e)	$O(1)$
removeFront()	removeFront()	$O(1)$
removeBack()	removeBack()	$O(1)$
empty()	empty()	$O(1)$
front()	get(0)	$O(1)$
back()	get($n - 1$)	$O(1)$

Kolejka dwukierunkowa (5)

Implementacja z użyciem tablicy dynamicznej:

Operacja kolejki	Operacja tablicy	Czas pesymistyczny
addFront(e)	addFront(e)	$O(1)$ (amortyzowany)
addBack(e)	addBack(e)	$O(1)$ (amortyzowany)
removeFront()	removeFront()	$O(1)$ (amortyzowany)
removeBack()	removeBack()	$O(1)$ (amortyzowany)
empty()	empty()	$O(1)$
front()	get(0)	$O(1)$
back()	get($n - 1$)	$O(1)$

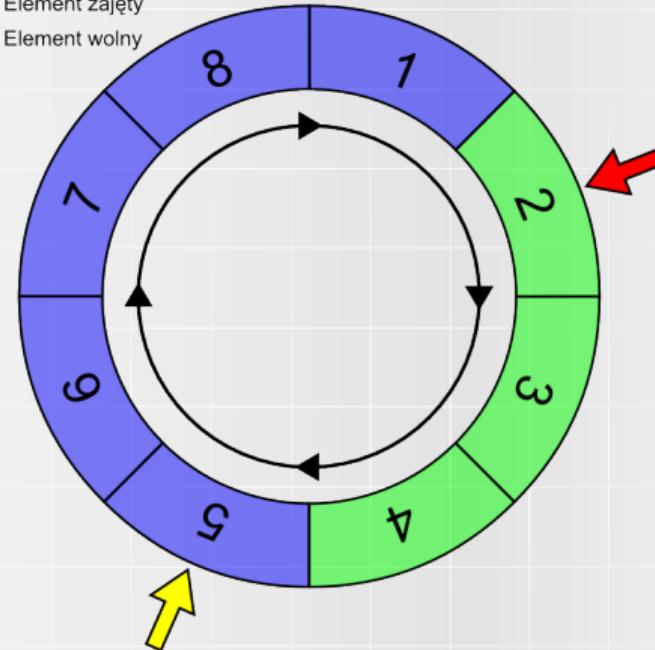
Kolejka cykliczna (1)

- ▶ Kolejka (bufor) cykliczny jest strukturą danych, zwykle o stałym rozmiarze.
- ▶ Najczęściej działa w charakterze FIFO.
- ▶ Dwa wskaźniki na aktualny początek (odczyt) i koniec (zapis) kolejki.
- ▶ Pozycje wskaźników aktualizowane przy operacjach dodawania i zdejmowania.
- ▶ Stare dane są zapisywane przez nowe.
- ▶ Teoretycznie może służyć do przesyłu dowolnie dużych danych
  - ▶ Gdy jeden wskaźnik dogoni drugi, operacja możliwa dopiero po przesunięciu drugiego wskaźnika.

Kolejka cykliczna (2)

- Wskaźnik odczytu
- Wskaźnik zapisu
- Element zajęty
- Element wolny

Kolejka cykliczna (3)

- ▶ Prostota, oszczędność miejsca, szybki dostęp.
- ▶ Ograniczony rozmiar.
  - ▶ Dynamiczne bufory cykliczne.
- ▶ Stosowane np. do implementacji bufora klawiatury.
- ▶ Przy dobrej implementacji czas operacji wynosi $O(1)$.
  - ▶ Tablica dynamiczna wymaga „ręcznego” zawijania indeksów.
  - ▶ Lista wiązana działa dzięki pamiętaniu wskaźników.

Kolejka priorytetowa (1)

- ▶ Kolejka w której każdy element ma przypisany priorytet liczbowy.
  - ▶ Ogólnie, elementy są parą klucz-wartość, gdzie na kluczach da się określić relację maksimum (minimum). Klucze muszą mieć więc częściowy porządek.
  - ▶ Priorytetem może być po prostu wartość elementu.
- ▶ O „kolejności” kolejki decyduje priorytet elementów:
  - ▶ Dodawanie elementu e o priorytecie p dodaje go (jakoś) do kolekcji.
  - ▶ Zdejmowanie zawsze zdejmuje element o największym (najmniejszym) priorytecie.
- ▶ Może istnieć wiele elementów o tym samym priorytecie. Różne strategie:
  - ▶ Stabilność – gwarancja zdejmowania takich elementów w kolejności ich dodawania (FIFO).
  - ▶ Niestabilne – brak takiej gwarancji.

Kolejka priorytetowa (2)

Kolejka priorytetowa typu max:

- ▶ $\text{insert}(e,p)$ – dodanie elementu e o priorytecie p .
- ▶ $\text{extract-max}()$ – usunięcie i zwrócenie elementu o największym priorytecie.
- ▶ $\text{find-max}()$ – zwrócenie (podejrzenie) elementu o największym priorytecie.
- ▶ $\text{modify-key}(e,p)$ – zmiana priorytetu elementu e na p . Można podzielić na operacje decrease-key oraz increase-key .

Kolejka priorytetowa typu min jest analogiczna (extract-min zwraca element o najmniejszym priorytecie itp).

Kolejka priorytetowa (3)

- ▶ Pierwszą (naiwną) implementacją kolejki priorytetowej jest wykorzystanie listy, czyli użycie wprost tablicy dynamicznej lub listy wiązanej.
- ▶ Zakładamy, że struktury posiadają odpowiednie usprawnienia, inaczej przedstawione dalej złożoności mogą nie być zawsze spełnione.
- ▶ Implementacja z użyciem listy wiązanej wykorzystuje więcej pamięci i może gorzej współpracować z pamięcią podręczną procesora.
- ▶ Przedstawiona implementacja dotyczy kolejki priorytetowej typu max. Implementacja kolejki typu min jest analogiczna.

Kolejka priorytetowa (4)

- ▶ Dodajemy elementy na koniec jak w zwykłej kolejce FIFO. Przy zdejmowaniu należy znaleźć największy element.
- ▶ Operacje:
  - ▶ $\text{insert}(e,p)$ – za pomocą $\text{addBack}(e)$, czas $O(1)$ (zwyczajny lub amortyzowany).
  - ▶ $\text{extract-max}()$ – za pomocą przeszukania listy, zwrócenia i usunięcia znalezionej elementu, czas $O(n)$.
  - ▶ $\text{peek}()$ – analogicznie do $\text{extract-max}()$, ale bez usuwania, czas $O(n)$.
  - ▶ $\text{modify-key}(e,p)$ – znalezienie elementu i modyfikacja jego priorytetu, czas $O(n)$.

Kolejka priorytetowa (5)

- ▶ Możemy również odwrócić koncepcję – dodajemy elementy od razu w potrzebne miejsce (jak insert sort), wtedy lista jest posortowana i największy element będzie zawsze na początku.
- ▶ Operacje:
  - ▶ $\text{insert}(e, p)$ – za pomocą wyszukania odpowiedniego miejsca i wstawienia, czas $O(n)$.
  - ▶ $\text{extract-max}()$ – zwracamy i usuwamy pierwszy element, czas $O(1)$ (amortyzowany lub nie).
  - ▶ $\text{peek}()$ – analogicznie do $\text{extract-max}()$, ale bez usuwania, czas $O(1)$ (amortyzowany lub nie).
  - ▶ $\text{modify-key}(e, p)$ – znalezienie elementu, modyfikacja jego priorytetu i przeniesienie elementu w odpowiednie miejsce, czas $O(n)$.

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 5
Drzewa, kopce

dr inż. Jarosław Rudy

Drzewa (1)

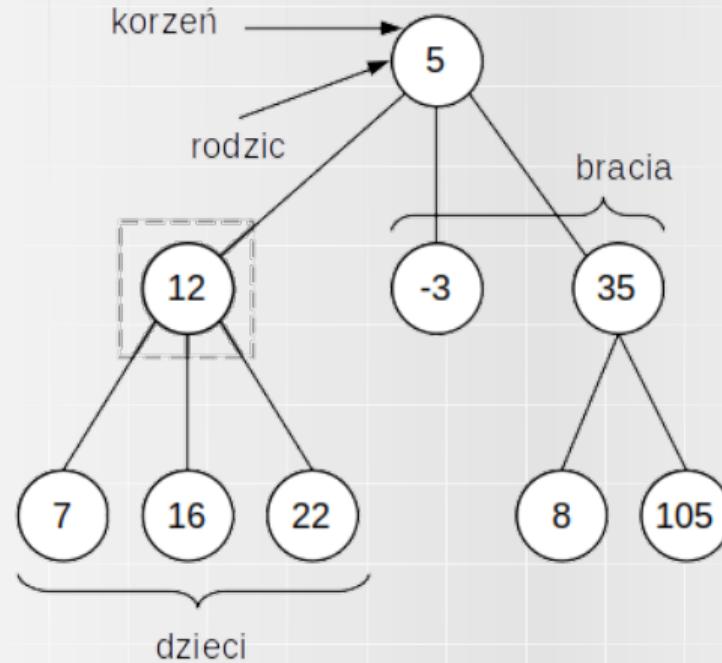
- ▶ Matematycznie drzewo jest zbiorem wierzchołków (węzłów) oraz łączących je krawędzi.
- ▶ Intuicyjnie, drzewo możemy podzielić na poziomy.
- ▶ Na zerowym poziomie jest tylko jeden wierzchołek (zwany korzeniem drzewa) i ma on połączenia jedynie z wierzchołkami na poziomie pierwszym.
- ▶ Wierzchołki na pozostałych poziomach:
  - ▶ Zawsze mają dokładnie jedno połączenie z jednym z wierzchołków na poziomie poprzednim. Wierzchołek ten nazywany jest rodzicem.
  - ▶ Mają dowolną (0 lub więcej) liczbę połączeń z wierzchołkami na poziomie kolejnym. Wierzchołki te nazywa się synami lub dziećmi (rzadziej potomkami).

Drzewa (2)

- ▶ Analogicznie można określić dla danego węzła dziadka, pradziadka itd. (ogólnie poprzedników) oraz wnuków, prawnuków itd. (ogólniej następców lub potomków).
- ▶ Wierzchołki mającego tego samego rodzica nazywamy rodzeństwem lub braćmi itp.
- ▶ Wierzchołki bez dzieci nazywają się liśćmi.
- ▶ Dużo łatwiej i ściślej można zdefiniować drzewo używając pojęcia grafu – drzewo jest grafem, który jest jednocześnie nieskierowany, spójny i acykliczny.
- ▶ Tradycyjnie drzewa przedstawiane są z korzeniem na górze.
- ▶ Określenie korzenia jest kwestią wyboru – każdy wierzchołek w drzewie może być korzeniem, zaś jego wybór określa relacje pomiędzy wierzchołkami.

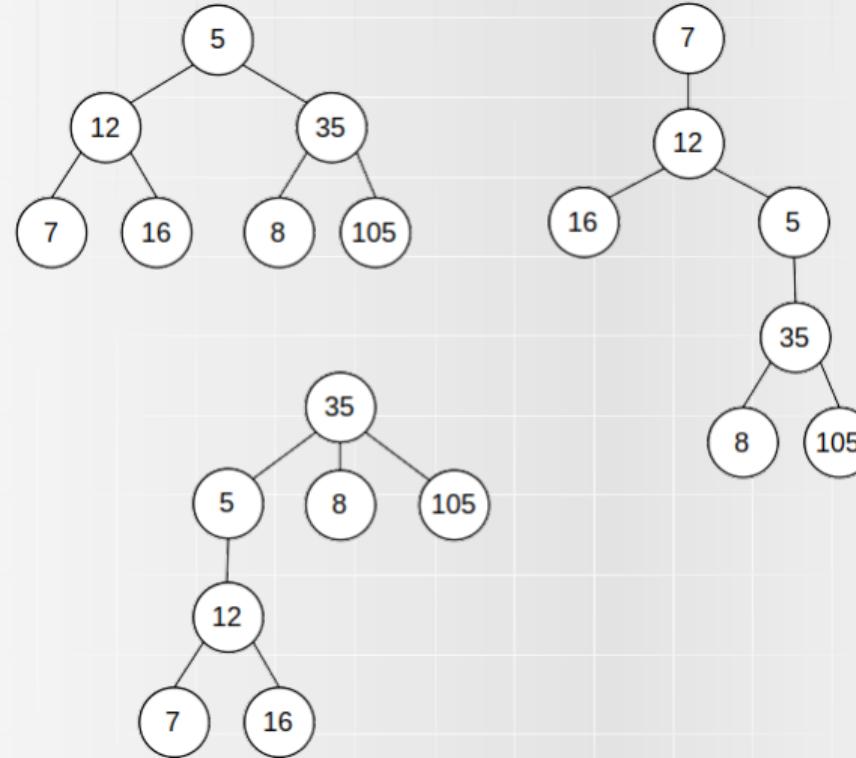
Drzewa (3)

Wierzchołki 7, 16, 22, -3, 8 i 105 są liśćmi.

Drzewa (4)

Drzewa (5)

Drzewo jest ADT czy strukturą danych?

- ▶ Powszechnie drzewo uznawane jest za strukturę danych.
- ▶ Dzieje się tak pomimo faktu, że definicja drzewa nie określa sposobu rozmieszczenia danych w pamięci ani złożoności operacji.
- ▶ Z matematycznego i informatycznego punktu widzenia na drzewie można określić operacje typu dodanie/usunięcie węzła, wyszukanie węzła, rotacja węzła, przeszukanie drzewa (wszerz, wgłąb itp.).
- ▶ Takie ujęcie może wskazywać na charakter ADT.

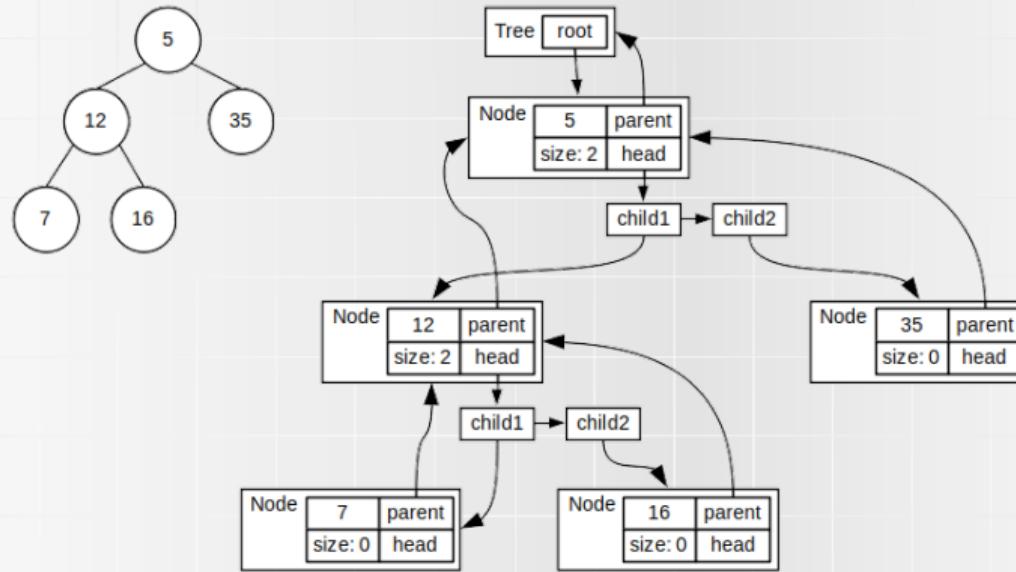

Drzewa (6)

- ▶ W praktyce istotny jest kontekst.
  - ▶ Jeśli charakterystyka drzewa wynika wprost z zagadnienia (np. genealogia, ciąg decyzyjny), to może być bliżej ADT.
  - ▶ Jeśli charakterystyka drzewa wynika z wyboru (np. implementacja słownika), to może być bliżej strukturze danych.
- ▶ Drzewo często stoi pomiędzy pierwotnym ADT a końcową strukturą danych:
  - ▶ Dodaje dodatkowe założenia względem np. słownika.
  - ▶ Musi być zaimplementowane w konkretnym sposób.

Drzewa (7)

Drzewo może oznaczać konkretną strukturę np. z użyciem list wiązanych:

Dla wielu drzew (statyczne, zupełne binarne itd.) istnieją dużo lepsze rozwiązania. W szczególności można użyć reprezentacji grafowej.

Drzewa (8)

- ▶ Ścieżka (czasem też droga) – ciąg krawędzi łączący dwa wierzchołki (bez powtarzania się krawędzi).
- ▶ W drzewie zawsze istnieje jedna ścieżka od korzenia do danego wierzchołka.
- ▶ Liczba krawędzi na ścieżce nazywana jest jej długością.
- ▶ Dla danego wierzchołka A jego poziom to długość ścieżki od korzenia do A .
- ▶ Wysokość drzewa to największy z jego poziomów.

Drzewa (10)

Typowe operacje wykonywane na drzewie:

- ▶ Dodanie elementu.
- ▶ Usunięcie elementu.
- ▶ Wyszukanie elementu.
- ▶ Usunięcie poddrzewa.
- ▶ Rotacja poddrzewa.
- ▶ Przeglądnięcie drzewa (odwiedzenie wszystkich wierzchołków w pewnej kolejności).

Drzewa (11)

Wrocław
University
of Science
and Technology

- ▶ Drzewo może być puste – brak wierzchołków, a tym samym brak korzenia.
- ▶ W drzewie można rozpatrywać poddrzewa – pewien wierzchołek A wraz ze wszystkimi lub częścią jego potomków. Wtedy A jest korzeniem poddrzewa.
- ▶ Zbiór (rozłącznych) drzew nazywany jest lasem.
- ▶ Istnieje wiele szczególnych przypadków drzew (drzewa binarne, BST, czerwono-czarne, ósemkowe itd).

Drzewa (12)

Zastosowanie drzew:

- ▶ Modelowanie hierarchii (systemy plików, dokumenty HTML/XML, dziedziczenie klas).
- ▶ Procesy decyzyjne (giełda, problem plecakowy, komiwojażera itd.).
- ▶ Rozkład gramatyczny zdań (informatyka i lingwistyka).
- ▶ Implementacja słowników.
- ▶ Implementacja kolejek priorytetowych.

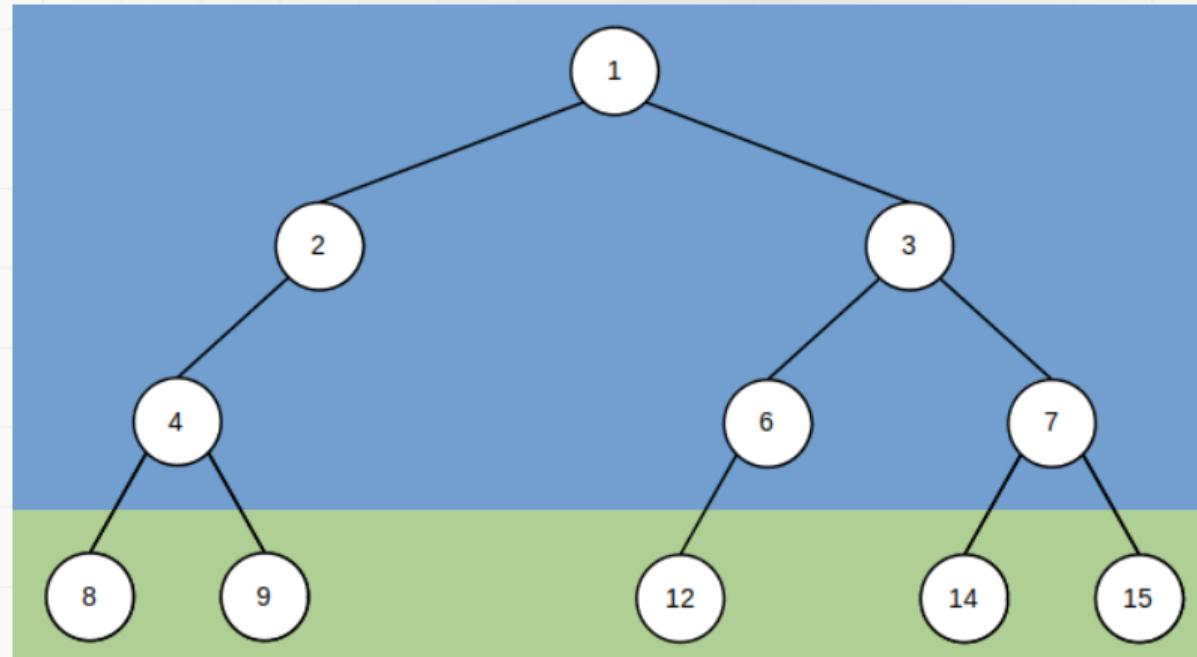
Drzewa binarne (1)

- ▶ Drzewo binarne – drzewo, w którym każdy węzeł ma co najwyżej dwoje dzieci.
- ▶ Drzewo binarne pełne (full) – drzewo binarne, w którym 1) liście są tylko na ostatnim poziomie, 2) wszystkie nie-liście mają dokładnie 2 dzieci.
- ▶ Drzewo binarne zupełne (complete) – drzewo binarne, w którym 1) ostatni poziom wypełniany jest „od lewej”, 2) wszystkie pozostałe węzły mają dokładnie 2 dzieci (tzn. poziomy oprócz ostatniego są drzewem pełnym).

Drzewa binarne (2)

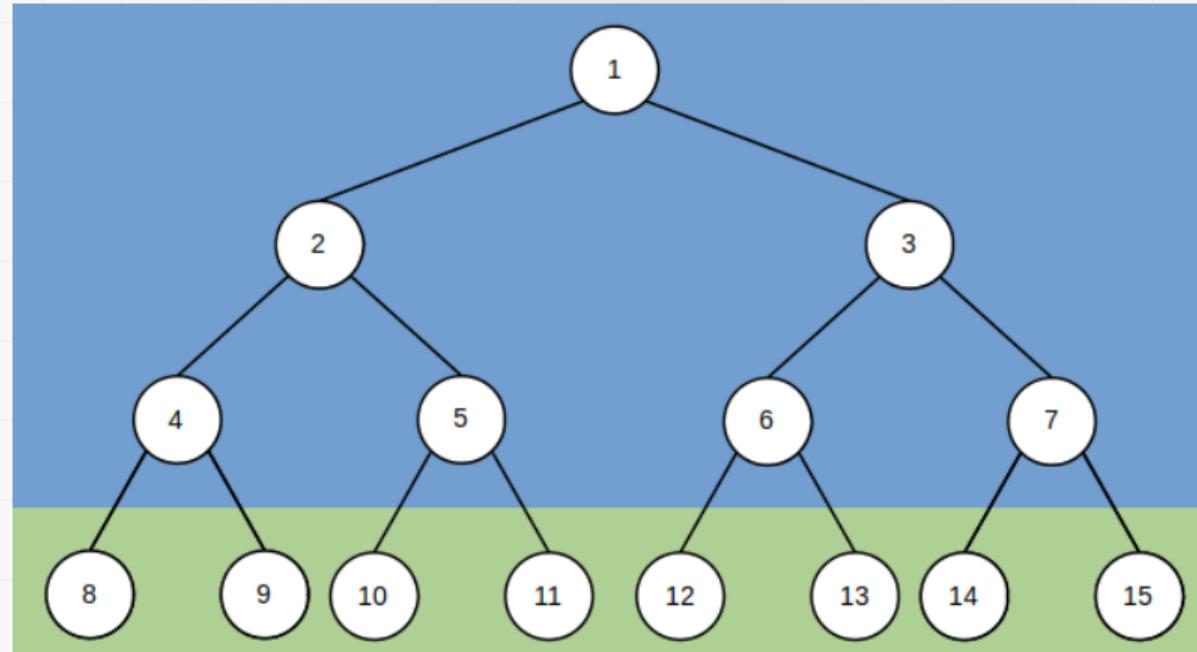
Drzewo binarne

Drzewa binarne (3)

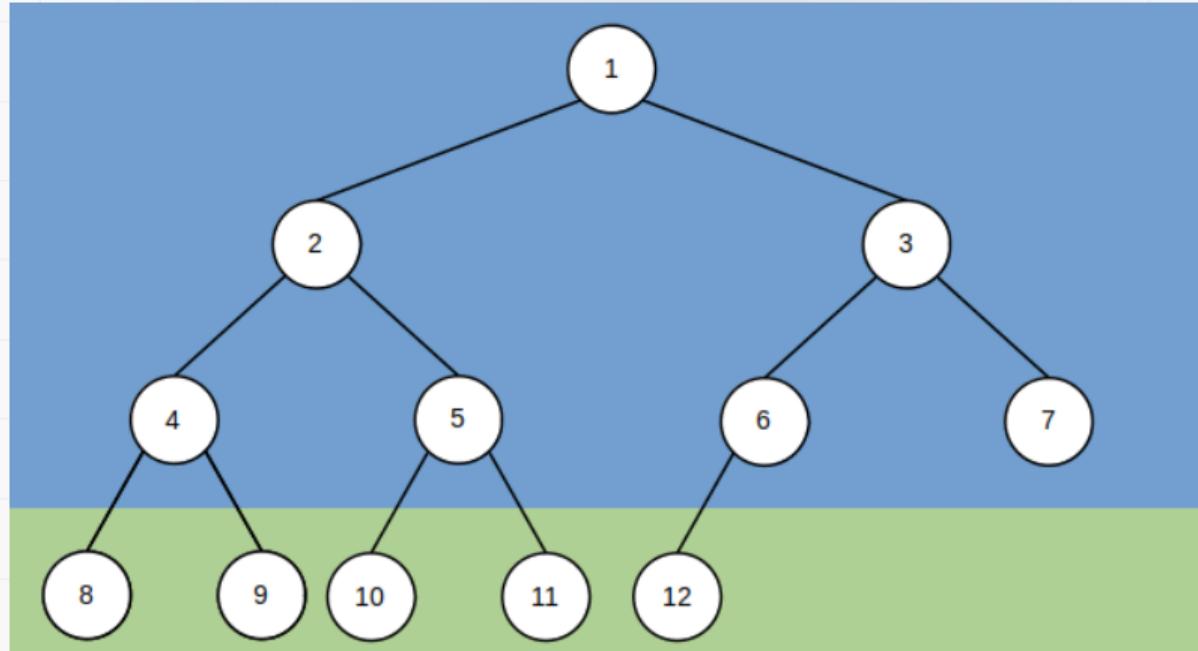
Drzewo binarne pełne

Drzewa binarne (4)

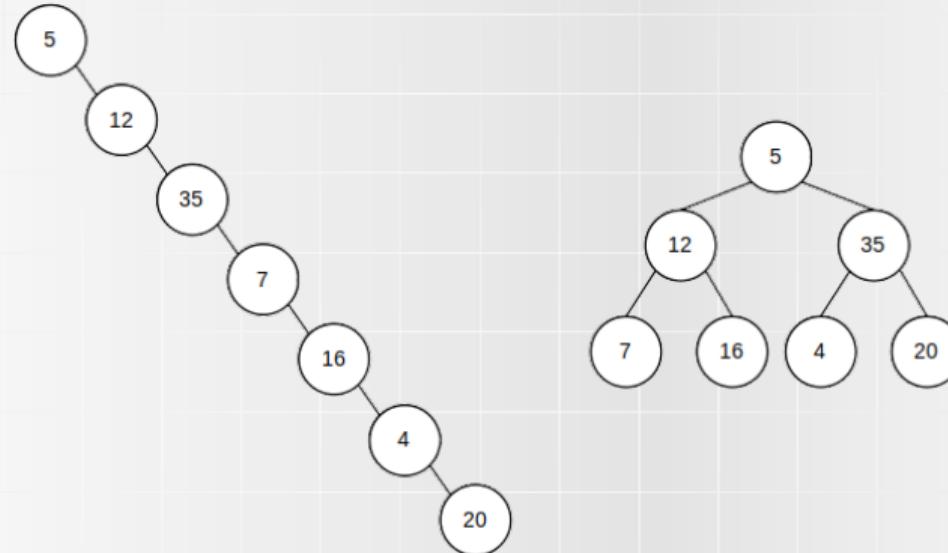
Drzewo binarne zupełne

Drzewa binarne (5)

Wysokość drzewa binarnego o n elementach wynosi $O(n)$, ale dla drzewa binarnego zupełnego już tylko $O(\log n)$!

Przejście przez drzewo (1)

- ▶ Przejście przez drzewo oznacza odwiedzenie każdego węzła (zwykle w pewnej kolejności), często wykonując na każdym odwiedzanym węźle pewną czynność (np. wydrukowanie wartości).
- ▶ Istnieje kilka ważnych sposobów przejścia przez drzewo:
  - ▶ Breadth-first (wszerz) – rodzeństwo węzła jest odwiedzane przed jego dziećmi. Odpowiada użyciu kolejki FIFO.
  - ▶ Depth-first (wgłąb) – dzieci węzła są odwiedzane przed jego rodzeństwem. Odpowiada użyciu kolejki LIFO (stosu).
  - ▶ Best-first (najpierw najlepszy) – odwiedzamy węzły wg priorytetu. Odpowiada użyciu kolejki priorytetowej.

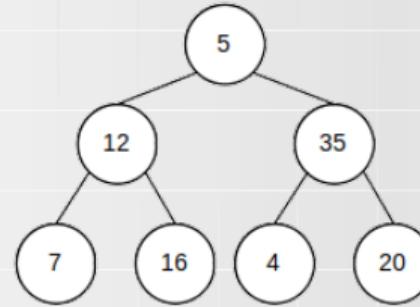
Przejście przez drzewo (2)

Dla przejścia w głąb można rozważyć kilka wariantów:

- ▶ Pre-order – rodzic jest odwiedzany przed swoimi dziećmi.
- ▶ Post-order – rodzic jest odwiedzany po swoich dzieciach.
- ▶ In-order – najpierw odwiedzany jest lewy syn, potem rodzic, potem prawy syn (dotyczy drzew binarnych).

Przejście przez drzewo (3)

- ▶ Breadth-first: 5, 12, 35, 7, 16, 4, 20.
- ▶ Depth-first:
  - ▶ Pre-order: 5, 12, 7, 16, 35, 4, 20.
  - ▶ Post-order: 7, 16, 12, 4, 20, 35, 5.
  - ▶ In-order: 7, 12, 16, 5, 4, 35, 20.
- ▶ Best-first: 5, 35, 20, 12, 16, 7, 4.

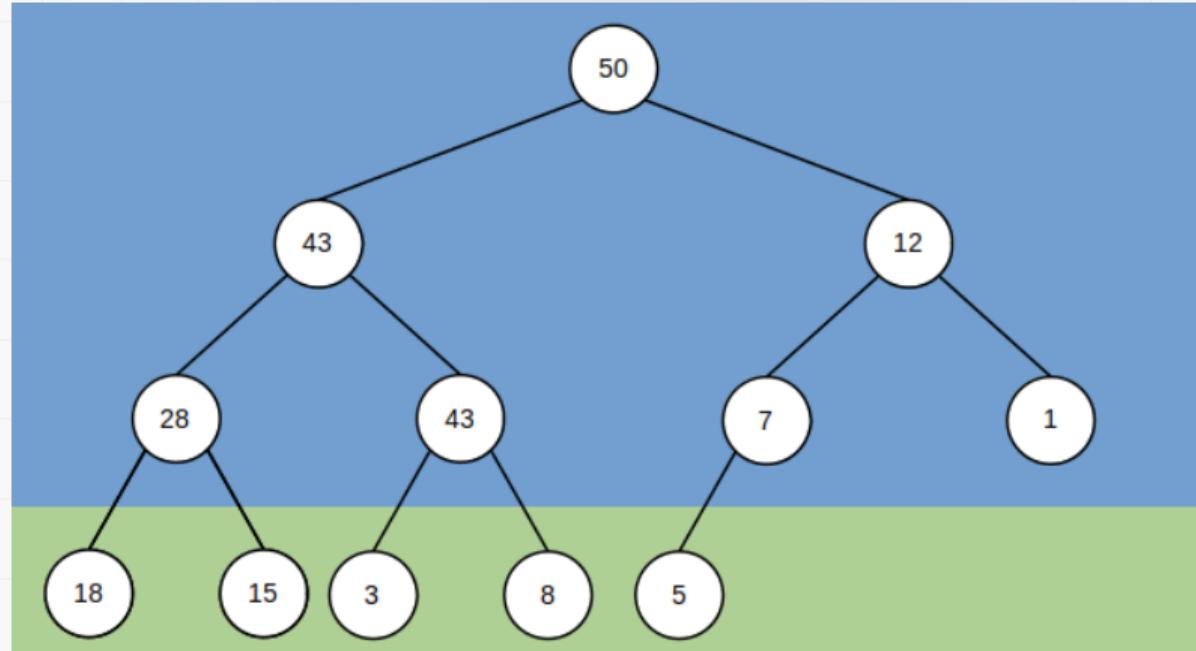
Kopce (1)

- ▶ Kopiec (heap) – drzewo w którym zachowana jest zasada kopca tzn. klucz rodzica jest w stałej relacji z kluczami jego dzieci. Najczęściej rozróżniamy:
  - ▶ Max heap: rodzic jest nie mniejszy od swoich dzieci.
  - ▶ Min heap: rodzic jest nie większy od swoich dzieci.
- ▶ W efekcie każda ścieżka od korzenia do liścia jest posortowana (kopiec jest częściowo posortowany).
- ▶ Jeśli węzły nie mają klucza, to kluczem staje się sama wartość.
- ▶ Zbiór kluczy musi mieć określony częściowy porządek.
- ▶ Kopce również mogą być binarne, pełne i zupełne.

Kopce (2)

Kopiec binarny zupełny typu max

Kopce (3)

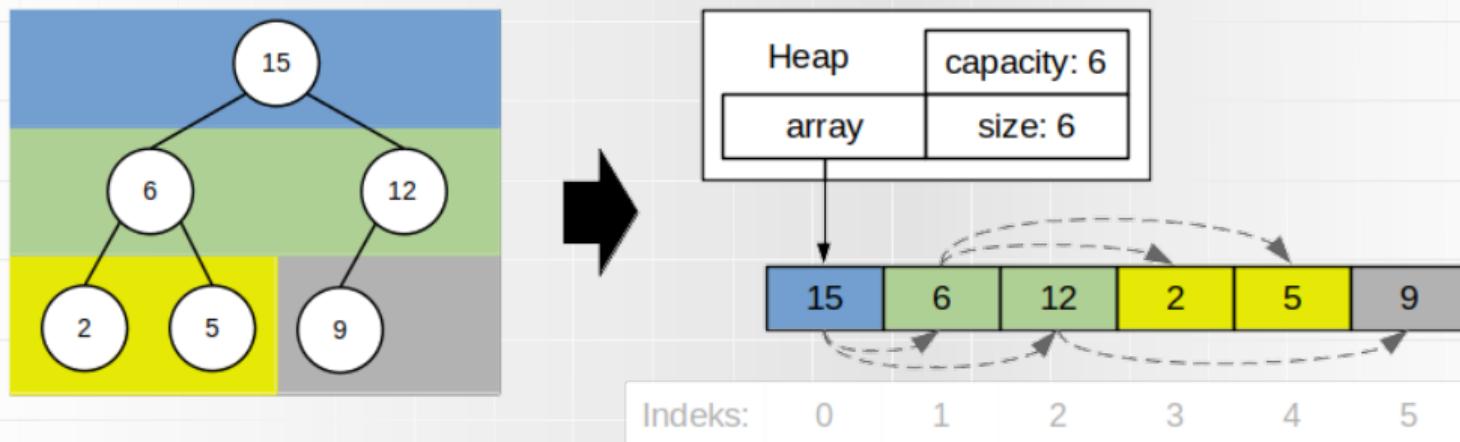
Kopiec binarny zupełny można wydajnie i prosto zaimplementować z użyciem tablicy dynamicznej:

- ▶ Przyjmując numerację od 0, jeśli rodzic ma indeks k w tablicy, to jego dzieci mają indeksy $2k + 1$ oraz $2k + 2$.
- ▶ Jeśli węzeł ma indeks k , to jego rodzic ma indeks $\lfloor \frac{k-1}{2} \rfloor$ (arytmetyka całkowitoliczbową).
- ▶ Ponieważ kopiec jest zupełny (ostatni poziom wypełniany od lewej do prawej), to tablica wykorzystywana jest w pełni bez dziur (nie licząc przestrzeni zaalokowanej na przyszłość).
- ▶ Znając indeks, dostęp do węzła jest w czasie $O(1)$.

Kopce (4)

Przykład implementacji (binarnego zupełnego) kopca za pomocą tablicy dynamicznej:

Kopce (5)

Operacje kopcowe (kopiec typu max):

- ▶ `insert()` – dodanie elementu.
- ▶ `extract-max()` – usunięcie i zwrócenie elementu o największym kluczu.
- ▶ `find-max()` – zwrócenie elementu o największym kluczu.
- ▶ `find()` – szukanie elementu o danej wartości/kluczu.
- ▶ `delete()` – usunięcie elementu o danej wartości.
- ▶ `decrease-key()/increase-key()` – zmiana wartości klucza elementu.
- ▶ `build()` – zbudowanie kopca z n elementów.

Kopce (6)

Pomocnicze operacje do przywracania własności kopca.

► heapify-up

1. Zaczynamy od danego elementu e .
2. Jeśli e jest korzeniem lub jest w prawidłowej relacji ze swoim rodzicem – koniec algorytmu.
3. W przeciwnym razie (złamana własność kopca) zamień e miejscami ze swoim rodzicem i wróć do kroku 2.

► Pesymistyczny czas zależny od wysokości drzewa, czyli $O(\log n)$.

Kopce (7)

- ▶ heapify-down
  1. Zaczynamy od danego elementu e.
  2. Jeśli e jest liściem lub jest w prawidłowej relacji ze swoimi dziećmi – koniec algorytmu.
  3. W przeciwnym razie (złamana własność kopca) zamień e miejscami ze swoim większym dzieckiem i wróć do kroku 2.
- ▶ Dla kopca typu min analogicznie (zamieniamy z mniejszym dzieckiem).
- ▶ Pesymistyczny czas $O(\log n)$.

Kopce (8)

► insert()

- ▶ Wstawiamy element na pierwsze wolne miejsce (na ostatnim poziomie lub tworzymy nowy poziom od lewej).
- ▶ Wykonujemy heapify-up() na dodanym węźle.
- ▶ Czas $O(\log n)$ (zamortyzowany dla tablicy dynamicznej).

► extract-max()

- ▶ Wstawiamy ostatni element w miejsce korzenia (zapamiętując stary korzeń).
- ▶ Wykonujemy heapify-down() na nowym korzeniu.
- ▶ Zwracamy zapamiętany stary korzeń.
- ▶ Czas $O(\log n)$.

Kopce (9)

- ▶ `find-max()` – zwracamy korzeń, czas $O(1)$.
- ▶ `find()` – przeszukanie (przejście) drzewa, pesymistycznie $O(n)$.
- ▶ `delete()`
  - ▶ Znalezienie węzła e do usunięcia.
  - ▶ Zamienienie węzła miejscami z ostatnim.
  - ▶ Zmniejszenie rozmiaru tablicy.
  - ▶ Wykonanie `heapify-up()` lub `heapify-down()` do przywrócenia własności kopca (jeśli potrzebne).
  - ▶ Pesymistyczny czas $O(n)$.

Kopce (10)

- ▶ increase-key()
  - ▶ Znajdź węzeł e do zmiany.
  - ▶ Zwiększ klucz.
  - ▶ Wykonaj heapify-up() na e (zakładając kopiec typu max).
- ▶ decrease-key()
  - ▶ Znajdź węzeł e do zmiany.
  - ▶ Zmniejsz klucz.
  - ▶ Wykonaj heapify-down() na e (zakładając kopiec typu max).

Kopce (11)

Wrocław
University
of Science
and Technology

- ▶ Jedna z operacji dla wielu struktur danych jest wypełnienie pustej struktury (dodanie po kolei wielu elementów).
- ▶ Dla n elementów zwykle polega to na n -krotnym wykonaniu operacji typu `insert()`.
- ▶ Dla kopca (binarnego zupełnego) nazywamy to budowaniem kopca.
- ▶ Naiwne podejście oznacza czas $n \cdot O(\log n) \in O(n \log n)$.
- ▶ Istnieje jednak szybszy sposób.

Kopce (12)

- ▶ Najpierw dodajemy wszystkie elementy w dowolny sposób, nie dbając o właściwość kopca.
  - ▶ Najprościej jest zaalokować miejsce na n elementów i umieszczać element i -ty w indeksie i .
- ▶ Następnie w pętli dla indeksów od $\lfloor \frac{n-1}{2} \rfloor$ do 0 wykonujemy heapify-down (zakładając kopiec typu max).
  - ▶ Procedura działa od dołu w górę (bottom-up).
  - ▶ Elementy na indeksach dalej niż $\lfloor \frac{n-1}{2} \rfloor$ są liścimi – kopcowanie ich nie ma sensu.
- ▶ Z pomocą pewnego zbieżnego szeregu można wykazać, że taka operacja zajmuje pesymistycznie i średnio czas $O(n)$.

Kopce (13)

Zastosowanie kopków:

- ▶ Sortowanie przez kopcowanie.
- ▶ Algorytmy selekcji.
- ▶ Kolejki priorytetowe.
- ▶ Algorytmy grafowe.
  - ▶ Algorytm Dijkstry.
  - ▶ Algorytm Prima.

Kopce (14)

Kopce umożliwiają wydajną implementację kolejek priorytetowych:

- ▶ `insert()` – $O(\log n)$.
- ▶ `extract-max()` – $O(\log n)$.
- ▶ `find-max()` – $O(1)$.
- ▶ `modify-key()` – wciąż koszt $O(n)$ (konieczność znalezienia węzła).
  - ▶ Możemy dodatkowo przechowywać słownik mapujący indeks na węzeł.
  - ▶ Koszt operacji spada do $O(\log n)$, ale stała wzrasta.
  - ▶ Słownik oznacza konieczność dodatkowej pamięci.

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 6

Kopiec Fibonacciego, struktura zbiorów rozłącznych

dr inż. Jarosław Rudy

Koszt amortyzowany – metoda księgowania (1)

- ▶ Jedną z alternatywnych metod analizy kosztu amortyzowanego jest metoda księgowania.
- ▶ Koszt zamortyzowany operacji oprócz kosztu rzeczywistego uwzględnia (nieujemny) „kredyt”.
- ▶ Jeśli operacja ma koszt zamortyzowany większy niż rzeczywisty, to zwiększa kredyt.
- ▶ Operacja może mieć koszt zamortyzowany mniejszy niż rzeczywisty, o ile w momencie jej wykonywania mamy wystarczający kredyt.
- ▶ Ponieważ kredyt jest nieujemny, obliczony w ten sposób koszt zamortyzowany ogranicza od góry koszt rzeczywisty.

Koszt amortyzowany – metoda księgowania (2)

Przykład dodawania elementu na koniec tablicy dynamicznej:

- ▶ Każda operacja dodawania daje 1 kredyt.
- ▶ Rozważmy ciąg $k + 1$ operacji:
  - ▶ Pierwsze k operacji nie wymaga rozszerzenia tablicy. Każda ma koszt rzeczywisty 1 i zamortyzowany 2, łącznie gromadząc kredyt wysokości k .
  - ▶ Ostatnia operacja musi rozszerzyć tablicę, więc jej rzeczywisty koszt to $k + 1$ (czyli $O(k)$).
    - ▶ Jak każde dodawanie, operacja przydziela 1 kredyt... ale możemy wykorzystać zgromadzone k kredytu.
    - ▶ Ostatecznie koszt zamortyzowany to $1 + 1 + k - k = 2 \in O(1)$.
  - ▶ Każda operacja w ciągu ma więc koszt zamortyzowany równy $O(1)!$

Koszt amortyzowany – metoda potencjału (1)

- ▶ Strukturze danych przypisujemy potencjał.
- ▶ Potencjał jest funkcją od stanu struktury.
- ▶ Potencjał mogą posiadać fragmenty struktury, potencjał całości jest wtedy sumą potencjałów części.
- ▶ Koszt zamortyzowany operacji i oblicza się jako koszt rzeczywisty plus różnica potencjałów (potencjał po operacji i i po operacji i_1):

$$k_{\text{amortized}} = k_{\text{real}} + \Phi_i - \Phi_{i-1}. \quad (1)$$

Koszt amortyzowany – metoda potencjału (2)

Przykład dodawania elementu na koniec tablicy dynamicznej:

- ▶ Zdefiniujmy potencjał tablicy jako $\text{size} - \text{capacity}$. W tym przypadku potencjał może być ujemny, ale niczemu to nie przeszkadza.
- ▶ Rozważmy ciąg $k + 1$ operacji:
  - ▶ Każda z pierwszych k operacji ma koszt rzeczywisty równy 1, a potencjał wzrasta o 1.
    - ▶ Koszt zamortyzowany wynosi więc 2.
  - ▶ Ostatnia operacja ma koszt rzeczywisty $k+1$, ale potencjał spada o $k-1$.
    - ▶ Koszt zamortyzowany wynosi więc 2.
  - ▶ Każda operacja w ciągu ma więc koszt zamortyzowany równy $O(1)$!

Koszt amortyzowany – metoda potencjału (3)

i	capacity	size	Φ_i	$\Phi_i - \Phi_{i-1}$	k_{real}	$k_{\text{amortized}}$
init	4	0	-4	n/d	n/d	n/d
1	4	1	-3	1	1	2
2	4	2	-2	1	1	2
3	4	3	-1	1	1	2
4	4	4	0	1	1	2
5	8	5	-3	-3	$4 + 1 = 5$	2
6	8	6	-2	1	1	2
7	8	7	-1	1	1	2
8	8	8	0	1	1	2
9	16	9	-7	-7	$8 + 1 = 9$	2

Kopiec Fibonacciego (1)

- ▶ Kopiec binarny pozwala na wydajną realizację kolejki priorytetowej.
- ▶ Najważniejsze operacje (`insert`, `find-min`, `extract-min`, `decrease-key`) mają złożoność $O(\log n)$.
- ▶ Jednak tylko operacja `find-min` ma czas $O(1)$.
- ▶ Lepszą złożoność teoretyczną oferuje kopiec Fibonacciego.
- ▶ Dalej opisujemy kopce typu min.

Kopiec Fibonacciego (2)

- ▶ Kopiec Fibonacciego ma formę lasu złożonego z kopców.
- ▶ Kształt kopków jest mniej rygorystyczny.
- ▶ Większa elastyczność pozwala na zostawienie niektórych czynności na później (tzw. lazy approach).
- ▶ W pewnym momencie potrzeba jednak narzucić większy porządek (kosztem dodatkowego czasu operacji).

Kopiec Fibonacciego (3)

- ▶ Stopień (liczba dzieci) każdego węzła wynosi co najwyżej $\log n$.
- ▶ Dla węzła o stopniu k rozmiar podrzewa zakończonego w nim wynosi co najmniej F_{k+2} ($k + 2$ -ta liczba Fibonacciego).
- ▶ Dla nie-korzenia x możemy odciąć tylko jednego syna. Gdy odcinamy kolejnego, x samo jest odcinane i staje się osobnym drzewem.
- ▶ Zwiększa to liczbę drzew, ale drzewa można łączyć podczas innej operacji.

Kopiec Fibonacciego (4)

- ▶ Do analizy złożoności kopca Fibonacciego stosowana jest metoda potencjału.
- ▶ Węzeł x jest znaczony (marked), jeśli co najmniej 1 jego syn został odcięty od czasu gdy x został czyimś synem.
  - ▶ Korzenie nigdy nie są znaczone.
- ▶ Potencjał kopca Fibonacciego to liczba kopców plus dwukrotność liczby znaczonych węzłów:

$$\Phi = t + 2m \quad (2)$$

- ▶ Czas zamortyzowany to czas rzeczywisty plus różnica potencjałów razy pewna dobrana wartość C .

Kopiec Fibonacciego (5)

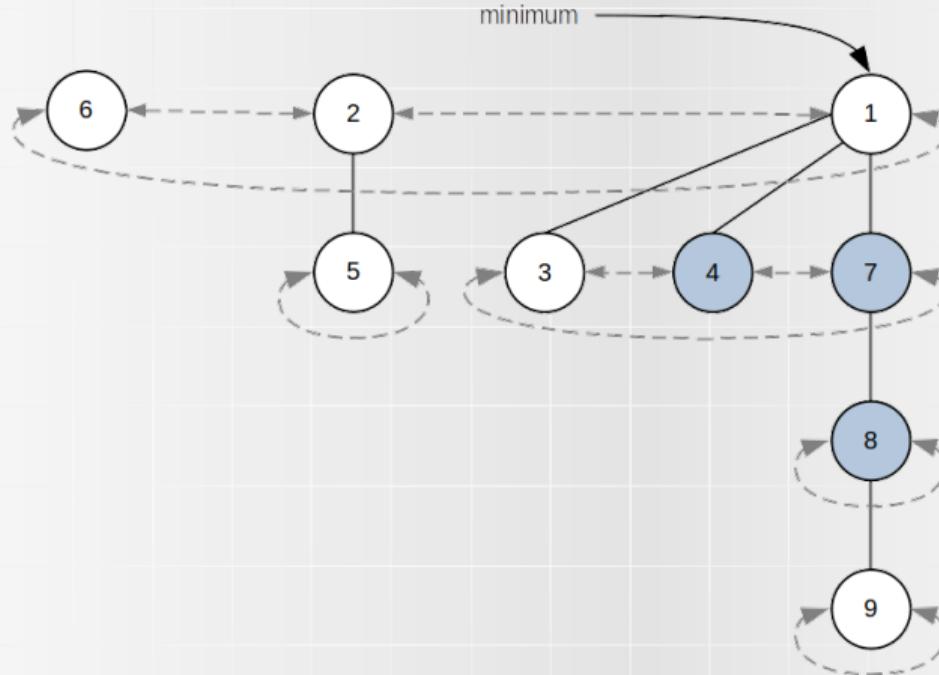
Dodatkowe założenia dotyczące realizacji struktury:

- ▶ Korzenie (las) połączone są cykliczną listą dwukierunkową.
- ▶ Rodzeństwo również połączone jest taką listą.
- ▶ Węzeł przechowuje stopień (liczbę dzieci) i to czy jest znaczony.
- ▶ Przechowujemy wskaźnik na najmniejszy korzeń.

Kopiec Fibonacciego (6)

Przykład kopca Fibonacciego:

Kopiec Fibonacciego (7)

Implementacja operacji:

- ▶ `find-min()` – zwracamy pamiętany wskaźnik na minimum.
  - ▶ Nie zmienia potencjału, czas zamortyzowany $O(1)$.
- ▶ `merge()` – operacja, którą można zdefiniować dla wielu ADT/struktur danych
  - ▶ Łączy dwie struktury (zwykle tego samego typu) w jedną.
  - ▶ Połączenie dwóch kopków Fibonacciego sprowadza się do połączenia dwóch list cyklicznych z korzeniami i wybrania nowego minimum z dwóch wartości.
  - ▶ Nie zmienia potencjału, czas zamortyzowany $O(1)$.

Kopiec Fibonacciego (8)

- ▶ `insert()` – dodaje nowy 1-elementowy kopiec (sam korzeń), konieczność wyboru nowego elementu minimalnego z dwóch możliwych.
- ▶ Alternatywnie: tworzymy nowe drzewo i wykonujemy `merge()` z oryginalnym drzewem.
- ▶ Czas rzeczywisty $O(1)$.
- ▶ Potencjał zwiększa się o 1 (1 nowe drzewo bez węzłów znaczonych).
- ▶ Czas zamortyzowany $O(1)$.

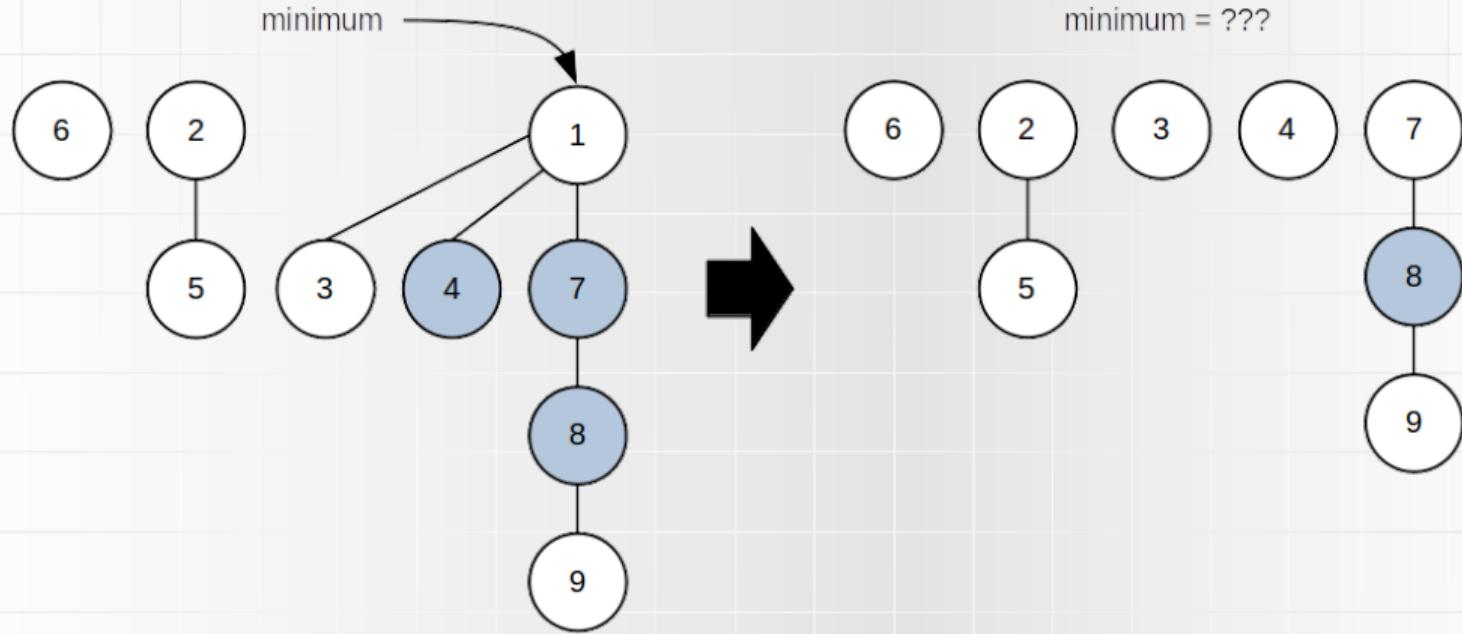
Kopiec Fibonacciego (9)

extract-min() składa się z kilku faz:

- ▶ Faza pierwsza:
  - ▶ Usuwamy minimalny węzeł (do którego mamy wskaźnik).
  - ▶ Dzieci usuniętego węzła (który był korzeniem) stają się osobnymi drzewami.
  - ▶ Jeśli dzieci było k , to potencjał wzrasta o $k - 1$ (1 korzeń znika, k się pojawia).
  - ▶ Czas to $O(k) \in O(\log n)$.

Kopiec Fibonacciego (10)

Kopiec Fibonacciego (11)

► Faza druga:

- Redukcja liczby korzeni – korzenie o tym samym stopniu są łączone (to nie jest operacja merge!).
- Jedno z łączonych drzew staje się synem drugiego (zgodnie z własnością kopca).
- Powtarzane dopóki pozostałe korzenie mają różne stopnie (będzie ich więc $O(\log n)$).
- Przechowujemy tablicę rozmiaru $O(\log n)$ przechowującą w indeksie i wskaźnik do korzenia o stopniu i , co pozwala na szybkie lokalizowanie i łączenie kopków.

Kopiec Fibonacciego (12)

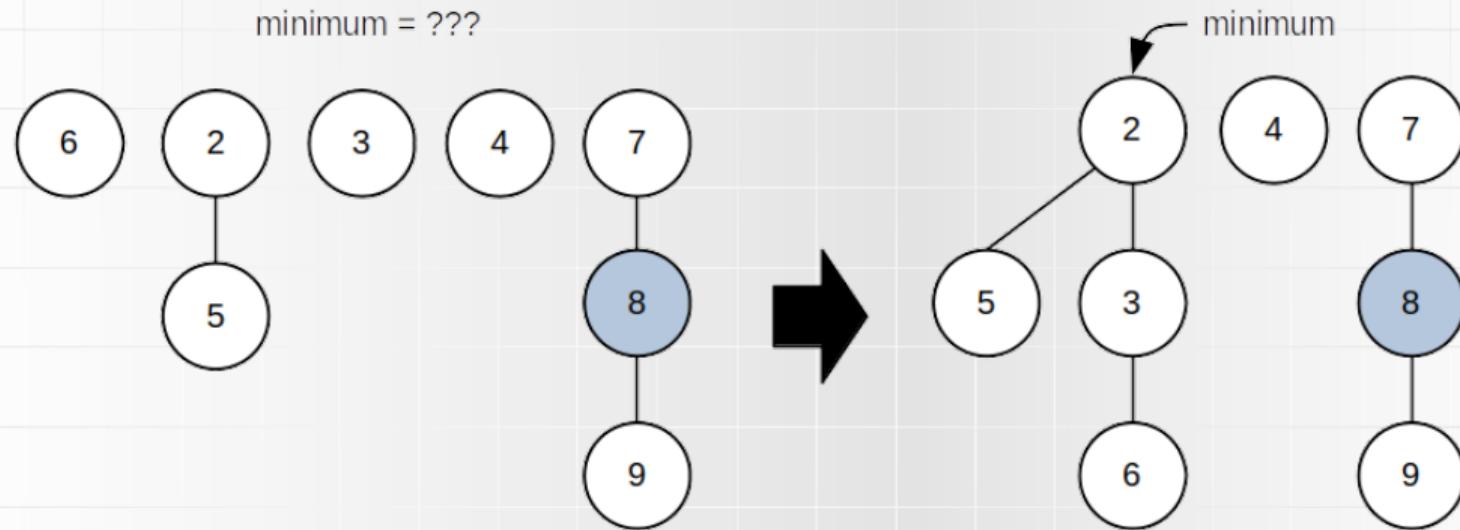
- ▶ Czas rzeczywisty: $O(\log n + m)$, gdzie m to liczba kopców (korzeni) na początku fazy.
- ▶ Zmiana potencjału: $O(\log n) - m$.
- ▶ Czas zamortyzowany: $O(\log n + m) + C(O(\log n) - m)$.
  - ▶ Przy odpowiednio dużym C wynik upraszcza się do $O(\log n)$.
- ▶ Faza trzecia – sprawdzamy wynikłe $O(\log n)$ korzeni, by znaleźć nowe minimum.
  - ▶ Czas $O(\log n)$, brak zmian potencjału, więc koszt zamortyzowany również $O(\log n)$.

Cała operacja extract-min ma więc zamortyzowany koszt $O(\log n)$.

Kopiec Fibonacciego (13)

Połączenie drzew (6) i (3), a następnie drzew (3, 6) i (2, 5).

Kopiec Fibonacciego (13)

Operacja decrease-key():

- ▶ Znajdujemy węzeł (z odpowiednim słownikiem trwa to $O(\log n)$).
- ▶ Zmniejszamy klucz węzła.
- ▶ Jeśli złamana jest zasada kopca, to odcinamy węzeł od rodzica i oznaczamy rodzica (chyba, że jest korzeniem).
- ▶ Jeśli rodzic był już oznaczony, to też go obcinamy i oznaczamy jego rodzica.
- ▶ Gdy proces się skończy (dotarliśmy do nieoznaczonego węzła), to określamy nowe minimum z dwóch wartości (zmniejszony klucz i nowe minimum).

Kopiec Fibonacciego (13)

- ▶ Założmy, że proces utworzył k nowych drzew (korzeni).
- ▶ Wśród nich co najmniej $k - 1$ było oznaczonych (odcięty jako pierwszy w procesie mógł nie być).
- ▶ Ponieważ stają się korzeniami, przestają być oznaczone.
- ▶ Jeden węzeł mógł zostać oznaczony.
- ▶ Dochodzi k drzew oraz $-k + 2$ oznaczonych węzłów.
- ▶ Potencjał zmienia się więc o $k + 2(-k + 2) = -k + 4$.

Kopiec Fibonacciego (14)

- ▶ Czas rzeczywisty: $O(k)$.
- ▶ Czas zamortyzowany: $O(k) + C(-k + 4)$.
  - ▶ Dla odpowiedniego C otrzymujemy $O(1)$.

Operacja `delete()`:

- ▶ Za pomocą `decrease-key()` ustawiamy wartość usuwanego węzła na $-\infty$.
- ▶ Za pomocą `extract-min()` usuwamy węzeł, który teraz stał się minimum.
- ▶ Czas $O(1) + O(\log n) \in O(\log n)$.

Kopiec Fibonacciego (15)

- ▶ Kopiec Fibonacciego poprawia teoretyczną złożoność niektórych algorytmów grafowych np. algorytmu Dijkstry i algorytmu Prima.
- ▶ Dobra teoretyczna złożoność okupiona jest jednak skomplikowaną implementacją i mniejszą skutecznością praktyczną (zwłaszcza w niektórych sytuacjach).
  - ▶ Niektóre pojedyncze operacje na kopcu wykonują się długo, zaś wyższa stała zmniejsza korzyść względem $O(\log n)$.
- ▶ Wskazówki praktyczne:
  - ▶ Gdy nie potrzeba operacji `decrease-key()`: stosujemy kopce binarne.
  - ▶ Gdy potrzeba `decrease-key()`: stosujemy kopce parujące (pairing heaps).
    - ▶ Asymptotycznie gorsze od kopca Fibonacciego, ale bardzo dobre w praktyce i prostsze w implementacji.

Kopiec Fibonacciego (16)

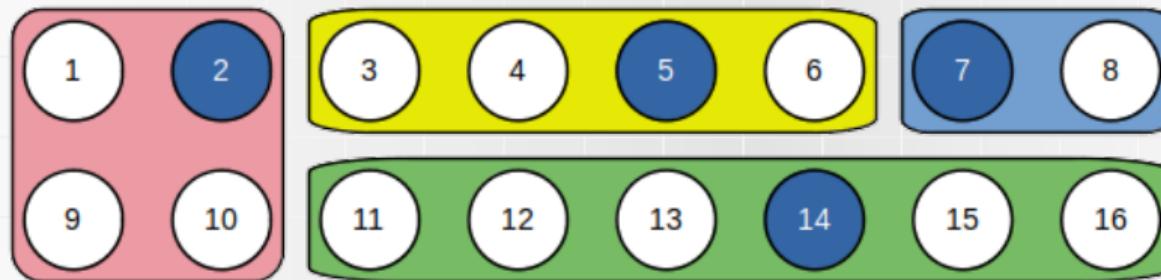
Podsumowanie złożoności niektórych odmian kopków:

Kopiec	insert()	extract-min	find-min()	decrease-key()	merge()
Binarny	$O(\log n)$	$\Theta(\log n)$	$\Theta(1)$	$O(\log n)$	$O(n)$
Dwumianowy	$\Theta(1)^a$	$\Theta(\log n)$	$\Theta(1)$	$\Theta(\log n)$	$O(\log n)$
Parujący	$\Theta(1)$	$O(\log n)^a$	$\Theta(1)$	$o(\log n)^a$	$\Theta(1)$
Fibonacciego	$\Theta(1)$	$O(\log n)^a$	$\Theta(1)$	$\Theta(1)^a$	$\Theta(1)$

^a – czas zamortyzowany

Struktura zbiorów rozłącznych (1)

- ▶ Disjoint-set data structure – przechowuje elementy pogrupowane w zbiory tak, że każdy element należy do dokładnie jednego zbioru.
  - ▶ Z matematycznego punktu widzenia przechowuje pewne rozbicie zbioru.
- ▶ Każdy zbiór ma reprezentanta.
- ▶ Stosowana między innymi w algorytmie Kruskala.

Struktura zbiorów rozłącznych (2)

- ▶ Operacje:
  - ▶ `insert()` – dodanie nowego elementu.
    - ▶ Powstaje nowy zbiór 1-elementowy.
  - ▶ `union()` – łączenie dwóch zbiorów w jeden.
  - ▶ `find()` – znalezienie reprezentanta zbioru.
    - ▶ Jeśli dwa elementy mają tego samego reprezentanta, to należą do tego samego zbioru.

Struktura zbiorów rozłącznych (3)

Implementacja naiwna z użyciem samych list:

- ▶ $\text{insert}(x)$ – czas $O(1)$.
- ▶ $\text{union}(x,y)$ – $O(\min\{|X|, |Y|\}) \in O(n)$.
- ▶ $\text{find}(x)$ – czas $O(|X|) \in O(n)$.
- ▶ X i Y to zbiory do których należą odpowiednio x i y .

Struktura zbiorów rozłącznych (4)

W praktyce używamy implementacji lasu zbiorów rozłącznych (disjoint-set forest):

- ▶ Każdy zbiór reprezentowany jest przez osobne drzewo.
- ▶ Każdy węzeł pamięta rodzica (plus stopień węzła/rozmiar poddrzewa).
- ▶ Korzeń drzewa jest reprezentantem zbioru.
- ▶ Niektóre operacje mogą być długie, ale przekształcają strukturę na korzyść przyszłych operacji, dbając by drzewa miały małą wysokość.
- ▶ Czas zamortyzowany jest bardzo dobry.
- ▶ Implementacja jest zarówno szybka praktycznie jak i optymalna asymptotycznie (gorsza najwyżej o stałą od najlepszej możliwej).

Struktura zbiorów rozłącznych (5)

Implementacja $\text{insert}(x)$:

- ▶ Stworzenie elementu x .
- ▶ $x.parent \leftarrow x$.
- ▶ $x.rank \leftarrow 0$ (lub $x.size \leftarrow 1$).
- ▶ Dodanie x do listy drzew (zbiorów).
- ▶ Czas $O(1)$.

Struktura zbiorów rozłącznych (6)

Implementacja `find(x)`:

- ▶ W teorii wystarczy jedynie podążać (iteracyjnie lub rekurencyjnie) za rodzicem, do korzenia i go zwrócić.
- ▶ Drzewa mogą jednak zrobić się duże, więc `find()` wykorzystuje tą okazję by zmniejszyć ich wysokość.
- ▶ Efekt uzyskuje się przez zmianę wskaźników, by zmniejszyć czas dotarcia do korzenia w kolejnych wywołaniach `find()` dla tego samego zbioru.

Struktura zbiorów rozłącznych (7)

Algorytm kompresji ścieżek (path compression):

- ▶ Dla każdego węzła na drodze od x do korzenia root wykonujemy:
  - ▶ $x.parent \leftarrow root$
- ▶ Przypisanie wymaga znajomości korzenia, więc trzeba wykonać 2 przejścia przez ścieżkę.
  - ▶ Podejście rekurencyjne – wymaga dodatkowej pamięci (zapis ścieżki na stosie).
  - ▶ Podejście iteracyjne – dwie pętle, pierwsza znajduje korzeń, druga przechodzi ponownie ścieżkę i zapisuje go. Wymaga stałej pamięci.

Struktura zbiorów rozłącznych (8)

Algorytm dzielenia ścieżek (path splitting):

- ▶ Dla każdego węzła na drodze od x do korzenia wykonujemy:
  - ▶ $(x, x.parent) \leftarrow (x.parent, x.parent.parent)$
- ▶ Węzeł zamiast ojca wskazywać będzie od teraz na dziadka – za każdym wykonaniem $\text{find}()$ będą wskazywać bliżej korzenia.
- ▶ Pesymistycznie tak samo jak dla kompresji ścieżek, ale lepszy w praktyce.

Algorytm połowicznej ścieżki (path halving):

- ▶ Identycznie, ale zmiana jest co drugi węzeł:
  - ▶ $x.parent \leftarrow x.parent.parent$
  - ▶ $x \leftarrow x.parent$

Struktura zbiorów rozłącznych (9)

Implementacja $\text{union}(x, y)$:

- ▶ Używamy $\text{find}(x)$ i $\text{find}(y)$ by znaleźć reprezentantów (nazwijmy ich odpowiednio r_x i r_y).
- ▶ Jeśli $r_x = r_y$ to x i y są w tym samym zbiorze i algorytm się kończy.
- ▶ Jeśli $r_x \neq r_y$, to łączymy zbiory, czyniąc jeden korzeń synem drugiego.
- ▶ Wybór bardzo wpływa na wysokość przyszłych drzew! Zapobiegamy zbyt wysokim drzewom za pomocą dodatkowych czynności.
- ▶ Konieczność przechowywania w węzłach rozmiaru drzewa (dodatkowe $O(\log n)$ bitów) lub rangi korzenia (dodatkowe $O(\log \log n)$ bitów).

Struktura zbiorów rozłącznych (10)

Łączenie przez rozmiar (union by size):

- ▶ Korzeniem złączonych drzew staje się korzeń drzewa o większym rozmiarze.
- ▶ Jeśli rozmiary są identyczne, wybór jest dowolny.
- ▶ Aktualizujemy rozmiar nowego korzenia.

Struktura zbiorów rozłącznych (11)

Łączenie przez rangę (union by rank):

- ▶ Ranga jest górnym ograniczeniem na wysokość drzewa.
- ▶ Lepszy wskaźnik niż wysokość, bo nie zmienia się w czasie `find()`.
- ▶ Jeśli łączone drzewa mają różne rangi, to ten z większą staje się rodzicem i rangi się nie zmieniają.
- ▶ Jeśli rangi są takie same, to dowolne drzewo może stać się rodzicem, ale jego rangę trzeba zwiększyć o 1.

Struktura zbiorów rozłącznych (12)

- ▶ `find()` i `union()` mają zamortyzowaną złożoność $O(\alpha(n))$, gdzie α jest odwrotnością bardzo szybko rosnącej funkcji Ackermanna.
- ▶ Ponieważ $O(1) \in O(\alpha(n))$, to dowolny ciąg k operacji na lesie zbiorów rozłącznych działa w czasie $O(k\alpha(n))$.
- ▶ „Fizycznie” wydaje się niemożliwe uzyskanie $\alpha(n) > 4$, w praktyce można więc przyjąć, że $O(\alpha(n)) \in O(1)$.
- ▶ Wszystkie operacje działają więc zasadniczo w czasie $O(1)$, ale jest to czas zamortyzowany – niektóre operacje w ciągu mogą zająć długie czas.

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 7

Słowniki, binarne drzewa poszukiwań

dr inż. Jarosław Rudy

Słowniki (1)

- ▶ Słownik (mapa, tablica asocjacyjna) jest ADT przechowującym elementy w postaci pary klucz-wartość.
- ▶ Klucze mogą być dowolnego typu (najczęściej są to liczby lub łańcuchy tekstowe).
- ▶ Słownik mapuje zbiór kluczy na zbiór wartości (jak funkcja matematyczna).
  - ▶ Część kluczy może nie mieć wartości (funkcja częściowa).
- ▶ Generalnie każdy klucz ma co najwyżej jedną wartość.
  - ▶ Multimapa – uogólnienie słownika, w którym z jednym kluczem może być związane kilka wartości (np. kolekcja).

Słowniki (2)

Typowe operacje na słowniku:

- ▶ $\text{insert}(k, v)$ – dodanie do słownika elementu o kluczu k i wartości v .
  - ▶ Jeśli element dla klucza k już istnieje, to zostanie nadpisany przez v .
- ▶ $\text{find}(k)$, $\text{lookup}(k)$ – zwraca $S[k]$, czyli element mapowany przez klucz k w słowniku S .
  - ▶ Jeśli taki element nie istnieje, to najczęściej zwracana jest specjalna wartość lub podnoszony jest wyjątek.
- ▶ $\text{delete}(k)$, $\text{remove}(k)$ – usunięcie elementu o kluczu k , usuwa mapowanie klucza.

Słowniki (3)

- ▶ `exists(k)` – zwraca czy klucz k ma przypisaną wartość w słowniku.
- ▶ `size()` – zwraca rozmiar słownika.
- ▶ `empty()` – zwraca czy słownik ma jakikolwiek przypisany klucz.
- ▶ `keys()` – zwraca (enumeruje) listę przypisanych kluczy słownika lub iterator na taką listę.
- ▶ `values()` – zwraca listę wartości słownika lub iterator na taką listę.

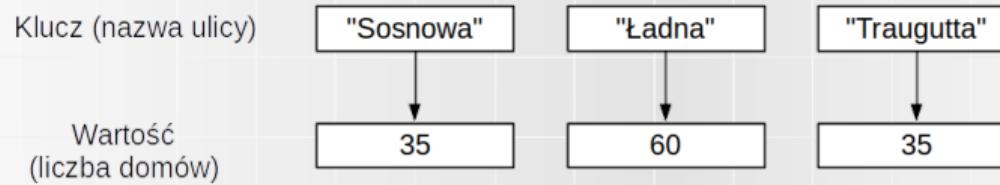
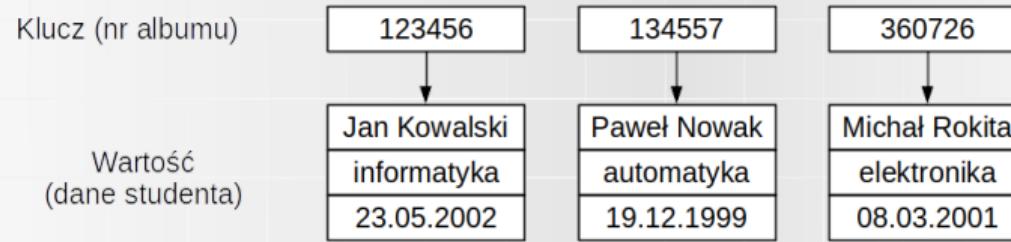
Słowniki (4)

- ▶ Podstawowa definicja słownika nie wymaga, by na kluczach definiować porządek (relacje $<$, $\leqslant$ itd.), ani by przechowywać je w jakimś porządku.
- ▶ Niektóre z implementacji słowników będą jednak tego wymagały!
- ▶ Można jednak zdefiniować uporządkowany słownik, w którym elementy zachowują porządek przy listowaniu. Istnieją 2 powszechnie definicje:
  - ▶ Porządek określony przez sortowanie kluczy (niezależny od wstawiania).
  - ▶ Porządek określony przez kolejność wstawiania (niezależny od klucza).

Słowniki (5)

Przykłady mapowania klucz-wartość w słownikach.

Słowniki (6)

- ▶ Słownik zakłada szybkie wyszukiwanie elementu po zadanym kluczu.
- ▶ Dla implementacji z użyciem np. listy, średni i pesymistyczny czas wyszukiwania wyniesie $O(n)$.
- ▶ Listy z przeskokiem lub samoorganizujące się ulepszają przypadek średni do $O(\log n)$, ale pesymistycznie wciąż jest $O(n)$.
- ▶ Szybsze wyszukiwanie można uzyskać implementując słownik jako:
  - ▶ Binarne drzewo poszukiwań.
  - ▶ Tablicę mieszającą.

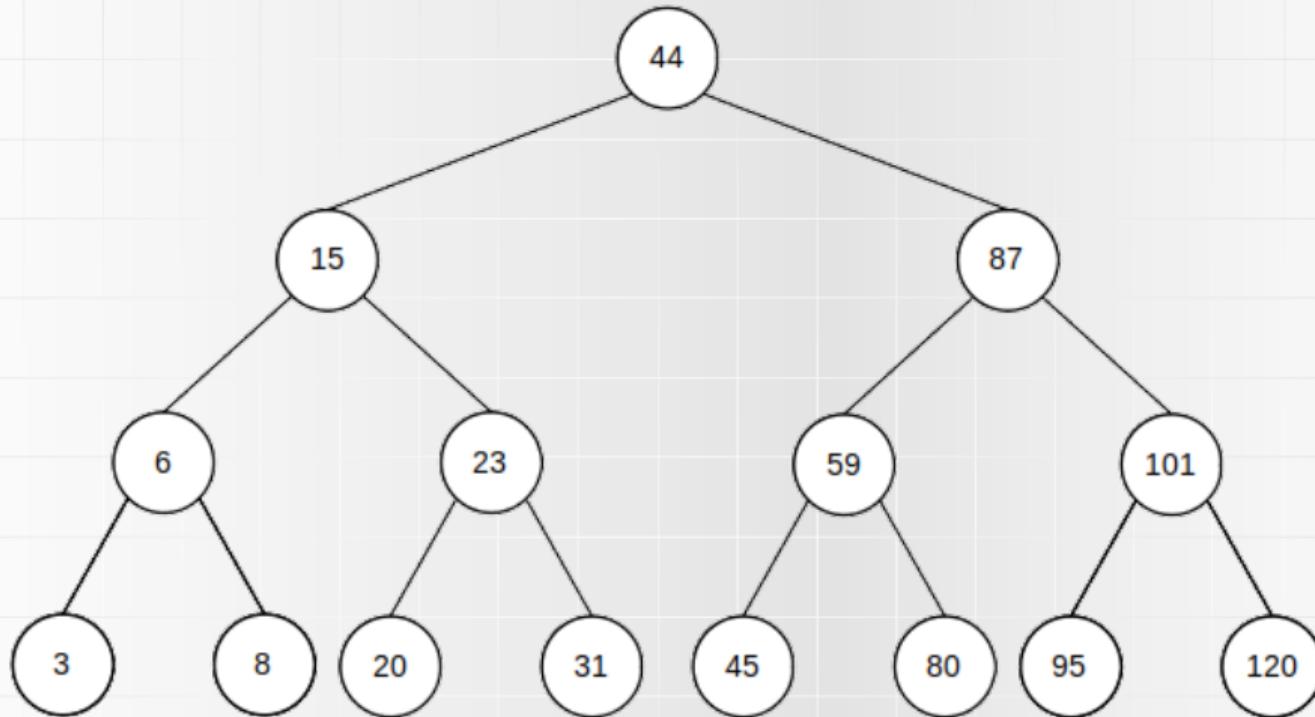
Binarne drzewo poszukiwań (1)

Drzewo binarne (binary search tree, BST):

- ▶ Drzewo binarne w którym klucz węzła jest większy niż klucz lewego syna i mniejszy niż klucz prawego syna.
- ▶ Wymaga zdefiniowania porządku dla każdej pary kluczy.
- ▶ Wypisując BST metodą in-order otrzymamy elementy posortowane wg klucza (słownik uporządkowany).

Binarne drzewo poszukiwań (2)

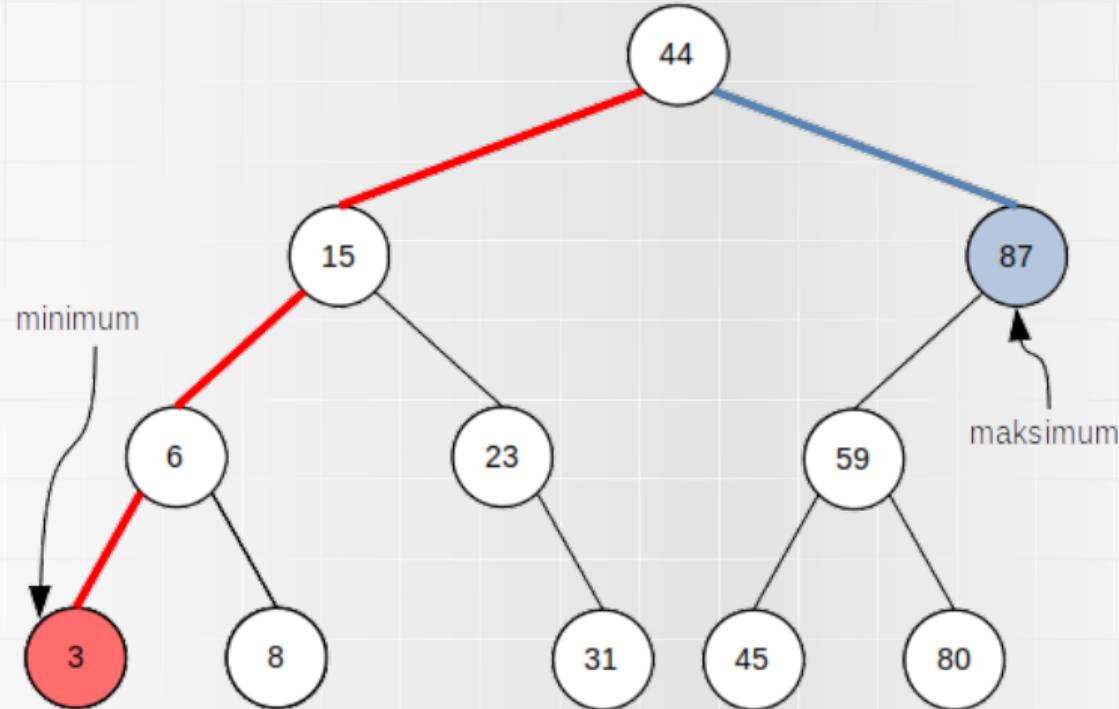
Binarne drzewo poszukiwań (3)

Operacje pomocnicze:

- ▶ `minimum()` – znajdowanie elementu minimalnego w drzewie:
  - ▶ Podążamy lewym podrzewem dopóki istnieje.
  - ▶ Jeśli nie ma lewego syna, aktualny węzeł jest szukanym minimum.
- ▶ `maximum()` – analogicznie (podążamy prawym poddrzewem do końca).

Binarne drzewo poszukiwań (4)

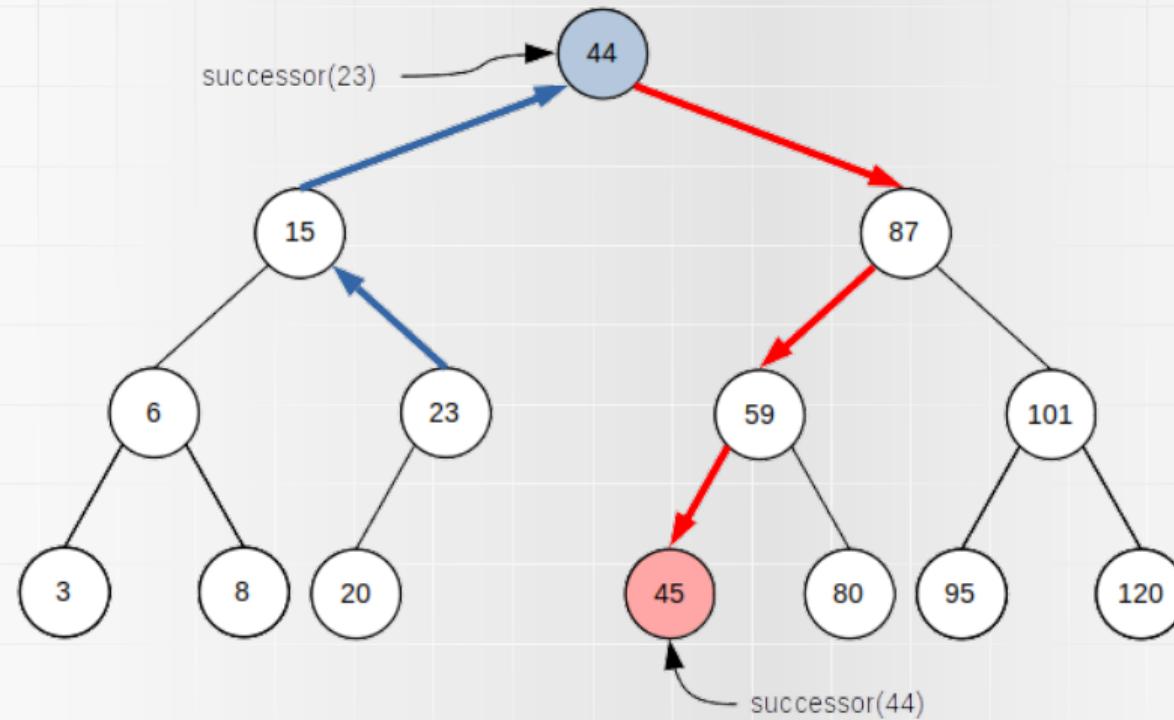

Binarne drzewo poszukiwań (5)

- ▶ $\text{successor}(w)$ – znajdywanie następnika węzła w tj. węzła następnego w kolejności posortowanej (mającego najmniejszy klucz większy od $w.\text{key}$):
  - ▶ Jeśli istnieje $w.\text{right}$, to $\text{successor}(w) \leftarrow \text{minimum}(w.\text{right})$.
  - ▶ Jeśli $w.\text{right}$ nie istnieje, to następnikiem w jest pierwszy z przodków w , dla którego w leży w lewym poddrzewie.
    - ▶ Innymi słowy, zaczynając od $v \leftarrow w$ przechodzimy cyklicznie do rodzica ($v \leftarrow v.\text{parent}$), do czasu aż $v.\text{parent.left} = v$. Wtedy $v.\text{parent}$ jest szukanym następnikiem.
- ▶ $\text{predecessor}(w)$ – znajdywanie poprzednika węzła w tj. węzła poprzedniego w kolejności posortowanej (mającego największy klucz mniejszy od $w.\text{key}$):
  - ▶ Analogicznie do następnika.

Binarne drzewo poszukiwań (6)

Binarne drzewo poszukiwań (7)

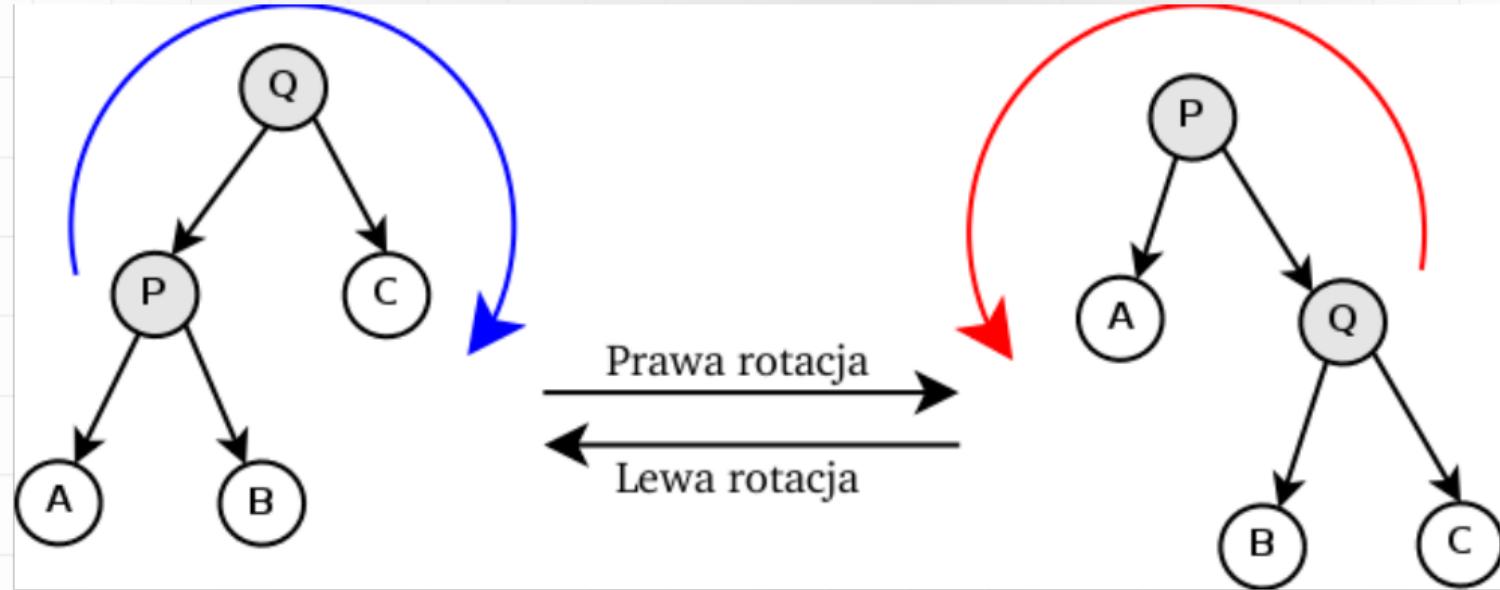
- ▶ Rotację definiujemy względem korzenia w pewnego poddrzewa (lub względem krawędzi łączącej ten korzeń go z jego synem).
- ▶ Rozróżniamy dwie podstawowe rotacje:
  - ▶ $\text{rotateLeft}(w)$
    - ▶ $\text{temp} \leftarrow w.\text{right}.\text{left}$
    - ▶ $w.\text{right}.\text{left} \leftarrow w$
    - ▶ $w.\text{right} \leftarrow \text{temp}$

Binarne drzewo poszukiwań (8)

- ▶ $\text{rotateRight}(w)$
  - ▶ $\text{temp} \leftarrow w.\text{left}.\text{right}$
  - ▶ $w.\text{left}.\text{right} \leftarrow w$
  - ▶ $w.\text{left} \leftarrow \text{temp}$
- ▶ Rotacja zmniejsza głębokość jednego wierzchołka/poddrzewa kosztem zwiększenia głębokości innego wierzchołka/poddrzewa.
- ▶ Lewa rotacja jest operacją odwrotną do prawej rotacji i vice versa.
- ▶ Rotacje zachowują porządek kluczy (przegląd in-order).

Binarne drzewo poszukiwań (9)

W obu przypadkach porządek kluczów to $A < P < B < Q < C$.

Binarne drzewo poszukiwań (10)

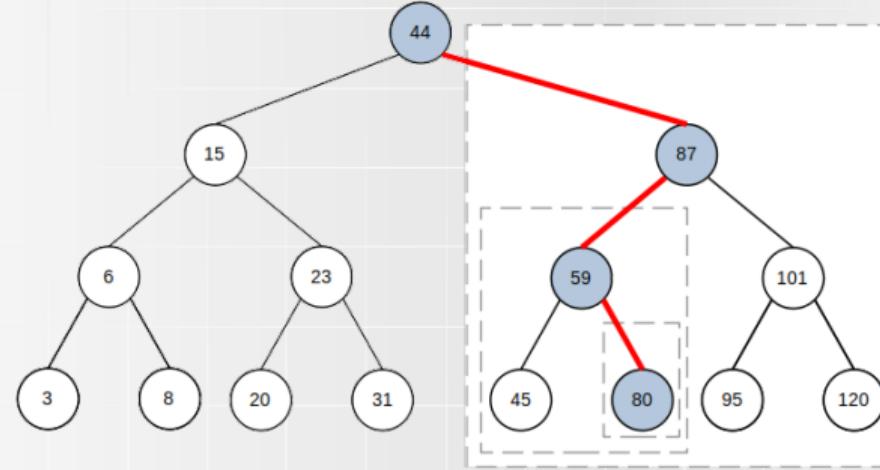
Operacja $\text{find}(k)$:

- ▶ $w \leftarrow \text{root}$
- ▶ Dopóki w istnieje (np. nie jest null):
  - ▶ Jeśli $k = \text{key}(w)$, zwracamy w (znaleziono klucz).
  - ▶ Jeśli $k < \text{key}(w)$, to $w \leftarrow \text{left}(w)$ (przechodzimy do lewego poddrzewa).
  - ▶ Jeśli $k > \text{key}(w)$, to $w \leftarrow \text{right}(w)$ (przechodzimy do prawego poddrzewa).
- ▶ Klucza nie ma w drzewie, zwróć odpowiednią wartość (null, wyjątek itp.).

Możliwa jest również wersja iteracyjna.

Binarne drzewo poszukiwań (11)

Przykład szukania w BST wartości o kluczu równym 80.

Jeśli lewe i prawe podrzewa zawsze mają podobny rozmiar, to z każdą decyzją odrzucamy ok. połowę pozostałych węzłów do sprawdzenia (zasada algorytmu przeszukiwania binarnego).

Binarne drzewo poszukiwań (12)

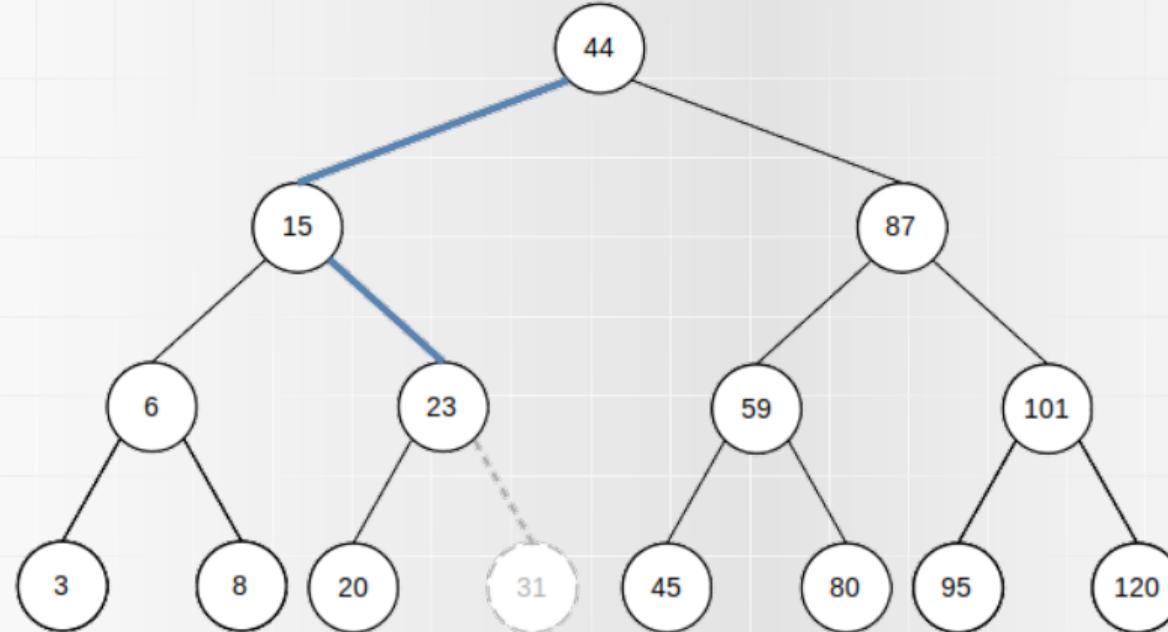
Operacja $\text{insert}(k, v)$:

- ▶ Tworzymy nowy element $e = (k, v)$.
- ▶ Jeśli drzewo jest puste, to dodajemy e jako korzeń.
- ▶ W przeciwnym razie, znajdujemy miejsce do wstawienia węzła.
  - ▶ Odbiera się to prawie identycznie jak w operacji $\text{find}(k)$.
  - ▶ Ponieważ k nie ma w drzewie, to natrafimy w końcu na null (brak poddrzewa w którym powinno być k).
  - ▶ Wpisujemy e w miejsce nulla (tj. jako odpowiedni syn liścia).

Binarne drzewo poszukiwań (13)

Przykład dodawania do drzewa węzła o kluczu 31.

Binarne drzewo poszukiwań (14)

Operacja $\text{delete}(k)$:

- ▶ Znajdujemy węzeł w do usunięcia poprzez $\text{find}(k)$.
- ▶ Usuwamy znaleziony węzeł w .
- ▶ Konieczność reorganizacji drzewa, możliwe 3 przypadki:
  - ▶ Jeśli w nie miał synów (był liściem), to nie robimy nic.
  - ▶ Jeśli w miał jednego syna, to syn zastępuje w .
  - ▶ Jeśli w miał dwóch synów, to wstawiamy w miejsce w jego następnika.

Binarne drzewo poszukiwań (15)

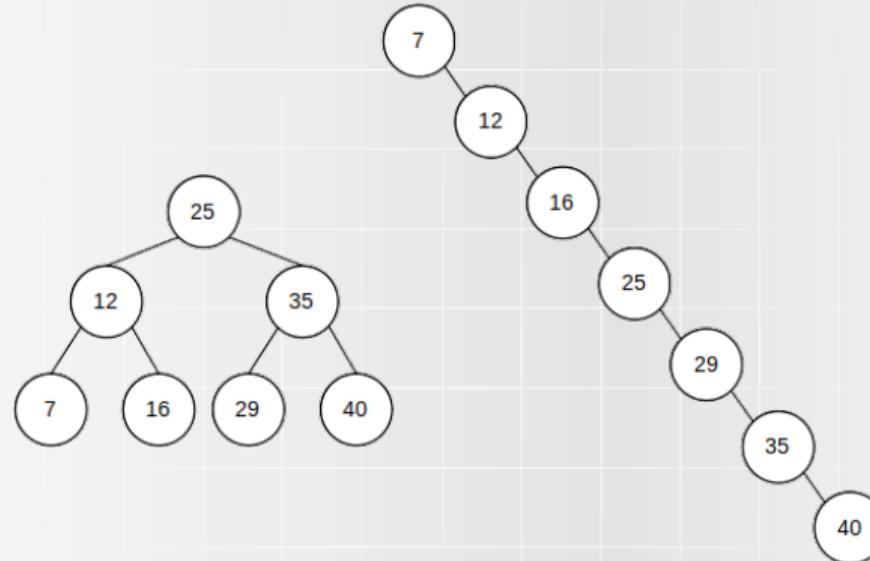
Złożoność operacji, zakładając drzewo o wysokości h z n elementami:

- ▶ $\text{insert}(k, v)$, $\text{find}(k)$, $\text{exists}(k)$ i $\text{delete}(k)$:
  - ▶ średnio $O(\log n)$,
  - ▶ pesymistycznie $O(h)$.
- ▶ $\text{keys}()$ i $\text{values}()$:
  - ▶ średnio i pesymistycznie $\Theta(n) \in O(n)$.
- ▶ $\text{size}()$ i $\text{empty}()$:
  - ▶ średnio i pesymistycznie $O(1)$.

Binarne drzewo poszukiwań (16)

Niekorzystne wstawianie zwiększa rozmiar drzewa. W najgorszym przypadku mamy $h = n$ (drzewo binarne degraduje się do listy).

Binarne drzewo poszukiwań (17)

- ▶ Możemy rozważać drzewo zrównoważone. 2 definicje:
  - ▶ Równoważenie wysokością: dla każdego węzła wysokość obu jego poddrzew różni się co najwyżej o stałą:
- ▶ Doskonale zrównoważone, jeśli wysokość różni się najwyżej o 1.
- ▶ Równoważenie wagą: dla każdego węzła jego waga różni się najwyżej o stały czynnik od wagi synów.
- ▶ Waga węzła to rozmiar jego poddrzewa plus 1.

Binarne drzewo poszukiwań (18)

Niektóre sposoby równoważenia drzew:

- ▶ Algorytm równoważenia DSW.
- ▶ Drzewa samorównoważące się np.:
  - ▶ Drzewa AVL.
  - ▶ Drzew czerwono-czarne.
  - ▶ B-drzewa.

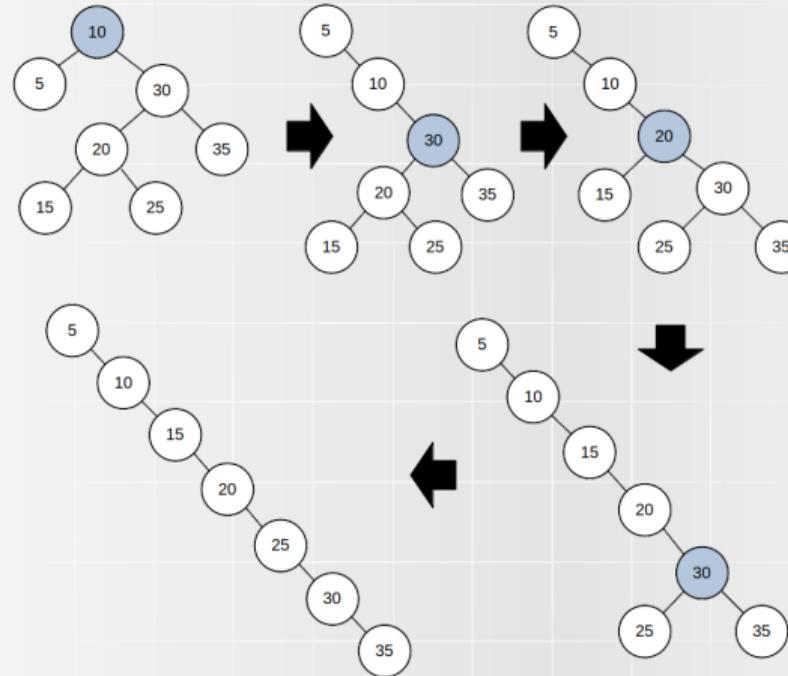
Algorytm DSW (1)

- ▶ Algorytm równoważy zadane drzewo (gwarantując, że $h \in O(\log n)$) w dwóch fazach z użyciem rotacji.
- ▶ W fazie pierwszej wykorzystywane są wielokrotne prawe rotacje, wykonywne od korzenia.
  - ▶ W wyniku drzewo zostaje zamienione w listę (tzw. kręgosłup, vine).
- ▶ W fazie drugiej iteracyjnie stosujemy lewe iteracje na co drugim węźle wzdłuż prawej gałęzi drzева.
- ▶ Zabieg ten stosowany jest wielokrotnie, za każdym razem zmniejszając wysokość drzева o połowę.

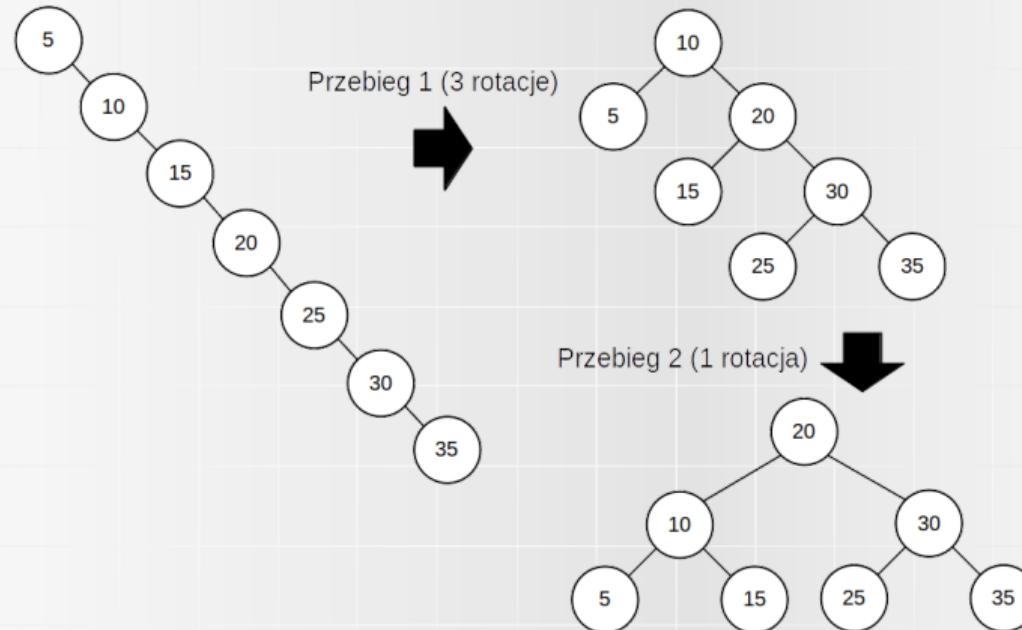

DSW (2)

Przykład fazy pierwszej

Przykład fazy drugiej

Algorytm DSW (4)

- ▶ Obie fazy działają w czasie $O(n)$.
- ▶ Niskie zapotrzebowanie na pamięć ($O(1)$).
- ▶ Uzyskujemy drzewo doskonale zrównoważone.
- ▶ Brak potrzeby sortowania lub dalszej dekompozycji drzewa.
- ▶ Konieczność ręcznego stosowania.

Drzewa AVL (1)

- ▶ Samorównoważące się BST.
- ▶ Każdy wierzchołek przechowuje współczynnik zrównoważenia (różnica wysokości jego lewego i prawego poddrzewa, 2 bity).
  - ▶ Wartości -1 , 0 oraz 1 są w porządku (ale zmiana może wymagać propagacji tej informacji).
  - ▶ Wartości -2 oraz 2 wymagają naprawy poziomu wyważenia węzłów.
- ▶ Wyszukiwanie odbywa się identycznie jak dla normalnego BST, ale dzięki wyważeniu, gwarantowany jest czas $O(\log n)$.

Drzewa AVL (2)

- ▶ Operacja wstawiania – początek działa jak dla zwykłego BST, po czym należy przeprowadzić proces aktualizacji wyważeń od węzła wzwyż (maksymalnie do korzenia), przy czym:
  - ▶ Wyważenie aktualizowane na 0 kończy proces bez konieczności dalszych zmian.
  - ▶ Wyważenie aktualizowane na -2 lub 2 oznacza, że drzewo straciło właściwość AVL. Naprawa przebiega z użyciem 1–2 rotacji, po których algorytm się kończy.
  - ▶ Wyważenie aktualizowane na -1 lub 1 wymaga aktualizacji zmiany w rodzicu (kontynuujemy algorytm).
  - ▶ Czas $\Theta(\log n)$.

Drzewa AVL (3)

- ▶ Operacja usuwania – początek działa jak dla zwykłego BST, po czym należy przeprowadzić proces aktualizacji wyważeń od węzła wzwyż (maksymalnie do korzenia), przy czym:
  - ▶ Wyważenie aktualizowane na -1 lub 1 kończy proces bez konieczności dalszych zmian.
  - ▶ Wyważenie aktualizowane na -2 lub 2 oznacza, że drzewo straciło właściwość AVL. Naprawa przebiega z użyciem 1–2 rotacji, po czym proces należy kontynuować.
  - ▶ Wyważenie aktualizowane na 0 wymaga aktualizacji zmiany w rodzicu (kontynuujemy algorytm).
- ▶ Czas $O(\log n)$.

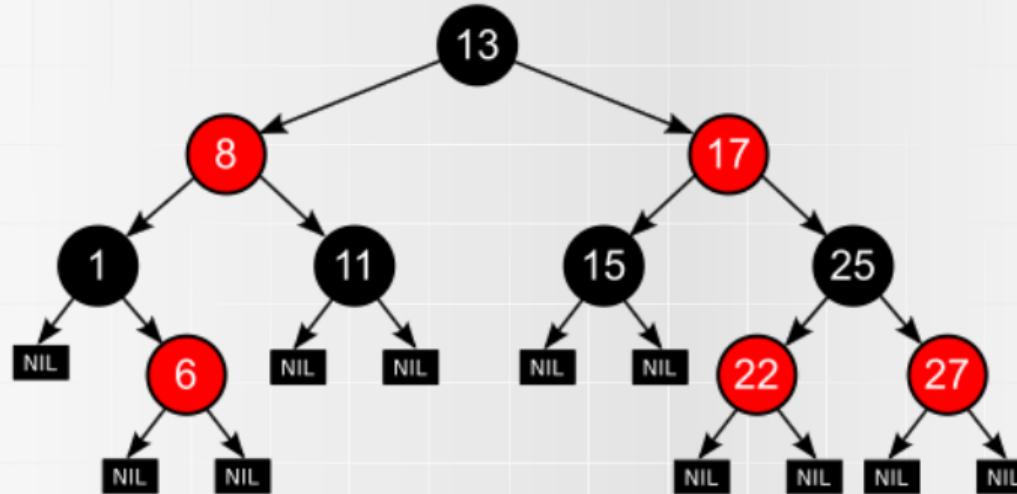
Drzewa czerwono-czarne (1)

- ▶ Samorównoważące się BST.
- ▶ Każdy węzeł ma kolor (1 bit) a drzewo musi spełniać następujące własności:
  - ▶ Każdy węzeł jest czerwony lub czarny.
  - ▶ Korzeń jest czarny.
  - ▶ Każdy liść jest czarny.
  - ▶ Synowie czerwonego są czarni.
  - ▶ Dla węzła w ścieżki od w do jego potomków-liści mają tyle samo węzłów czarnych.
- ▶ Dla tego drzewa przez liść rozumiemy null (nil)!

Wyszukiwanie odbywa się identycznie jak dla normalnego BST, ale dzięki wyważeniu, gwarantowany jest czas $O(\log n)$.

Drzewa czerwono-czarne (2)

Przykład drzewa czerwono-czarnego.

Dzięki własności, dla każdego węzła w jego najdłuższa ścieżka do liścia jest co najwyżej $2x$ dłuższa niż najkrótsza.

Drzewa czerwono-czarne (3)

- ▶ Operacja wstawiania:
  - ▶ Początek działa jak dla zwykłego BST.
  - ▶ Nowy węzeł kolorowany jest wstępnie na czerwono.
  - ▶ Mogły zostać złamane niektóre własności drzewa.
  - ▶ Przeprowadzamy korektę zależnie od występującego przypadku (kilka możliwych), w czasie $O(1)$, w tym co najwyżej jedna rotacja.
  - ▶ Czas $O(\log n)$.

Drzewa czerwono-czarne (4)

- ▶ Operacja usuwania:
  - ▶ Początek działa jak dla zwykłego BST.
  - ▶ Dalsza część jest bardziej skomplikowana.
    - ▶ Możliwe jest wiele przypadków, zależnie od koloru usuwanego węzła i liczby jego dzieci.
    - ▶ Jednakże przywracanie własności drzewa czerwono-czarnego przy usuwaniu zawsze wymaga co najwyżej 2 rotacji.
  - ▶ Czas $O(\log n)$.

AVL vs red-black tree

- ▶ Oba drzewa zapewniają `find()`, `insert()` i `delete()` w czasie $O(\log n)$.
- ▶ Drzewa AVL:
  - ▶ Są lepiej wyważone i w praktyce `find()` jest dla nich szybsze.
  - ▶ Większy koszt operacji `insert()` oraz `delete()` – możliwa konieczność przywracania własności wzduż całej wysokości drzewa.
- ▶ Drzewa czerwono-czarne:
  - ▶ Nie gwarantują doskonałego wyważenia.
  - ▶ Koszt naprawy własności drzewa dla `insert()` i `delete()` jest $O(1)$.
  - ▶ Wybór zależny od tego których operacji spodziewamy się więcej.

Drzewa zrównoważone

- ▶ Zbalansowane BST zapewnia wiele operacji w czasie $O(\log n)$, w tym znalezienie minimum i maksimum.
- ▶ Takie BST może więc posłużyć do implementacji kolejki priorytetowej.
  - ▶ Zaletą jest możliwość implementacji jednocześnie operacji extract-min jak i extract-max (kolejka priorytetowa „dwustronna”).
  - ▶ Wadą jest mniejsza szybkość:
    - ▶ Operacje BST mają zwykle większą stałą niż operacje kopcowe.
    - ▶ Reprezentacja kopca z użyciem tablicy dynamicznej lepiej współpracuje z pamięcią podręczną procesora niż BST.

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 8

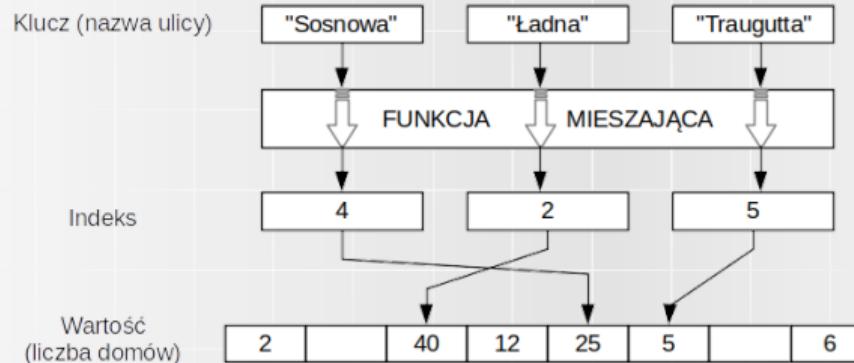
Tablice mieszające

dr inż. Jarosław Rudy

Tablica mieszająca (1)

- ▶ Tablica mieszająca (hash table) – struktura danych służąca do implementacji słownika.
- ▶ Za pomocą funkcji mieszającej klucz zamieniany jest na indeks.
- ▶ Indeks wykorzystywany jest do dostępu do tablicy „statycznej” .

Funkcja mieszająca (1)

- ▶ Funkcja mieszająca $h(x)$ przekształca klucz x na indeks elementu (kubełka) tablicy.
- ▶ Zbiór indeksów jest skończony i ma rozmiar m (nie mylić z $n!$).
- ▶ Zbiór kluczy jest z reguły znacznie większy niż zbiór indeksów, może być też nieskończony.
- ▶ Z tego powodu funkcję mieszającą nazywa się też funkcją skrótu.
- ▶ Konieczność obliczenia funkcji mieszającej powoduje narzut czasowy.

Funkcja mieszająca (2)

- ▶ Dla liczb całkowitych powszechną formą funkcji $h(x)$ jest operacja modulo:

$$h(x) = x \bmod m \quad (1)$$

- ▶ Dzielenie jest stosunkowo powolne.
- ▶ Problem klasteryzacji.
- ▶ Wystarczająco dobre w praktyce w wielu przypadkach.
- ▶ Prostym wariantem dla łańcuchów tekstowych jest zsumowanie wszystkich znaków łańcucha.

Funkcja mieszająca (3)

- ▶ Funkcja mieszająca z użyciem mnożenia:

$$h_\alpha(x) = \lfloor (\alpha x \bmod W)/(W/m) \rfloor \quad (2)$$

- ▶ Konieczność właściwego doboru α i W .
- ▶ Haszowanie algebraiczne.
- ▶ Haszowanie Fibonacciego.
- ▶ Haszowanie z unikalną permutacją.
- ▶ Funkcja identyczności $h(x) = x$, sensowne jeśli zbiór kluczowy jest „mały”.

Funkcja mieszająca (4)

- ▶ Ponieważ m jest mniejsze niż liczba kluczy, to będą istnieć takie klucze $x_1 \neq x_2$, że $h(x_1) = h(x_2)$ (wynika to z zasady szufladkowej Dirichleta).
- ▶ Taką sytuację nazywamy kolizją.
- ▶ W przypadku kolizji dwa różne klucze mapowane są do tego samego miejsca (kubełka) w tablicy mieszającej.
  - ▶ Różne implementacje tablicy radzą sobie z tym w różny sposób.
  - ▶ Im mniej kolizji powoduje funkcja mieszająca tym lepiej.¹

---

¹W kryptografii dobiera się „większe” funkcje skrótu, przy których praktyczna szansa wystąpienia kolizji jest minimalna.

Funkcja mieszająca (5)

Paradoks dnia urodzin

Założymy, że w pokoju znajduje się k osób. Jakie jest prawdopodobieństwo, że co najmniej 2 z nich mają urodziny tego samego dnia?

- ▶ Dla $k = 1$ szansa jest 0%.
- ▶ Dla $k = 367$ szansa jest 100% (licząc rok przestępny).
- ▶ Dla jakiego k szansa jest $\geq 50\%$? Naiwna interpolacja wskazała by wartość $k \geq 183$, ale w rzeczywistości jest to $k \geq 23$!
- ▶ Wniosek: pierwsza kolizja może wystąpić szybciej niż mogło by się wydawać!

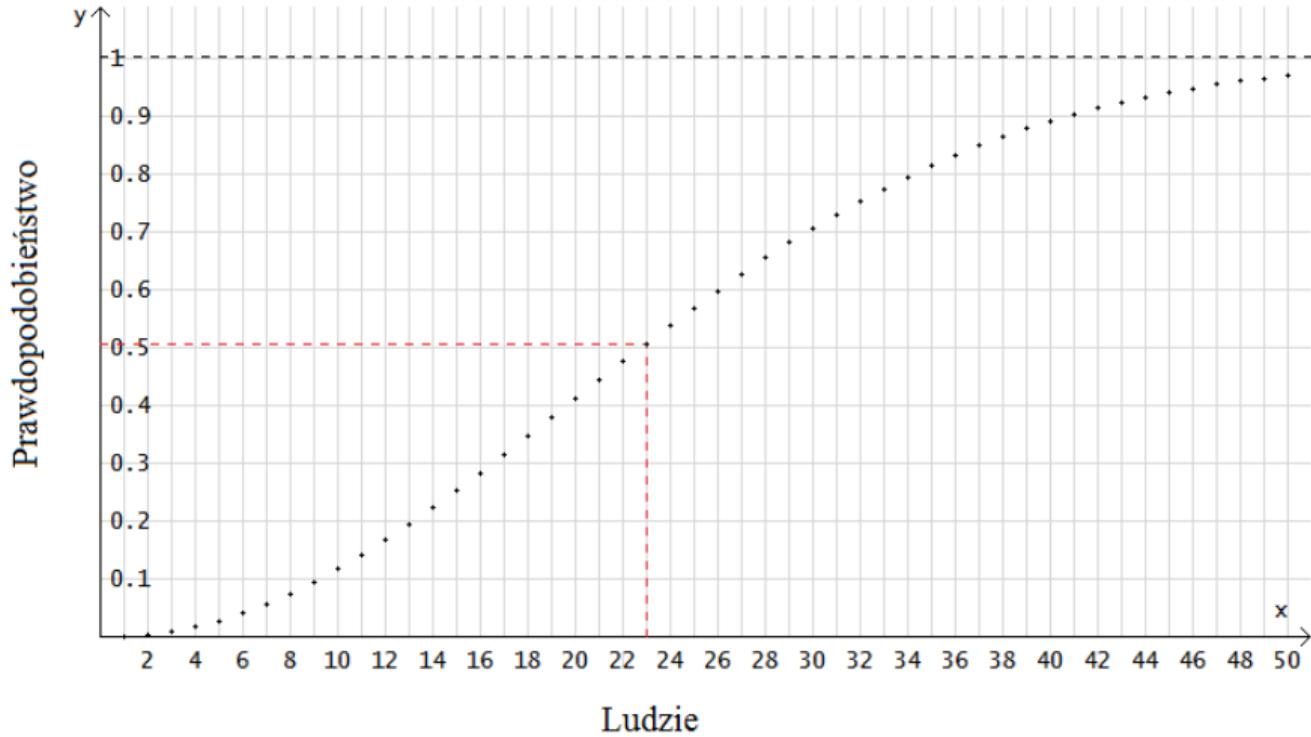
Funkcja mieszająca (6)

Założymy tablicę mieszającą z $m = 10^6$ i jednorodną funkcją mieszającą. Szansa na wystąpienie kolizji dla k operacji `insert()` wynosi:

- ▶ 10% przy $k = 460$,
- ▶ 25% przy $k = 759$,
- ▶ 50% przy $k = 1178$,
- ▶ 90% przy $k = 2146$,
- ▶ 99% przy $k = 3034$ ($0,3034\% m!$).

Funkcja mieszająca (7)

Funkcja mieszająca (8)

Idealna funkcja mieszająca

- ▶ Przyporządkowuje każdemu kluczowi osobny indeks (kubek).
- ▶ Matematycznie jest funkcją różnowartościową.
- ▶ Brak kolizji.
- ▶ Możliwa do skonstruowania, gdy klucze znane są zawsze.
- ▶ Idealna funkcja mieszająca jest minimalna, gdy indeksy są kolejnymi liczbami całkowitymi.

Funkcja mieszająca (9)

Cechy dobrej funkcji mieszającej:

- ▶ Deterministyczna.
- ▶ Jednorodna – każdy indeks powinien mieć zblizoną liczbę kluczy, które się na niego mapują.
- ▶ Małe zmiany klucza powinny powodować duże zmiany indeksu (redukuje problem klasteryzacji).
- ▶ Kompromis czasu obliczenia względem częstości kolizji.
- ▶ Pozwala na różny rozmiar klucza i różne wartości m .

Rozwiązywanie kolizji (1)

Istnieją dwa podstawowe sposoby rozwiązywania kolizji:

- ▶ Metoda łańcuchowa (separate chaining).
  - ▶ Pojedynczy kubełek przechowuje wszystkie klucze, które się do niego mapują.
  - ▶ Konieczność organizacji wielu wartości w ramach kubełka.
- ▶ Adresowanie otwarte (open addressing).
  - ▶ Każdy kubełek przechowuje najwyżej 1 element.
  - ▶ Gdy drugi element zmapuje się do zajętego kubełka, to trzeba wyznaczyć mu inny kubełek.

Współczynnik zajętości (1)

- ▶ Najważniejszym parametrem opisującym tablicę mieszającą jest współczynnik zajętości (load factor), definiowany jako:

$$\alpha = \frac{n}{m}, \quad (3)$$

gdzie n to liczba elementów przechowywanych w strukturze, a m to liczba kubełków.

- ▶ Wysokość load factor znacząco wpływa na wydajność operacji na tablicy mieszającej.

Współczynnik zajętości (2)

- ▶ Dla open addressing dopuszczalne wartości α są w przedziale $[0, 1]$ tj. $n \leq m$.
  - ▶ Nie można przechować więcej niż m kluczy, bo każda wymaga osobnego kubełka.
- ▶ Gdy α zbliża się do 1, coraz trudniej znaleźć wolny kubełek i wydajność drastycznie spada.
- ▶ Gdy α przekracza wartość graniczną (w praktyce od 0.6 do 0.8), to należy zwiększyć rozmiar tablicy.
- ▶ Często tablicę zmniejsza się, gdy α spadnie do $\frac{1}{4}$ wartości granicznej.
  - ▶ Pozwala ograniczyć zużycie pamięci (typowo połowa lub więcej tablicy jest pusta!).

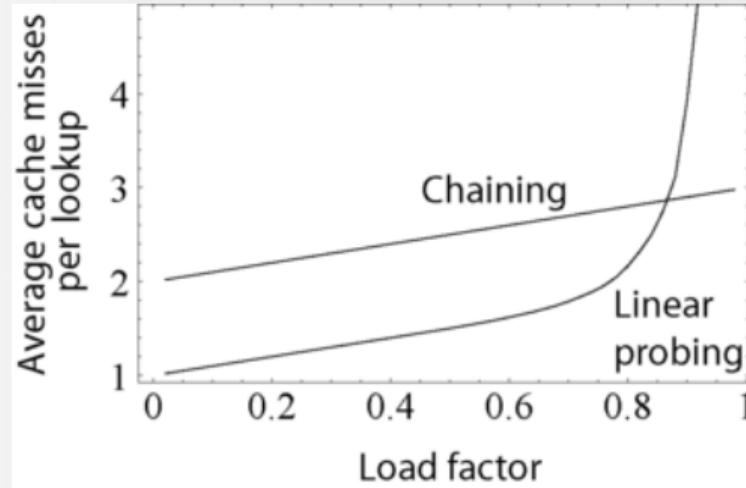

Współczynnik zajętości (3)

- ▶ Dla separate chaining w teorii α może być dowolnie duże dla stałego m .
  - ▶ Oznacza to, że średnio w jednym kubełku jest α kluczy.
- ▶ Wydajność jednak wciąż spada wraz ze wzrostem α , więc w praktyce stosuje się „miękką” wartość graniczną (zwykle pomiędzy 1 a 3), po przekroczeniu której zwiększa się rozmiar tablicy.
- ▶ Analogicznie tablicę można zmniejszać, gdy α odpowiednio spadnie.

Współczynnik zajętości (4)

Metody open addressing (np. linear probing) mogą średnio wymagać mniej czasu niż separate chaining, o ile α nie jest bliskie 1.

W praktyce dobrze zarządzana tablica mieszająca typu open addressing rzadko potrzebuje przejrzeć więcej niż 3 kubelki.

Zmiana rozmiaru (1)

- ▶ Zmiana rozmiaru tablicy oznacza zmianę liczby kubełków m , a to z kolei zmienia dopuszczalny zakres kluczy.
- ▶ Potrzebna jest więc nowa funkcja mieszająca, zaś operacja nie jest oczywista.
- ▶ Typowe metody zwiększenia rozmiaru:
  - ▶ Zmiana jednorazowa.
  - ▶ Zmiana stopniowa.
  - ▶ Linear hashing.

Zmiana rozmiaru (2)

Zmiana jednorazowa:

- ▶ Dana jest stara tablica mieszajaca z funkcja mieszająca $h_{\text{old}}(x)$.
- ▶ Tworzymy nową (większą) tablicę mieszającą.
- ▶ Tworzymy nową funkcje mieszającą $h_{\text{new}}(x)$.
- ▶ Dla każdego zajętego kubełka w starej tablicy dodajemy jego zawartość do nowej tablicy (z użyciem $h_{\text{new}}(x)$).
- ▶ Zajmuje dużo czasu.
  - ▶ Jeśli nowa tablica jest o czynnik (np. 2x) większa od starej, to zamortyzowany koszt zwiększenia jest stały (analogicznie jak dla tablicy dynamicznej).

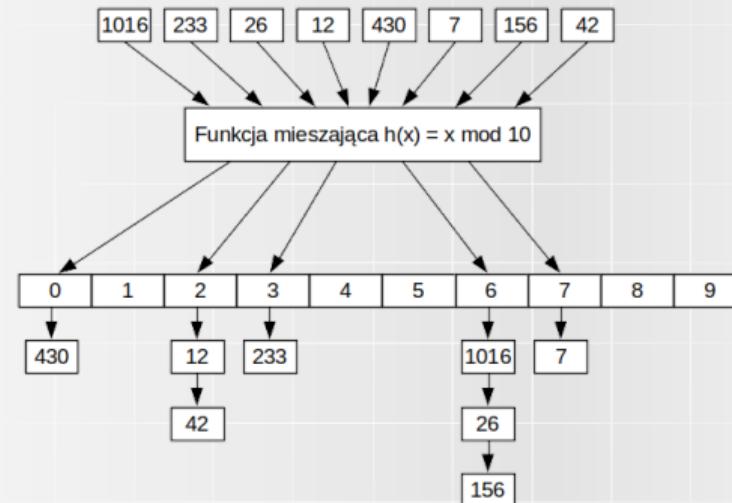
Zmiana rozmiaru (3)

Zmiana stopniowa:

- ▶ Tworzymy nową tablicę i funkcję mieszającą $h_{\text{new}}(x)$.
- ▶ Na czas przenosin stosowane są obie tablice:
  - ▶ `find()` przeszukuje obie tablice (używając $h_{\text{old}}(x)$ oraz $h_{\text{new}}(x)$).
  - ▶ `insert()` dodaje do nowej tablicy (używając $h_{\text{new}}(x)$).
  - ▶ Każdy `insert()` przenosi też k wpisów ze starej tablicy do nowej.
- ▶ Gdy przeniesione zostaną wszystkie elementy, starą tablicę można usunąć.

Separate chaining (1)

- ▶ Domyślnie separate chaining w każdym kubełku przechowuje listę wiązaną elementów.
- ▶ Operacje `find()`/`insert()`/`delete()` muszą operować też na liście.

Separate chaining (2)

- ▶ Lista wiązana ma pesymistyczny czas wyszukiwania $O(n)$, rzutujący na złożoność całej tablicy.
  - ▶ Możemy poprawić stosując zbalansowane drzewa BST.
- ▶ Lista wiązana słabiej współpracuje z pamięcią podręczną procesora.
  - ▶ Możemy poprawić stosując tablicę dynamiczną.
  - ▶ Problem pamięci podręcznej dotyczy też samej głównej tablicy – sięgamy do „losowych” indeksów, część indeksów jest pusta.

Metoda 2-choice hashing:

- ▶ Modyfikacja separate chaining (choć może też działać dla innych metod rozwiązywania kolizji).
- ▶ Jedna tablica, dwie funkcje mieszające $h_1(x)$ oraz $h_2(x)$.
- ▶ Podczas `insert()` stosowane są obie funkcje, zaś element trafia do kubełka mającego mniej elementów.
  - ▶ Jeśli kubełki mają równy rozmiar, to wykorzystujemy ten, który wskazała funkcja $h_1(x)$.
- ▶ Podobnie `find()` poszukuje elementu w obu możliwych kubełkach.
- ▶ Dzięki zasadzie power of 2 choices, znaczaco zmniejszamy możliwość wystąpienia dużych kubełków.

Open addressing (1)

Metoda open addressing:

- ▶ Przy dodawaniu elementu najpierw obliczamy standardowo indeks funkcją mieszającą.
- ▶ Jeśli wyznaczony kubełek jest zajęty, wyznaczamy kolejny kubełek do sprawdzenia.
- ▶ Jeśli nowy kubełek jest zajęty, to sytuacja się powtarza aż do znalezienia pustego kubełka.
  - ▶ Powstaje ciąg poszukiwań (probing sequence), zaś jego długość określa wydajność tablicy.
- ▶ Analogiczny proces należy przeprowadzić dla find() i delete().

Open addressing (2)

Istnieją różne sposoby tworzenia ciągu poszukiwań:

- ▶ Linear probing – kolejny sprawdzany kubełek jest w odstępie C kubełków (często $C = 1$) od poprzedniego.
- ▶ Indeks k -tego kubełka do sprawdzenia dany jest więc wzorem:

$$h(x) + kC. \quad (4)$$

- ▶ Istotne jest by funkcja mieszająca unikała klasteryzacji/grupowania, gdzie indeksy kluczów gromadzą się blisko siebie.
  - ▶ Grupowanie, nawet jeśli nie powoduje kolizji, jest szkodliwe dla adresowania otwartego (ale nie dla metody łańcuchowej).
  - ▶ Lepiej współpracuje z pamięcią podręczną procesora (dla małych C).

Open addressing (3)

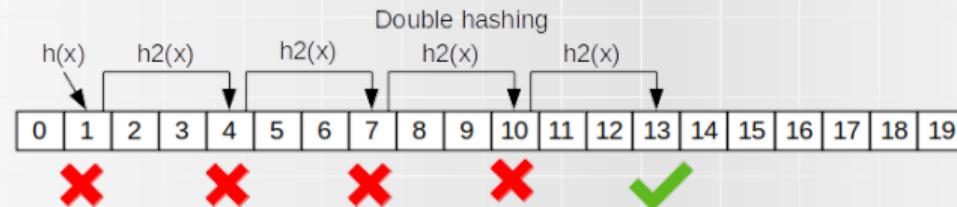
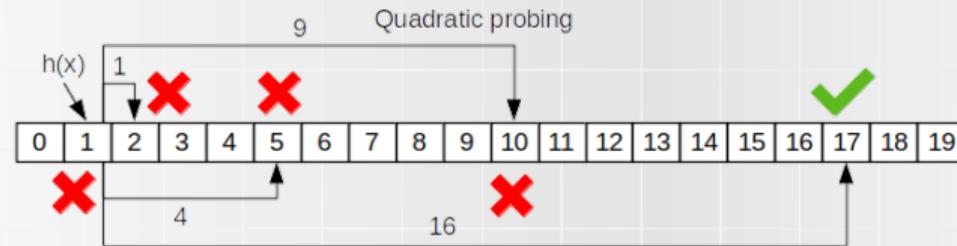
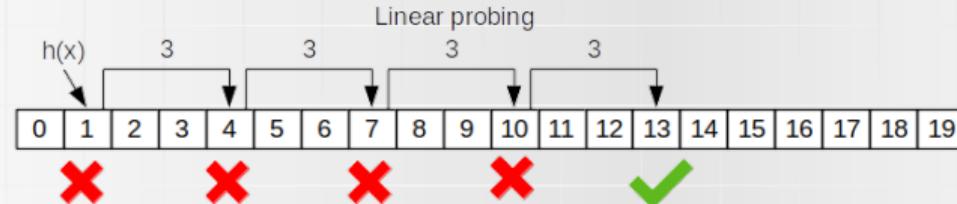
- ▶ Quadratic probing – kolejne odstępy od początkowego indeksu $h(x)$ dane są kolejnymi wartościami pewnej funkcji kwadratowej.
- ▶ Bardziej odporne na grupowanie, podatne na grupowanie wtórne.
- ▶ Double hashing – odstęp jest liniowy, ale zależy od klucza x i dany drugą funkcją mieszającą $h_2(x)$. Indeks w k -tej próbie wynosi więc:

$$h(x) + kh_2(x). \quad (5)$$

- ▶ Odporne na problem grupowania.

Open addressing (4)

Cuckoo hashing (1)

- ▶ Haszowanie kukułcze – odmiana open addressing.
- ▶ Dwie tablice T_1 oraz T_2 o równym rozmiarze.
- ▶ Tablice mają osobne funkcje haszujące, odpowiednio $h_1(x)$ oraz $h_2(x)$.
- ▶ Każdy klucz ma więc dwie możliwe lokalizacje: podstawową oraz alternatywną.
- ▶ Przy dodawaniu nowy element x_1 wstawiany jest do T_1 . Jeśli był tam już jakiś inny element x_2 , to usuwamy x_2 z T_1 i wstawiamy go na jego alternatywne miejsce w T_2 .
  - ▶ Procedura się powtarza dla x_2 : jeśli miejsce x_2 w T_2 zajmowało x_3 , to x_3 jest usuwany i wstawiany w swoje alternatywne miejsce w T_1 .

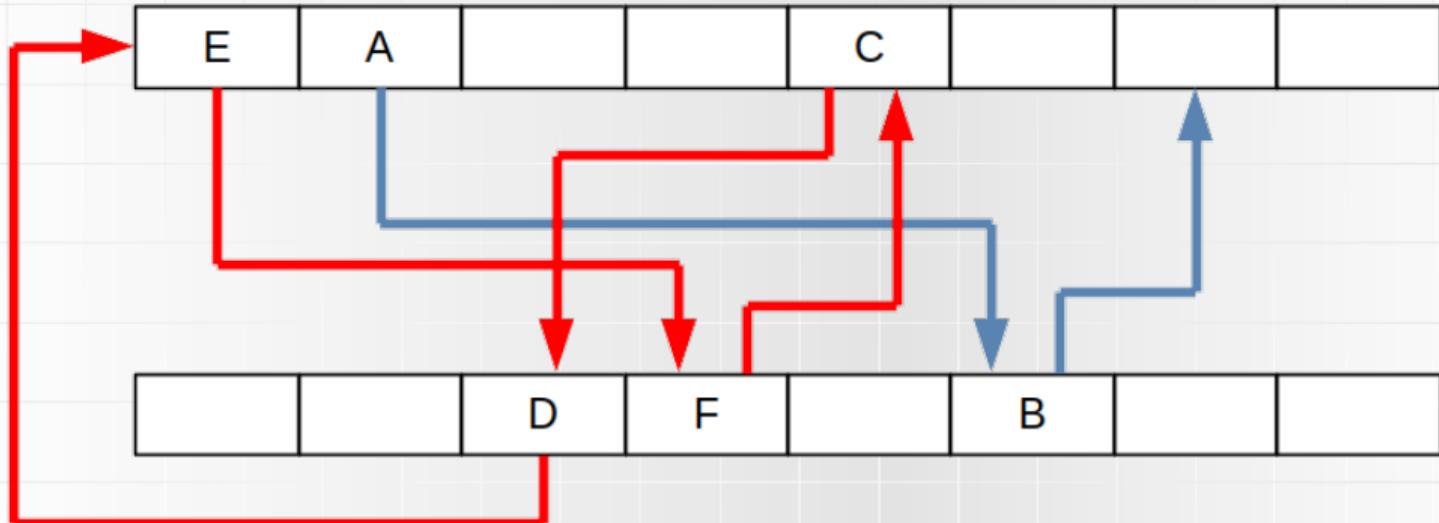
Cuckoo hashing (2)

- ▶ Może wystąpić cykl.
  - ▶ Wykrywany przez przekroczenie licznika kroków wstawiania.
  - ▶ Naprawiany poprzez stworzenie nowych funkcji $h_1(x)$ i $h_2(x)$ oraz ponowne haszowanie zawartości tablic.
- ▶ Każdy klucz jest w $h_1(x)$ w T_1 lub w $h_2(x)$ w T_2 .
  - ▶ `find()` jest więc w pesymistycznym czasie $O(1)$, podobnie `remove()`.
  - ▶ `insert()` może zajść długi czas, ale koszt zamortyzowany jest $O(1)$, nawet uwzględniając konieczność przehaszowania tablic.

Cuckoo hashing (3)

Wroclaw
University
of Science
and Technology

Cuckoo hashing (4)

- ▶ Haszowanie kukułcze ma więc bardzo dobrą złożoność teoretyczną.
- ▶ Złożoność zakłada jednak, że load factor jest poniżej 0.5.
  - ▶ Niefektywne użycie pamięci.
  - ▶ Można użyć 3 funkcji i trzech tablic, co średnio pozwala wykorzystać ponad 90% miejsca kosztem spadku wydajności (jednak wciąż $O(1)$).
- ▶ W praktyce cuckoo hashing jest średnio wolniejsze od linear probing (więcej chybień podczas `find()`), ale może być przydatne w sytuacjach gdzie ważna jest redukcja przypadku pesymistycznego.

Zastosowania

Zastosowania tablic mieszających:

- ▶ Słowniki.
- ▶ Zbiory (brak kolejności).
- ▶ Pamięci podręczne.
- ▶ Indeksy baz danych.
- ▶ Tablice transpozycji gier.

Słowniki – podsumowanie (1)

Struktura	find()/remove()		insert()		Uporządk.
	Avg.	Worst	Avg.	Worst	
Hash table ²	$O(1)$	$O(n)$	$O(1)$	$O(n)$	nie
Hash table ³	$O(1)$	$O(\log n)$	$O(1)$	$O(\log n)$	nie
Hash table ⁴	$O(1)$	$O(1)$	$O(1)$	$O(1)^5$	nie
AVL/black-red tree	$O(\log n)$	$O(\log n)$	$O(\log n)$	$O(\log n)$	tak
BST	$O(\log n)$	$O(n)$	$O(\log n)$	$O(n)$	tak
Lista ⁶	$O(n)$	$O(n)$	$O(1)/O(n)$	$O(1)/O(n)$	„tak”

²Adresowanie otwarte lub kubełki z listą

³Adresowanie zamknięte plus kubełki ze zbalansowanym BST

⁴Cuckoo hashing

⁵Koszt zamortyzowany

⁶Dwa warianty: dodawanie na koniec lub dodawanie w pozycji posortowanej

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 9
Grafy

dr inż. Jarosław Rudy

Graf (1)

- ▶ Graf jako ADT służy do reprezentacji grafów matematycznych.
- ▶ Matematycznie graf składa się z wierzchołków (węzłów, vertices) i łączących je krawędzi (edges).
  - ▶ Każda krawędź łączy dwa (domyślnie różne) wierzchołki grafu.
- ▶ Ścisłej graf G jest parą uporządkowaną (dwójką) zbioru wierzchołków V i zbioru krawędzi E :

$$G = (V, E). \quad (1)$$

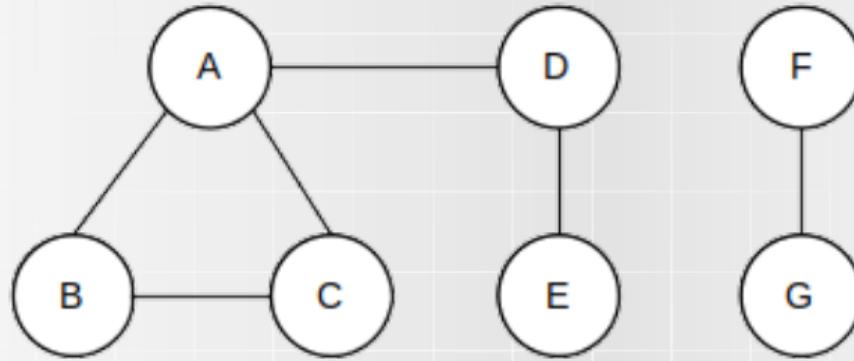
- ▶ Krawędzie zwykłe definiuje się jako zbiór E zbiorów dwuelementowych, tak że E jest podzbiorem zbioru „wszystkich” możliwych krawędzi:

$$E \subseteq \{\{u, v\} : u, v \neq u \in V\}. \quad (2)$$

krawędź $\{u, v\}$ łączy wierzchołki u i v .

Graf (2)

Przykład grafu

$$V = \{A, B, C, D, E, F, G\}$$

$$E = \{\{A, B\}, \{B, C\}, \{A, C\}, \{A, D\}, \{D, E\}, \{G, F\}\}$$

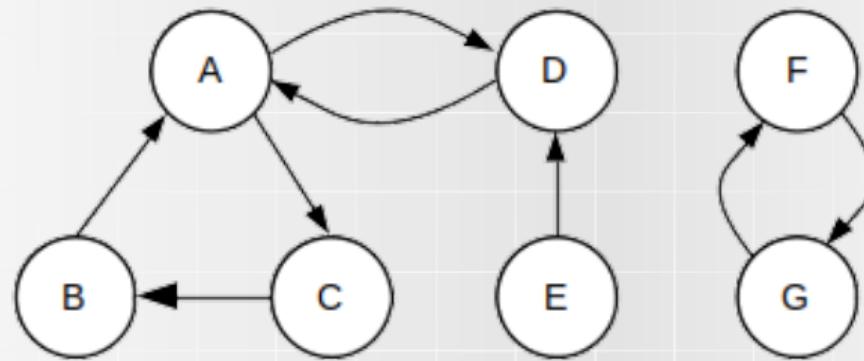
Graf (3)

- ▶ Poprzednia definicja zakłada, że kierunek krawędzi nie ma znaczenia (graf jest nieskierowany).
- ▶ Można jednak zdefiniować zbiór krawędzi A tak by krawędzie miały kierunek tj. każda krawędź jest parą uporządkowaną

$$A \subseteq \{(u, v) : u, v \neq u \in V\}. \quad (3)$$

- ▶ Krawędź (u, v) biegnie od u do v i jest czymś innym niż krawędź (v, u) .
- ▶ Taki graf $G = (V, A)$ nazywamy grafem skierowanym, zaś jego krawędzie nazywamy łukami (arcs).

Przykład grafu

$$V = \{A, B, C, D, E, F, G\}$$

$$A = \{(A, C), (B, A), (C, B), (A, D), (D, A), (E, D), (F, G), (G, F)\}$$

Graf (5)

- ▶ Często przyjmowana notacja:
  - ▶ $n = |V|$ – liczba wierzchołków grafu.
  - ▶ $k = |E|$ (lub $k = |A|$) – liczba krawędzi/łuków grafu.
- ▶ Według standardowej definicji graf skierowany może mieć od 0 do $n(n - 1)$ łuków.
- ▶ Analogicznie, graf nieskierowany może mieć od 0 do $\frac{n(n-1)}{2}$ krawędzi.

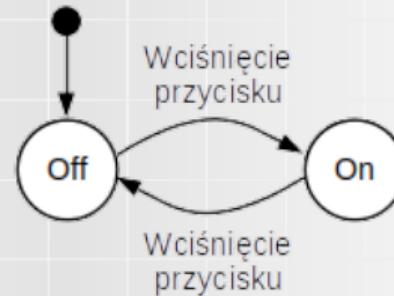
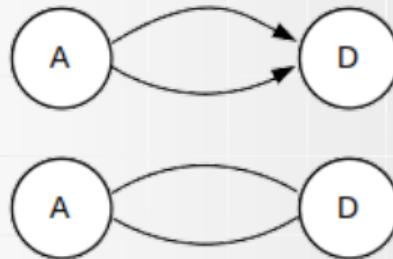
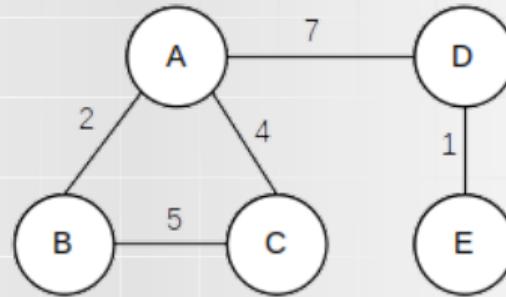
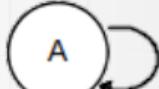

Graf (6)

Można wprowadzać modyfikacje definicji grafu

- ▶ Dopuszczanie pętli tj. krawędzi/łuków zaczynających się i kończących się w tym samym wierzchołku.
- ▶ Multigraf – dopuszczanie wielokrotnych krawędzi pomiędzy tą samą parą wierzchołków.
- ▶ Graf z wagami – krawędziom i/lub wierzchołkom można przypisywać wartości liczbowe (wagi).
- ▶ Ogólniej można przepisywać dowolne wartości – etykiety.

Graf (7)

Typy grafów i pojęcia grafowe (1)

Wybrane typy grafów i pojęcia grafowe:

- ▶ Rząd grafu – liczba wierzchołków.
- ▶ Rozmiar grafu – liczba krawędzi.
- ▶ Droga – ciąg następujących po sobie krawędzi (trasa). Niekiedy w skład drogi wchodzą też znajdujące się na niej wierzchołki.
  - ▶ Droga prosta – droga na której nie powtarzają się krawędzie.
  - ▶ Cykl – droga kończąca się w tym samym wierzchołku, w którym się zaczęła.

Typy grafów i pojęcia grafowe (2)

- ▶ Stopień wierzchołka (degree, deg):
  - ▶ $\deg(v)$ – w grafie nieskierowanym liczba krawędzi wchodzących do lub wychodzących z v .
  - ▶ $\text{indeg}(v)$ – w grafie skierowanym liczba krawędzi wchodzących do v .
  - ▶ $\text{outdeg}(v)$ – w grafie skierowanym liczba krawędzi wychodzących z v .
- ▶ Wierzchołek izolowany – wierzchołek o stopniu 0 (z którego nie wychodzą i do którego nie wchodzą krawędzie).

Typy grafów i pojęcia grafowe (3)

- ▶ Graf pełny – liczba krawędzi jest maksymalna.
- ▶ Graf gęsty – duża liczba krawędzi (k) w stosunku do liczby wierzchołków (v). Różne praktyczne definicje np.:
  - ▶ $k \notin O(n)$.
  - ▶ $k \in \Theta(n^2)$.
  - ▶ $k \gg v$.
- ▶ Graf rzadki – nieduża liczba krawędzi np.:
  - ▶ $k \in O(n)$.
  - ▶ $k \leq n$.
- ▶ Graf pusty – graf bez wierzchołków lub graf bez krawędzi.

Typy grafów i pojęcia grafowe (4)

- ▶ Graf spójny (connected graph) – graf, w którym istnieje droga pomiędzy każdą parą wierzchołków $u, v \neq u$.
- ▶ Spójna składowa grafu (component) – maksymalny (tj. taki którego nie można już powiększyć) spójny podgraf grafu. Graf może mieć wiele spójnych składowych.
- ▶ Drzewo – graf nieskierowany, acykliczny (brak cykli) i spójny.
  - ▶ Dokładnie 1 droga pomiędzy każdą parą wierzchołków.

Typy grafów i pojęcia grafowe (5)

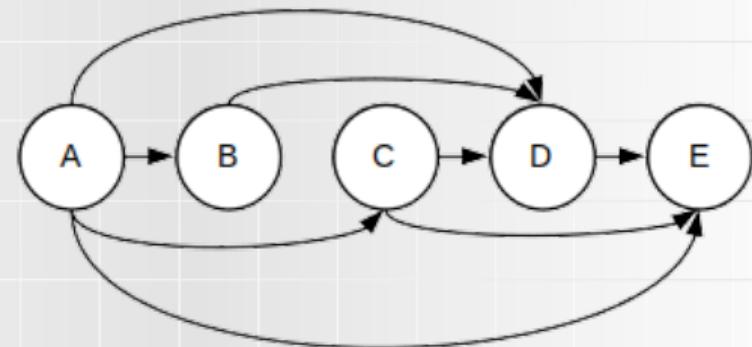
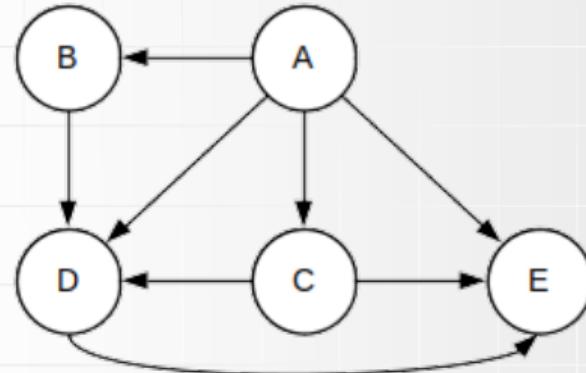
Skierowany graf acykliczny (directed acyclic graph, DAG)

- ▶ Graf skierowany, w którym nie ma skierowanych cykli.
- ▶ W DAG podążanie krawędziami (zgodnie z ich kierunkiem) nigdy nie doprowadzi do cyklu.
  - ▶ Jeśli jest krawędź (u, v) to nie ma krawędzi (v, u) .
- ▶ Dla każdego DAG można wyznaczyć kolejność topologiczną, pewne wierzchołki są przed innymi („brak możliwości cofania się”).
- ▶ DAG są przydatne do modelowania pewnych procesów np. w produkcji.

Typy grafów i pojęcia grafowe (6)

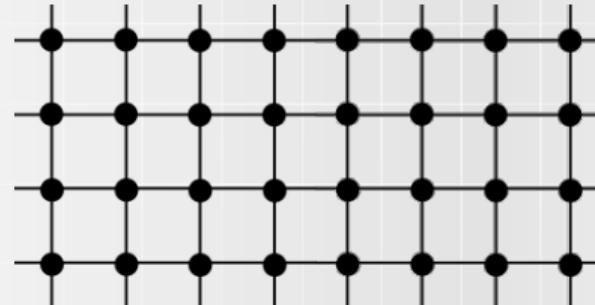
Przykładowy DAG i jego przykładowa kolejność topologiczna

Typy grafów i pojęcia grafowe (8)

Graf typu krata/siatka (grid/lattice graph):

- ▶ Graf który po narysowaniu w Euklidesowej przestrzeni 2D ma strukturę regularnych kafelków.
- ▶ Kafelki mogą być kwadratowe, trójkątne, sześciennne itd.
- ▶ Przydatne do modelowania pewnych procesów np. w produkcji.

Reprezentacje grafu (1)

Różne sposoby przechowywania (struktury) grafu w pamięci komputera:

- ▶ Macierz sąsiedztwa (adjacency matrix).
- ▶ Lista sąsiedztwa (adjacency list).
- ▶ Lista krawędzi (edge list).
- ▶ Macierz incydencji (incidence matrix).

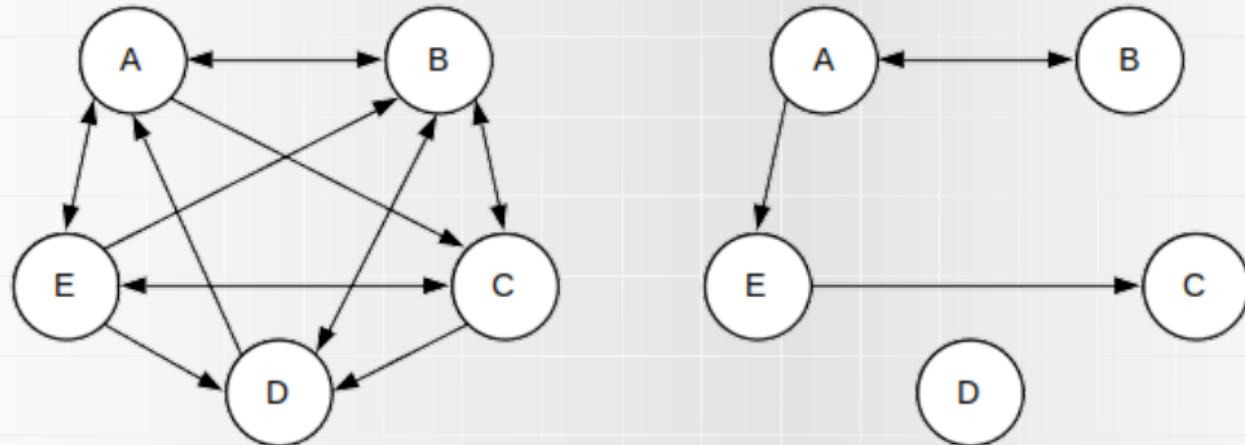
Istotne operacje:

- ▶ Dostęp do łuku (u, v) (lub krawędzi $\{u, v\}$).
- ▶ Znalezienie (lub przegląd) sąsiadów wierzchołka v .

Reprezentacje grafu (2)

Jak przykłady użyjemy dwóch grafów skierowanych:

- ▶ Gęstego $v = 5, k = 15$ (75% krawędzi).
- ▶ Rzadkiego $v = 5, k = 4$ (20% krawędzi).

Macierz sąsiedztwa (1)

- ▶ Macierz dwuwymiarowa rozmiaru $n \times n$.
- ▶ W indeksie i, j macierzy przechowywana jest informacja o krawędzi (i, j) (lub $\{i, j\}$).
  - ▶ Dla grafów bez wag/etykiet przechowujemy jedynie czy krawędź istnieje czy nie.
  - ▶ W innym przypadku przechowujemy wagę, etykietę lub wręcz wskaźnik/referencję na obiekt krawędzi (dbając o odpowiednie wartości jeśli krawędź nie istnieje).
- ▶ Dla grafów nieskierowanych $\{u, v\} = \{v, u\}$, więc przechowujemy tylko połowę macierzy (np. macierz górnopróbkątna).
- ▶ Realizowana tablicą dwuwymiarową, tablicami jednowymiarowymi, tablicami dynamicznymi itd.

Macierz sąsiedztwa (2)

Dla przykładowych grafów:

	A	B	C	D	E
A	0	1	1	0	1
B	1	0	1	1	0
C	0	1	0	1	1
D	1	1	0	0	0
E	1	1	1	1	0

	A	B	C	D	E
A	0	1	0	0	1
B	1	0	0	0	0
C	0	0	0	0	0
D	0	0	0	0	0
E	0	0	1	0	0

Macierz sąsiedztwa (3)

- ▶ Dostęp do krawędzi w czasie $O(1)$.
- ▶ Przegląd sąsiadów wierzchołka v w czasie $n \in \Theta(n)$.
  - ▶ Niezależne od tego ile wynosi $N(v)$, czyli liczba sąsiadów v !
  - ▶ Potrzebujemy co najmniej n^2 (czyli $O(n^2)$) pamięci.
    - ▶ Niezależne od k !
    - ▶ Wartości na przekątnej są bezużyteczne, chyba że graf dopuszcza pętle.
  - ▶ Dość wydajna (pamięciowo i czasowo) dla grafów gęstych.

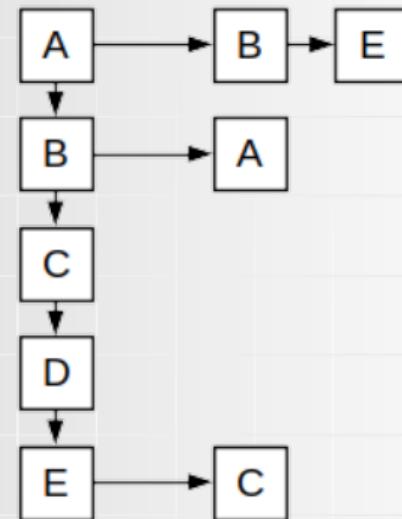
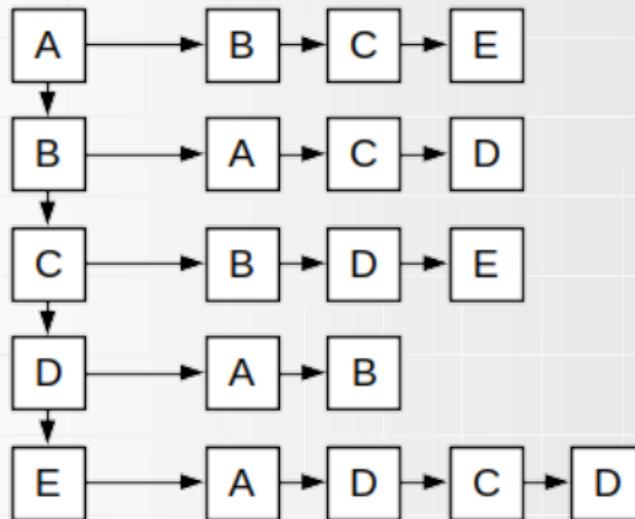

Lista sąsiedztwa (1)

- ▶ Lista rozmiaru n .
- ▶ Elementami listy są kolejne listy.
- ▶ Lista i -ta przechowuje krawędzie zaczynające się w wierzchołku i -tym.
  - ▶ Najprościej przechować numer wierzchołka którym krawędź się kończy.
- ▶ Ponieważ przechowujemy tylko faktycznych sąsiadów, to każda podlista może mieć różną długość.

Lista sąsiedztwa (2)

Dla przykładowych grafów:

Lista sąsiedztwa (3)

- ▶ Lista wierzchołka v ma długość $N(v)$, zamiast n .
  - ▶ Przegląd sąsiadów v w czasie $O(N(v))$.
- ▶ Zwykle mniejsze zużycie pamięci $O(n + k)$.
  - ▶ Wydajna dla grafów rzadkich.
  - ▶ Czasami może wymagać więcej pamięci (np. graf pełny plus dopuszczanie pętli).
- ▶ Dostęp do krawędzi wierzchołka v w czasie $O(N(v)) \in O(n)$.

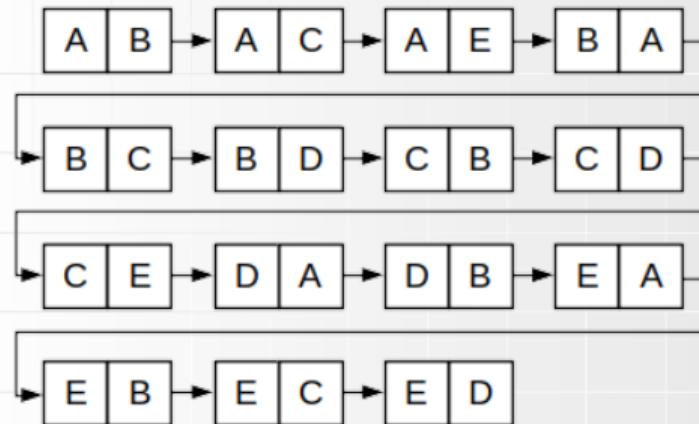
Lista krawędzi (1)

- ▶ Lista rozmiaru k .
- ▶ Elementami listy są krawędzie.
  - ▶ Najprościej przechować krawędź jako parę: wierzchołek początkowy i końcowy.
- ▶ Zwykle krawędzie przechowywane są w losowej kolejności.
- ▶ Można przyjąć pewien porządek, ale nie ma to większego wpływu na efekt.

Lista krawędzi (2)

Dla przykładowych grafów:

Lista krawędzi (3)

- ▶ Lista krawędzi zajmuje $O(k)$ pamięci.
  - ▶ Każdy element przechowuję parę, więc łączna pamięć jest zwykle większa niż dla listy sąsiedztwa.
- ▶ Dostępu do krawędzi wierzchołka v w czasie $O(k)$.
- ▶ Czas przeglądnięcia sąsiadów wierzchołka v w czasie $O(k)$.
- ▶ Zwykle skrajnie niewydajna dla grafów gęstych.
- ▶ Może być przydatna dla niektórych algorytmów (np. zmodyfikowana w kolejkę priorytetową).

Macierz indydencji (1)

- ▶ Macierz rozmiaru nk .
- ▶ Indeks i, j przechowuje informacje czy j -ta krawędź jest incydentna (łączy się) z wierzchołkiem i . Typowe wartości:
  - ▶ 1 – krawędź zaczyna się w tym wierzchołku.
  - ▶ -1 – krawędź kończy się w tym wierzchołku.
  - ▶ 0 – krawędź nie jest incydentna z wierzchołkiem.
- ▶ Zwykle przechowuje tylko informacje o incydencji, ale można też dołączyć inne informacje (waga, etykieta).

Macierz incydencji (2)

Dla przykładowych grafów:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
A	1	1	1	-1	0	0	0	0	0	-1	0	-1	0	0	0
B	-1	0	0	1	1	1	-1	0	0	0	-1	0	-1	0	0
C	0	-1	0	0	-1	0	1	1	1	0	0	0	0	-1	0
D	0	0	0	0	0	-1	0	-1	0	1	1	0	0	0	-1
E	0	0	-1	0	0	0	0	0	-1	0	0	1	1	1	1

	1	2	3	4
A	1	1	-1	0
B	-1	0	1	0
C	0	0	0	-1
D	0	0	0	0
E	0	-1	0	1

Zakładamy kolejność krawędzi taką jak pokazano w liście krawędzi.

Macierz incydencji (3)

- ▶ Zajmuje $O(nk)$ pamięci.
  - ▶ Czyli rzadko mniej niż $O(n^2)$, nawet dla grafów rzadkich.
  - ▶ $\frac{n-2}{n}$ tablicy zawiera zera.
- ▶ Dostęp do krawędzi (u, v) w czasie $O(k)$.
- ▶ Przeglądnięcie wszystkich sąsiadów w czasie $O(k + nN(v))$.
- ▶ Przydatna gdyby krawędź miała więcej niż 2 końce.

Reprezentacje grafu (3)

Reprezentacja	Pamięć	Dostęp do krawędzi	Przegląd sąsiadów
Macierz sąsiedztwa	$O(n^2)$	$O(1)$	$O(n)$
Lista sąsiedztwa	$O(n + k)$	$O(N(v))$	$O(N(v))$
Lista krawędzi	$O(k)$	$O(k)$	$O(k)$
Macierz incydencji	$O(nk)$	$O(k)$	$O(k + nN(v))$

Przeszukiwanie grafu (1)

- ▶ Analogicznie jak w przypadku drzew istnieją algorytmy do przeglądu grafu tj. do odwiedzenia wszystkich wierzchołków.
- ▶ Podstawowy algorytm:
  - ▶ Dodajemy pewien wierzchołek początkowy s do kolejki Q .
  - ▶ Dopóki Q nie jest puste:
    - ▶ Pobieramy (usuwamy) jeden wierzchołek v z Q .
    - ▶ Odwiedzamy v .
    - ▶ Dodajemy nieodwiedzonych jeszcze sąsiadów v do Q .
  - ▶ Węzły mogą być odkrywane wielokrotnie.
  - ▶ Problem z grafami niespójnymi.

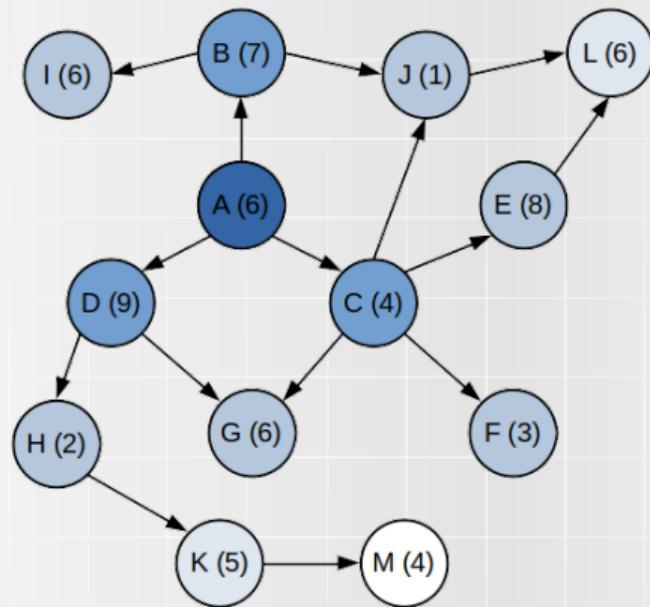
Przeszukiwanie grafu (2)

Podstawowe typy przeglądu grafu:

- ▶ Przegląd wgłąb (depth-first) – ostatnio dodany wierzchołek odwiedzany jest najpierw (Q jest stosem).
- ▶ Przegląd wszerz (breadth-first) – ostatnio dodany wierzchołek odwiedzany jest na końcu (Q jest kolejką FIFO).
- ▶ Przegląd pierwszy najlepszy (best-first) – wierzchołki odwiedzamy wg priorytetu (Q jest kolejką priorytetową).
  - ▶ Dla grafów ważonych.
  - ▶ Priorytetem jest waga wierzchołka (na podobnej zasadzie działa algorytm Dijkstry) i/lub waga prowadzącej do niego krawędzi (np. algorytm najbliższego sąsiada dla problemu komiwojażera).

Przeszukiwanie grafu (3)

Przykładowy skierowany graf ważony:

Przeszukiwanie grafu (4)

Przykładowy przegląd dla przedstawionego grafu:

- ▶ Depth-first: A, D, H, K, M, G, C, J, L, F, E, B, I.
- ▶ Breadth-first: A, B, C, D, I, J, E, F, G, H, L, K, M
- ▶ Best-first: A, C, J, F, G, L, B, I, E, D, H, K, M.

Zastosowania grafów (1)

- ▶ Transport, komunikacja (problem komiwojażera, sieci przepływowe).
- ▶ Analiza procesów (maszyny stanów, sieci Petriego).
- ▶ Modelowanie relacji/połączeń (social media, rozprzestrzenianie się chorób np. COVID-19).
- ▶ Poszukiwanie trasy.
- ▶ Optymalizacja produkcji (szeregowanie zadań).
- ▶ Inne.

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 10

Problem najkrótszej drogi

dr inż. Jarosław Rudy

Problem najkrótszej drogi (1)

- ▶ W najprostszej wersji dany jest graf $G = (V, E)$ oraz dwa wierzchołki: startowy v_s oraz końcowy v_e .
- ▶ Celem jest znalezienie (prostej) drogi od v_s do v_e o najmniejszej długości.
- ▶ Graf może być skierowany lub nie. Dla skierowanego istotne jest by poruszać się krawędziami w odpowiednim kierunku.
- ▶ Długość drogi liczona jest wagami krawędzi (ewentualnie krawędzi i wierzchołków).
  - ▶ Dla grafów bez wag długością drogi jest liczba jej krawędzi.
  - ▶ Droga od v_s do v_e może nie istnieć.

Problem najkrótszej drogi (2)

Różne warianty problemu:

- ▶ Jedna para wierzchołków (single-pair shortest path problem) – znalezienie najkrótszej drogi od v_s do v_e .
  - ▶ Pesymistycznie i tak trzeba znaleźć drogę do innych wierzchołków.
- ▶ Tylko wierzchołek początkowy (single-source shortest path problem) – znalezienie najkrótszej drogi od v_s do każdego innego wierzchołka.
- ▶ Tylko wierzchołek końcowy (single-destination shortest path problem) – znalezienie najkrótszej drogi do v_e z każdego innego wierzchołka.
  - ▶ Może być sprowadzony do poprzedniego problemu (odwrócenie łuków).
- ▶ Wszystkie pary (all-pairs shortest path problem) – znalezienie najkrótszej drogi od każdego wierzchołka do każdego innego.

Algorytm Dijkstry (1)

- ▶ Stworzony przez Edsgera Dijkstrę w 1956.
- ▶ Oryginalnie rozwiązywał single-pair shortest path problem.
- ▶ Obecnie jednak częsty wariant rozwiązuje single-source shortest path problem.
- ▶ Algorytm działa dla dowolnych skierowanych/nieskierowanych grafów ważowych bez ujemnych wag.
- ▶ Przy odpowiedniej implementacji i braku dodatkowych założeń (graf typu DAG, specyficzne wagi) jest to najlepszy znany algorytm dla tego problemu.

Algorytm Dijkstry (2)

- ▶ Algorytm działa na zasadzie metody relaksacji – dla niektórych wierzchołków sprawdzamy czy nie da się zbudować do nich trasy krótszej niż najlepsza obecnie znana.
- ▶ Dla każdego wierzchołka $v \in V$ przechowujemy (np. jako tablice) dwie informacje :
  - ▶ $dist[v]$ – długość najlepszej obecnie znanej drogi z v_s do v (długość tymczasowa).
  - ▶ $prev[v]$ – wierzchołek poprzedzający v na najlepszej obecnie znanej trasie od v_s do v .
- ▶ Potrzebujemy też przechowywać zbiór wierzchołków nieodwiedzonych *unvisited* oraz wierzchołek aktualny *current*.

Algorytm Dijkstry (3)

Na początku ustawiamy:

- ▶ $unvisited \leftarrow V$.
- ▶ $current \leftarrow v_s$.
- ▶ Dla każdego $v \in V$:
  - ▶ $prev[v] \leftarrow undefined$ (np. -1)
  - ▶ $dist[v_s] \leftarrow 0$ (trasa od v_s do v_s ma znaną długość).
  - ▶ Dla każdego $v \in V \setminus \{v_s\}$:
    - ▶ $dist[v] \leftarrow \infty$ (np. -1)

Algorytm Dijkstry (4)

Przebieg algorytmu:

1. Dla wierzchołka *current* sprawdzamy jego nieodwiedzonych sąsiadów i aktualizujemy ich tymczasową odległość, jeśli można do nich szybciej dotrzeć z *current*. Założymy sąsiada *neigh*:
  - ▶ Jeśli $dist[current] + w(current, neigh) < dist[neigh]$ to:
    - ▶ $dist[neigh] \leftarrow dist[current] + w(current, neigh)$.
    - ▶ $prev[neigh] \leftarrow current$.
2. Usuwamy *current* z *unvisited*.
3. Jako *current* wybieramy wierzchołek *v* z *unvisited* o najmniejszym $dist[v]$.
4. Wracamy do punktu 1.

Algorytm Dijkstry (5)

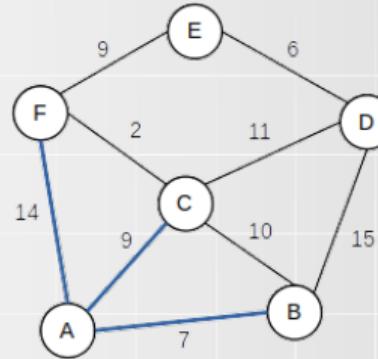
Warunek stopu algorytmu:

- ▶ Jeśli szukamy trasy od v_s do v_e algorytm kończy się, gdy:
  - ▶ W kroku 2 wierzchołek v_e został odwiedzony – możemy zbudować trasę na podstawie *prev*.
  - ▶ W kroku 3 za *current* ustawiono ∞ – wierzchołek v_e jest nieosiągalny z wierzchołka v_s .
- ▶ Jeśli szukamy trasy od v_s do każdego innego wierzchołka to algorytm kończy się gdy w kroku 3 za *current* ustawiono ∞ :
  - ▶ Oznacza to, że do wierzchołków obecnie w *unvisited* nie można dotrzeć z v_s . Trasy do pozostałych możemy zbudować w oparciu o *prev*.

Algorytm Dijkstry (6)

Przykład szukania trasy od $v_s = A$ do $v_e = E$ (iteracja 1).

	A	B	C	D	E	F
dist	0	-1	-1	-1	-1	-1
prev	-1	-1	-1	-1	-1	-1

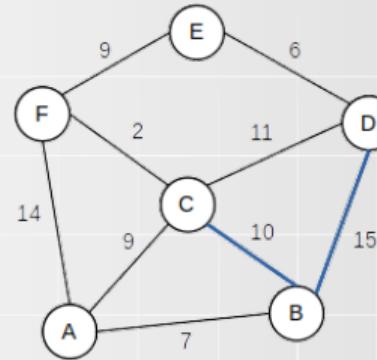
unvisited: { A , B , C , D , E , F }

current: A

Algorytm Dijkstry (7)

Przykład szukania trasy od $v_s = A$ do $v_e = E$ (iteracja 2).

	A	B	C	D	E	F
dist	0	7	9	-1	-1	14
prev	-1	A	A	-1	-1	A

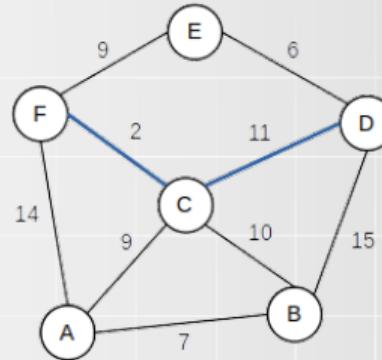
unvisited: { B , C , D , E , F }

current: B

Algorytm Dijkstry (8)

Przykład szukania trasy od $v_s = A$ do $v_e = E$ (iteracja 3).

	A	B	C	D	E	F
dist	0	7	9	22	-1	14
prev	-1	A	A	B	-1	A

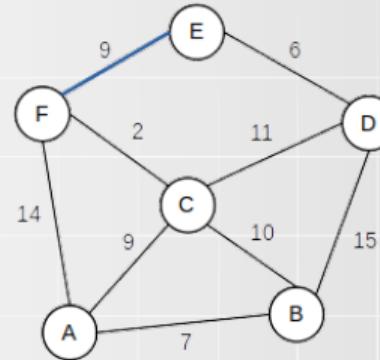
unvisited: { C, D , E , F }

current: C

Algorytm Dijkstry (9)

Przykład szukania trasy od $v_s = A$ do $v_e = E$ (iteracja 4).

	A	B	C	D	E	F
dist	0	7	9	20	-1	11
prev	-1	A	A	C	-1	C

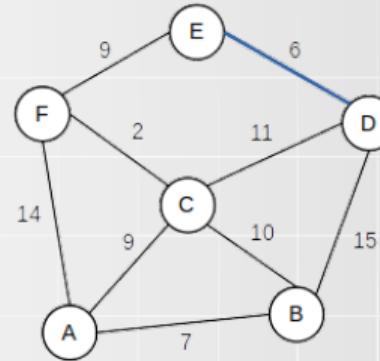
unvisited: { D , E , F }

current: F

Algorytm Dijkstry (10)

Przykład szukania trasy od $v_s = A$ do $v_e = E$ (iteracja 5).

	A	B	C	D	E	F
dist	0	7	9	20	20	11
prev	-1	A	A	C	F	C

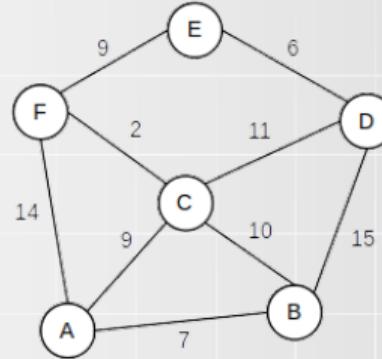
unvisited: { D , E }

current: E

Algorytm Dijkstry (11)

Przykład szukania trasy od $v_s = A$ do $v_e = E$ (iteracja 6).

	A	B	C	D	E	F
dist	0	7	9	20	20	11
prev	-1	A	A	C	F	C

unvisited: { D }

koniec, trasa to (A, C, F, E)

Algorytm Dijkstry (12)

- ▶ W kroku 3 musimy wybrać wierzchołek v o najmniejszym $dist[v]$ spośród wszystkich wierzchołków w $unvisited$.
  - ▶ Potrzebujemy kolejki priorytetowej.
- ▶ Jeśli jako kolejkę użyjemy zwykłą listę i reprezentujemy graf macierzą sąsiedztwa, to pesymistyczny czas działania algorytmu wynosi $O(n^2)$.
- ▶ Jeśli jako kolejkę użyjemy kopca binarnego i reprezentujemy graf listą sąsiedztwa, to czas wynosi $O((k + n) \log n)$.
- ▶ Jeśli dodatkowo użyjemy kopca Fibonacciego to czas wyniesie $O(k + n \log n)$.

Algorytm Dijkstry (13)

- ▶ Za każdym razem wybieramy lokalnie najlepszą decyzję – algorytm Dijkstry jest więc przykładem algorytmu zachłannego.
- ▶ „Rzadki” przykład algorytmu dla którego strategia zachłanna jest optymalna (otrzymana trasa jest zawsze najkrótsza).
- ▶ Algorytm Dijkstry może być też uznany za przykład programowania dynamicznego.
- ▶ „Rzadki” przykład programowania dynamicznego, które działa w czasie wielomianowym.

Algorytm Bellmana-Forda (1)

- ▶ Jeśli graf ma ujemne wagi, to nie można użyć algorytmu Dijkstry.
- ▶ Można wtedy użyć wolniejszego, ale ogólniejszego algorytmu Bellmana-Forda.
  - ▶ Algorytm Bellmana-Forda dopuszcza obecność ujemnych wag, ale nie może być ujemnych cykli (tj. cykli o ujemnej długości) osiągalnych z v_s .
    - ▶ Po ujemnym cyklu można poruszać się bez końca uzyskując dowolnie krótką ścieżkę – najkrótsza ścieżka więc nie istnieje.
  - ▶ Algorytm rozwiązuje single-source shortest path problem.
  - ▶ Podobnie do algorytmu Dijkstry, algorytm Bellmana-Forda również polega na zasadzie relaksacji, ale nie na strategii zachłannej.

Algorytm Bellmana-Forda (2)

Przebieg algorytmu:

1. Inicjalizacja tablicę $dist$ oraz $prev$ identyczna jak dla algorytmu Dijkstry.
2. Wykonujemy $n - 1$ razy:
  - 2.1. Dla każdej krawędzi (u, v) próbujemy wykonać relaksację:
    - 2.1.1. Jeśli $dist[u] + w(u, v) < dist[v]$ to
      - 2.1.1.1. $dist[v] \leftarrow dist[u] + w(u, v)$.
      - 2.1.1.2. $prev[v] \leftarrow u$.
  3. Wykonujemy jeszcze jedną iterację relaksacji.
    - ▶ Jeśli jakaś wartość w $dist$ się zmniejszyła, to znaczy, że mamy ujemny cykl.

Algorytm Bellmana-Forda (3)

- ▶ Czas działania to $O(kn)$.
  - ▶ $O(n^3)$ dla grafów gęstych.
  - ▶ $O(n^2)$ dla rzadkich.
- ▶ Proste usprawnienie – jeśli podczas iteracji nie dokonała się żadna relaksacja, to algorytm można zakończyć.
- ▶ Algorytm Bellmana-Forda można też wykorzystać w zadaniach, w których celem jest znalezienie ujemnego cyklu.

Algorytm A* (1)

- ▶ A* rozwiązuje single-pair shortest path problem.
- ▶ Algorytm opiera się na obserwacji, że długość najkrótszej drogi od v_s do v_e , przez wierzchołek v jest równa:

$$sp(v_s, v) + sp(v, v_e), \quad (1)$$

gdzie sp jest najkrótszą drogą pomiędzy daną parą wierzchołków.

- ▶ Najlepszą obecnie znaną wartość $sp(v_s, v)$ mamy dzięki $dist(v)$.
- ▶ Wartości $sp(v, v_e)$ nie znamy... ale możemy ją oszacować za pomocą jakiejś heurystyki.

Algorytm A* (2)

- ▶ A* korzysta więc z dodatkowej informacji o grafie i jako kolejny rozwija węzeł v o najmniejszej wartości funkcji $f(v)$:

$$f(v) = g(v) + h(v), \quad (2)$$

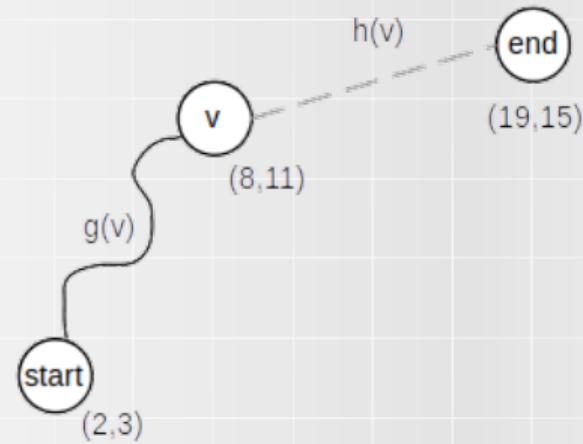
gdzie $g(v)$ jest znaną długością drogi od v_s do v , zaś $h(v)$ jest szacowaną długością drogi od v do v_e .

- ▶ Częstym przykładem są grafy w przestrzeni Euklidesowej, gdzie waga krawędzi (u, v) równa jest odległości Euklidesowej pomiędzy u i v .

Algorytm A* (3)

Przykład dla przestrzeni Euklidesowej:

$$h(v) = \sqrt{(19 - 8)^2 + (15 - 11)^2} = \sqrt{11^2 + 4^2} = \sqrt{137} \approx 11.7 \quad (3)$$

Algorytm A* (4)

- ▶ Jeśli heurystyka $h(v)$ jest dopuszczalna (czyli nigdy nie przeszacowuje długości najlepszej drogi od v do v_e), to A* zawsze zwraca najkrótszą (optymalną) drogę od v_s do v_e , o ile taka istnieje.
- ▶ Dodatkowo jeśli $h(v)$ jest spójna tj.:

$$h(x) \leq d(x, y) + h(y), \quad (4)$$

gdzie $d(x, y)$ jest faktyczną odlegością między x oraz y , to nie istnieje algorytm, który dla heurystyki $h()$ rozwija mniej węzłów niż A* (stąd gwiazdka oznaczająca optymalność) i nigdy nie odwiedza danego węzła więcej niż raz.

- ▶ Im lepsza heurystyka (im bliżej wartości prawdziwej bez przeszacowywania), tym mniej węzłów rozwinie algorytm.

Algorytm A* (5)

- ▶ Sposób rozwiązywania remisów wpływa na skuteczność algorytmu (poleca się by remisy traktowane były w porządku stosowym).
- ▶ Specjalne przypadki:
  - ▶ Algorytm Dijkstry (gdy $h(v) = 0$).
  - ▶ Przeszukiwanie wszerz.
  - ▶ Przeszukiwanie wgłąb.
- ▶ Jeśli $h()$ nie jest dopuszczalna, to A* może znaleźć drogę, która nie jest najkrótsza... ale może rozwinąć mniej węzłów.
  - ▶ Kontrolując przeszacowywanie heurystyki kontrolujemy dokładność i czas działania – przydatne w niektórych zastosowaniach (np. gry).

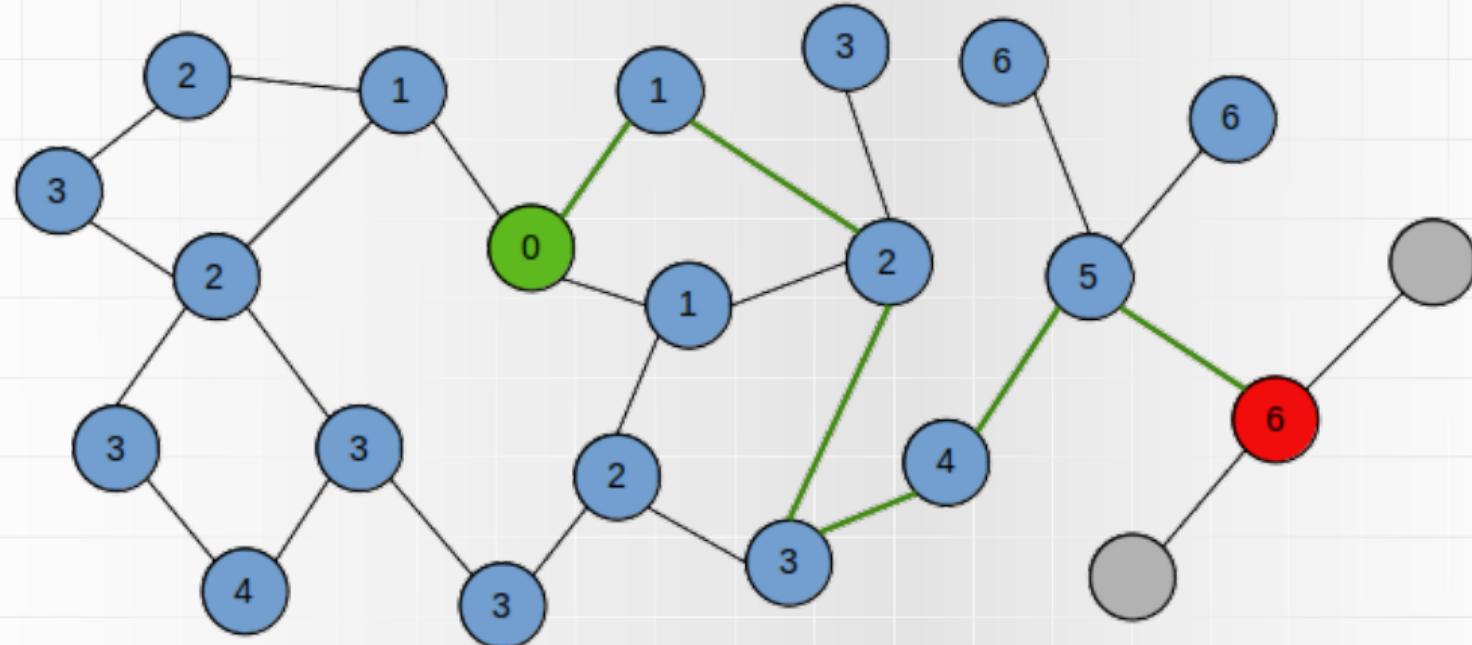

Poszukiwanie wszerz (1)

- ▶ W przypadku grafu bez wag trasę od v_s do v_e można wydajnie znaleźć stosując zwykłe przeszukiwanie grafu wszerz.
- ▶ Zaczynamy od v_s .
- ▶ Sąsiedzi v_s mają odległość 1.
- ▶ (Nieodwiedzeni) sąsiedzi sąsiadów mają wartość 2 itd.
- ▶ Po dotarciu do v_e budujemy trasę cofając się do v_s poprzez zawsze wybieranie dowolnego wierzchołka o wartości o 1 mniejszej od naszej.
- ▶ Złożoność pesymistyczna $O(n + k)$.

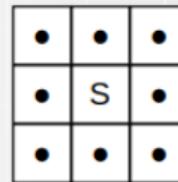
Poszukiwanie wszerz (2)

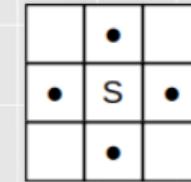
Poszukiwanie wszerz (3)

- ▶ Szczególnie użyteczne dla grafów typu kratownica (np. pola w grze).
- ▶ Jeśli możemy iść w 8 kierunkach, to mamy do czynienia z sąsiedztwem Moore'a, zaś odległość od v_s do v_e odpowiada odległości Czebyszewa (szachowej).
- ▶ Jeśli możemy iść w 4 kardynalnych kierunkach to mamy do czynienia z sąsiedztwem von Neumanna, zaś odległość od v_s do v_e odpowiada odległości Manhattan (miejskiej).

Sąsiedztwo Moore'a

Sąsiedztwo von Neumanna

Poszukiwanie wszerz (4)

Przykład dla sąsiedztwa von Neumanna:

2	1	2		13	14	15	16	17	18	19	20	21					
1	0	1		12	13	14	15	16	17	18	19	20		25			
2	1	2		11	12				18	19	20	21		25	24	25	
3	2	3		10	11				18	19	20			23	24	25	
4	3	4		9	10				16	17	18	19	20	21	22	23	24
5	4	5	6	7	8	9			15	16	17	18	19	20	21	22	23
6	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15						
7	6	7		10	11	12	13	14	15	16		20	21	22			
8	7	8		11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21			
9	8	9		12	13	14	15	16	17	18							
10	9	10		13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	

Poszukiwanie wszerz (5)

Przykład dla zmodyfikowanego sąsiedztwa Moore'a (nie przechodzimy przez narożniki ścian):

1	1	1		12	12	12	13	14	15	16	17	18			
1	0	1		11	11	12	13	14	15	16	17	17		21	21
1	1	1		10	10				16	16	16	16		21	20
2	2	2		9	9				15	15	15			19	19
3	3	3		8	8				14	14	14	15	16	17	18
4	4	4	5	6	7	8			13	13	14	15	16	17	18
5	5	5	5	6	7	8	9	10	11	12	13				
6	6	6			8	8	9	10	11	12	13		16	16	17
7	7	7			9	9	9	10	11	12	13	14	15	16	17
8	8	8			10	10	10	10	11	12	13			20	21
9	9	9			11	11	11	11	11	12	13	14	15	16	17

Algorytm Floyd-Warshall (1)

- ▶ Rozwiązuje all-pairs shortest path problem w grafie skierowanym.
  - ▶ Uzyskujemy macierz rozmiaru $n \times n$, której element (u, v) przechowuje długość najkrótszej drogi od u do v .
  - ▶ Zwraca tylko długości tras, a nie same trasy. Można jednak zmodyfikować go by znaleźć też trasy.
- ▶ Wagi grafu mogą być ujemne, ale nie może być ujemnego cyklu.
  - ▶ Podczas algorytmu należy sprawdzać okresowo przekątną macierzy, wartości ujemne są oznaką cykli ujemnych (gdyż najkrótsza droga od u do u powinna mieć zawsze długość 0).
- ▶ Algorytm działa w czasie $O(n^3)$.

Algorytm Floyd-Warshall (2)

Przebieg algorytmu:

1. Tworzymy macierz $dist$ rozmiaru $n \times n$ z wszystkimi elementami ustawionymi na ∞ .

2. Dla każdej krawędzi (u, v) wykonujemy:

$$dist[u][v] \leftarrow w(u, v).$$

3. Dla v od 0 do $n - 1$ wykonujemy:

1. Dla i od 0 do $n - 1$ wykonujemy:

1. Dla j od 0 do $n - 1$ wykonujemy:

1. Jeżeli $dist[i][j] > dist[i][v] + dist[v][j]$:

1. $dist[i][j] \leftarrow dist[i][v] + dist[v][j].$

Algorytm Johnsona (1)

- ▶ Również rozwiązuje all-pairs shortest path problem w grafie skierowanym.
- ▶ Algorytm korzysta z algorytmu Bellmana-Forda i algorytmu Dijkstry.
- ▶ Złożoność to $O(n^2 \log n + nk)$.
  - ▶ $O(nk)$ z wywołania algorytmu Bellmana-Forda, zaś $O(n^2 \log n)$ z n -krotnego wywołania algorytmu Dijkstry.
  - ▶ Dla grafów rzadkich sprowadza się to do $O(n^2 \log n)$ – szybciej niż algorytm Floyda-Warshalla.

Algorytm Johnsona (2)

1. Dodajemy dodatkowy węzeł q i łączymy z wszystkimi n wierzchołkami krawędziami o wagę 0.
2. Wywołujemy algorytm Bellmana-Forda na wierzchołku q .
  - ▶ Znajdujemy dla każdego wierzchołka v minimalną wagę $h(v)$ na trasie z q do v .
  - ▶ Wykrycie ujemnego cyklu kończy cały algorytm.
3. Zmiana wag grafu: $w(u, v) \leftarrow w(u, v) + h(u) - h(v)$.
4. Usuwamy q i wykonujemy algorytm Dijkstry n razy (dla każdego wierzchołka początkowego osobno).
5. Odległość z u do v w oryginalnym grafie to odległość zwrócona przez algorytm Dijkstry plus $h(v) - h(u)$.

Podsumowanie

Algorytm	Problem	Graf	Czas ogólny	Czas gęsty	Czas rzadki
Poszukiwanie wszerz	single-source	bez wag (identyczne wagi)	$O(n + k)$	$O(n^2)$	$O(n)$
Dijkstra	single-source	bez ujemnych wag	$O(k + n \log n)$	$O(n^2)$	$O(n \log n)$
A*	single-pair	bez ujemnych wag	zależny od heurystyki		
Bellman-Ford	single-source	bez ujemnych cykli	$O(kn)$	$O(n^3)$	$O(n^2)$
Floyd-Warshall	all-pairs	bez ujemnych cykli	$O(n^3)$	$O(n^3)$	$O(n^3)$
Johnson	all-pairs	bez ujemnych cykli	$O(n^2 \log n + nk)$	$O(n^3)$	$O(n^2 \log n)$

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 10

Problem najkrótszej drogi

dr inż. Jarosław Rudy

Problem najkrótszej drogi (1)

- ▶ W najprostszej wersji dany jest graf $G = (V, E)$ oraz dwa wierzchołki: startowy v_s oraz końcowy v_e .
- ▶ Celem jest znalezienie (prostej) drogi od v_s do v_e o najmniejszej długości.
- ▶ Graf może być skierowany lub nie. Dla skierowanego istotne jest by poruszać się krawędziami w odpowiednim kierunku.
- ▶ Długość drogi liczona jest wagami krawędzi (ewentualnie krawędzi i wierzchołków).
  - ▶ Dla grafów bez wag długością drogi jest liczba jej krawędzi.
  - ▶ Droga od v_s do v_e może nie istnieć.

Problem najkrótszej drogi (2)

Różne warianty problemu:

- ▶ Jedna para wierzchołków (single-pair shortest path problem) – znalezienie najkrótszej drogi od v_s do v_e .
  - ▶ Pesymistycznie i tak trzeba znaleźć drogę do innych wierzchołków.
- ▶ Tylko wierzchołek początkowy (single-source shortest path problem) – znalezienie najkrótszej drogi od v_s do każdego innego wierzchołka.
- ▶ Tylko wierzchołek końcowy (single-destination shortest path problem) – znalezienie najkrótszej drogi do v_e z każdego innego wierzchołka.
  - ▶ Może być sprowadzony do poprzedniego problemu (odwrócenie łuków).
- ▶ Wszystkie pary (all-pairs shortest path problem) – znalezienie najkrótszej drogi od każdego wierzchołka do każdego innego.

Algorytm Dijkstry (1)

- ▶ Stworzony przez Edsgera Dijkstrę w 1956.
- ▶ Oryginalnie rozwiązywał single-pair shortest path problem.
- ▶ Obecnie jednak częsty wariant rozwiązuje single-source shortest path problem.
- ▶ Algorytm działa dla dowolnych skierowanych/nieskierowanych grafów ważowych bez ujemnych wag.
- ▶ Przy odpowiedniej implementacji i braku dodatkowych założeń (graf typu DAG, specyficzne wagi) jest to najlepszy znany algorytm dla tego problemu.

Algorytm Dijkstry (2)

- ▶ Algorytm działa na zasadzie metody relaksacji – dla niektórych wierzchołków sprawdzamy czy nie da się zbudować do nich trasy krótszej niż najlepsza obecnie znana.
- ▶ Dla każdego wierzchołka $v \in V$ przechowujemy (np. jako tablice) dwie informacje :
  - ▶ $dist[v]$ – długość najlepszej obecnie znanej drogi z v_s do v (długość tymczasowa).
  - ▶ $prev[v]$ – wierzchołek poprzedzający v na najlepszej obecnie znanej trasie od v_s do v .
- ▶ Potrzebujemy też przechowywać zbiór wierzchołków nieodwiedzonych *unvisited* oraz wierzchołek aktualny *current*.

Algorytm Dijkstry (3)

Na początku ustawiamy:

- ▶ $unvisited \leftarrow V$.
- ▶ $current \leftarrow v_s$.
- ▶ Dla każdego $v \in V$:
  - ▶ $prev[v] \leftarrow undefined$ (np. -1)
  - ▶ $dist[v_s] \leftarrow 0$ (trasa od v_s do v_s ma znaną długość).
  - ▶ Dla każdego $v \in V \setminus \{v_s\}$:
    - ▶ $dist[v] \leftarrow \infty$ (np. -1)

Algorytm Dijkstry (4)

Przebieg algorytmu:

1. Dla wierzchołka *current* sprawdzamy jego nieodwiedzonych sąsiadów i aktualizujemy ich tymczasową odległość, jeśli można do nich szybciej dotrzeć z *current*. Założymy sąsiada *neigh*:
  - ▶ Jeśli $dist[current] + w(current, neigh) < dist[neigh]$ to:
    - ▶ $dist[neigh] \leftarrow dist[current] + w(current, neigh)$.
    - ▶ $prev[neigh] \leftarrow current$.
2. Usuwamy *current* z *unvisited*.
3. Jako *current* wybieramy wierzchołek *v* z *unvisited* o najmniejszym $dist[v]$.
4. Wracamy do punktu 1.

Algorytm Dijkstry (5)

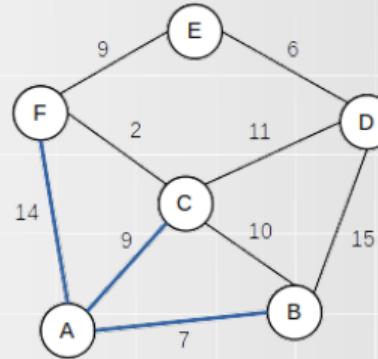
Warunek stopu algorytmu:

- ▶ Jeśli szukamy trasy od v_s do v_e algorytm kończy się, gdy:
  - ▶ W kroku 2 wierzchołek v_e został odwiedzony – możemy zbudować trasę na podstawie *prev*.
  - ▶ W kroku 3 za *current* ustawiono ∞ – wierzchołek v_e jest nieosiągalny z wierzchołka v_s .
- ▶ Jeśli szukamy trasy od v_s do każdego innego wierzchołka to algorytm kończy się gdy w kroku 3 za *current* ustawiono ∞ :
  - ▶ Oznacza to, że do wierzchołków obecnie w *unvisited* nie można dotrzeć z v_s . Trasy do pozostałych możemy zbudować w oparciu o *prev*.

Algorytm Dijkstry (6)

Przykład szukania trasy od $v_s = A$ do $v_e = E$ (iteracja 1).

	A	B	C	D	E	F
dist	0	-1	-1	-1	-1	-1
prev	-1	-1	-1	-1	-1	-1

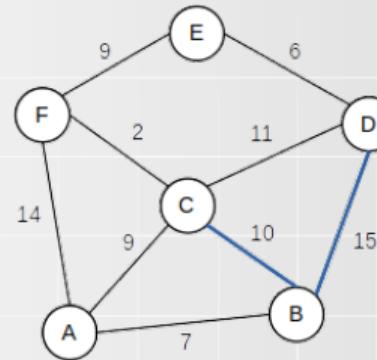
unvisited: { A , B , C , D , E , F }

current: A

Algorytm Dijkstry (7)

Przykład szukania trasy od $v_s = A$ do $v_e = E$ (iteracja 2).

	A	B	C	D	E	F
dist	0	7	9	-1	-1	14
prev	-1	A	A	-1	-1	A

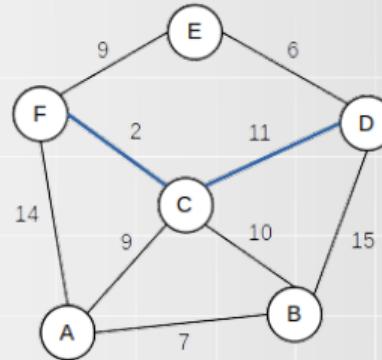
unvisited: { B , C , D , E , F }

current: B

Algorytm Dijkstry (8)

Przykład szukania trasy od $v_s = A$ do $v_e = E$ (iteracja 3).

	A	B	C	D	E	F
dist	0	7	9	22	-1	14
prev	-1	A	A	B	-1	A

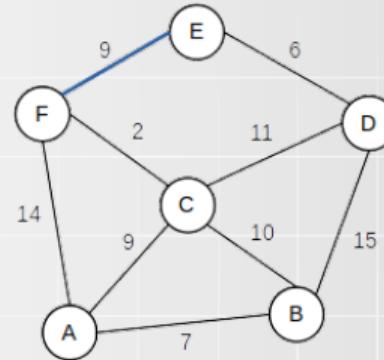
unvisited: { C, D , E , F }

current: C

Algorytm Dijkstry (9)

Przykład szukania trasy od $v_s = A$ do $v_e = E$ (iteracja 4).

	A	B	C	D	E	F
dist	0	7	9	20	-1	11
prev	-1	A	A	C	-1	C

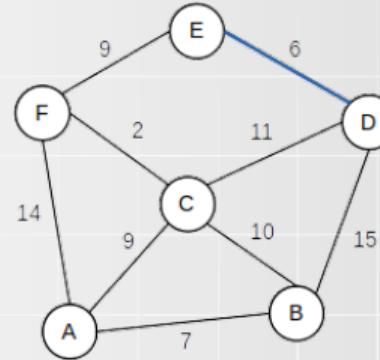
unvisited: { D , E , F }

current: F

Algorytm Dijkstry (10)

Przykład szukania trasy od $v_s = A$ do $v_e = E$ (iteracja 5).

	A	B	C	D	E	F
dist	0	7	9	20	20	11
prev	-1	A	A	C	F	C

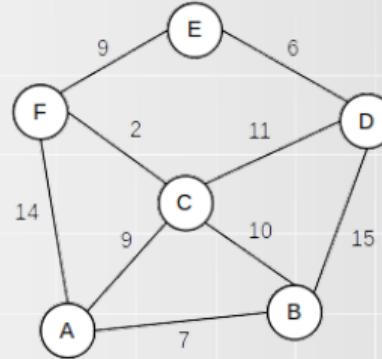
unvisited: { D , E }

current: E

Algorytm Dijkstry (11)

Przykład szukania trasy od $v_s = A$ do $v_e = E$ (iteracja 6).

	A	B	C	D	E	F
dist	0	7	9	20	20	11
prev	-1	A	A	C	F	C

unvisited: { D }

koniec, trasa to (A, C, F, E)

Algorytm Dijkstry (12)

- ▶ W kroku 3 musimy wybrać wierzchołek v o najmniejszym $dist[v]$ spośród wszystkich wierzchołków w $unvisited$.
  - ▶ Potrzebujemy kolejki priorytetowej.
- ▶ Jeśli jako kolejkę użyjemy zwykłą listę i reprezentujemy graf macierzą sąsiedztwa, to pesymistyczny czas działania algorytmu wynosi $O(n^2)$.
- ▶ Jeśli jako kolejkę użyjemy kopca binarnego i reprezentujemy graf listą sąsiedztwa, to czas wynosi $O((k + n) \log n)$.
- ▶ Jeśli dodatkowo użyjemy kopca Fibonacciego to czas wyniesie $O(k + n \log n)$.

Algorytm Dijkstry (13)

- ▶ Za każdym razem wybieramy lokalnie najlepszą decyzję – algorytm Dijkstry jest więc przykładem algorytmu zachłanego.
- ▶ „Rzadki” przykład algorytmu dla którego strategia zachłanna jest optymalna (otrzymana trasa jest zawsze najkrótsza).
- ▶ Algorytm Dijkstry może być też uznany za przykład programowania dynamicznego.
- ▶ „Rzadki” przykład programowania dynamicznego, które działa w czasie wielomianowym.

Algorytm Bellmana-Forda (1)

- ▶ Jeśli graf ma ujemne wagi, to nie można użyć algorytmu Dijkstry.
- ▶ Można wtedy użyć wolniejszego, ale ogólniejszego algorytmu Bellmana-Forda.
  - ▶ Algorytm Bellmana-Forda dopuszcza obecność ujemnych wag, ale nie może być ujemnych cykli (tj. cykli o ujemnej długości) osiągalnych z v_s .
    - ▶ Po ujemnym cyklu można poruszać się bez końca uzyskując dowolnie krótką ścieżkę – najkrótsza ścieżka więc nie istnieje.
  - ▶ Algorytm rozwiązuje single-source shortest path problem.
  - ▶ Podobnie do algorytmu Dijkstry, algorytm Bellmana-Forda również polega na zasadzie relaksacji, ale nie na strategii zachłannej.

Algorytm Bellmana-Forda (2)

Przebieg algorytmu:

1. Inicjalizacja tablicę $dist$ oraz $prev$ identyczna jak dla algorytmu Dijkstry.
2. Wykonujemy $n - 1$ razy:
  - 2.1. Dla każdej krawędzi (u, v) próbujemy wykonać relaksację:
    - 2.1.1. Jeśli $dist[u] + w(u, v) < dist[v]$ to
      - 2.1.1.1. $dist[v] \leftarrow dist[u] + w(u, v)$.
      - 2.1.1.2. $prev[v] \leftarrow u$.
  3. Wykonujemy jeszcze jedną iterację relaksacji.
    - ▶ Jeśli jakaś wartość w $dist$ się zmniejszyła, to znaczy, że mamy ujemny cykl.

Algorytm Bellmana-Forda (3)

- ▶ Czas działania to $O(kn)$.
  - ▶ $O(n^3)$ dla grafów gęstych.
  - ▶ $O(n^2)$ dla rzadkich.
- ▶ Proste usprawnienie – jeśli podczas iteracji nie dokonała się żadna relaksacja, to algorytm można zakończyć.
- ▶ Algorytm Bellmana-Forda można też wykorzystać w zadaniach, w których celem jest znalezienie ujemnego cyklu.

Algorytm A* (1)

- ▶ A* rozwiązuje single-pair shortest path problem.
- ▶ Algorytm opiera się na obserwacji, że długość najkrótszej drogi od v_s do v_e , przez wierzchołek v jest równa:

$$sp(v_s, v) + sp(v, v_e), \quad (1)$$

gdzie sp jest najkrótszą drogą pomiędzy daną parą wierzchołków.

- ▶ Najlepszą obecnie znaną wartość $sp(v_s, v)$ mamy dzięki $dist(v)$.
- ▶ Wartości $sp(v, v_e)$ nie znamy... ale możemy ją oszacować za pomocą jakiejś heurystyki.

Algorytm A* (2)

- ▶ A* korzysta więc z dodatkowej informacji o grafie i jako kolejny rozwija węzeł v o najmniejszej wartości funkcji $f(v)$:

$$f(v) = g(v) + h(v), \quad (2)$$

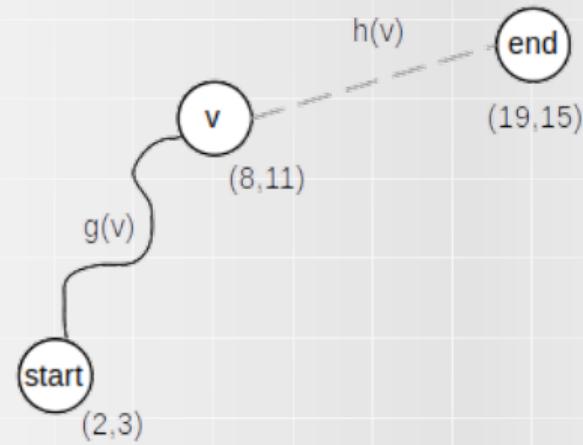
gdzie $g(v)$ jest znaną długością drogi od v_s do v , zaś $h(v)$ jest szacowaną długością drogi od v do v_e .

- ▶ Częstym przykładem są grafy w przestrzeni Euklidesowej, gdzie waga krawędzi (u, v) równa jest odległości Euklidesowej pomiędzy u i v .

Algorytm A* (3)

Przykład dla przestrzeni Euklidesowej:

$$h(v) = \sqrt{(19 - 8)^2 + (15 - 11)^2} = \sqrt{11^2 + 4^2} = \sqrt{137} \approx 11.7 \quad (3)$$

Algorytm A* (4)

- ▶ Jeśli heurystyka $h(v)$ jest dopuszczalna (czyli nigdy nie przeszacowuje długości najlepszej drogi od v do v_e), to A* zawsze zwraca najkrótszą (optymalną) drogę od v_s do v_e , o ile taka istnieje.
- ▶ Dodatkowo jeśli $h(v)$ jest spójna tj.:

$$h(x) \leq d(x, y) + h(y), \quad (4)$$

gdzie $d(x, y)$ jest faktyczną odlegością między x oraz y , to nie istnieje algorytm, który dla heurystyki $h()$ rozwija mniej węzłów niż A* (stąd gwiazdka oznaczająca optymalność) i nigdy nie odwiedza danego węzła więcej niż raz.

- ▶ Im lepsza heurystyka (im bliżej wartości prawdziwej bez przeszacowywania), tym mniej węzłów rozwinie algorytm.

Algorytm A* (5)

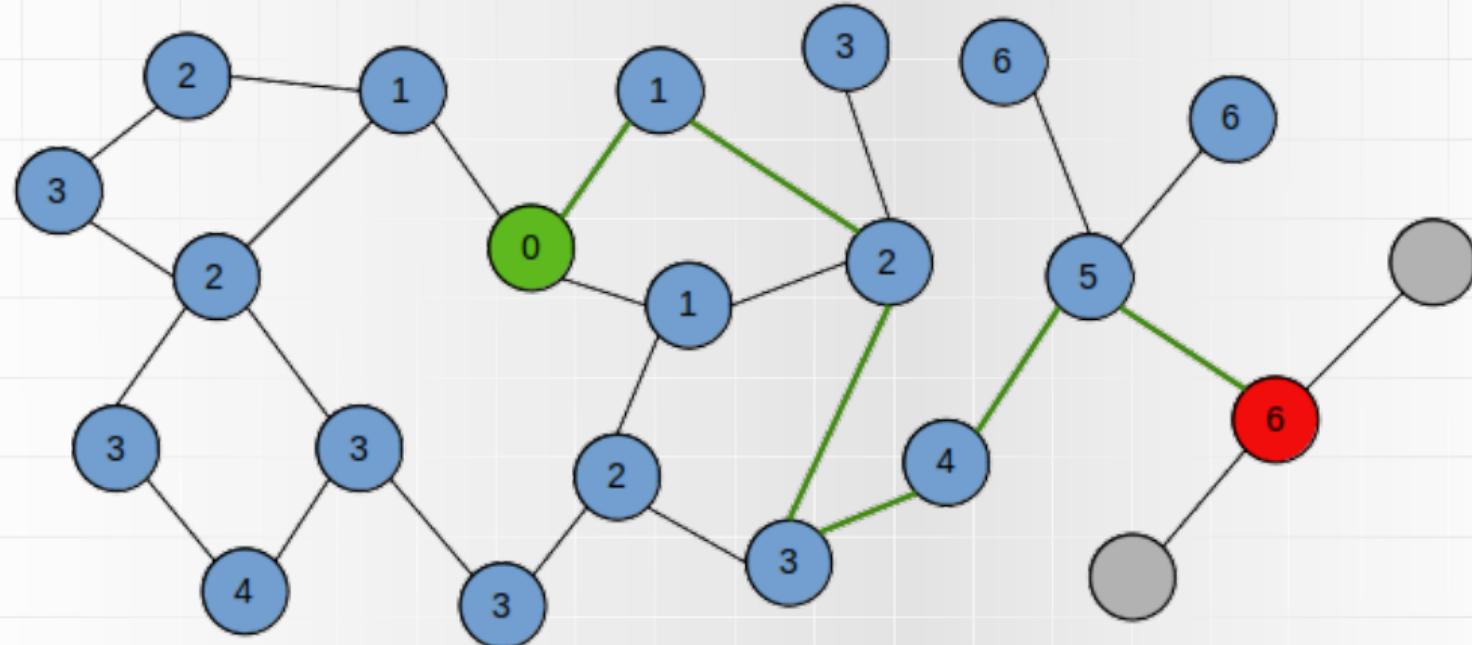
- ▶ Sposób rozwiązywania remisów wpływa na skuteczność algorytmu (poleca się by remisy traktowane były w porządku stosowym).
- ▶ Specjalne przypadki:
  - ▶ Algorytm Dijkstry (gdy $h(v) = 0$).
  - ▶ Przeszukiwanie wszerz.
  - ▶ Przeszukiwanie wgłąb.
- ▶ Jeśli $h()$ nie jest dopuszczalna, to A* może znaleźć drogę, która nie jest najkrótsza... ale może rozwinąć mniej węzłów.
  - ▶ Kontrolując przeszacowywanie heurystyki kontrolujemy dokładność i czas działania – przydatne w niektórych zastosowaniach (np. gry).

Poszukiwanie wszerz (1)

- ▶ W przypadku grafu bez wag trasę od v_s do v_e można wydajnie znaleźć stosując zwykłe przeszukiwanie grafu wszerz.
- ▶ Zaczynamy od v_s .
- ▶ Sąsiedzi v_s mają odległość 1.
- ▶ (Nieodwiedzeni) sąsiedzi sąsiadów mają wartość 2 itd.
- ▶ Po dotarciu do v_e budujemy trasę cofając się do v_s poprzez zawsze wybieranie dowolnego wierzchołka o wartości o 1 mniejszej od naszej.
- ▶ Złożoność pesymistyczna $O(n + k)$.

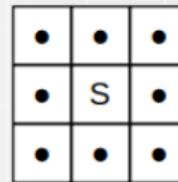
Poszukiwanie wszerz (2)

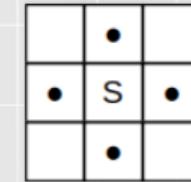
Poszukiwanie wszerz (3)

- ▶ Szczególnie użyteczne dla grafów typu kratownica (np. pola w grze).
- ▶ Jeśli możemy iść w 8 kierunkach, to mamy do czynienia z sąsiedztwem Moore'a, zaś odległość od v_s do v_e odpowiada odległości Czebyszewa (szachowej).
- ▶ Jeśli możemy iść w 4 kardynalnych kierunkach to mamy do czynienia z sąsiedztwem von Neumanna, zaś odległość od v_s do v_e odpowiada odległości Manhattan (miejskiej).

Sąsiedztwo Moore'a

Sąsiedztwo von Neumanna

Poszukiwanie wszerz (4)

Przykład dla sąsiedztwa von Neumanna:

2	1	2		13	14	15	16	17	18	19	20	21					
1	0	1		12	13	14	15	16	17	18	19	20		25			
2	1	2		11	12				18	19	20	21		25	24	25	
3	2	3		10	11				18	19	20			23	24	25	
4	3	4		9	10				16	17	18	19	20	21	22	23	24
5	4	5	6	7	8	9			15	16	17	18	19	20	21	22	23
6	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15						
7	6	7		10	11	12	13	14	15	16		20	21	22			
8	7	8		11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21			
9	8	9		12	13	14	15	16	17	18							
10	9	10		13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	

Poszukiwanie wszerz (5)

Przykład dla zmodyfikowanego sąsiedztwa Moore'a (nie przechodzimy przez narożniki ścian):

1	1	1		12	12	12	13	14	15	16	17	18			
1	0	1		11	11	12	13	14	15	16	17	17		21	21
1	1	1		10	10				16	16	16	16		21	20
2	2	2		9	9				15	15	15			19	19
3	3	3		8	8				14	14	14	15	16	17	18
4	4	4	5	6	7	8			13	13	14	15	16	17	18
5	5	5	5	6	7	8	9	10	11	12	13				
6	6	6			8	8	9	10	11	12	13		16	16	17
7	7	7			9	9	9	10	11	12	13	14	15	16	17
8	8	8			10	10	10	10	11	12	13				20
9	9	9			11	11	11	11	11	12	13	14	15	16	17
															18
															19
															20

Algorytm Floyd-Warshall (1)

- ▶ Rozwiązuje all-pairs shortest path problem w grafie skierowanym.
  - ▶ Uzyskujemy macierz rozmiaru $n \times n$, której element (u, v) przechowuje długość najkrótszej drogi od u do v .
  - ▶ Zwraca tylko długości tras, a nie same trasy. Można jednak zmodyfikować go by znaleźć też trasy.
- ▶ Wagi grafu mogą być ujemne, ale nie może być ujemnego cyklu.
  - ▶ Podczas algorytmu należy sprawdzać okresowo przekątną macierzy, wartości ujemne są oznaką cykli ujemnych (gdyż najkrótsza droga od u do u powinna mieć zawsze długość 0).
- ▶ Algorytm działa w czasie $O(n^3)$.

Algorytm Floyd-Warshall (2)

Przebieg algorytmu:

1. Tworzymy macierz $dist$ rozmiaru $n \times n$ z wszystkimi elementami ustawionymi na ∞ .

2. Dla każdej krawędzi (u, v) wykonujemy:

$$dist[u][v] \leftarrow w(u, v).$$

3. Dla v od 0 do $n - 1$ wykonujemy:

1. Dla i od 0 do $n - 1$ wykonujemy:

1. Dla j od 0 do $n - 1$ wykonujemy:

1. Jeżeli $dist[i][j] > dist[i][v] + dist[v][j]$:

1. $dist[i][j] \leftarrow dist[i][v] + dist[v][j].$

Algorytm Johnsona (1)

- ▶ Również rozwiązuje all-pairs shortest path problem w grafie skierowanym.
- ▶ Algorytm korzysta z algorytmu Bellmana-Forda i algorytmu Dijkstry.
- ▶ Złożoność to $O(n^2 \log n + nk)$.
  - ▶ $O(nk)$ z wywołania algorytmu Bellmana-Forda, zaś $O(n^2 \log n)$ z n -krotnego wywołania algorytmu Dijkstry.
  - ▶ Dla grafów rzadkich sprowadza się to do $O(n^2 \log n)$ – szybciej niż algorytm Floyda-Warshalla.

Algorytm Johnsona (2)

1. Dodajemy dodatkowy węzeł q i łączymy z wszystkimi n wierzchołkami krawędziami o wagę 0.
2. Wywołujemy algorytm Bellmana-Forda na wierzchołku q .
  - ▶ Znajdujemy dla każdego wierzchołka v minimalną wagę $h(v)$ na trasie z q do v .
  - ▶ Wykrycie ujemnego cyklu kończy cały algorytm.
3. Zmiana wag grafu: $w(u, v) \leftarrow w(u, v) + h(u) - h(v)$.
4. Usuwamy q i wykonujemy algorytm Dijkstry n razy (dla każdego wierzchołka początkowego osobno).
5. Odległość z u do v w oryginalnym grafie to odległość zwrócona przez algorytm Dijkstry plus $h(v) - h(u)$.

Podsumowanie

Algorytm	Problem	Graf	Czas ogólny	Czas gęsty	Czas rzadki
Poszukiwanie wszerz	single-source	bez wag (identyczne wagi)	$O(n + k)$	$O(n^2)$	$O(n)$
Dijkstra	single-source	bez ujemnych wag	$O(k + n \log n)$	$O(n^2)$	$O(n \log n)$
A*	single-pair	bez ujemnych wag	zależny od heurystyki		
Bellman-Ford	single-source	bez ujemnych cykli	$O(kn)$	$O(n^3)$	$O(n^2)$
Floyd-Warshall	all-pairs	bez ujemnych cykli	$O(n^3)$	$O(n^3)$	$O(n^3)$
Johnson	all-pairs	bez ujemnych cykli	$O(n^2 \log n + nk)$	$O(n^3)$	$O(n^2 \log n)$

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 11
Problem najdłuższej drogi

dr inż. Jarosław Rudy

Problem najdłuższej drogi (1)

- ▶ Problem najdłuższej drogi może oznaczać kilka różnych rzeczy.
- ▶ Pierwszą definicją jest po prostu odwrócenie problemu najkrótszej drogi.
- ▶ Analogicznie otrzymujemy odwrócone warianty:
  - ▶ Single-pair longest path problem.
  - ▶ Single-source longest path problem.
  - ▶ Single-destination longest path problem.
  - ▶ All-pairs longest path problem.

Problem najdłuższej drogi (2)

Tak rozumiany problem najdłuższej drogi w grafie G rozwiązuje się następująco:

- ▶ Niech — G będzie grafem G z zanegowanymi wagami krawędzi (ewentualnie też wierzchołków).
- ▶ Rozwiązuje się problem najkrótszej ścieżki w grafie — G za pomocą odpowiedniego algorytmu.
- ▶ Otrzymana ścieżka (o ile istnieje) jest żądaną najdłuższą ścieżką w G .
  - ▶ Jeśli interesuje nas tylko długość ścieżki, to należy ją zamienić na przeciwną.

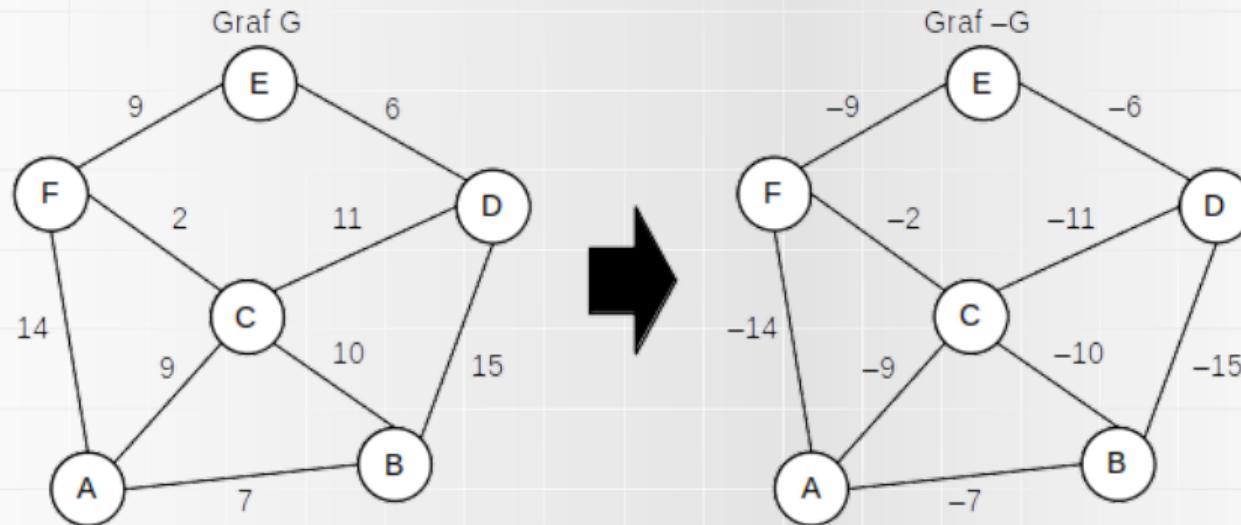

Problem najdłuższej drogi (3)

- ▶ Ponieważ problemy są analogiczne, to występują te same trudności i ograniczenia jak dla problemu najkrótszej ścieżki:
  - ▶ Dla algorytmu Dijkstry nie może być krawędzi dodatnich w grafie G (ponieważ będą ujemne krawędzie w grafie $-G$).
  - ▶ Dla algorytmu Bellmana-Forda nie może być cykli o dodatniej długości w G osiągalnych ze źródła (ponieważ będą cykle o ujemnej długości osiągalne ze źródła w $-G$).
    - ▶ Jeśli są, to najdłuższa ścieżka (w tym sensie) nie istnieje w G .
- ▶ Podejście wymaga dodatkowego czasu $O(n + k)$ (na konstrukcję grafu $-G$), ale nie zmienia to złożoności algorytmów.

Problem najdłuższej drogi (4)

Dla wielu grafów tak rozumiana najdłuższa droga nie istnieje, a pokazana transformacja jest bezużyteczna

Problem najdłuższej drogi (5)

- ▶ Przy takiej definicji problemu i grafu („zwykły” graf o maksymalnie $n(n - 1)$ krawędziach) problemy najkrótszej i najdłuższej ścieżki są wielomianowe (należą do $\mathcal{P}$).
- ▶ Jest tak gdyż istnieje algorytm znajdujący ścieżkę (lub stwierdzający jej brak) w czasie wielomianowym.
  - ▶ Jest nim algorytm Bellmana-Forda działający w czasie $O(nk)$.
- ▶ O ile jednak tak zdefiniowany problem najkrótszej ścieżki ma sens (szukanie najtańszej trasy), to problem najdłuższej ścieżki w tym rozumieniu jest mniej praktyczny.
  - ▶ Po co szukać najdroższej trasy pomiędzy punktami?

Problem najdłuższej drogi (6)

- ▶ W praktyce przez problem najdłuższej drogi (longest path problem, LPP) zwykle rozumie się inny, następujący problem:
  - ▶ Dany jest graf G . Celem jest znalezienie najdłuższej drogi prostej w całym grafie.
    - ▶ Druga musi być prosta tzn. nie mogą powtarzać się wierzchołki (a tym samym krawędzie).
    - ▶ Znaleziona droga będzie zaczynała się w pewnym wierzchołku v_s i kończyła w pewnym wierzchołku v_e , ale wierzchołki te nie są podawane na wejściu – algorytm sam musi je wskazać.

Problem najdłuższej drogi (7)

- ▶ Wg takiej definicji praktycznie każdy graf ma najdłuższą drogę.
- ▶ Złożoność LPP jest jednak zupełnie inna niż w poprzedniej definicji – problem jest $\mathcal{NP}$ -trudny.
- ▶ Dowód opiera się związku z problemem ścieżki Hamiltonowskiej.
- ▶ Nieznane są algorytmy rozwiązujące LPP w czasie wielomianowym dla dowolnego grafu (i nie będzie takich, chyba że $\mathcal{P} = \mathcal{NP}$).
- ▶ Można jednak znaleźć wydajne algorytmy w niektórych szczególnych przypadkach.

Problem najdłuższej drogi (8)

- ▶ Jeśli graf ma nie ma dodatkowych cykli, to można rozwiązać LPP w czasie $O(n^3)$ w następujący sposób:
  - ▶ Standardowo konstruujemy graf $-G$ (nie będzie w nim ujemnych cykli).
  - ▶ Wykonujemy algorytm Floyda-Warshalla na $-G$.
  - ▶ Wybieramy najkrótszą ze znalezionych tras.
- ▶ Jeśli potrzebne są same ścieżki, można zmodyfikować algorytm Floyda-Warshalla lub wykonać algorytm Bellmana-Forda na znalezionym wierzchołku początkowym.

Problem najdłuższej drogi (9)

Floyd-Warshall

	A	B	C	D
A	0	9	15	19
B	$-\infty$	0	6	-10
C	$-\infty$	-8	0	4
D	$-\infty$	-12	-6	0

G

	A	B	C	D
A	0	-9	-15	-19
B	∞	0	-6	10
C	∞	8	0	-4
D	∞	12	6	0

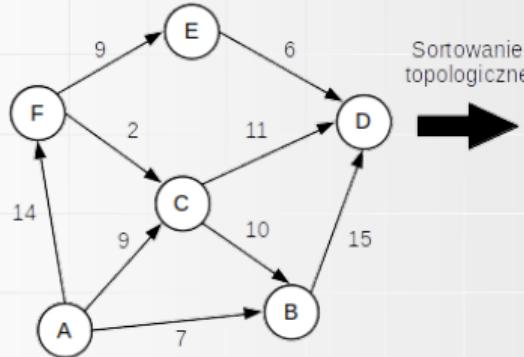
Problem najdłuższej drogi (10)

Dla DAG można rozwiązać LPP w czasie $O(n + k)$ tj. liniowym. Algorytm:

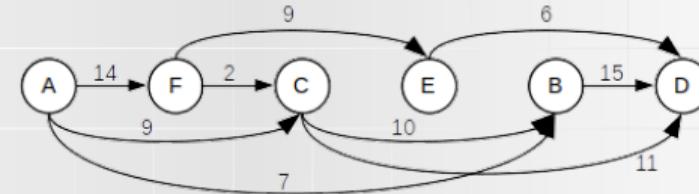
1. Znajdujemy porządek topologiczny (topological sorting).
2. Tworzymy listę dist i wpisujemy $\text{dist}[v] \leftarrow -\infty$ dla każdego węzła v .
3. Dla kolejnych wierzchołków v w porządku topologicznym:
  - 3.1 $\text{dist}[v]$ wynosi największy dist poprzedników v plus krawędź łącząca poprzednika z v .
    - ▶ Jeśli v nie ma poprzedników to $\text{dist}[v] \leftarrow 0$
4. Zaczynając od wierzchołka z największym $\text{dist}[v]$ cofamy się (zawsze po poprzedniku z największym $\text{dist}[v]$), aż do węzła bez poprzedników.
5. Wierzchołki odwiedzone podczas cofania (w odwrotnej kolejności) to szukana ścieżka.

Problem najdłuższej drogi (11)

Sortowanie topologiczne

Najdłuższa ścieżka: A, F, C, B, D

A	B	C	D	E	F
0	-∞	-∞	-∞	-∞	-∞
0	-∞	-∞	-∞	-∞	14
0	-∞	16	-∞	-∞	14
0	-∞	16	-∞	23	14
0	26	16	-∞	23	14
0	26	16	41	23	14

Problem najdłuższej drogi (12)

Algorytm Kahna wyznaczania kolejności topologicznej w $O(n + k)$:

1. Stwórz listę S węzłów bez poprzedników i pustą listę L .
2. Dopóki S nie jest puste:
  - 2.1 Usuń pewien węzeł u z S i dodaj go do L .
  - 2.2 Dla każdego węzła v będącego sąsiadem u :
    - 2.2.1 Usuń krawędź (u, v) z grafu.
    - 2.2.2 Jeśli v nie ma innych krawędzi wchodzących, to dodaj v do S .
3. Jeśli w grafie zostały krawędzie, to błąd (jest cykl, a graf nie jest DAG).
4. W przeciwnym razie L jest (któraś) kolejnością topologiczną.

Problem najdłuższej drogi (13)

1. Problem LPP ma swój odpowiednik: problem znalezienia najkrótszej ścieżki prostej w całym grafie.
  - 1.1 Sytuacja w tym przypadku jest analogiczna, osobną kwestią jest sens praktyczny takiego problemu.
2. Jakie jest jednak praktyczne zastosowanie LPP?
  - 2.1 Zarządzanie projektami, szeregowanie zadań – wszędzie gdzie harmonogramujemy powiązane aktywności wymagające czasu.

Szeregowanie zadań (1)

Rozpatrzmy projekt z 5 kamieniami milowymi (KM):

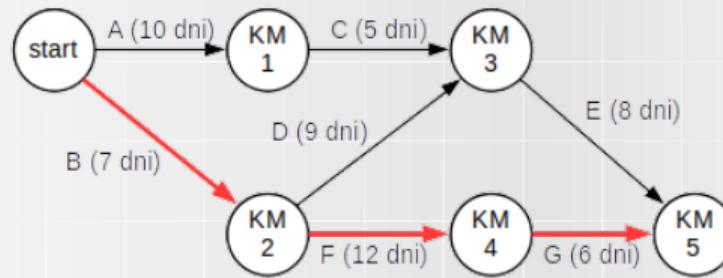
Kamień milowy	1	2	3	4	5
Wymagane zadania do ukończenia	A	B	C i D	F	E i G

Projekt składa się z 7 zadań:

Zadanie	A	B	C	D	E	F	G
Czas trwania (w dniach)	10	7	5	9	8	12	6
Wymagany kamień milowy	-	-	1	2	3	2	4

Szeregowanie zadań (2)

Harmonogram projektu można reprezentować za pomocą DAG. Wierzchołki są kamieniami milowymi, krawędzie są zadaniami, zaś długość krawędzi jest czasem trwania zadania.

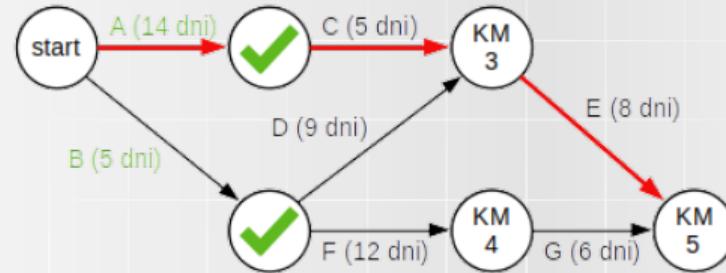

Najdłuższa ścieżka w grafie określa czas trwania projektu i zwana jest ścieżką krytyczną. Opóźnienia na ścieżce krytycznej wydłużają czas trwania projektu. Przyspieszenie zadań nie leżących na ścieżce krytycznej nie skróci czasu trwania projektu!

Szeregowanie zadań (3)

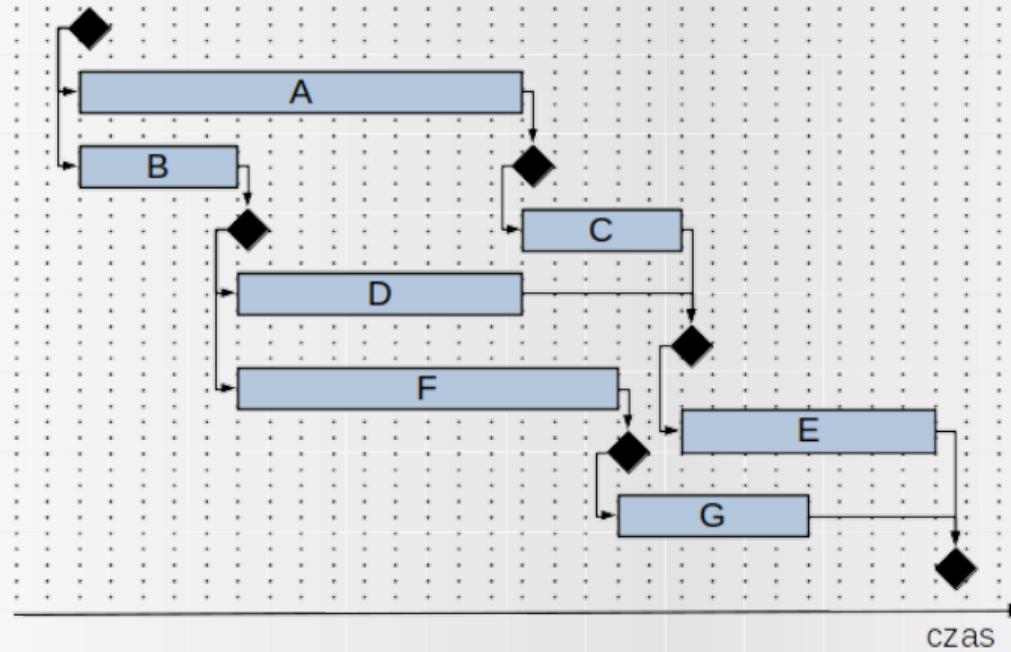
Przykład częściowo zakończonego projektu, w którym zadanie B zajęło 2 dni mniej niż zakładano, ale zadanie A opóźniło się 4 dni względem planu.

Ścieżka krytyczna zmieniła się (projekt trwa teraz 27 dni zamiast 25 pomimo skrócenia poprzedniej ścieżki krytycznej o 2 dni)!

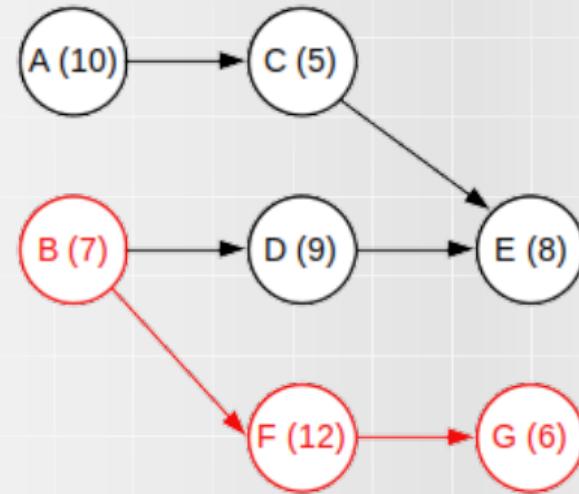
Szeregowanie zadań (4)

Jednym ze sposobów wizualizowania harmonogramu projektu i analizowania ścieżek krytycznych może być diagram Gantta:

Szeregowanie zadań (5)

Ten sam projekt można przedstawić w inny sposób: wierzchołki są zadaniami z przypisaną wagą (czasem zadania), zaś krawędzie (bez wag) określają wymaganą kolejność wykonywania zadań.

Przepływowy problem szeregowania zadań (1)

Rozważmy następujący problem:

- ▶ Dany jest zakład produkcyjny (np. fabryka samochodów).
- ▶ Samochód tworzony jest w $m = 4$ etapach: (1) zamontowanie podwozia, (2) zamontowanie silnika, (3) zamontowanie nadwozia, (4) lakierowanie.
  - ▶ Etapy muszą być wykonywane w tej kolejności (tzw. marszruta technologiczna).
  - ▶ Każdy etap ma inne stanowisko (tzw. maszynę).
- ▶ Mamy $n = 6$ samochodów do wyprodukowania. Każdy taki samochód jest zadaniem.
  - ▶ Każde zadanie składa się z 4 operacji (bo mamy 4 etapy).
  - ▶ Każda operacja ma czas trwania.

Przepływowy problem szeregowania zadań (2)

- ▶ Ponieważ maszyna może przetwarzać tylko jedno zadanie naraz, to musimy określić jaka będzie kolejność wykonywania zadań.
- ▶ Kolejność jest taka sama na każdej maszynie (jeśli A ma montowany silnik przed C, to A jest też lakierowany przed C).
- ▶ Celem jest określenie takiej kolejności (permutacji) wykonywania zadań, by zminimalizować czas całego procesu produkcji.
  - ▶ Szukamy więc takiej permutacji która minimalizuje czas najdłuższego (maksymalnego) zadania.
  - ▶ Taki problem nazywa się permutacyjnym przepływowym problemem szeregowania zadań.

Przepływowowy problem szeregowania zadań (3)

Rozważmy konkretny przykład dla $n = 6$ i $m = 4$:

Zadanie	A	B	C	D	E	F
Czas operacji 1 (podwozie)	4	3	7	2	4	8
Czas operacji 2 (silnik)	8	6	5	4	3	3
Czas operacji 3 (nadwozie)	5	9	3	7	1	6
Czas operacji 4 (lakier)	4	8	7	6	8	2

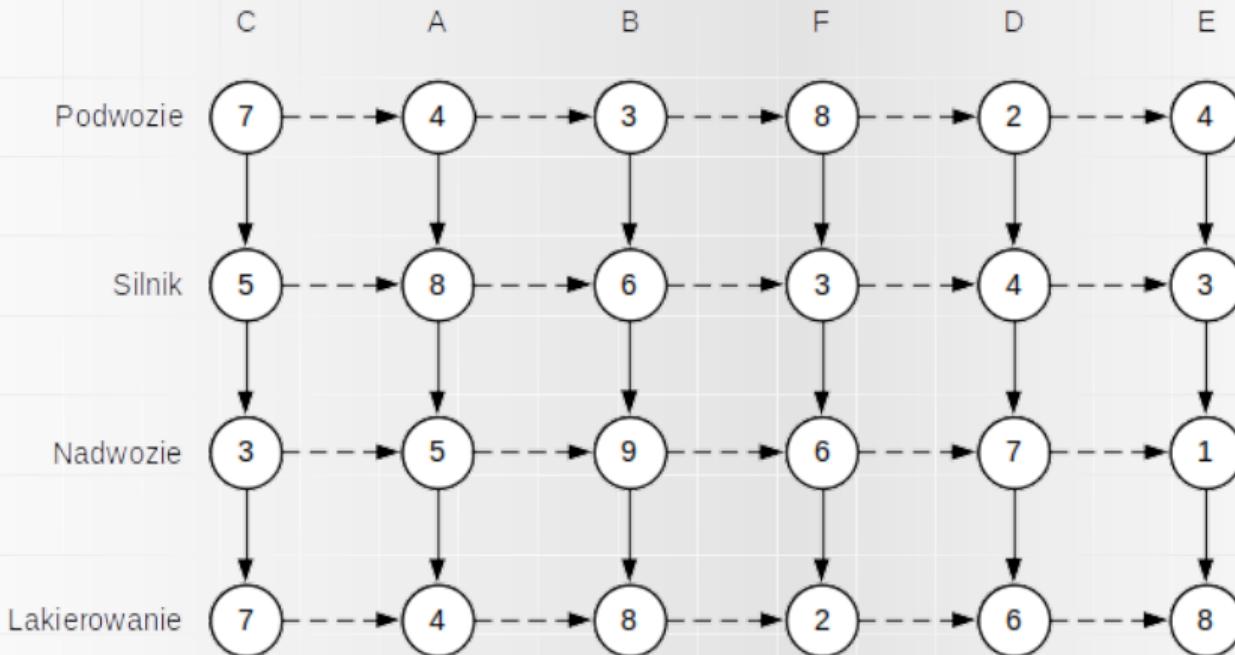

Przepływowy problem szeregowania zadań (4)

- ▶ Rozważmy przykładowe rozwiązanie: (C, A, B, F, D, E) .
- ▶ Rozwiązanie to możemy przedstawić w postaci DAG, a konkretnie grafu typu kratownica.
- ▶ „Wiersze” reprezentują maszyny (ciąg operacji na jednej maszynie).
- ▶ „Kolumny” reprezentują zadania (ciąg operacji jednego zadania).
- ▶ Łuki określają które operacje wykonywane są po których.
  - ▶ Przez łuki ciągłe oznaczamy kolejność narzuconą przez problem (kolejność technologiczna).
  - ▶ Przez łuki kreskowane oznaczamy kolejność narzuconą przez rozwiązanie (kolejność zadaniowa).

Przepływowowy problem szeregowania zadań (5)

Graf dla przytoczonego problemu i rozwiązania (C, A, B, F, D, E).

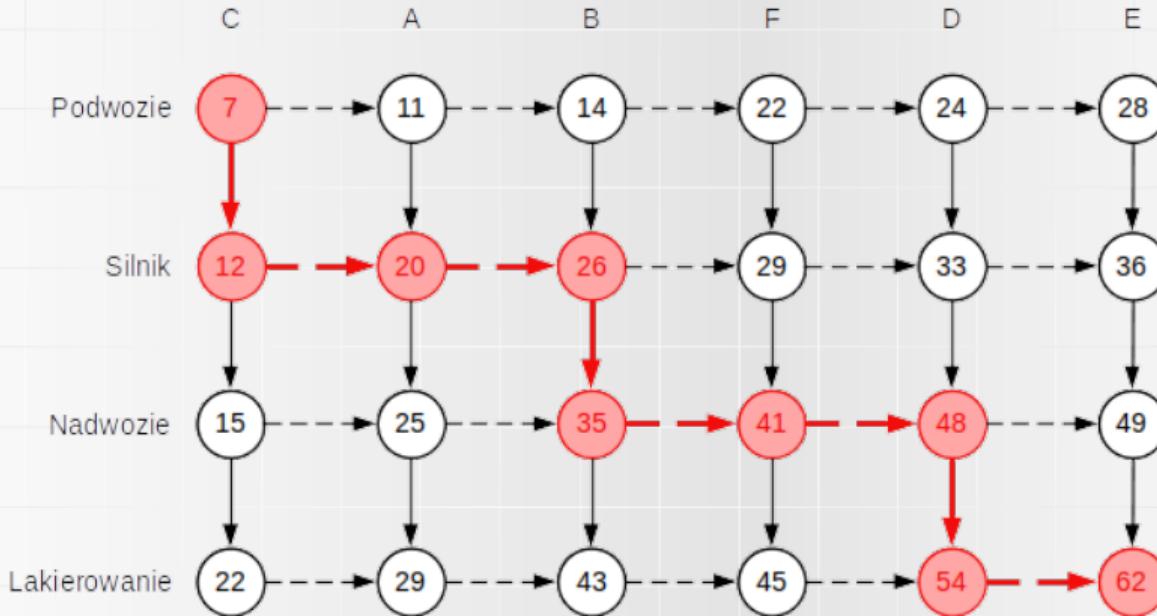

Przepływowy problem szeregowania zadań (6)

- ▶ Dla operacji zadania i na maszynie j obliczymy jej czas zakończenia $C_{i,j}$.
- ▶ Operacja musi czekać na poprzednika technologicznego (na zakończenie operacji tego samego zadania na wcześniejszej maszynie).
- ▶ Operacja musi czekać na poprzednika zadaniowego (na zakończenie operacji wcześniejszego zadania na tej samej maszynie).
- ▶ Ostatecznie $C_{i,j} = \max\{C_{i-1,j}, C_{i,j-1}\} + p_{i,j}$.
  - ▶ Dla $i = 1$ i/lub $j = 1$ wzór się upraszcza (przy braku poprzednika przyjmujemy wartość 0).
  - ▶ Obliczamy macierz $n \times m$ czasów zakończenia w odpowiedniej kolejności (musimy znać wartość z góry i z lewej).
    - ▶ Szukana wartość $C_{\max} = C_{n,m}$.

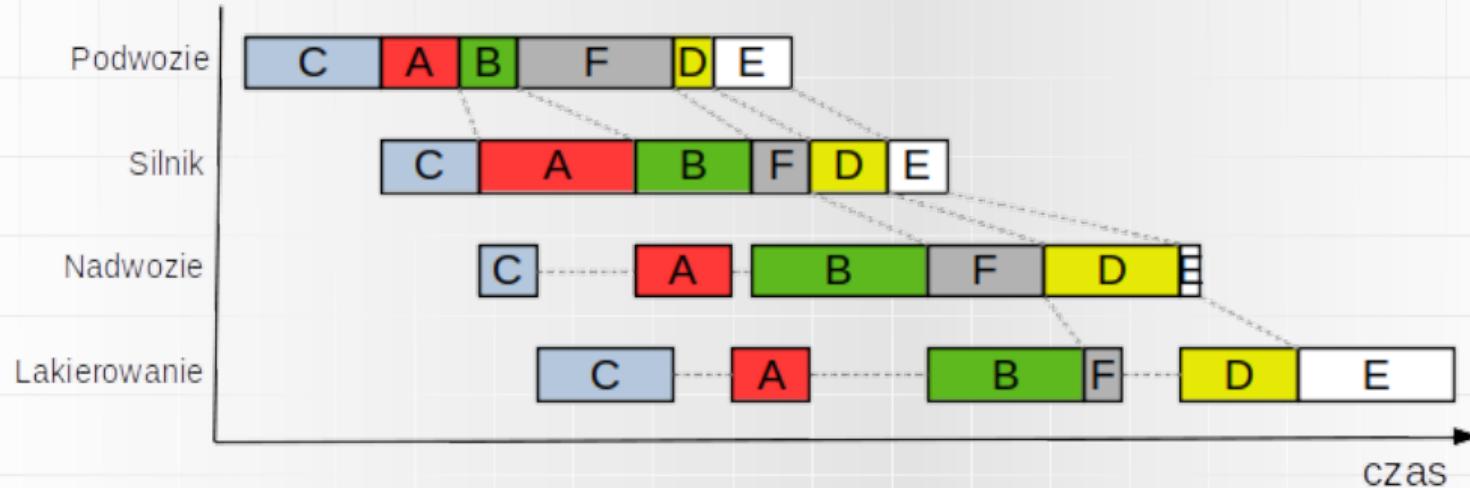
Przepływowo problem szeregowania zadań (7)

Graf („macierz”) czasów zakończenia poszczególnych operacji z zaznaczoną ścieżką krytyczną:

Przepływowy problem szeregowania zadań (8)

Diagram Gantta dla podanego przykładu:

Liniami poziomymi oznaczono, gdy operacja musiała czekać na poprzednika technologicznego, zaś ukośnymi gdy musiała czekać na poprzednika zadaniowego.

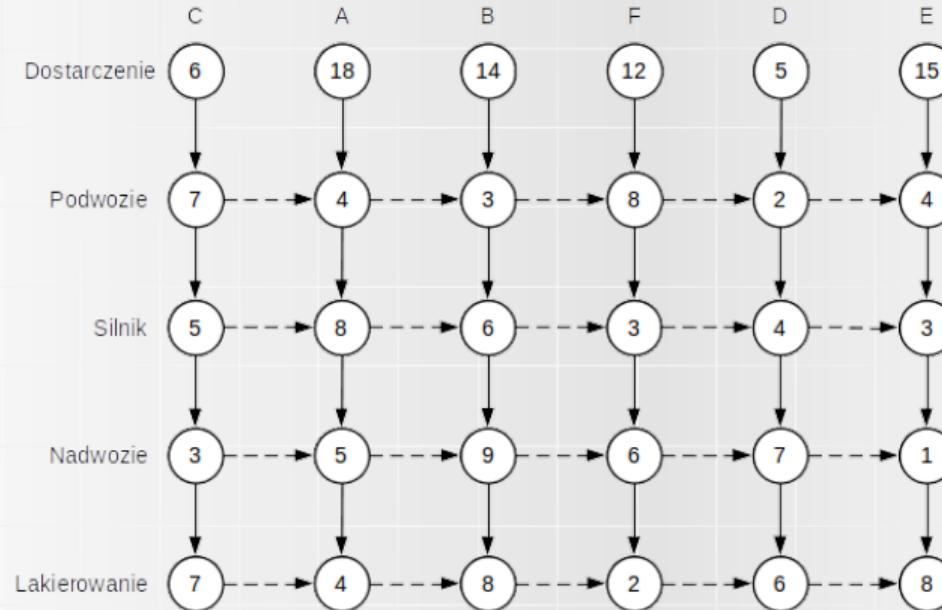

Przepływowy problem szeregowania zadań (9)

- ▶ Rozpatrzmy modyfikację podstawowego problemu, które wpłyną na sposób konstrukcji grafu.
- ▶ Założymy, że przetwarzanie zadania może rozpocząć się dopiero po pewnym czasie (np. czekamy na dotarcie części).
  - ▶ Takie mechanizm najczęściej nazywa się czasem dostępności (ready time, release time, arrival time).
  - ▶ Możemy to zamodelować dodatkową operacją przed właściwym rozpoczęciem zadania.

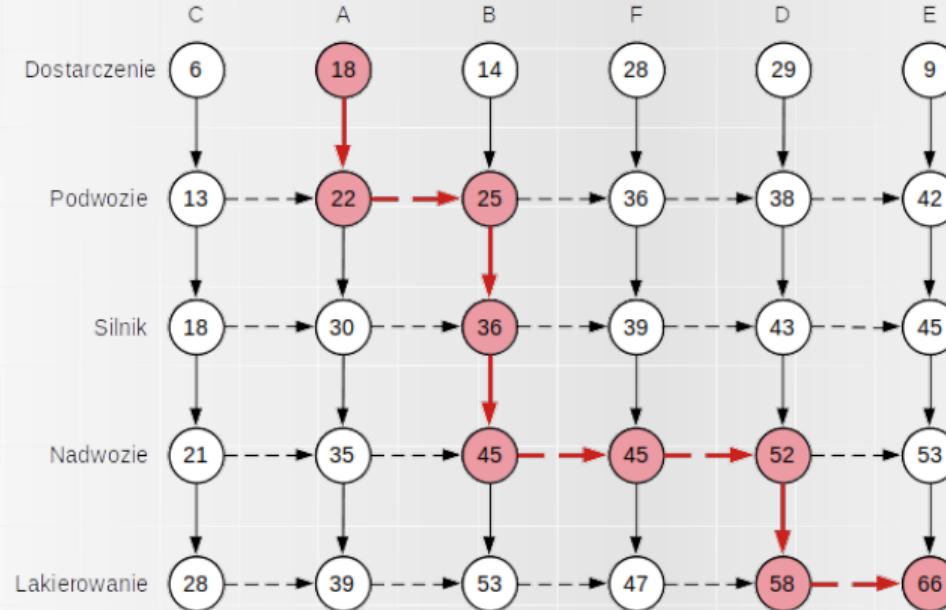
Przepływowowy problem szeregowania zadań (10)

Graf rozwiązań (z przykładowymi czasami dostępności):

Przepływowowy problem szeregowania zadań (11)

Graf czasów zakończenia z zaznaczoną ścieżką krytyczną:

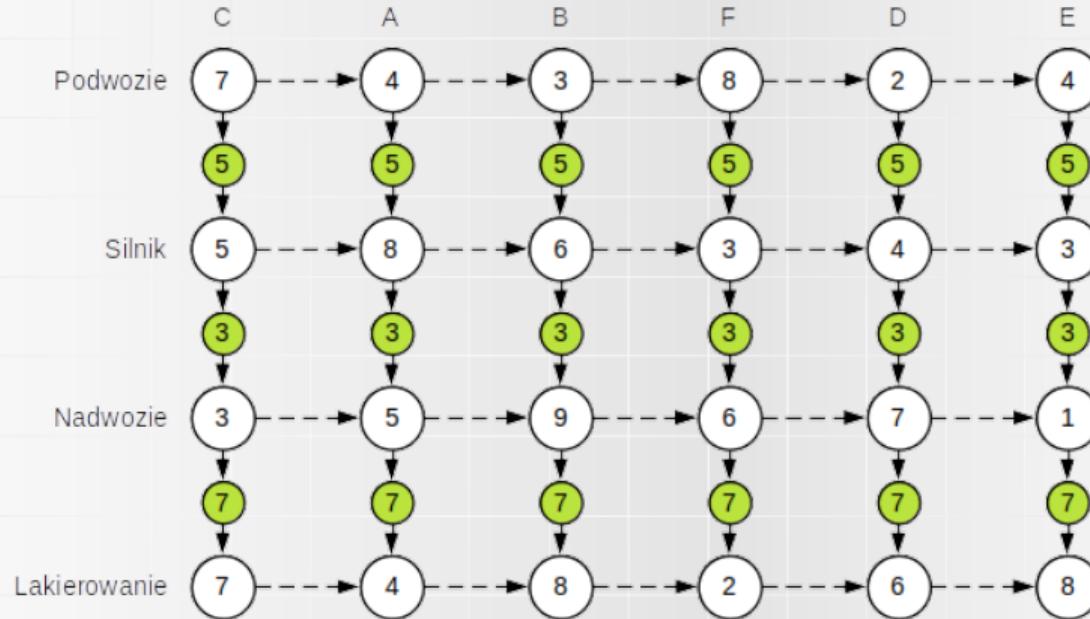

Przepływowy problem szeregowania zadań (12)

- ▶ Rozpatrzmy inną modyfikację problemu. Założmy, że chcemy uwzględnić czas pomiędzy kolejnymi operacjami zadania (czas transportu).
  - ▶ Czas ten nie jest zaniedbywalny np. gdy kolejne etapy wykonywane są w różnych fabrykach.
- ▶ Czas transportu może być różny dla różnych zadań, ale założmy że jest stały (zależny tylko od tego z której na którą maszynę przenosimy).
- ▶ Założenie możemy zamodelować dodatkowym wierzchołkiem pomiędzy kolejnymi operacjami tego samego zadania tak że waga tego wierzchołka odda czas transportu.
  - ▶ Prościej jednak jest po prostu dodać wagę do istniejącej krawędzi pomiędzy operacjami zadania.

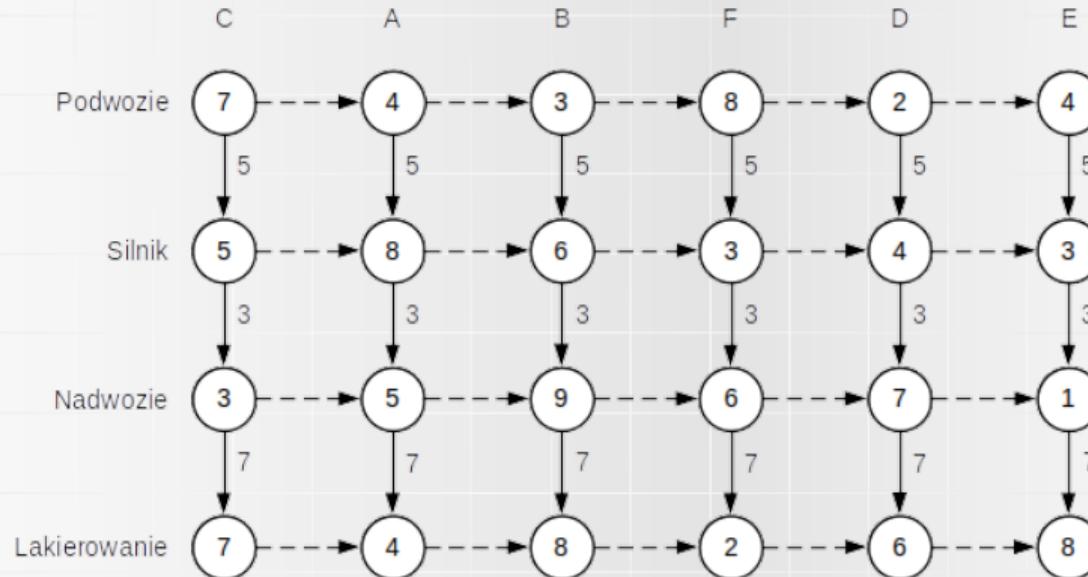
Przepływowo problem szeregowania zadań (13)

Graf rozwiązań (z przykładowymi czasami transportu) w wersji z dodatkowymi wierzchołkami:

Przepływowowy problem szeregowania zadań (14)

Graf rozwiązań (z przykładowymi czasami transportu) w wersji bez dodatkowych wierzchołków:

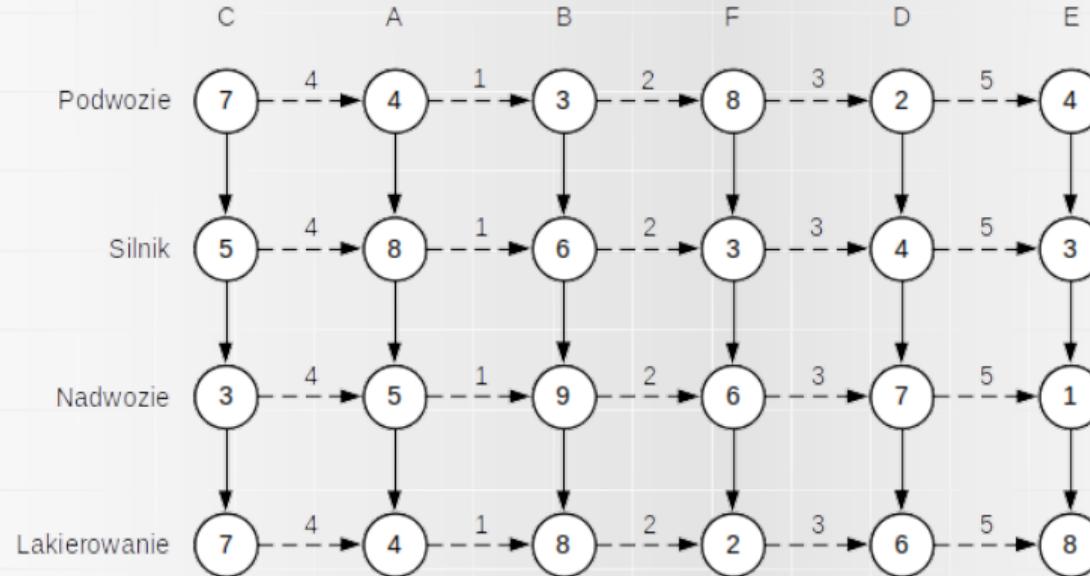

Przepływowy problem szeregowania zadań (15)

- ▶ Kolejna modyfikacja: założmy, że pomiędzy operacjami maszynę trzeba przygotować przed kolejną operacją.
  - ▶ Może to obejmować np. czas potrzebny na wyładowanie poprzedniego detalu i załadowanie następnego, zmianę ustawień maszyny itp. W praktyce takie czynności nazywa się przezbrojeniem (setup).
- ▶ Znów założymy, że czas przezbrojenia jest stały dla maszyny (niezależny od tego z jakiego zadania na jakie przebrajamy).
- ▶ Czas przezbrojenia możemy zamodelować dodatkowymi wierzchołkami pomiędzy opercjami maszyny lub po prostu wagą krawędzi pomiędzy takimi operacjami.

Przepływowo problem szeregowania zadań (16)

Graf rozwiązań (z przykładowymi czasami przezbrojenia) w wersji bez dodatkowych wierzchołków:

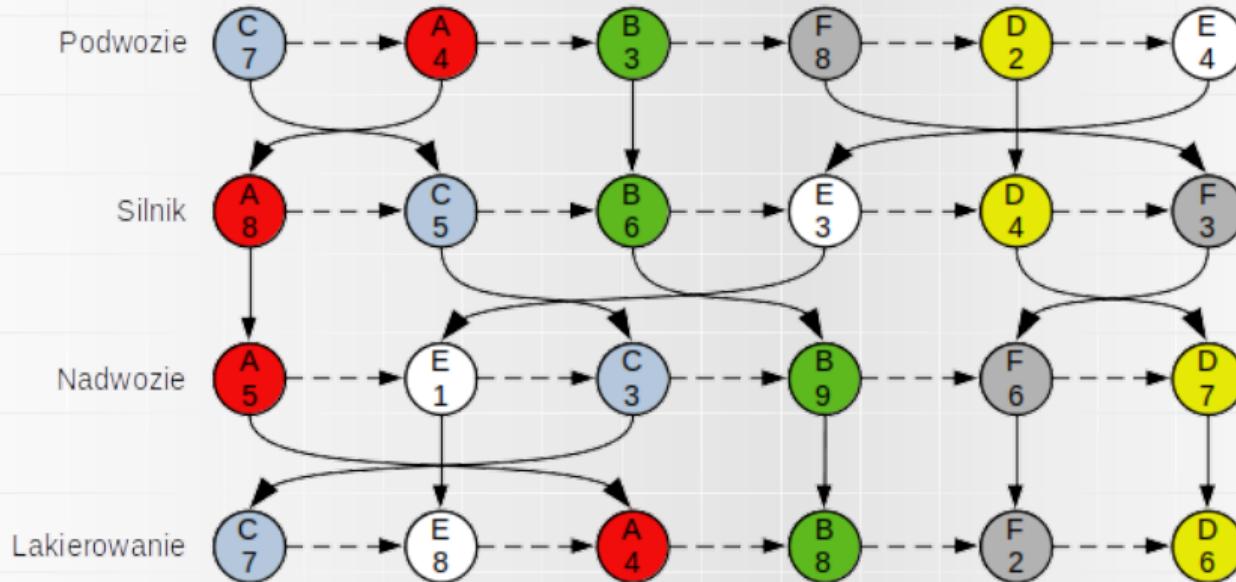
Przepływowy problem szeregowania zadań (17)

- ▶ Permutacyjny problem przepływowego zakładał, że każda maszyna ma taką samą kolejność (permutację) wykonywania zadań.
- ▶ W ogólniejszym (niepermutacyjnym) problemie przepływowym każda maszyna może mieć inną kolejność.
  - ▶ Mamy więc tyle permutacji ile jest maszyn.
  - ▶ Taki problem wciąż możemy modelować grafem DAG, ale (w ogólności) nie jest on już kratownicą.

Przepływowowy problem szeregowania zadań (18)

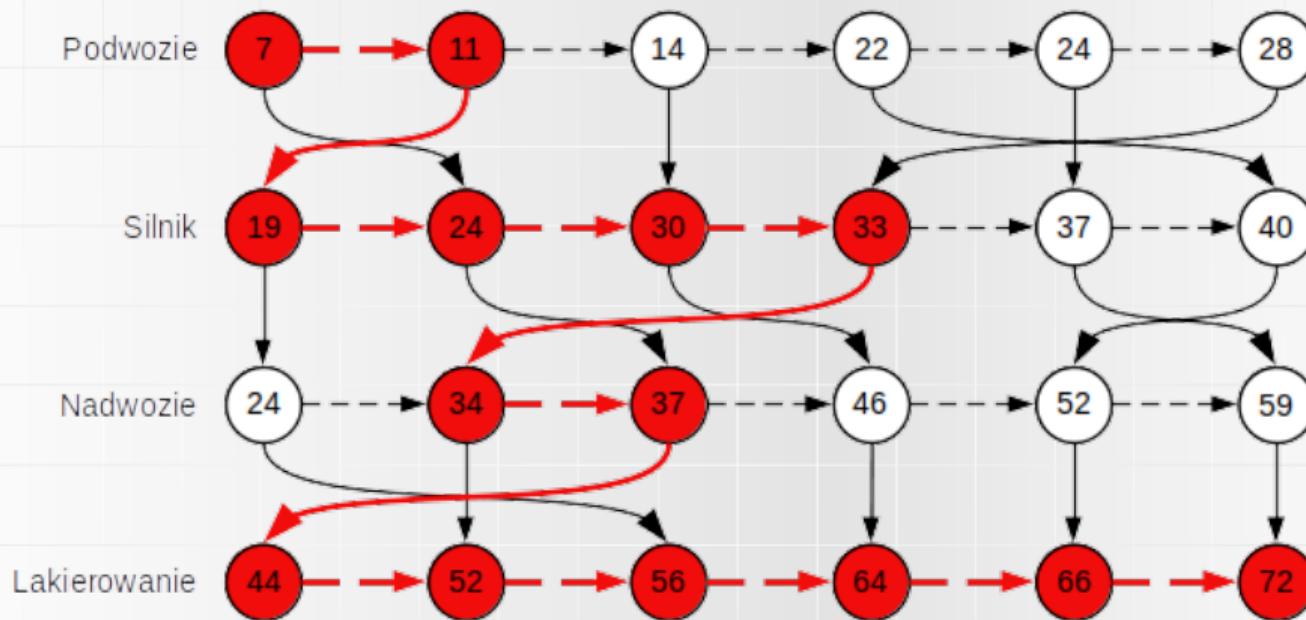
Graf dla przytoczonego problemu i rozwiązania

$((C, A, B, F, D, E), (A, C, B, E, D, F), (A, E, C, B, F, D), (C, E, A, B, F, D))$.

Przepływowo problem szeregowania zadań (19)

Graf czasów zakończenia poszczególnych operacji z zaznaczoną ścieżką krytyczną:

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 12
XML, DTD

dr inż. Jarosław Rudy

XML (1)

- ▶ Dotychczas omawiane struktury zasadniczo dotyczyły danych przechowywanych w pamięci operacyjnej.
- ▶ Ponadto różne struktury miały różną reprezentację (format przechowywania danych).
- ▶ W praktyce istnieje potrzeba przechowywania danych poza aplikacją (pliki) oraz przekazywania danych pomiędzy aplikacjami (np. poprzez sieć).
- ▶ Potrzebny jest jeden ustandardzowany format mogący reprezentować praktycznie dowolne dane.
- ▶ Przykładem takiego formatu jest XML.

XML (2)

- ▶ Extensible Markup Language (XML) – rozszerzalny język znaczników bazowany na języku SGML.
- ▶ Otwarty standard zaproponowany przez World Wide Web Consortium (W3C) opublikowany w 1998 roku.
- ▶ XML pozwala na serializację, przesłanie i odtworzenie danych pomiędzy dwoma systemami w ustandaryzowany sposób (interoperacyjność).
- ▶ Zaprojektowany z myślą o dokumentach, ale zasadniczo może służyć do reprezentacji dowolnych danych.

Zastosowania XML-a:

- ▶ XHTML – przedstawienie HTML-a 4 w postaci XML-a.
- ▶ Office Open XML – format dla Microsoftowych dokumentów Word, Excel, PowerPoint.
- ▶ OpenDocument – analogiczny otwarty format dokumentów dla LibreOffice i OpenOffice.
- ▶ Pliki konfiguracyjne i dane wejściowe różnych aplikacji.
- ▶ Wiadomości RSS oraz Atom (kanały informacyjne, web feed).

- ▶ Protokoły komunikacyjne:
  - ▶ Simple Object Transfer Protocol (SOAP) – protokół komunikacyjny wykorzystywane w komunikacji usług sieciowych.
  - ▶ XMPP (dawniej Jabber) – protokół dla komunikatorów (GaduGadu, Tlen, Facebook, ICQ).
- ▶ Jeden z możliwych formatów dla Asynchronous JavaScript and XML (AJAX).
- ▶ Format wymiany informacji dla UML-a (poprzez XMI).
- ▶ Kompozycja graficzna (layout) dla aplikacji mobilnych Androida.
- ▶ MathML – matematyczny język znaczników.

Istotne pojęcia i składniki XML-a:

- ▶ Dokument XML składa się znaków. W wersji 1.1 dopuszczalne są wszystkie znaki Unicode (poza Nullem), choć niektóre są niezalecane.
- ▶ XML 1.0 posiada więcej znaków zakazanych.
- ▶ Przetwarzaniem dokumentów XML zajmuje się parser (procesor) XML. Specyfikacja określa sposób działania parsera.
- ▶ Dokument XML może zaczynać się opcjonalną deklaracją, która opisujące informacje o dokumencie np.:

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>
```


- ▶ Składnia XML-a wprowadza podział na znaczniki (markup) i zawartość (content). Generalnie są dwa rodzaje markupów:
  - ▶ Łańcuch znaków zaczynający się od znaku < i kończący się znakiem >.
  - ▶ Łańcuch znaków zaczynający się znakiem & i kończący się znakiem ; (tzw. encja, entity).
- ▶ Generalnie tekst nie będący markupiem jest zawartością.
- ▶ Wyjątkiem jest konstrukcja CDATA, która rozpoczyna się ciągiem <! [CDATA [i kończy ciągiem]]> – te dwa ciągi są traktowane jako markup, zaś tekst pomiędzy nimi jako zawartość.


```
<document>
  <book>
    <title>Pan Tadeusz</title>
    <author>Adam Mickiewicz</author>
    <year>1834</year>
  </book>
  <expression>123 &gt; 45</expression>
  <note>
    <![CDATA[<book> i &gt; to przykłady markupów ]]>
  </note>
</document>
```

Na rysunku kolorem wyróżniono markupy. Sekcja CDATA traktuje większość znaków dosłownie (nie jest to jednak to samo co komentarz!)

- ▶ Na bazie markupów wyróżnia się znaczniki (tag). Możliwe są 3 rodzaje tagów:
  - ▶ Znacznik otwierający np. <book>
  - ▶ Znacznik zamykający np. </book>
  - ▶ Znacznik elementu pustego np. <book/>
- ▶ Element – składnik dokumentu, w jednej z dwóch form:
  - ▶ Znacznik elementu pustego.
  - ▶ Ciąg od znacznika otwierającego do znacznika zamykającego.
    - ▶ Tekst pomiędzy znacznikami nazywany jest zawartością elementu. Zawartość ta może zawierać kolejne elementy (elementy potomne).
    - ▶ XML ma więc strukturę drzewiastą.

XML

Przykład podziału dokumentu na tagi otwierające (zielone), zamkajające (czerwone) i elementu pustego (żółte).

```
<student>
    <name>Michał</name>
    <age>20</age>
    <grades>
        <algebra>5.0</algebra>
        <databases>4.0</databases>
        <algorithms>4.5</algorithms>
    </grades>
    <stipend/>
</student>
```


Ten sam dokument podzielony na elementy.

```
<student>
    <name>Michał</name>
    <age>20</age>
    <grades>
        <algebra>5.0</algebra>
        <databases>4.0</databases>
        <algorithms>4.5</algorithms>
    </grades>
    <stipend/>
</student>
```


Atrybuty:

- ▶ „Argumenty” elementu występujące w znaczniku początkowym lub znaczniku elementu pustego.
- ▶ Atrybut jest parą nazwa-wartość zapisywana jako `nazwa="wartość"`.
- ▶ Atrybut o danej nazwie może w elemencie wystąpić tylko raz.
- ▶ Element może mieć dowolną liczbę atrybutów.

Struktura uczelni z atrybutami elementów:

```
<uczelnia nazwa="Pwr" miasto="Wrocław">
    <wydział nazwa="W4" dyscyplina="ITT">
        <katedra nazwa="K28" kierownik="Wojciech Bożejko">
            <pracownik stanowisko="profesor">Wojciech Bożejko</pracownik>
            <pracownik stanowisko="adiunkt">Jarosław Rudy</pracownik>
            <pracownik stanowisko="asystent">Piotr Nowak</pracownik>
        </katedra>
        <katedra nazwa="K30" kierownik="Ewa Skubalska-Rafajłowicz">
            <pracownik stanowisko="profesor">Ewa Skubalska-Rafajłowicz</pracownik>
            <pracownik stanowisko="adiunkt">Tomasz Kubik</pracownik>
            <pracownik stanowisko="asystent">Łukasz Jeleń</pracownik>
        </katedra>
    </wydział>
    <wydział nazwa="W12" dyscyplina="AEE">
        <katedra nazwa="K29" kierownik="Ignacy Dulęba ">
            <pracownik stanowisko="profesor">Ignacy Dulęba</pracownik>
            <pracownik stanowisko="adiunkt">Krzysztof Arent</pracownik>
        </katedra>
    </wydział>
</uczelnia>
```


XML

Decyzja czy niektóre informacje umieścić w atrybutach czy w elementach potomnych jest często kwestią preferencji lub wygody:

```
<uczelnia nazwa="Pwr" miasto="Wrocław">  
</uczelnia>  
  
<uczelnia>  
    <nazwa>PWr</nazwa>  
    <miasto>Wrocław</miasto>  
</uczelnia>
```


XML

Atrybut może mieć tylko pojedynczą wartość. Gdy konieczne jest wiele wartości, należy je zakodować (np. jak lista oddzielona przecinkami, średnikami lub spacjami) i zdekodować osobno przy parsowaniu XML-a.

```
<projekt zespół="Marek,Kasia,Robert">  
  
<div style="font-size: 20px; padding: 2em; color: red">  
  
<div class="main-page fancy blue">
```


XML

Kodowanie znaków:

- ▶ Można wykorzystać kodowania zdefiniowane przez Unicode, w szczególności kodowania UTF-8 oraz UTF-16.

```
<?xml version="1.0" encoding="ASCII"?>  
<person>Alan Turing</person>
```

- ▶ Można wykorzystywać wiele innych kodowań wykorzystujących znaki Unicode, takich jak kodowanie ASCII, kodowanie ISO-8859-1 itd.

```
<?xml version="1.0" encoding="ISO-8859-1"?>  
<person>Erwin Schrödinger</person>
```

- ▶ XML może sam wykrywać kodowanie, ale standard gwarantuje to jedynie dla UTF-8 i (formalnie) UTF-16, reszta zależy od parsera.

Czasami bezpośrednie użycie niektórych znaków jest problematyczne:

- ▶ Znaki specjalne dla parsera XML jak < czy &.
- ▶ Znaki Unicode niedostępne w obecnym kodowaniu (np. znak 中 w kodowaniu ASCII).
- ▶ Znaki niemożliwe do wprowadzenia na komputerze użytkownika.
- ▶ Znaki o prawie identycznym wyglądzie (np. "A" w alfabetie łacińskim kontra "A" w cyrylicy).

Problemy te można rozwiązać stosując mechanizmy ucieczki (escaping).

XML

XML definiuje 5 domyślnych encji (dużo mniej niż HTML!):

- ▶ Encja < dla znaku <.
- ▶ Encja > dla znaku >.
- ▶ Encja & dla znaku &.
- ▶ Encja ' dla znaku '.
- ▶ Encja " dla znaku ".

- ▶ Dodatkowe encje można używać po uprzednim ich zdeklarowaniu w specyfikacji Document Type Definition (o czym później). Wielkość znaków ma znaczenie.
- ▶ Znaki Unicode można wprowadzić również za pomocą ich numeru w Unicode:
  - ▶ Dziesiętnie: &#nnnn;
  - ▶ Szesnastkowo: &#xhhhh;
- ▶ Początkowe x musi być małą literą, pozostałe reguły są luźne.
- ▶ Przykładowo znak 中 może być wprowadzony jako 中 albo 中

- ▶ Sekcja CDATA (character data) służy do zapisu znaków, które nie mają być interpretowane przez parser („masowy” escaping).
  - ▶ Jest to szczególnie przydatne przy próbie zapisu kodu XML-a w XML-u.
  - ▶ Przykładowo dosłowny ciąg <brand>H&M</brand> można zapisać z użyciem encji lub CDATA:
    - ▶ <brand&ampgtH&M</brand&ampgt.
    - ▶ <! [CDATA [<brand>H&M</brand>]]>.
- ▶ Ciąg CDATA nie może się zagnieździć i nie może zawierać ciągu]]>, ale drugi problem można obejść.

- ▶ Komentarze w XML-u zaczynają się ciągiem `<!--` i kończą ciągiem `-->`.
- ▶ Dla kompatybilności z SGML komentarze nie mogą zawierać ciągu `--` (więc nie mogą się zagnieździć).
- ▶ Wewnątrz komentarzy nie działają encje, więc można używać tylko znaków z aktualnego kodowania.

`<!-- kodowanie ciągu -->` w sekcjach CDATA `-->`
`<![CDATA[ ]]]><![CDATA[>]]>`

Przestrzenie nazw (namespaces)

- ▶ Pozwalają unikać niejednoznaczności identycznie nazwanych elementów.
- ▶ Deklaracja za pomocą atrybutu `xmlns:prefix="URI"`, gdzie URI to jakiś Uniform Resource Identifier (np. URL).
  - ▶ Elementy i atrybuty o nazwie zaczynające się od prefix: są w tej przestrzeni nazw, o ile mają powyższą deklarację.
  - ▶ Elementy potomne takiego elementu także są w tej przestrzeni nazw.
- ▶ Przestrzeń domyślną można deklarować z użyciem: `xmlns="URI"`

Wersje XML-a:

- ▶ Wersja 1.0:
  - ▶ Obecnie piąta edycja.
  - ▶ Wciąż stosowana i rekomendowana.
  - ▶ Mniejszy zakres dopuszczalnych znaków.
  - ▶ Do edycji czwartej ograniczony był zbiór znaków mogących stanowić identyfikatory (nazwy elementów, atrybutów itp.).
  - ▶ W edycji piątej ograniczenia są mniejsze (jak w XML 1.1).

Przykład wykorzystania znaków spoza ASCII w nazwach elementów i atrybutów:

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>
<俄语_ЛбqнL="ռուսերեն">данные</俄语>
```

► Wersja 1.1:

- Obecnie druga edycja.
- Kilka spornych usprawnień.
- Implementacja nie jest powszechnie stosowana.
- Niezalecany, chyba że potrzebne są jego unikalne cechy.

► Wersja 2.0:

- Pojawiły się plany i dyskusje dotyczące m.in. dodania pewnych narzędzi (np. XML Base, XML Information Set) do standardu czy eliminacji DSD.
- Żadna organizacja nie prowadzi obecnie prac nad XML 2.0.

► MicroXML:

- Okrojony XML, może być przydatny w zastosowaniach, gdzie zwykły XML jest zbyt złożony.
- MicroXML ma uzupełniać XML, JSON i HTML, a nie je zastąpić.

XML

Dokumenty XML muszą być poprawnie sformułowane (well-formed), czyli muszą spełniać wymogi składniowe XML-a. Inne dokumenty po prostu nie są XML-em. Niektóre reguły poprawnego formułowania:

- ▶ Brak znaków Unicode spoza użytego kodowania.
- ▶ Znaki specjalne (<, & itp.) stosowane tylko do określenia markupów.
- ▶ Tagi są poprawnie zagnieżdżone, sparowane (wielkość znaków ma znaczenie) itd.
- ▶ Tagi nie mogą zawierać niektórych znaków (w tym spacji) i nie mogą zaczynać się od cyfr, dywizu (-) czy kropki.
- ▶ Dokument ma pojedynczy element jako korzeń.

XML

- ▶ Jeśli parser XML-a wykryje niezgodność, jest zobowiązany zwrócić błąd i zakończyć parsowanie.
- ▶ Jest to podejście ekstremalne i zupełnie inne niż HTML, dla którego przeglądarki starają się wygenerować rozsądную stronę nawet przy niezgodności pewnych elementów.
- ▶ HTML zaakceptuje <br> zamiast <br/>, a XHTML – nie.
- ▶ Podejście XML-a łamię więc tzw. zasadę Postela (robustness principle):

Bądź konserwatywny w tym, co wysyłasz, bądź liberalny w tym, co akceptujesz (nadawca powinien ściśle trzymać się specyfikacji, zaś odbiorca powinien akceptować odstępstwa, o ile przekaz pozostaje zrozumiały).

- ▶ Oprócz poprawnego sformułowania (well-formed), dokumenty XML mogą być zwalidowane (valid).
- ▶ W zwalidowanym XML-u elementy i atrybuty spełniają dodatkowe wymagania nałożone przez zdefiniowaną (w XML-u lub osobno) specyfikcję.
- ▶ Parsery różnią się tym czym przeprowadzają etap walidacji.
  - ▶ Parser musi zgłosić błąd walidacji, ale może kontynuować parsowanie.
  - ▶ Istnieje kilka sposobów określania schematów/gramatyk walidacyjnych dla XML-a m.in. DTD oraz XML Schema.

Document Type Definition (DTD):

- ▶ Definiuje strukturę dokumentów SGML-a i jego pochodnych (XML-a, HTML-a i XHTML-a).
- ▶ Umożliwia m.in. określenie (z użyciem prostych regexów) jakie elementy i atrybuty ma lub może zawierać dokument XML.
- ▶ Można też definiować encje.
- ▶ Możliwy do zawarcia bezpośrednio w XML lub zewnętrznie w osobnym pliku.
- ▶ Druga opcja pozwala zastosować ten sam DTD dla różnych dokumentów XML.

Zalety DTD (głównie względem XML Schema):

- ▶ Mocno rozpowszechniony ze względu na dołączenie do standardu XML 1.0
- ▶ Możliwość zawarcia DTD bezpośrednio w dokumencie XML.
- ▶ Większa zwięzłość.
- ▶ Możliwość deklarowania encji.
- ▶ Opis dokumentu w jednym miejscu.

Wady DTD (głównie względem XML Schema):

- ▶ Brak wsparcia niektórych mechanizmów (przestrzenie nazw).
- ▶ Mniejsze możliwości (mniejsza ekspresywność, brak możliwości wyrażania konkretnej liczności, brak typów danych).
- ▶ Mniejsza czytelność, zwłaszcza przy zastosowaniu sparametryzowanych encji.
- ▶ DTD pisany jest w innym języku niż XML.

Deklaracja <ELEMENT! xyz abc> – opisuje regułę dla elementu xyz jako abc.
Jako abc można użyć:

- ▶ EMPTY – element nie może mieć zawartości (ani tekst, ani elementy, z wyjątkiem spacji).
- ▶ ANY – dowolna zawartość.
- ▶ (#PCDATA) – zawartość tekstowa (parsed character data) tzn. element nie może mieć elementów potomnych.

- ▶ (#PCDATA | e11 | e12 | ...)* – co najmniej dwoje dzieci, którymi może być tekst lub elementy podane na liście. W dowolnej kolejności i ilości.
- ▶ e1 – zawartością jest element o nazwie e1.
- ▶ (e11, e12, ...) – lista uporządkowana. Zawartością elementu muszą być elementy (nie tekst!) w podanej kolejności.
- ▶ e11 | e12 | ... – ciąg alternatyw. Zawartością elementu musi być dokładnie jeden z podanych elementów (nie tekst!).

Składnikom na listach można przypisać uproszczoną krotność za pomocą znaku bezpośrednio po składniku:

- ▶ + – składnik musi pojawić się 1 lub więcej razy (za każdym razem jego zawartość może być inna!).
- ▶ * – składnik musi pojawić się 0 lub więcej razy (jest więc opcjonalny, za każdym razem zawartość może być inna).
- ▶ ? – składnik musi pojawić się 0 lub 1 raz (jest opcjonalny).
- ▶ Brak krotności – składnik musi pojawić się dokładnie raz (jest obowiązkowy). Jest to krotność domyślna.

Przykład DTD dla XML-a opisującego pracowników:

```
<!ELEMENT pracownicy (pracownik+)>
<!ELEMENT pracownik (daneOsobowe, dział?)>

<!ELEMENT daneOsobowe (imie, drugieimie?, nazwisko)>
<!ELEMENT imie (#PCDATA)>
<!ELEMENT drugieimie (#PCDATA)>
<!ELEMENT nazwisko (#PCDATA)>

<!ELEMENT dział (#PCDATA)>
```


Przykład XML-a dla wcześniejszego DTD, wraz z deklaracją zewnętrznego DTD:

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8" standalone="no"?>
<!DOCTYPE pracownicy SYSTEM "pracownicy.dtd">
<pracownicy>
    <pracownik>
        <daneOsobowe>
            <imie>Izabela</imie>
            <nazwisko>Nowakowska-Jasnorzębska</nazwisko>
        </daneOsobowe>
    </pracownik>
    <pracownik>
        <daneOsobowe>
            <imie>Zygflyd</imie>
            <drugieimie>Zenobiusz</drugieimie>
            <nazwisko>Wawrzyniak</nazwisko>
        </daneOsobowe>
        <dział>Public Relations</dział>
    </pracownik>
</pracownicy>
```


Przykład XML-a z wewnętrznym DTD:

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>
<!DOCTYPE osoba [
    <!ELEMENT osoba (imie, drugieimie, nazwisko)>
    <!ELEMENT imie (#PCDATA)>
    <!ELEMENT drugieimie (#PCDATA)>
    <!ELEMENT nazwisko (#PCDATA)>
]>
<osoba>
    <imie>Amadeusz</imie>
    <drugieimie>Zenon</drugieimie>
    <nazwisko>Kowalski</nazwisko>
</osoba>
```


Deklaracja <!ATTLIST! pozwala określić dopuszczalne atrybuty danego elementu.

Dla każdego atrybutu określamy:

- ▶ nazwę atrybutu.
- ▶ typ wartości:
- ▶ obowiązkowość/wartość domyślną.

```
<!ATTLIST img
    src    CDATA          #REQUIRED
    id     ID             #IMPLIED
    sort   CDATA          #FIXED "true"
    print  (yes | no) "yes"
>
```


Niektóre sposoby definiowania wartości atrybutu:

- ▶ CDATA – wartość będąca „dowolnym” (patrz #FIXED) tekst.
- ▶ ID – tekst będący identyfikatorem. Zwalidowany dokument nie może mieć dwóch takich samych identyfikatorów.
- ▶ IDREF oraz IDREFS – identyfikator lub ich lista pasująca do jakiegoś id w dokumencie.
- ▶ ENTITY oraz ENTITIES – nazwa encji (lub ich lista) zadeklarowanej w DTD.
- ▶ (val1 | val2 | ...) – wylistowany zbiór dopuszczalnych wartości.

Obowiązkowość i wartości domyślne:

- ▶ #REQUIRED – atrybut musi wystąpić.
- ▶ #IMPLIED – atrybut nie musi wystąpić.
- ▶ #FIXED "val" – atrybut ma ustaloną wartość "val".
- ▶ "val" – w przypadku braku atrybutu domyślną wartością jest "val".

Obowiązkowość i wartości domyślne:

- ▶ #REQUIRED – atrybut musi wystąpić.
- ▶ #IMPLIED – atrybut nie musi wystąpić.
- ▶ #FIXED "val" – atrybut ma ustaloną wartość "val".
- ▶ "val" – w przypadku braku atrybutu domyślną wartością jest "val".

Przykład deklaracji i użycia encji:

```
<!DOCTYPE sgml [
    <!ELEMENT sgml ANY>
    <!ENTITY % std      "standard SGML">
    <!ENTITY % signature "&#x2014; &author;.">
    <!ENTITY % question  "Why couldn't I publish my books directly in %std;?">
    <!ENTITY % author    "William Shakespeare">
]>
```

```
<sgml>&question;&signature;</sgml>
```


Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 13
XML (schema, parsowanie)

dr inż. Jarosław Rudy

XML Schema

- ▶ Tak jak DTD jest to konkretny język schematu XML (ang. XML Schema) w przeciwieństwie do całej rodziny schematów (ang. XML schemas).
- ▶ Ze względu na powyższe nazywany też jest W3C XML Schema (WXS) lub XML Schema Definition (XSD).
- ▶ Standard XSD 1.0 rekomendowany przez W3C w 2001 roku.
  - ▶ Druga edycja opublikowana w 2004 roku.
- ▶ Standard XSD 1.1 rekomendowany przez W3C w 2012 roku.
- ▶ Pisany w XML-u (tj. dokumenty XSD przypominają dokumenty XML-a).

XML Schema

- ▶ Dokumenty XSD definiują schemat tj. metadane zorganizowane za pomocą tzw. komponentów schematu.
- ▶ Dokumenty XSD i komponenty organizowane są za pomocą przestrzeni nazw.
  - ▶ Dokument XSD może dodawać (include) inne dokumenty XSD z tej samej przestrzeni nazw.
  - ▶ Dokument XSD może importować (import) inne dokumenty XSD z innych przestrzeni nazw.
- ▶ Podczas walidacji dokument XML kojarzony jest z pożdanym schematem za pomocą podania parametru dla parsera/walidatora lub specjalnych atrybutów (np. `xsi:schemaLocation`) wewnątrz XML-a.

XML Schema

Komponenty schematu:

- ▶ Deklaracja elementu
  - ▶ Określenie nazwy i przestrzeni nazw.
  - ▶ Określenie typu elementu – narzucenie ograniczeń na możliwe atrybuty i zawartość elementu.
  - ▶ Możliwość uzależnienia typu od wartości atrybutów.
  - ▶ Możliwość występowania elementu w miejsce innego (substitution groups).
  - ▶ Możliwość wymagania unikalności elementu w danym poddrzewie.

XML Schema

- ▶ Możliwość wymagania by wartość pasowała do istniejącego identyfikatora jakiegoś elementu.
- ▶ Deklaracje globalne lub lokalne (np. różne deklaracje dla elementów o taka samej nazwie).
- ▶ Deklaracja atrybutu
  - ▶ Określenie nazwy i przestrzeni nazw.
  - ▶ Określenie typu atrybutu – ograniczenie na dopuszczalne wartości.
  - ▶ Możliwość określenia wartości domyślnej.
  - ▶ Możliwość określenia stałej wartości.

XML Schema

- ▶ Model (element) group.
- ▶ Attribute group.
- ▶ Attribute use – określenie czy atrybut dla danego typu złożonego (np. elementu) jest obowiązkowy.
- ▶ Element particle – określenie dla typu złożonego minimalnej i maksymalnej liczby wystąpień.
- ▶ Inne.

XML Schema

Proste typy danych

- ▶ Wykorzystywane do ograniczenia postaci wartości tekstowej elementu lub atrybutu (duża różnica względem DTD).
- ▶ 19 prymitywnych (podstawowych) typów danych m.in. decimal, double, duration, dateTime, string, boolean, anyURI, base64Binary.
- ▶ Pochodne typy danych tworzone poprzez:
  - ▶ Ograniczenie zakresu wartości typu prymitywnego.
  - ▶ Dopuszczenie listy wartości (typ sekwencyjny).
  - ▶ Unia (kilka dopuszczalnych typów wartości).

XML Schema

- ▶ Specyfikacja XSD definiuje 25 typów pochodnych.
- ▶ Dalsze typy można definiować poprzez schematy.
- ▶ Przykładowe ograniczenia dla typu pochodnego:
  - ▶ Określenie wartości minimalnej i maksymalnej.
  - ▶ Wyrażenie regularne.
  - ▶ Długość łańcucha tekstowego.
  - ▶ Liczba cyfr.
  - ▶ (Dla XSD 1.1) asercje z użyciem wyrażeń XPath 2.0.

Typy złożone

- ▶ Określają dopuszczalne atrybuty i zawartość elementu. Zawartością może być:
  - ▶ Tylko element (bez zawartości tekstowej).
  - ▶ Tylko tekst.
  - ▶ Brak zawartości.
  - ▶ Zawartość mieszana (element lub tekst).
- ▶ Podobnie jak wcześniej, typ złożony może być zmodyfikowany przez ograniczenie dopuszczalnych atrybutów/elementów lub asercje. Można też rozszerzyć dopuszczalny zakres atrybutów/elementów.

XML Schema

Przykład XML Schema (z W3Schools):

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8" ?>
<xss:schema xmlns:xss="http://www.w3.org/2001/XMLSchema">
  <xss:element name="shiporder">
    <xss:complexType>
      <xss:sequence>
        <xss:element name="orderperson" type="xs:string"/>
        <xss:element name="shipto">
          <xss:complexType>
            <xss:sequence>
              <xss:element name="name" type="xs:string"/>
              <xss:element name="address" type="xs:string"/>
              <xss:element name="city" type="xs:string"/>
              <xss:element name="country" type="xs:string"/>
            </xss:sequence>
          </xss:complexType>
        </xss:element>
        <xss:element name="item" maxOccurs="unbounded">
          <xss:complexType>
            <xss:sequence>
              <xss:element name="title" type="xs:string"/>
              <xss:element name="note" type="xs:string" minOccurs="0"/>
              <xss:element name="quantity" type="xs:positiveInteger"/>
              <xss:element name="price" type="xs:decimal"/>
            </xss:sequence>
          </xss:complexType>
        </xss:element>
      </xss:sequence>
      <xss:attribute name="orderid" type="xs:string" use="required"/>
    </xss:complexType>
  </xss:element>
```


XML Schema

Przykładowy XML dla powyższego XML Schema (z W3Schools):

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>
<shiporder orderid="889923"
xmlns:xsi="http://www.w3.org/2001/XMLSchema-instance"
xsi:noNamespaceSchemaLocation="shiporder.xsd">
    <orderperson>John Smith</orderperson>
    <shipto>
        <name>Ola Nordmann</name>
        <address>Langgt 23</address>
        <city>4000 Stavanger</city>
        <country>Norway</country>
    </shipto>
    <item>
        <title>Empire Burlesque</title>
        <note>Special Edition</note>
        <quantity>1</quantity>
        <price>10.90</price>
    </item>
    <item>
        <title>Hide your heart</title>
        <quantity>1</quantity>
        <price>9.90</price>
    </item>
</shiporder>
```


XML Schema

Wady XML Schema (m.in.):

- ▶ Złożoność specyfikacji.
- ▶ Niekonsekwencja (np. ograniczenie wartości dla atrybutów działa inaczej niż dla elementów).
- ▶ Słabe wsparcie dla list nieuporządkowanych.
- ▶ Nie można określić co jest korzeniem dokumentu.
- ▶ Nie można definiować zawartości w zależności od kontekstu.

Parsowanie XML-a

- ▶ Cel projektowy XML-a zakładał łatwość jego przetwarzania.
- ▶ Pomimo tego sama specyfikacja zawiera niewiele informacji o sposobach przetwarzania lub API.
- ▶ W praktyce wykształciło się kilka metod:
  - ▶ SAX.
  - ▶ DOM.
  - ▶ StAX.
  - ▶ XSLT.
  - ▶ XML data binding.

Simple API for XML (SAX):

- ▶ Technika oparta o zdarzenia (event-based). Zdarzenia (np. otwarcie znacznika) powodują wywołanie odpowiedniej funkcji zarejestrowana przez użytkownika (callback).
- ▶ Parser przechodzi przez dokument jednokrotnie.
- ▶ Niskie zużycie pamięci (proporcjonalne do wysokości drzewa).
- ▶ Zwykle szybsza niż podejście typu DOM.
- ▶ Trudny dostęp do dowolnego elementu, utrudniona walidacja (np. jedna część dokumentu odwołująca się do wcześniejszej).

Parsowanie XML-a

Typowe zdarzenia SAX:

- ▶ Element start.
- ▶ Element end.
- ▶ Text node.
- ▶ Processing instruction.
- ▶ Comments.

Document Object Model (DOM)

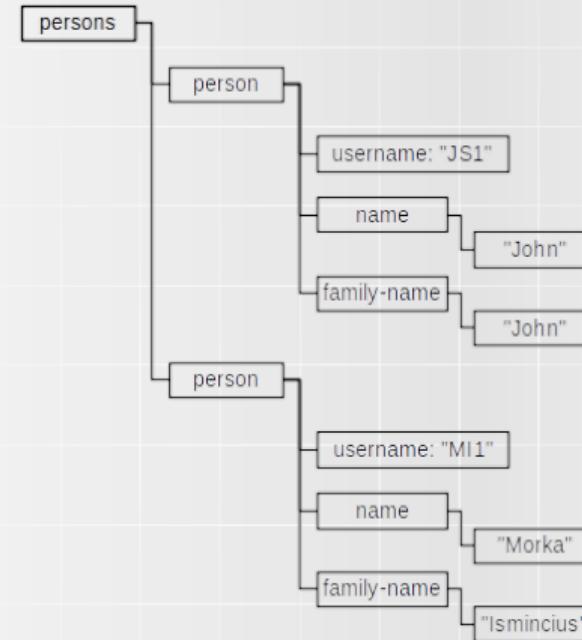
- ▶ Parser buduje drzewo na podstawie dokumentu.
- ▶ Elementy XML stają się węzłami DOM (tekst plus węzły potomne).
- ▶ Dzieci elementu XML stają się dziećmi węzła DOM.
- ▶ Zawartość tekstowa elementu XML staje się węzłem-liściem tekstowym, którego rodzicem jest węzeł DOM.
- ▶ Atrybuty elementu stają się węzłami-liściem potomnymi węzła DOM i są parą klucz-wartość.

Przykładowy XML:

```
<?xml version="1.0" ?>
<persons>
    <person username="JS1">
        <name>John</name>
        <family-name>Smith</family-name>
    </person>
    <person username="MI1">
        <name>Morka</name>
        <family-name>Ismincius</family-name>
    </person>
</persons>
```

DOM odpowiadający przykładowi:

- ▶ Możliwość łatwego znalezienia dowolnego elementu (przejrzenie drzewa lub przejście zadaną ścieżką).
- ▶ Łatwa modyfikacja dokumentu (dodawanie, usuwanie, podmiana elementów i/lub atrybutów).
- ▶ Większe zużycie pamięci (konieczność przechowywania całego drzewa).
- ▶ Wiele implementacji np. libxml2 w C (plus wrappery dla wielu języków), JAXP dla Javy.

- ▶ Streaming API for XML (StAX).
  - ▶ Parser przechowuje pozycję kurSORA, którą można przesuwać do przodu analizując kolejne fragmenty dokumentu (strumieniowo).
  - ▶ Podejście typu „pull” pomiędzy podejściem typu „push” (SAX) i podejściem drzewa (DOM).
- ▶ XML data binding.
  - ▶ Definiuje się mapowanie pomiędzy fragmentami dokumentu (XML) a obiektami i ich polami (programowanie obiektowe).
  - ▶ Dostęp do informacji z XML-a poprzez obiekty.

Extensible Stylesheet Language Transformations (XSLT):

- ▶ Język do transformacji dokumentów XML w inne dokumenty (w tym inne dokumenty XML).
  - ▶ Ogólnie wejściem może być dowolny dokument, z którego można zbudować model XPath (lub XQuery).
- ▶ Turing-zupełny język deklaratywny (w przeciwieństwie do języków imperatywnych typu C++ czy python) oparty o dopasowywanie wzorców.
- ▶ Parser na wejściu otrzymuje oryginalny dokument XML oraz plik XSLT. Na wyjściu otrzymujemy nowy dokument (oryginał nie ulega zmianie).
- ▶ Wykorzystuje XPath do wybierania i filtrowania elementów w drzewie XML.

Przykładowy XLST:

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>
<xsl:stylesheet xmlns:xsl="http://www.w3.org/1999/XSL/Transform" version="1.0">
    <xsl:output method="xml" indent="yes"/>

    <xsl:template match="/persons">
        <root>
            <xsl:apply-templates select="person" />
        </root>
    </xsl:template>

    <xsl:template match="person">
        <name username="{@username}">
            <xsl:value-of select="name" />
        </name>
    </xsl:template>

</xsl:stylesheet>
```


Przykładowy wejściowy XML:

```
<?xml version="1.0" ?>
<persons>
    <person username="JS1">
        <name>John</name>
        <family-name>Smith</family-name>
    </person>
    <person username="MI1">
        <name>Morka</name>
        <family-name>Ismincius</family-name>
    </person>
</persons>
```


Wyjściowy dokument dla powyższego przykładu:

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>
<root>
    <name username="JS1">John</name>
    <name username="MI1">Morka</name>
</root>
```


- ▶ Krytyka XML-a obejmuje jego złożoność, rozwlekłość i nadmiarowość.
- ▶ Mapowanie systemów takich jak języki programowania czy bazy danych na XML bywa trudne, ale nie do tego XML został stworzony.
- ▶ JSON opisywany jest jako bardziej zwięzła alternatywa dla XML-a.
- ▶ JSON ma jednak nieco inne zastosowanie (reprezentacja ustrukturyzowanych danych, a nie dokumentów) i ma znacznie mniej możliwości (mniej typów danych, brak komentarzy itd.).

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 2

Struktury danych i złożoność obliczeniowa

dr inż. Jarosław Rudy

Typ danych

Typ danych

Określony zbiór wartości wraz z określonymi operacjami, które można wykonywać na tych wartościach.

Proste przykłady:

- ▶ Przedział liczb całkowitych wraz z operacjami dodawania, odejmowania, mnożenia i dzielenia (całkowitoliczbowego).
- ▶ Przedział liczb rzeczywistych wraz z operacjami dodawania, odejmowania, mnożenia i dzielenia. Problem zaokrąglania.
- ▶ Przedział liczb naturalnych z operacjami dodawania, odejmowania, mnożenia i dzielenia (całkowitoliczbowego) w systemie z resztą.

Abstrakcyjny typ danych

Abstrakcyjny typ danych (ADT)

Opis typu danych uwzględniający własności wartości i wykonywanych na nich operacji bez uwzględnienia (określenia) szczegółów reprezentacji danych i implementacji operacji.

- ▶ ADT opisuje wymagane własności operacji, ale nie sposób ich zapewniania (definiuje interfejs typu danych).
- ▶ ADT opisuje logiczny aspekt danych.
- ▶ ADT powinien dokładnie opisywać wszystkie istotne przypadki.
- ▶ Przykładem ADT jest lista.

Struktura danych

Struktura danych (SD)

Opis (format) danych, określający sposób ich reprezentacji, przechowywania i zarządzania nimi.

- ▶ SD stanowi konkretną realizację pewnego ADT (definiuje implementację typu danych).
- ▶ SD opisuje fizyczny aspekt danych, zależny od konkretnej platformy (oprogramowania i sprzętu).
- ▶ Przykładami SD implementującymi listę (ADT) są tablica dynamiczna i lista wiązana.
- ▶ SD zasadniczo dotyczy danych przechowywanych w pamięci operacyjnej (RAM).

Struktura danych a ADT

- ▶ Czy struktura zbiorów rozłącznych jest strukturą danych czy ADT?
- ▶ Podział na struktury danych i ADT może być płynny.
- ▶ Lista lub słownik opisują tylko operacje i podstawowe własności, są więc ADT.
- ▶ Lista wiązana i tablica dynamiczna opisują konkretną implementację i strukturę w pamięci wykorzystując cechy języka programowania, są więc strukturami danych.
- ▶ Niektóre typy (np. kopiec, drzewo, graf, binarne drzewo poszukiwań) mogą być traktowane zarówno jako ADT jak i struktura danych, zależnie od kontekstu.
- ▶ Istotne jest co z przyjęcia danego ADT/SD wynika oraz które ADT/SD może być użyte do (wydajnej) implementacji których ADT/SD.

Typowe operacje na ADT/SD

- ▶ Stwierdzenie czy kolekcja jest pusta.
- ▶ Zwrócenie liczby elementów w kolekcji.
- ▶ Wyszukanie elementu:
  - ▶ po pozycji,
  - ▶ po kluczu,
  - ▶ po wartości.
- ▶ Dodanie elementu (też wg pozycji).
- ▶ Usunięcie elementu (wg pozycji, klucza, wartości).
- ▶ Przejrzenie (przejście) przez kolekcję.

Typy danych – przykłady (1)

Proste typy danych z języków programowania, niskopoziomowo zawsze są reprezentowane za pomocą bitów.

- ▶ Typy stałoprzecinkowe.
  - ▶ Typy liczbowe, z reguły całkowitoliczbowe.
  - ▶ Ze znakiem lub bez.
  - ▶ Reprezentacja w naturalnym kodzie binarnym lub kodzie uzupełnieniowym do 2.
  - ▶ Względnie wysoka precyzja i dokładność wyniku.
  - ▶ Względnie niski zakres wartości, problem nadmiaru.
  - ▶ Dzielenie „całkowitoliczbowe”.
  - ▶ Typy z C/C++: int, long int, unsigned int, short int, czasami też char i boolean.

Typy danych – przykłady (2)

- ▶ Typy zmiennoprzecinkowe.
  - ▶ Typy liczbowe, odzwierciedlenie liczb rzeczywistych.
  - ▶ Ze znakiem.
  - ▶ Reprezentacja z użyciem 3 liczb binarnych: znaku, ułamka z zakresu [0, 1) i przesuniętego wykładnika.
  - ▶ Duży zakres wartości, dostateczna precyzja.
  - ▶ Dzielenie „rzeczywistoliczbowe” .
  - ▶ Ograniczona dokładność (błąd reprezentacji, zaokrąglenia), nadmiar, niedomiar, NaN, wyjątki, brak łączności.
  - ▶ Typy z C/C++: float, double.

Typy danych – przykłady (3)

- ▶ Big numbers.
  - ▶ python domyślnie wspiera dowolnie duże liczby całkowite (np. zapis liczb w systemie o podstawie 2^{30} przy użyciu tablicy).
  - ▶ Biblioteka BigNumbers pythona zapewnia dowolnie duże liczby dowolnej precyzji.
- ▶ Typ znakowy (char w C/C++).
  - ▶ Łańcuchy znaków (string).
    - ▶ Realizowane jako tablica.
    - ▶ Ograniczony rozmiar (przechowywany w zerowym elemencie tablicy), stosowane w Pascalu.
    - ▶ Null-terminated string (ASCIIZ, C string). Dowolna długość, łańcuch kończy pierwszy znak null. Powolne liczenie długości.

Typy danych – przykłady (4)

- ▶ Typ tablicowy (tablice statyczne).
  - ▶ Typ złożony, przechowuje wiele elementów (zwykle identycznego typu) zajmujących ciągły obszar pamięci.
  - ▶ Dostęp przez indeks (arytmetyka wskaźników).
  - ▶ Ustalony rozmiar.
- ▶ Typ strukturalny.
  - ▶ Typ złożony, przechowuje wiele elementów (zajmując ciągły obszar pamięci), elementy mogą być różnego typu.
  - ▶ Dostęp poprzez nazwę elementu.
  - ▶ Typy zawarte w strukturze często są niezmienne (w przeciwieństwie do wartości).
  - ▶ Definiowany przez użytkownika.

Typy danych – przykłady (5)

- ▶ Typ obiektowy.
  - ▶ Typ złożony rozszerzający typ strukturalny o definicje dozwolonych operacji.
  - ▶ Definiowany przez użytkownika.
  - ▶ Enkapsuluje własny kompletny typ danych (zbiór wartości powiązany z operacjami).
  - ▶ Jeden z paradymatów programowania obiektowego w wielu językach (C++, python, Java, Javascript, C# itd.).
  - ▶ Stanowi podstawę do tworzenia ADT i SD niewspieranych natywnie przez język.

ADT – przykłady (1)

- ▶ Kolekcja (collection) i kontener (container) – ogólna grupa elementów ze sposobem przechowywania i dostępu.
- ▶ Lista (list) – zachowuje kolejność elementów (kolekcja liniowa). Elementy mogą się powtarzać. Dowolne wstawianie i usuwanie elementów.
- ▶ Zbiór (set) – brak kolejności, elementy nie mogą się powtarzać. Operacje z teorii zbiorów.
- ▶ Multizbiór (multiset) – odpowiednik zbioru, w którym elementy mogą się powtarzać.

ADT – przykłady (2)

- ▶ Kolejka (queue) – zachowuje kolejność, operacje możliwe tylko na końcach kolejki.
  - ▶ Kolejka First In-First Out (FIFO) – dodawanie na jednym końcu, usuwanie z drugiego końca.
  - ▶ Kolejka Last In-First Out (LIFO), stos – dodawanie i usuwanie elementów na tym samym końcu.
  - ▶ Kolejka dwustronna (double-ended queue, deque) – dodawanie i usuwanie na obu końcach.
  - ▶ Kolejka priorytetowa – kolejność definiowana przez priorytet elementu (elementy o wyższym priorytecie są usuwane pierwsze).

ADT – przykłady (3)

- ▶ Mapa (map), tablica asocjacyjna (associative table) lub słownik (dictionary)
– przechowuje elementy w postaci pary klucz-wartość. Klucze nie mogą się powtarzać (klucz ma co najwyżej jedną wartość).
- ▶ Multimapa, multisłownik – odpowiednik mapy, w którym klucze mogą się powtarzać (klucz może mieć wiele wartości).
- ▶ Drzewo (tree) – każdy element ma jeden element rodzica (z wyjątkiem tzw. korzenia), każdy element może mieć potomków (dowolną liczbę).
- ▶ Graf (graph) – dowolne połączenia pomiędzy elementami, z lub bez określania kierunków.

Struktury danych – przykłady

- ▶ Tablica dynamiczna – tablica o zmiennej liczbie elementów zajmujących ciągły obszar w pamięci. Często stosowana do implementacji wielu ADT (lista, stos, kolejka, drzewo binarne). Dostęp indeksowy (swobodny).
- ▶ Lista wiązana – elementy nie muszą zajmować ciągłego obszaru pamięci. Narzut pamięci. Dostęp sekwencyjny. Używana do implementacji ADT takich jak lista, stos czy kolejka.
- ▶ Tablica mieszająca (hash table) – korzysta z funkcji mieszających. Używana do implementacji słownika.
- ▶ Binarne drzewa poszukiwań, drzewa czerwono-czarne, drzewa AVL – używane do implementacji słowników.
- ▶ Macierz sąsiedztwa, lista sąsiedztwa, lista krawędzi – struktury danych używane do reprezentacji grafów.

Złożoność obliczeniowa (1)

Złożoność obliczeniowa

Ilość zasobów potrzebnych algorytmowi do poprawnej pracy.

- ▶ Złożoność obliczeniową określa się dla konkretnego problemu oraz konkretnego algorytmu, programu lub operacji.
- ▶ Najczęściej interesuje nas pojedyncza operacja ADT/struktury danych, ale możliwe jest rozważanie ciągu wielu operacji.
- ▶ Zwykle rozważa się albo konkretny rozmiar problemu (np. konkretny rozmiar listy, drzewa itd.), albo określa się złożoność jako funkcję, której argumentem jest rozmiar problemu.
  - ▶ Ile trwa wyszukanie elementu w liście N elementów?

Złożoność obliczeniowa (2)

Zasoby rozpatrywane w złożoności obliczeniowej:

- ▶ Złożoność czasowa.
- ▶ Złożoność pamięciowa.
- ▶ Złożoność komunikacji.
- ▶ Złożoność „równoległa” (liczba procesorów).

Złożoność czasowa

Złożoność (obliczeniowa) czasowa

Czas potrzebny do zakończenia algorytmu.

- ▶ Często szacowana liczbą elementarnych operacji.
- ▶ W praktyce występują nie tylko operacje elementarne.
- ▶ Różne operacje zajmują różny czas na różnych maszynach.
- ▶ W praktyce ilość czas rzeczywistego (wall time) potrzebnego do zakończenia algorytmu.
  - ▶ Także CPU time, problem pamięci podręcznej, narzut systemu operacyjnego itd.
  - ▶ W niektórych sytuacjach – liczba operacji odczytu/zapisu pamięci operacyjnej.

Złożoność pamięciowa (1)

Złożoność (obliczeniowa) pamięciowa

Ilość pamięci (liczba komórek, bajtów itp.) potrzebnych do zakończenia algorytmu.

- ▶ Pamięć wejścia – pamięć potrzebna do zapisania danych wejściowych.
- ▶ Pamięć pomocnicza (dodatkowa) – pamięć potrzebna do zakończenia algorytmu z pominięciem pamięci wejścia.
- ▶ W praktyce często podaje się jedynie pamięć pomocniczą.

Złożoność pamięciowa (2)

Algorytm działający w miejscu (in-place)

Algorytm który nie potrzebuje pamięci pomocniczej proporcjonalnej do wielkości danych wejściowych.

Pojęcie nieścisłe, różne definicje praktyczne:

- ▶ Algorytm którego pamięć pomocnicza ma rozmiar co najwyżej stały (tj. $O(1)$).
- ▶ Algorytm którego pamięć pomocnicza ma rozmiar co najwyżej logarytmiczny (tj. $O(\log N)$).
- ▶ Czasami dopuszcza się dodatkową pamięć $O(N)$, o ile nie służy do przetwarzania wejścia.

Scenariusze złożoności (1)

Algorytmy mają różną złożoność dla różnych danych wejściowych. Dla uproszczenia analizy, często zakłada się konkretne scenariusze (przypadki).

- ▶ Przypadek pesymistyczny (worst-case) – dane dla których rozpatrywana złożoność jest największa.
- ▶ Bardzo często wykorzystywany.
- ▶ Gwarancja złożoności.
- ▶ Ograniczona użyteczność (ekstremalne przypadki są zwykle rzadkie).
- ▶ Jeśli nie można ustalić, to można zastąpić górnym ograniczeniem.

Scenariusze złożoności (2)

- ▶ Przypadek średni/typowy (average-case) – przypadek który jest wartością oczekiwana dla całego rozkładu prawdopodobieństwa możliwych danych wejściowych.
  - ▶ Dość często wykorzystywany i użyteczny.
  - ▶ Często liczba zestawów danych wejściowych jest nieograniczona (nieskończona) – jak wyznaczyć?
- ▶ Przypadek optymistyczny (best-case) – dane dla których rozpatrywana złożoność jest najmniejsza.
  - ▶ Prawie nieużywny (niewielka użyteczność).
  - ▶ Jeśli nie można ustalić, to można zastąpić dolnym ograniczeniem.
- ▶ Inne – np. 95-ty percentyl.

Asymptotyczne tempo wzrostu

- ▶ Konieczność porównywania złożoności algorytmów dla różnego rozmiaru danych wejściowych.
- ▶ Często trudno jest ustalić dokładną złożoność (np. $15n^2 + 123n - 64$).
- ▶ Dla dużych n współczynniki (15, 123 i 64 powyżej) często nieistotne.
- ▶ Dla dużych n mniejsze miany ($123n$ lub 64) często nieistotne przy większych ($15n^2$).

Powyższe doprowadziło do pojęć asymptotycznego tempa wzrostu i rzędu funkcji złożoności obliczeniowej. Asymptotyczność oznacza, że rozpatruje się jak funkcja zachowuje się gdy $n \rightarrow \infty$.

Notacja dużego O (1)

Notacja dużego O

Dane są funkcje $f(x)$ oraz $g(x)$. Mówimy, że f jest rzędu co najwyżej g , co zapisujemy $f \in O(g)$, wtedy i tylko wtedy gdy:

$$\exists_{c \in \mathbb{R} \setminus \{0\}} \quad \exists_{x_0 \in \mathbb{R}} \quad \forall_{x \geqslant x_0} : \quad f(x) \leqslant c \cdot g(x). \quad (1)$$

- ▶ Czyli możemy znaleźć taki (wspólny) ogon obu funkcji (od x_0 „w prawo”) i taką skalę funkcji g , że w tym ogonie zawsze $f(x)$ jest nie większa niż przeskalowane $g(x)$.
- ▶ Równoważnie można w definicji zapisać $c \cdot f(x) \leqslant g(x)$. Skala po prostu się odwraca (np. z $\frac{7}{2}$ na $\frac{2}{7}$).
- ▶ Często zamiast $f \in O(g)$ zapisuje się $f = O(g)$, ale jest to mylące i nie ma nic wspólnego z matematyczną równością! Z faktu że $f \in O(g)$ niekoniecznie wynika że $g \in O(f)$!

Notacja dużego O (2)

- ▶ $100n^2 \in O(n^2)$ – współczynnik bez znaczenia.
- ▶ $n^5 + n^3 + n - 5 \in O(n^5)$ – mniejsze miany nie mają znaczenia.
- ▶ $n^2 \in O(n^3)$ – kwadrat jest co najwyżej sześcianem.
- ▶ $n^2 \in O(2^n)$ – pomimo, że na odcinku $(2, 4)$ to n^2 jest większe.
- ▶ $n^3 \notin O(n^2)$ – jakikolwiek ogon i skalę dobierzemy, sześcian w końcu przegoni kwadrat.

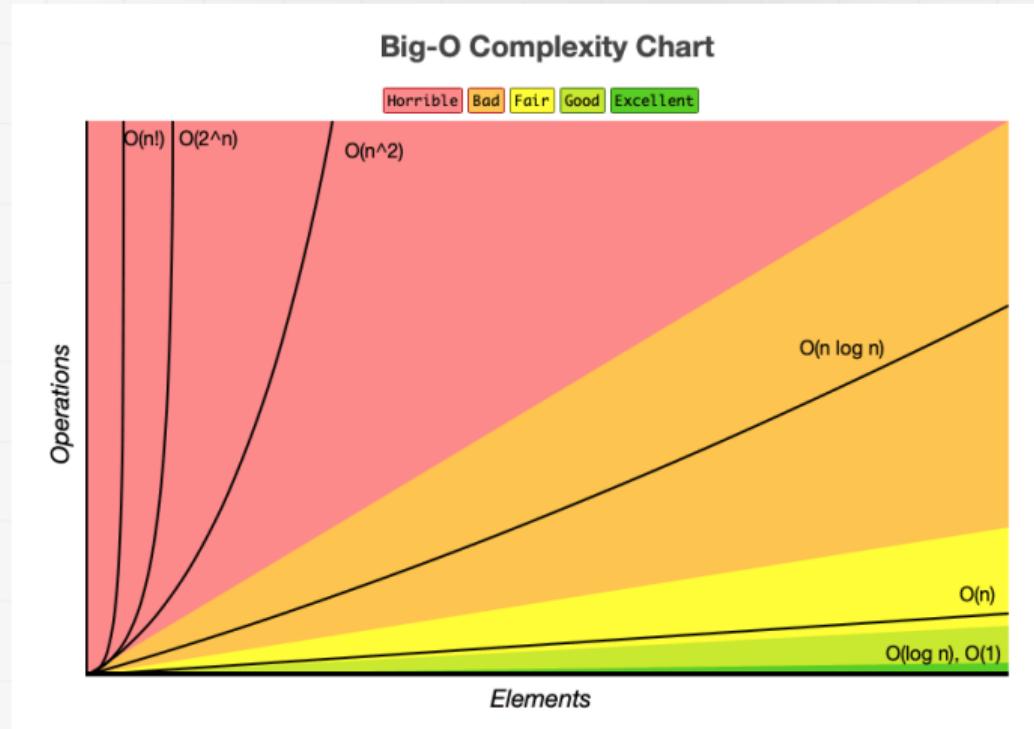
Istotne rzędy złożoności (1)

Niektórzy rzędy złożoności obliczeniowej (w kolejności rosnącej):

- ▶ $O(1)$ – złożoność stała (tj. ograniczona z góry przez stałą).
- ▶ $O(\log n)$ – złożoność logarytmiczna, dla dużego n traktowana jak $O(1)$.
- ▶ $O(n)$ – liniowa.
- ▶ $O(n^2)$ – kwadratowa. Dla niektórych problemów uznawana za szybką, dla niektórych (np. sortowanie) za powolną.
- ▶ $O(n^3)$ – sześciian.
- ▶ $O(2^n)$ – wykładnicza, zwykle nieakceptowalnie powolna.
- ▶ $O(n!)$ – silnia.

Istotne rzędy złożoności (2)

Source: [1]

Duże O – niuanse i praktyka (1)

- ▶ Fakt, że duże O oznacza „co najwyżej” (ograniczenie z góry), nie znaczy, że służy tylko i wyłącznie do opisu najgorszego przypadku!
- ▶ Zadanie: w grupie n studentów znaleźć jednego nieobecnego.
- ▶ Optymistycznie potrzeba 1 sprawdzenia, średnio $\frac{1+n}{2}$, pesymistycznie n .
- ▶ Każdy z tych scenariuszy można ograniczyć od góry, odpowiednio $O(1)$, $O(n)$ oraz $O(n)$.
- ▶ Każdy można też ograniczyć poprzez np. $O(n^2)$, ale zwykle interesuje nas możliwie dokładne ograniczenie.

Duże O – niuanse i praktyka (2)

- ▶ Czasami dla rzeczywistych rozmiarów danych algorytm o złożoności wyższego rzędu jest praktyczniejszy. Przykładowo:
  - ▶ Złożoność 2^n kontra $1\,000\,000n^2$.
  - ▶ Złożoność 2^n kontra n^{10} .
- ▶ Arytmetyka dużego O (przykłady):
  - ▶ $O(n) + O(n^2) = O(n + n^2) = O(n^2)$.
  - ▶ $10n^2 - O(n) + 15 = O(n^2) - O(n) + O(1) = O(n^2 - n + 1) = O(n^2)$
  - ▶ $10n^2 - O(n) + 15 = O(10n^2 - n + 15) = O(n^2)$.
  - ▶ $15n \cdot O(n^3) = O(15n^4) = O(n^4)$.
  - ▶ $O(\log n) \cdot O(n^2) = O(n^2 \log n)$.
  - ▶ $(3n + 1)^2 = 9n^2 + O(n)$.

Inne notacje

Wszystkie notacje zakładają, że rozważamy odpowiedni ogon funkcji i odpowiednie skale.

- ▶ $f \in O(g)$, duże O – f jest co najwyżej rzędu g .
- ▶ $f \in \Omega(g)$, duże omega – f jest co najmniej rzędu g .
- ▶ $f \in \Theta(g)$, teta – f jest rzędu (dokładnie) g . Implikuje $f \in O(g)$ oraz $f \in \Omega(g)$.
- ▶ $f \in o(g)$, małe o – f jest rzędu niższego niż g . Implikuje $f \in O(g)$.
- ▶ $f \in \omega(g)$, małe omega – f jest rzędu wyższego niż g . Implikuje $f \in \Omega(g)$.

Koszt zamortyzowany

- ▶ Różne definicje. Najczęściej wychodzi się od pesymistycznego sumarycznego kosztu ciągu k operacji (tych samych lub różnych).
- ▶ Z otrzymanej sumy wyciągamy średnią.
- ▶ Ponieważ zakładamy pesymizm każdej operacji, to wynik nie jest tym samym co analiza średniego przypadku (nie opiera się na probabilistyczne).
- ▶ Koszt zamortyzowany pojedynczej operacji w ciągu może być różny (mniejszy) niż koszt tej samej operacji w tym samym ciągu obliczony z użyciem analizy najgorszego przypadku!

Koszt zamortyzowany – przykład

- ▶ Mamy zakład z n maszynami. Uruchamiane są razem jednym przyciskiem (jedna czynność), ale raz na n uruchomień trzeba je najpierw pojedynczo przeglądać ($n + 1$ czynności).
- ▶ Pesymistyczny czas pojedynczej operacji uruchomienia wynosi więc $O(n)$.
- ▶ Rozpatrzmy koszt pojedynczej operacji w ciągu n kolejnych uruchomień:
  - ▶ Klasyczna analiza najgorszego przypadku:

$$\frac{n \cdot O(n)}{n} = O\left(\frac{n^2}{n}\right) = O(n). \quad (2)$$

- ▶ Koszt zamortyzowany:

$$\overbrace{\frac{1+1+\dots+1+n+1}{n}}^{\text{n-1 razy}} = O\left(\frac{2n}{n}\right) = O(1). \quad (3)$$

Bibliografia

<https://blog.teclado.com/time-complexity-big-o-notation-python/>

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 3
Listy

dr inż. Jarosław Rudy

Lista (ADT)

- ▶ Lista jest kontenerem przechowującym elementy.
- ▶ Elementy mogą być identycznego lub różnego typu.
- ▶ Lista zachowuje (określa) kolejność elementów.
- ▶ Elementy mogą się powtarzać.
- ▶ Jeden element ma jedną wartość (ale tą wartością może być kolejna kolekcja).
- ▶ Lista ma zmienną długość i zawartość (elementy można dodawać, usuwać i modyfikować).

Lista – operacje (1)

Na liście typowo rozważa się następujące operacje:

- ▶ Stworzenie pustej listy.
- ▶ Dostęp (zwrócenie) elementu na pozycji i .
- ▶ Dodanie elementu e na pozycji i (tj. przed elementem i -tym). Specjalne przypadki:
  - ▶ Dodanie elementu e na początek listy.
  - ▶ Dodanie elementu e na koniec listy.

Lista – operacje (2)

- ▶ Usunięcie elementu e na pozycji i . Specjalne przypadki:
  - ▶ Dodanie elementu e na początku listy.
  - ▶ Dodanie elementu e na końcu listy.
- ▶ Zwrócenie rozmiaru (liczby elementów) listy.
- ▶ Sprawdzenie czy lista jest pusta.
- ▶ Wyszukanie elementu e .

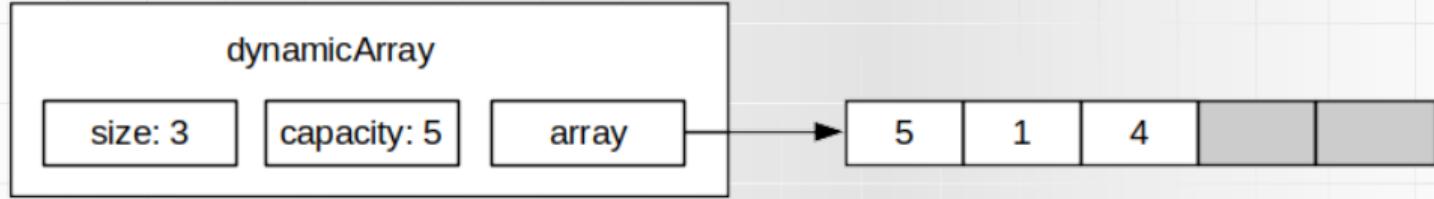

Tablica dynamiczna (1)

- ▶ Struktura danych będąca implementacją listy (ADT).
- ▶ Najczęściej przechowuje:
  - ▶ array – wskaźnik na tablicę utworzoną dynamicznie (`new`, `malloc()` itp.).
  - ▶ capacity – rozmiar tablicy `array` (w liczbie elementów).
  - ▶ size – liczba przechowywanych elementów.
- ▶ Zajmowana pamięć: $capacity + 3$, czyli $O(capacity)$.
  - ▶ W praktyce $capacity < 2n$, więc zajmowany rozmiar to pomiędzy $n + 3$ a $2n + 3$, czyli $O(n)$.

Tablica dynamiczna (2)

„Pierwsza” implementacja operacji:

- ▶ Stworzenie pustej listy:

- ▶ $array \leftarrow null$
- ▶ $size \leftarrow 0$
- ▶ $capacity \leftarrow 0$
- ▶ czas: $O(1)$.

Tablica dynamiczna (3)

- ▶ Zwrócenie rozmiaru listy:
  - ▶ Zwrócenie `size`.
  - ▶ czas: $O(1)$.
- ▶ Sprawdzenie czy lista jest pusta:
  - ▶ Zwrócenie wartości wyrażenia `size == 0`.
  - ▶ czas: $O(1)$.
- ▶ Zwrócenie elementu na pozycji i – w czasie $O(1)$ dzięki arytmetyce wskaźników (tablica `array` ma dostęp swobodny przez indeks i).
  - ▶ Błąd jeśli $i < 0$ lub $i \geq size$.

Tablica dynamiczna (4)

- ▶ Wyszukanie elementu e .
  - ▶ Sprawdzamy kolejne elementy, porównując je z e do czasu znalezienia pasującego elementu (zwrócenie e , prawdy itp.) lub do wyczerpania elementów (zwrócenie nulla, fałszu itp.).
  - ▶ Optymistycznie: sprawdzany jeden element – czas $O(1)$.
  - ▶ Średnio: sprawdzamy połowę elementów tj. $\lceil \frac{n}{2} \rceil$ – czas $O(n)$.
  - ▶ Pesymistycznie: sprawdzamy wszystkie n elementów – czas $O(n)$.
- ▶ Przejrzenie (np. wypisanie wszystkich elementów) również zajmuje czas $O(n)$.

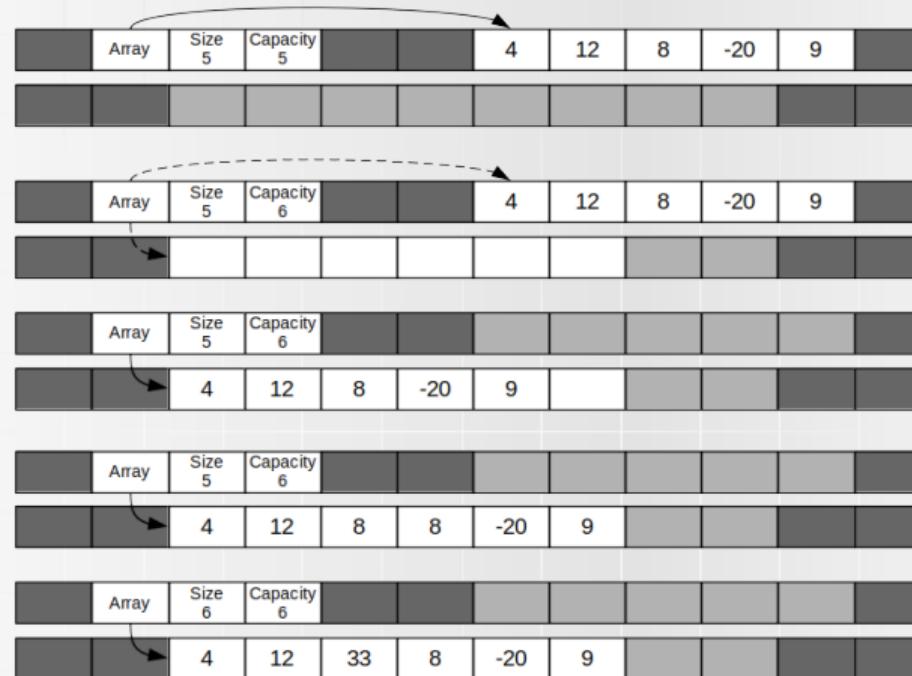
Tablica dynamiczna (5)

W najprostszej implementacji dodanie elementu e na pozycji i składa się z kilku etapów:

- ▶ Zwiększenie rozmiaru tablicy $array$ o 1.
  - ▶ Funkcja `realloc()` zmienia rozmiar tablicy i może wymagać przeniesienia tablicy do nowej lokalizacji (`memcpy()`).
  - ▶ $capacity \leftarrow capacity + 1$
  - ▶ Czas $O(1)$ lub $O(n)$, zależnie czy kopiowano tablicę.
- ▶ Przeniesienie (np. w pętli) elementów od pozycji $n - 1$ do i o jeden w prawo.
  - ▶ Czas wynosi $O(n - i)$, pesymistycznie $O(n)$.
- ▶ Wstawienie e na pozycję i w czasie $O(1)$:
  - ▶ $array[i] \leftarrow e$
  - ▶ $size \leftarrow size + 1$
- ▶ Czas całej operacji pesymistycznie i średnio $O(n)$, optymistycznie $O(1)$.

Tablica dynamiczna (6)

Przykładowe wstawienie ($e = 33, i = 2$).

Tablica dynamiczna (7)

- ▶ Dodanie elementu e na początku ($i = 0$) jest takie samo, ale czas jest zawsze $O(n)$, nawet jeśli nie trzeba przenosić tablicy podczas `realloc()`.
- ▶ Dodanie elementu e na końcu ($i = n - 1$) jest takie samo, ale czas wynosi $O(1)$ z wyjątkiem sytuacji, gdy `realloc()` przeniesie tablicę.
- ▶ Powyższa podstawowa implementacja operacji dodawania zakłada, że zaczynamy od pustej tablicy ($capacity = 0$) i zwiększamy rozmiar zawsze o 1 (tzn. zawsze $size = capacity$).

Tablica dynamiczna (8)

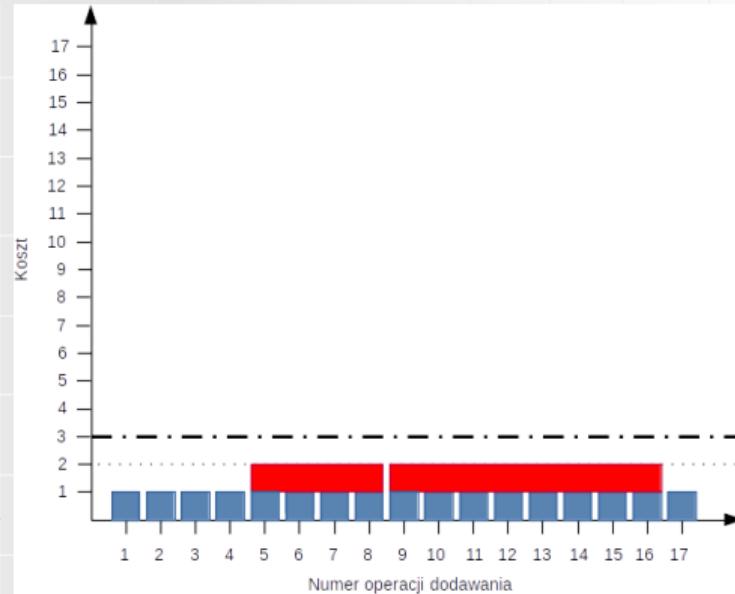
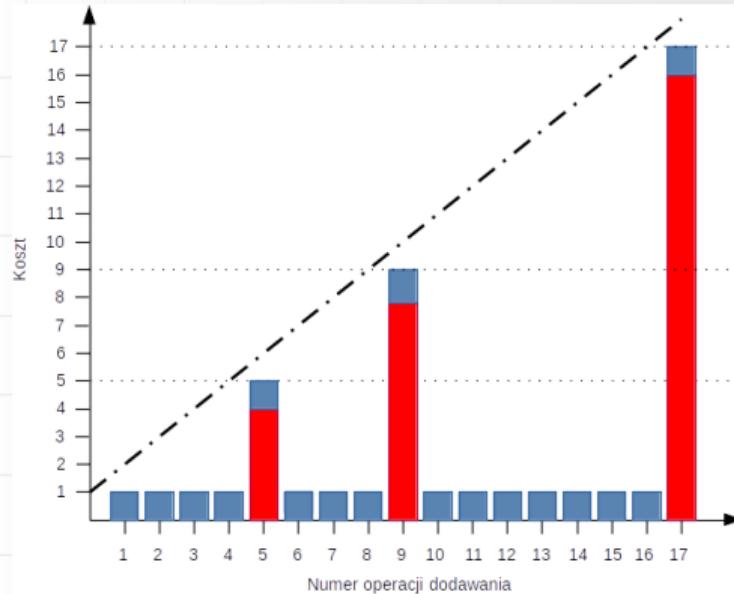
Implementacja ulepszona.

- ▶ Zaczynamy od zaalokowanej, ale pustej tablicy (np. $size = 0$, $capacity = 4$).
- ▶ Przez pierwsze 4 operacje dodawania, nie trzeba będzie kopiować pamięci!
- ▶ Za każdym razem kiedy brakuje miejsca, zwiększamy rozmiar tablicy dwukrotnie ($capacity = 2size$).
- ▶ Podobnie jak poprzednio, przy każdym braku miejsca w tablicy może dojść do konieczności kopowania pamięci... ale brak miejsca zdarza się rzadziej.
- ▶ Ścisłej, jeśli odbywa się kopowanie zajmujące $O(n)$, to wiemy, że n poprzednich operacji dodawania nie wymagało kopowania!
  - ▶ Pesymistycznie jest dalej $O(n)$, ale w koszcie zamortyzowanym jest $O(1)$!

Tablica dynamiczna (9)

Klasyczny analiza przypadku pesymistycznego vs koszt zamortyzowany

Tablica dynamiczna (10)

Klasyczna analiza:

Operacja	Optymistycznie	Średnio	Pesymisycznie
Dodanie na dowolnej pozycji	$O(1)$	$O(n)$	$O(n)$
Dodanie na początku	$O(n)$	$O(n)$	$O(n)$
Dodanie na końcu	$O(1)$	$O(n)$	$O(n)$

Koszt zamortyzowany:

Operacja	Optymistycznie	Średnio	Pesymisycznie
Dodanie na dowolnej pozycji	$O(1)$	$O(n)$	$O(n)$
Dodanie na początku	$O(n)$	$O(n)$	$O(n)$
Dodanie na końcu	$O(1)$	$O(1)$	$O(1)$

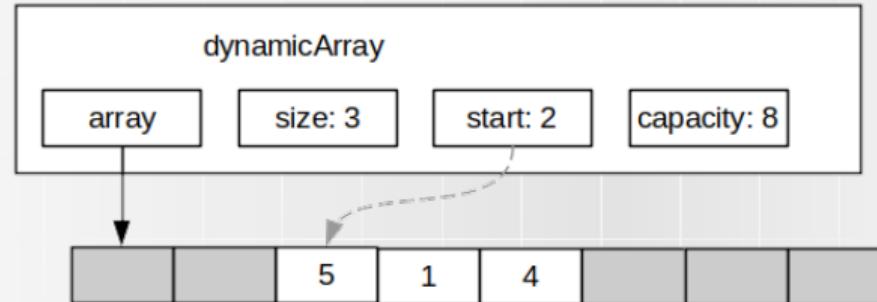
Tablica dynamiczna (11)

Usuwanie elementu z pozycji i zasadniczo działa podobnie do dodawania, lecz kolejność jest inna:

- ▶ Skopiowanie elementów od $i+1$ do $n-1$ o jedną pozycję w lewo oraz zmniejszenie `size` o 1.
- ▶ Zmniejszenie rozmiaru tablicy (oraz *capacity*). Może następować o 1 lub co jakiś czas (analogicznie do dodawania).
- ▶ Jeśli usuwany element ma zostać zwrócony, należy go zapamiętać przed pierwszym krokiem!
- ▶ Zmniejszanie tablicy dalej może wymagać kopiowania pamięci (zależnie od implementacji `realloc()`).
- ▶ Można pominąć zmniejszanie rozmiaru tablicy, ale rozmiar struktury nie będzie wtedy $O(n)$.

Tablica dynamiczna (12)

- ▶ Czy da się zredukować złożoność $O(n)$ dla dodawania i usuwania na początku?
- ▶ Zaalokowanie więcej miejsca i przesunięcie indeksu fizycznego względem logicznego – zostaje z przodu miejsce na indeksy „ujemne”.
- ▶ Konieczne dodanie i aktualizacja pozycji początkowej.
- ▶ Alokacja i dealokacja raz na jakiś czas analogicznie jak poprzednio.

Tablica dynamiczna (13)

Po dodaniu wspomnianego usprawienia:

Operacja	Optymistycznie	Średnio	Pesymisycznie
<code>addFront(e)</code>	$O(1)$	$O(1)$ (amort.)	$O(1)$ (amort.)
<code>removeFront()</code>	$O(1)$	$O(1)$ (amort.)	$O(1)$ (amort.)
<code>addBack(e)</code>	$O(1)$	$O(1)$ (amort.)	$O(1)$ (amort.)
<code>removeBack()</code>	$O(1)$	$O(1)$ (amort.)	$O(1)$ (amort.)
<code>add(e,i)</code>	$O(1)$	$O(n)$	$O(n)$
<code>remove(i)</code>	$O(1)$	$O(n)$	$O(n)$

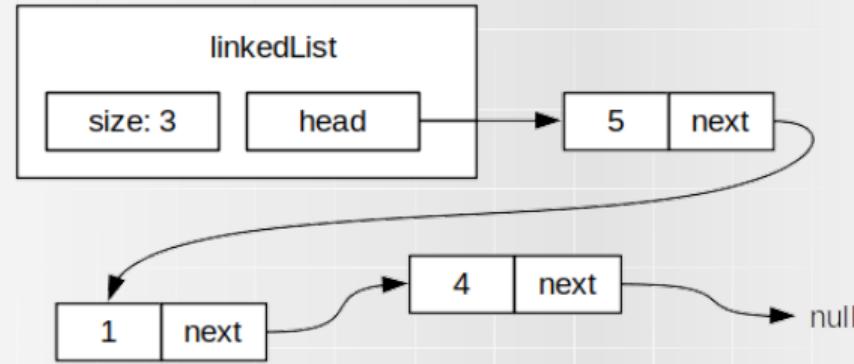

Lista wiązana (jednokierunkowa)

- ▶ Struktura danych będąca implementacją listy (ADT).
- ▶ Każdy element (węzeł) zawiera:
  - ▶ Właściwą wartość (*value*).
  - ▶ Wskaźnik na kolejny element listy (*next*).
- ▶ Elementy mogą mieć różną lokalizację w pamięci!
- ▶ Lista kończy się, gdy następny wskaźnik ma wartość null.
- ▶ Struktura przechowuje wskaźnik *head* na pierwszy element. Oprócz tego przechowywany jest *size*.
- ▶ Zajmowana pamięć: $2n + 2$, czyli $O(n)$.

Lista wiązana (2)

Tworzenie pustej listy (czas $O(1)$):

- ▶ $size \leftarrow 0$
- ▶ $head \leftarrow null$

Lista wiązana (3)

- ▶ Zwrócenie rozmiaru i sprawdzenie czy lista jest pusta działa identycznie jak dla tablicy dynamicznej.
- ▶ Wyszukanie elementu działa podobnie, lecz by przejść do następnego elementu, należy skorzystać ze wskaźnika *next* poprzedniego (i sprawdzić czy nie jest on null).
- ▶ Zwrócenie elementu na pozycji i wymaga przejścia przez elementy od 0 do i . Czas operacji jest więc $O(i)$:
  - ▶ Optymistycznie ($i = 0$) mamy $O(1)$.
  - ▶ Średnio ($i = \lceil \frac{n}{n} \rceil$) mamy $O(n)$.
  - ▶ Pesymistycznie ($i = n - 1$) mamy $O(n)$.

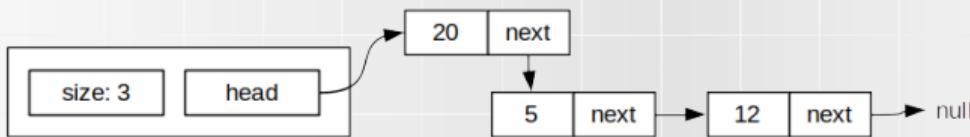
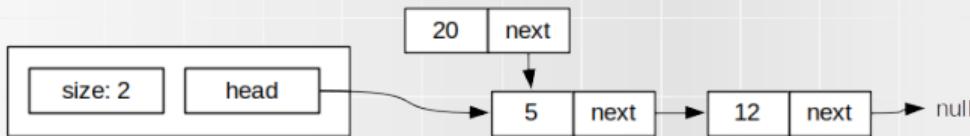
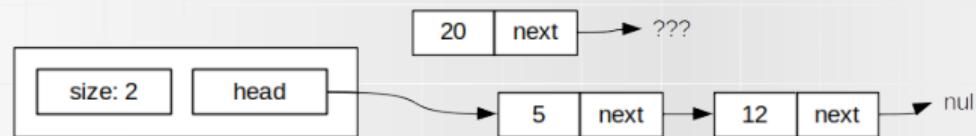
Lista wiązana (4)

Dodanie elementu e na początek ($O(1)$)

- ▶ Tworzymy (dynamicznie, `new`, `malloc()` itp.) nowy węzeł i zapamiętujemy jego wskaźnik (*node*).
- ▶ $node.value \leftarrow e$
- ▶ $node.next \leftarrow head$
- ▶ $head \leftarrow node$
- ▶ $size \leftarrow size + 1$

Lista wiązana (5)

Lista wiązana (6)

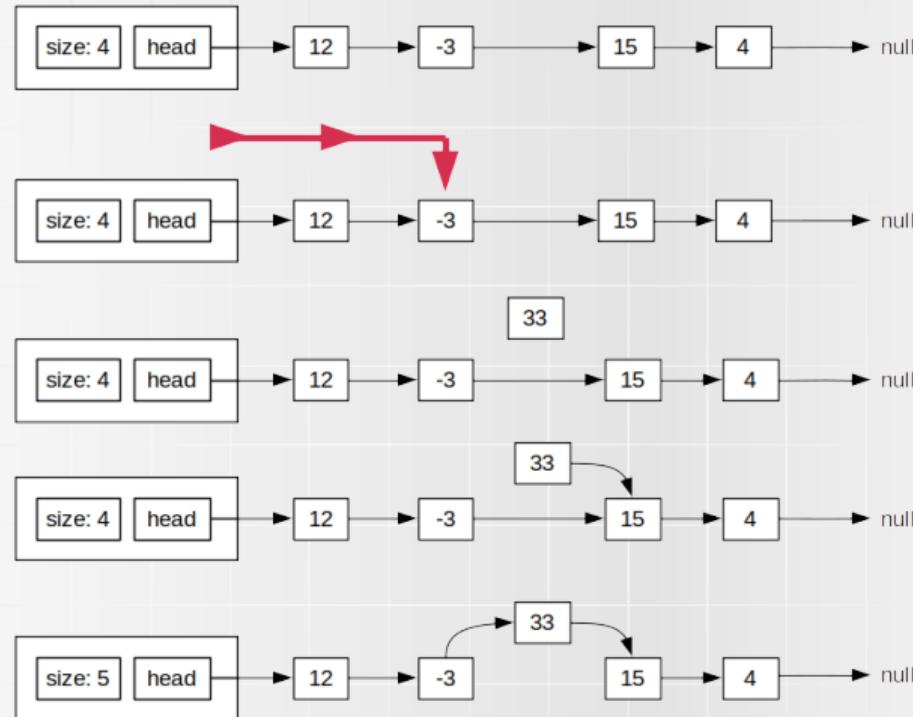
Dodanie elementu e na pozycji i (innej niż $i = 0$ oraz $i = n - 1$).

- ▶ Najpierw musimy dotrzeć do węzła $i - 1$ (czas $O(i)$), nazwijmy go old .
- ▶ Tworzymy nowy węzeł $node$ i przypisujemy mu wartość e .
- ▶ $node.next \leftarrow old.next$
- ▶ $old.next \leftarrow node$
- ▶ $size \leftarrow size + 1$
- ▶ Optymistycznie $O(1)$, średnio i pesymistycznie $O(n)$.

Lista wiązana (7)

Dodanie $e = 33$ na pozycję 2:

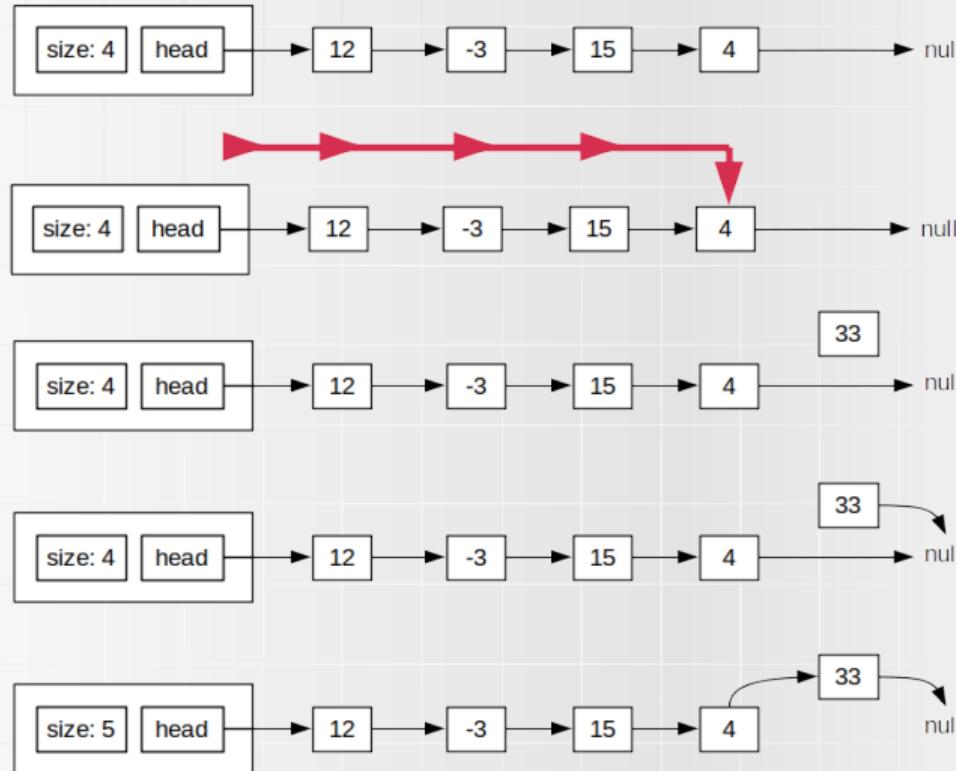
Lista wiązana (6)

Dodanie elementu e na ostatniej pozycji ($i = n - 1$).

- ▶ Identycznie jak dodawanie na dowolną pozycję, z tym że $node.next$ należy ustawić na null.
- ▶ Trzeba dotrzeć do końca listy, więc czas wynosi $O(n)$.

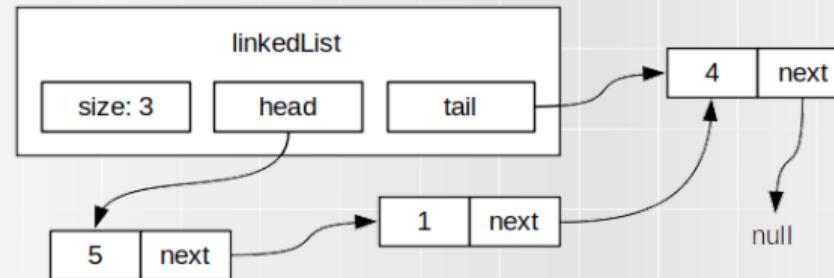

Lista wiązana (7)

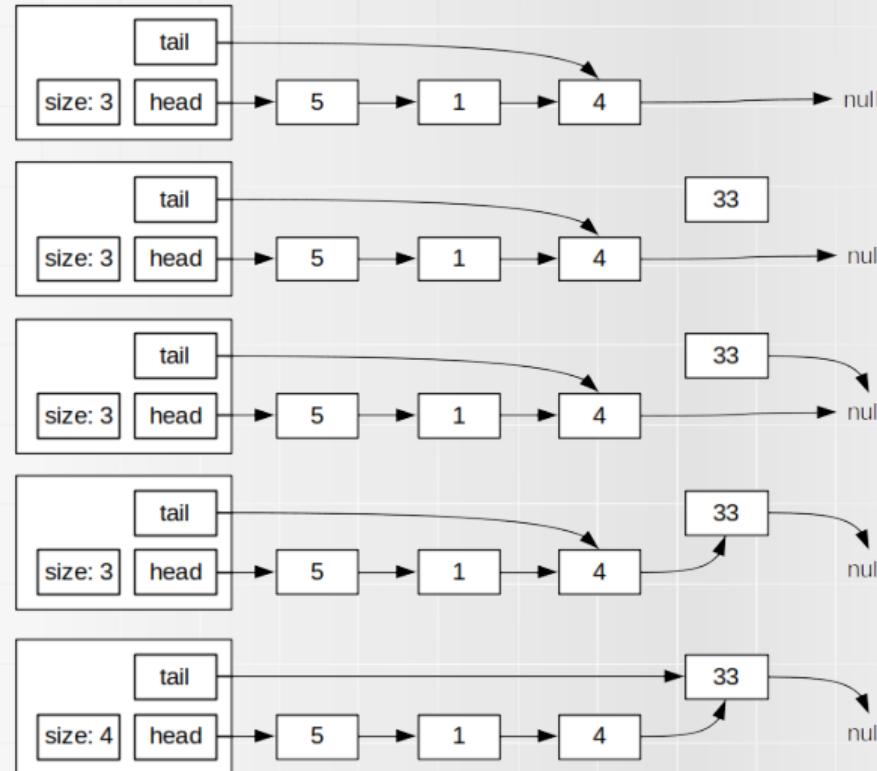
Lista wiązana (8)

- ▶ Prostym ulepszeniem jest dodanie wskaźnika *tail* wskazującego na koniec listy (ostatni element lub null dla listy pustej).
- ▶ Należy go ustawić na null na początku i pamiętać o ustawieniu gdy zmienia się ostatni element.
- ▶ Umożliwia dodawanie na koniec listy w czasie $O(1)$.

Lista wiązana (9)

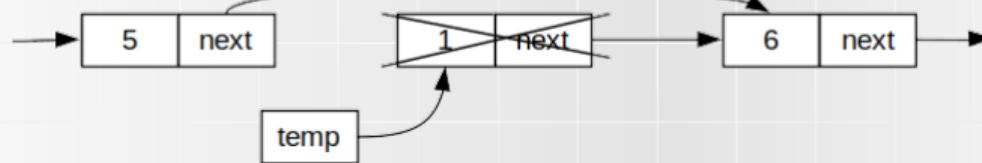
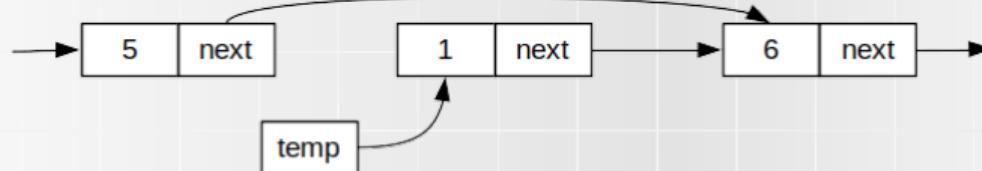
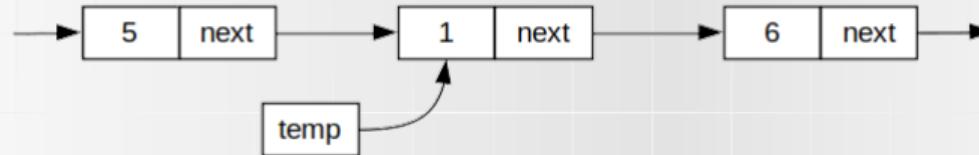
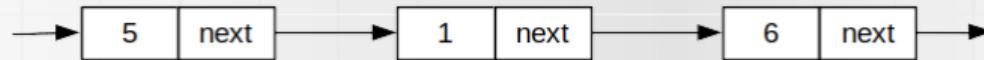

Lista wiązana (10)

Usuwanie elementu na pozycji i

- ▶ Dotarcie do węzła $i - 1$ (nazwijmy go old).
- ▶ $temp \leftarrow old.next$
- ▶ $old.next \leftarrow old.next.next$
- ▶ Usunięcie węzła $temp$ (`delete, free()`).
- ▶ Specjalne przypadki:
  - ▶ Usunięcie pierwszego węzła (konieczność modyfikacji `head`).
  - ▶ Usunięcie ostatniego węzła (konieczność modyfikacji `tail`, jeśli jest).

Lista wiązana (11)

Lista wiązana (12)

Lista wiązana jednokierunkowa (tylko *head*)

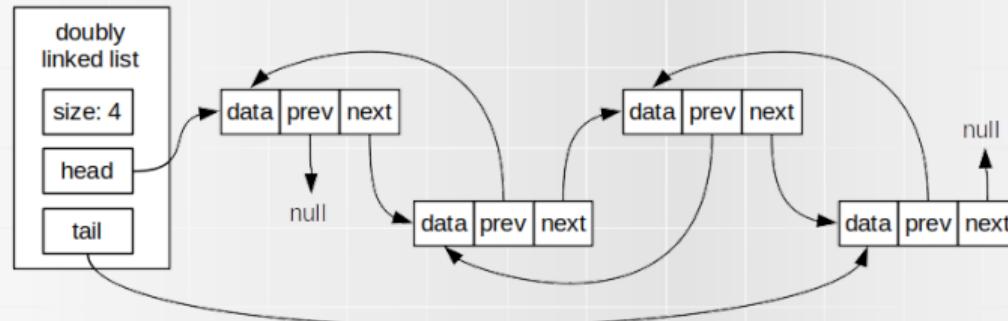
Operacja	Optymistycznie	Średnio	Pesymistycznie
Dodanie na dowolnej pozycji	$O(1)$	$O(n)$	$O(n)$
Dodanie na początku	$O(1)$	$O(1)$	$O(1)$
Dodanie na końcu	$O(n)$	$O(n)$	$O(n)$

Lista wiązana jednokierunkowa (*head* i *tail*)

Operacja	Optymistycznie	Średnio	Pesymistycznie
Dodanie na dowolnej pozycji	$O(1)$	$O(n)$	$O(n)$
Dodanie na początku	$O(1)$	$O(1)$	$O(1)$
Dodanie na końcu	$O(1)$	$O(1)$	$O(1)$

Lista dwukierunkowa (1)

- ▶ Lista wiązana, gdzie każdy element, ma zarówno wskaźnik na następny element (*next*), jak i na poprzedni (*prev*).
- ▶ Dla ostatniego elementu *next* = *null*.
- ▶ Dla pierwszego elementu *prev* = *null*.
- ▶ Struktura przechowuje *head* i *tail*.

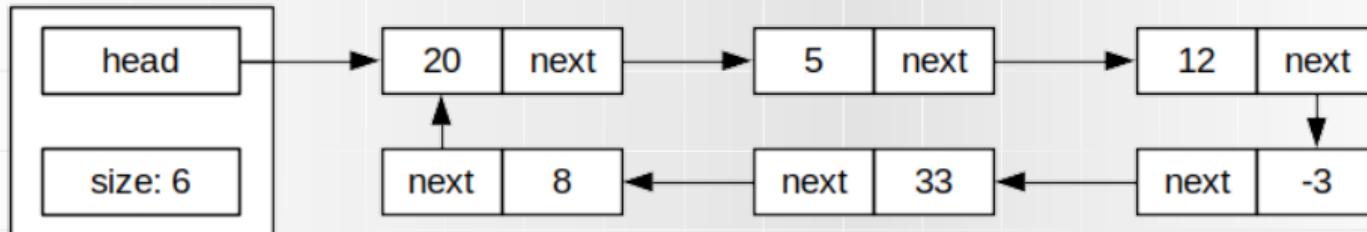

Lista dwukierunkowa (2)

- ▶ Zajętość pamięci: $3n + 3$ (wciąż $O(n)$, ale narzut jest znaczny).
- ▶ Łatwiejsze przemieszczanie się po liście.
- ▶ Czas dotarcia do węzła i dwukrotnie mniejszy (choć wciąż $O(i)$).
  - ▶ Prawie dwukrotny mniejszy czas dodawania/usuwania elementów na dowolnej pozycji, szukania oraz przeglądania.
- ▶ Więcej wskaźników do ustawienia podczas operacji.
  - ▶ Nieco wolniejsze dodawanie/usuwanie na końcach.

Lista cykliczna (1)

- ▶ Ostatni element wskazuje na pierwszy, zamiast na null.
- ▶ Dla listy dwukierunkowej, pierwszy element wskazuje też na ostatni.
- ▶ Wciąż istnieje *head* (inaczej nie można dostać się do listy), ale dowolny element jest początkiem/końcem listy.
- ▶ Koniec listy rozpoznajemy po dotarciu drugi raz do elementu początkowego

Lista cykliczna (2)

- ▶ Poszukiwanie można zacząć od dowolnego elementu.
- ▶ Przydatna w implementacji niektórych kolejek, buforów cyklicznych czy kopca Fibonacciego
- ▶ Przydatna, gdy przechodzimy po liście wielokrotnie.
- ▶ Bardziej złożona, trudniejsza w kontroli (znalezienie końca, możliwość nieskończonych pętli itp.).

Rozszerzenia listy wiązanej

Lista z wartownikiem (sentinel):

- ▶ Dodatkowy węzeł (wartownik) przed początkiem/po końcu.
- ▶ Ułatwia obsługę listy.
  - ▶ Każdy wskaźnik można wyłuskać (brak nulla).
  - ▶ Zawsze istnieje jakiś element, nawet jak lista jest pusta.

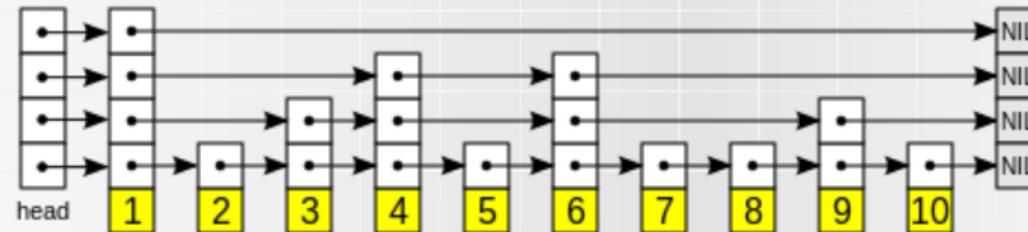
Lista wielokrotnie wiązana:

- ▶ Węzeł posiada więcej wskaźników.
- ▶ Możliwość posiadania różnych kolejności na tych samych danych.

Lista z przeskokiem

- ▶ Probabilistyczna struktura danych.
- ▶ Lista wielokrotnie wiązana, wiązania mogą pomijać elementy (wg prawdopodobieństwa).
- ▶ Średni czas operacji dodawania/usuwania/wyszukiwania $O(\log n)$.
- ▶ Pesymistyczna zajętość pamięci $O(n \log n)$.

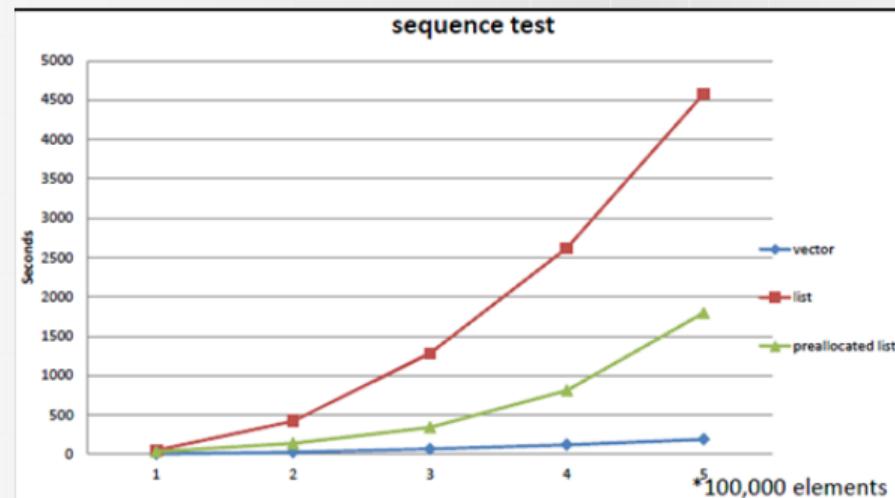

Tablica dynamiczna vs lista wiązana (1)

- ▶ Tablica dynamiczna ma szybszy czas dostępu do węzła oraz dodatkową pamięć niż lista wiązana – $O(1)$ vs $O(n)$.
- ▶ Lista wiązana ma szybsze dodawanie na początku ($O(1)$ vs $O(n)$) chyba, że zastosujemy usprawnienie z „ujemnymi” indeksami.
- ▶ Dodawanie na końcu jest w obu przypadkach $O(n)$, ale można je ulepszyć.
  - ▶ Tablica dynamiczna – koszt zamortyzowany plus odpowiednio rzadka alokacja pamięci.
  - ▶ Lista wiązana – dodanie wskaźnika na ogon.

Tablica dynamiczna vs lista wiązana (2)

- ▶ Czy na pewno? Bjarne Stroustrup (twórca C++) przedstawił eksperyment, w którym lista okazała się wolniejsza.
- ▶ Winowiącą jest „niespójna” reprezentacja listy wiązanej w pamięci w połączeniu ze sposobem działania współczesnych pamięci podręcznych (cache).

[1]

Samoorganizujące się listy (1)

- ▶ Średni czas wyszukiwania na liście (ADT) wynosi $\lceil \frac{n}{2} \rceil = O(n)$.
- ▶ Jest to znacznie gorzej niż czas wyszukiwania dla drzew poszukiwań binarnych czy posortowanych list/tablic.
- ▶ Możliwym rozwiązaniem są listy samoorganizujące, które zmieniają kolejność w wyniku kolejnych operacji dostępu/wyszukiwania.
- ▶ Najlepiej sprawdzają się dla sytuacji, gdzie żądania dostępu (lub ich rozkład) znane są z góry.
  - ▶ Zasada 80-20 (20% elementów jest celem 80% wyszukiwań).

Samoorganizujące się listy (2)

Metoda move-to-front:

- ▶ Element, do którego był dostęp przesuwany jest na początek listy.
- ▶ Proste dla listy wiązanej (dodatkowy czas $O(1)$).
- ▶ Trudniejsze dla tablicy dynamicznej (dodatkowy czas $O(n)$).
- ▶ Względnie prosta implementacja.
- ▶ Podatny na przeszacowanie (przenoszenie na sam już po pierwszym dostępie).

Samoorganizujące się listy (3)

Metoda transpose (swap):

- ▶ Element, do którego był dostęp przesuwany jest na pozycję o 1 wcześniej.
- ▶ Proste zarówno dla tablicy dynamicznej i listy wiązanej.
  - ▶ Jeśli lista nie jest dwukierunkowa, to należy pamiętać element poprzedni.
- ▶ Przenoszenie elementów do przodu jest stopniowe.
- ▶ Dobrze dostosowuje się do sytuacji, gdzie wzorzec (rozkład prawdopodobieństwa) żądanych elementów zmienia się w czasie.

Samoorganizujące się listy (4)

Metoda count:

- ▶ Każdy węzeł ma licznik odwołań (ile razy był dostęp).
- ▶ Wymaga dodatkowo $O(n)$ pamięci.
- ▶ Węzły układane są w kolejności malejącego licznika.
  - ▶ Po odwołaniu wykonuje się tyle swapów ile potrzeba, by uzyskać poprawne sortowanie.
  - ▶ Wyszukiwanie może wydłużyć się o dodatkowe $O(n)$, ale średnio będzie szybsze.
  - ▶ Podobnie zwykły dostęp dla listy wiązanej. Dla tablicy dynamicznej dostęp się pogorszy!

Bibliografia

Wroclaw
University
of Science
and Technology

<https://bulldozer00.blog/2012/02/09/vectors-and-lists/>

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 4
Kolejki

dr inż. Jarosław Rudy

Kolejki (1)

- ▶ Kolejki (queue) to ADT, w którym dodawanie i usuwanie elementów jest ze sobą powiązane tj. usuwany element jest określony przez cechy elementów dodanych do tej pory (ich kolejność, priorytet itp.).
  - ▶ W praktyce kolejki utrzymują pewien (najczęściej liniowy) porządek elementów.
  - ▶ Wtedy dodawanie/usuwanie przekłada się na dodawane/usuwanie na kórymś lub obu końcach kolejki.
- ▶ Podobnie jak dla listy elementy mogą się powtarzać i być różnego typu.
- ▶ Kolejki generalnie mają zmienną długość, ale rozważa się też przypadki o stałym rozmiarze.

Kolejki (2)

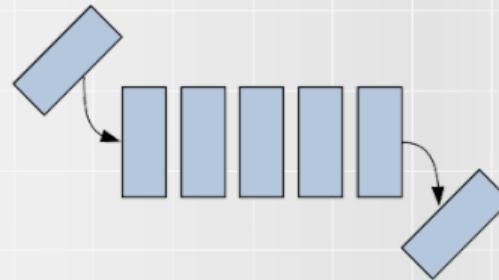
Typowe operacje na kolejkach:

- ▶ Dodanie elementu.
- ▶ Usunięcie elemenu.
- ▶ Sprawdzenie czy kolejka jest pusta (ewentualnie zwrócenie rozmiaru).
- ▶ Podgląd elementu do usunięcia (peek), ale bez usuwania.

Aby dostać się do elementu trzeciego, najpierw należy zdjąć elementy pierwszy i drugi! Kolejki zasadniczo nie służą do dostępu do dowolnego elementu, wyszukiwania czy przeglądania.

Kolejka FIFO (1)

- ▶ Kolejka działająca wg zasady First-In First-Out (elementy dodany jako pierwszy jest usuwany jako pierwszy).
- ▶ Operacja dodawania nazywa się enqueue, elementy dodawane są do „końca” (back, tail).
- ▶ Operacja zdejmowania nazywa się dequeue, elementy zdejmowane są z „początku” (front, head).
- ▶ Bez dodatkowego kontekstu „kolejka” zwykle oznacza „kolejka FIFO”.

Kolejka FIFO (2)

Implementacja z użyciem listy wiązanej jednokierunkowej (bez tail):

Operacja kolejki	Operacja listy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addBack(e)	$O(n)$
dequeue()	removeFront()	$O(1)$
empty()	empty()	$O(1)$
peek()	get(0)	$O(1)$

Albo:

Operacja kolejki	Operacja listy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addFront(e)	$O(1)$
dequeue()	removeBack()	$O(n)$
empty()	empty()	$O(1)$
peek()	get($n - 1$)	$O(n)$

Kolejka FIFO (3)

Implementacja z użyciem listy wiązanej jednokierunkowej (z tail) lub dwukierunkowej:

Operacja kolejki	Operacja listy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addBack(e)/addFront(e)	$O(1)$
dequeue()	removeFront()/removeBack()	$O(1)$
empty()	empty()	$O(1)$
peek()	get(0)/get($n - 1$)	$O(1)$

Implementacja jest wydajna, ale współdzieli wady listy wiązanej (zajętość pamięci $2n + O(1)$, słabsza współpraca z pamięcią podręczną).

Kolejka FIFO (4)

Implementacja z użyciem tablicy dynamicznej:

Operacja kolejki	Operacja tablicy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addBack(e)	$O(1)$ (amortyzowany)
dequeue()	removeFront()	$O(1)$ (amortyzowany)
empty()	empty()	$O(1)$
peek()	get(0)	$O(1)$

Albo:

Operacja kolejki	Operacja tablicy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addFront(e)	$O(1)$ (amortyzowany)
dequeue()	removeBack()	$O(1)$ (amortyzowany)
empty()	empty()	$O(1)$
peek()	get($n - 1$)	$O(1)$

Kolejka FIFO (5)

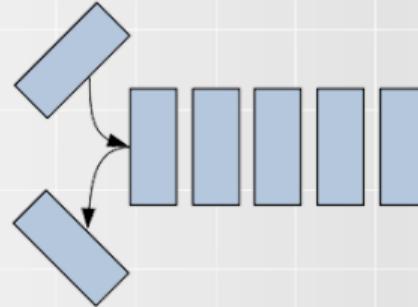
Niektóre zastosowania:

- ▶ Bufory.
- ▶ Przechowywanie żądań obsługiwanych w kolejności zgłoszeń.
- ▶ Modelowanie kolejek sklepowych.
- ▶ Przegląd wszerz drzewa.
- ▶ Potoki w unixie.
- ▶ Komunikacja strumieniowa (np. TCP).

Stos (1)

- ▶ W stosie (ADT) element dodany najpóźniej jest zdejmowany jako pierwszy. Stos jest więc kolejką LIFO (Last-In Fist-Out).
- ▶ Elementy są więc dodawane i usuwane z tego samego końca (szczytu).
- ▶ Operacja dodawania nazywa się `push()`.
- ▶ Operacja zdejmowania nazywa się `pop()`.
- ▶ Operacja peek często nazywa się `top()`.

Stos (2)

Implementacja z użyciem listy wiązanej jednokierunkowej (bez tail):

Operacja kolejki	Operacja listy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addBack(e)	$O(n)$
dequeue()	removeBack()	$O(n)$
empty()	empty()	$O(1)$
top()	get($n - 1$)	$O(n)$

Albo:

Operacja kolejki	Operacja listy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addFront(e)	$O(1)$
dequeue()	removeFront()	$O(1)$
empty()	empty()	$O(1)$
top()	get(0)	$O(1)$

Stos (3)

Implementacja z użyciem listy wiązanej jednokierunkowej (z tail) lub dwukierunkowej:

Operacja kolejki	Operacja listy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addFront(e)/addBack(e)	$O(1)$
dequeue()	removeFront()/removeBack()	$O(1)$
empty()	empty()	$O(1)$
top()	get(0)/get($n - 1$)	$O(1)$

Stos (4)

Implementacja z użyciem tablicy dynamicznej:

Operacja kolejki	Operacja tablicy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addBack(e)	$O(1)$ (amortyzowany)
dequeue()	removeBack()	$O(1)$ (amortyzowany)
empty()	empty()	$O(1)$
top()	get($n - 1$)	$O(1)$

Albo:

Operacja kolejki	Operacja tablicy	Czas pesymistyczny
enqueue(e)	addFront(e)	$O(1)$ (amortyzowany)
dequeue()	removeFront()	$O(1)$ (amortyzowany)
empty()	empty()	$O(1)$
top()	get(0)	$O(1)$

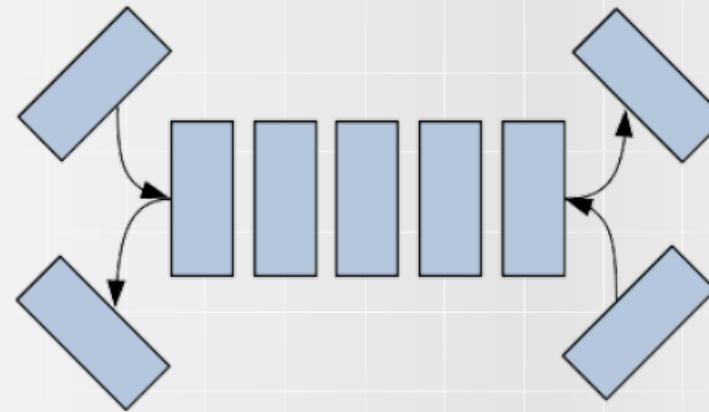
Stos (5)

Niektóre zastosowania:

- ▶ Parsowanie wyrażeń (np. arytmetycznych) zapisanych w odwrotnej notacji polskiej.
- ▶ Przegląd w głąb drzewa.
- ▶ Algorytmy z nawrotami (backtracking).
- ▶ Stos programowy.

Kolejka dwukierunkowa (1)

- ▶ Kolejka, w której można dodawać i usuwać elementy na obu końcach.
- ▶ Double-ended que = deque (czyt. „deku”).
- ▶ Nie mylić z operacją dequeue (czyt. „dikju”) kolejki FIFO!

Kolejka dwukierunkowa (2)

- ▶ Stos i kolejka FIFO mogą być traktowane jako uszczegółowienie deque.
- ▶ Deque może być traktowana jako uszczegółowienie listy.

Operacja	List	Deque	FIFO	Stack
addFront(e)	✓	✓	✗	✓
removeFront()	✓	✓	✓	✓
addBack(e)	✓	✓	✓	✗
removeBack()	✓	✓	✗	✗
add(e, i)	✓	✗	✗	✗
remove(i)	✓	✗	✗	✗

Kolejka dwukierunkowa (3)

Implementacja z użyciem listy wiązanej jednokierunkowej (bez tail):

Operacja kolejki	Operacja listy	Czas pesymistyczny
addFront(e)	addFront(e)	$O(1)$
addBack(e)	addBack(e)	$O(n)$
removeFront()	removeFront()	$O(1)$
removeBack()	removeBack()	$O(n)$
empty()	empty()	$O(1)$
front()	get(0)	$O(1)$
back()	get($n - 1$)	$O(n)$

Kolejka dwukierunkowa (4)

Implementacja z użyciem listy wiązanej jednokierunkowej (z tail) lub dwukierunkowej:

Operacja kolejki	Operacja listy	Czas pesymistyczny
addFront(e)	addFront(e)	$O(1)$
addBack(e)	addBack(e)	$O(1)$
removeFront()	removeFront()	$O(1)$
removeBack()	removeBack()	$O(1)$
empty()	empty()	$O(1)$
front()	get(0)	$O(1)$
back()	get($n - 1$)	$O(1)$

Kolejka dwukierunkowa (5)

Implementacja z użyciem tablicy dynamicznej:

Operacja kolejki	Operacja tablicy	Czas pesymistyczny
addFront(e)	addFront(e)	$O(1)$ (amortyzowany)
addBack(e)	addBack(e)	$O(1)$ (amortyzowany)
removeFront()	removeFront()	$O(1)$ (amortyzowany)
removeBack()	removeBack()	$O(1)$ (amortyzowany)
empty()	empty()	$O(1)$
front()	get(0)	$O(1)$
back()	get($n - 1$)	$O(1)$

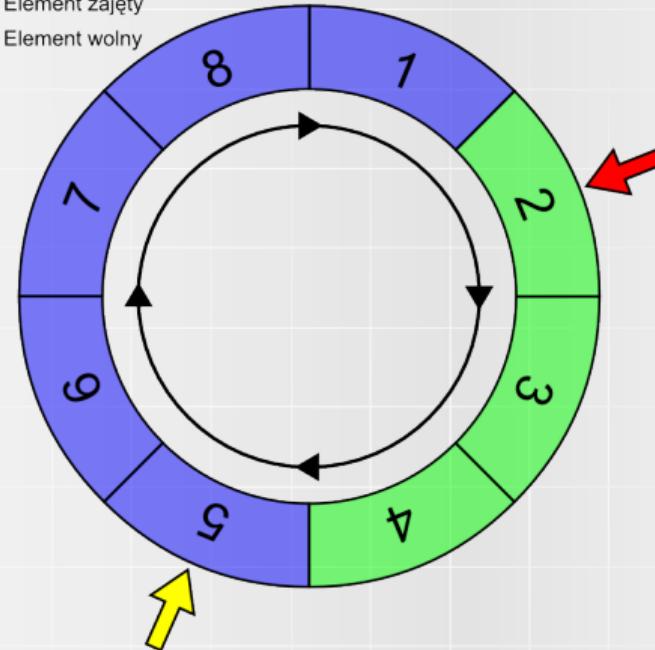
Kolejka cykliczna (1)

- ▶ Kolejka (bufor) cykliczny jest strukturą danych, zwykle o stałym rozmiarze.
- ▶ Najczęściej działa w charakterze FIFO.
- ▶ Dwa wskaźniki na aktualny początek (odczyt) i koniec (zapis) kolejki.
- ▶ Pozycje wskaźników aktualizowane przy operacjach dodawania i zdejmowania.
- ▶ Stare dane są zapisywane przez nowe.
- ▶ Teoretycznie może służyć do przesyłu dowolnie dużych danych
  - ▶ Gdy jeden wskaźnik dogoni drugi, operacja możliwa dopiero po przesunięciu drugiego wskaźnika.

Kolejka cykliczna (2)

- Wskaźnik odczytu
- Wskaźnik zapisu
- Element zajęty
- Element wolny

Kolejka cykliczna (3)

- ▶ Prostota, oszczędność miejsca, szybki dostęp.
- ▶ Ograniczony rozmiar.
  - ▶ Dynamiczne bufory cykliczne.
- ▶ Stosowane np. do implementacji bufora klawiatury.
- ▶ Przy dobrej implementacji czas operacji wynosi $O(1)$.
  - ▶ Tablica dynamiczna wymaga „ręcznego” zawijania indeksów.
  - ▶ Lista wiązana działa dzięki pamiętaniu wskaźników.

Kolejka priorytetowa (1)

- ▶ Kolejka w której każdy element ma przypisany priorytet liczbowy.
  - ▶ Ogólnie, elementy są parą klucz-wartość, gdzie na kluczach da się określić relację maksimum (minimum). Klucze muszą mieć więc częściowy porządek.
  - ▶ Priorytetem może być po prostu wartość elementu.
- ▶ O „kolejności” kolejki decyduje priorytet elementów:
  - ▶ Dodawanie elementu e o priorytecie p dodaje go (jakoś) do kolekcji.
  - ▶ Zdejmowanie zawsze zdejmuje element o największym (najmniejszym) priorytecie.
- ▶ Może istnieć wiele elementów o tym samym priorytecie. Różne strategie:
  - ▶ Stabilność – gwarancja zdejmowania takich elementów w kolejności ich dodawania (FIFO).
  - ▶ Niestabilne – brak takiej gwarancji.

Kolejka priorytetowa (2)

Kolejka priorytetowa typu max:

- ▶ $\text{insert}(e,p)$ – dodanie elementu e o priorytecie p .
- ▶ $\text{extract-max}()$ – usunięcie i zwrócenie elementu o największym priorytecie.
- ▶ $\text{find-max}()$ – zwrócenie (podejrzenie) elementu o największym priorytecie.
- ▶ $\text{modify-key}(e,p)$ – zmiana priorytetu elementu e na p . Można podzielić na operacje decrease-key oraz increase-key .

Kolejka priorytetowa typu min jest analogiczna (extract-min zwraca element o najmniejszym priorytecie itp).

Kolejka priorytetowa (3)

- ▶ Pierwszą (naiwną) implementacją kolejki priorytetowej jest wykorzystanie listy, czyli użycie wprost tablicy dynamicznej lub listy wiązanej.
- ▶ Zakładamy, że struktury posiadają odpowiednie usprawnienia, inaczej przedstawione dalej złożoności mogą nie być zawsze spełnione.
- ▶ Implementacja z użyciem listy wiązanej wykorzystuje więcej pamięci i może gorzej współpracować z pamięcią podręczną procesora.
- ▶ Przedstawiona implementacja dotyczy kolejki priorytetowej typu max. Implementacja kolejki typu min jest analogiczna.

Kolejka priorytetowa (4)

- ▶ Dodajemy elementy na koniec jak w zwykłej kolejce FIFO. Przy zdejmowaniu należy znaleźć największy element.
- ▶ Operacje:
  - ▶ $\text{insert}(e,p)$ – za pomocą $\text{addBack}(e)$, czas $O(1)$ (zwyczajny lub amortyzowany).
  - ▶ $\text{extract-max}()$ – za pomocą przeszukania listy, zwrócenia i usunięcia znalezionej elementu, czas $O(n)$.
  - ▶ $\text{peek}()$ – analogicznie do $\text{extract-max}()$, ale bez usuwania, czas $O(n)$.
  - ▶ $\text{modify-key}(e,p)$ – znalezienie elementu i modyfikacja jego priorytetu, czas $O(n)$.

Kolejka priorytetowa (5)

- ▶ Możemy również odwrócić koncepcję – dodajemy elementy od razu w potrzebne miejsce (jak insert sort), wtedy lista jest posortowana i największy element będzie zawsze na początku.
- ▶ Operacje:
  - ▶ $\text{insert}(e, p)$ – za pomocą wyszukania odpowiedniego miejsca i wstawienia, czas $O(n)$.
  - ▶ $\text{extract-max}()$ – zwracamy i usuwamy pierwszy element, czas $O(1)$ (amortyzowany lub nie).
  - ▶ $\text{peek}()$ – analogicznie do $\text{extract-max}()$, ale bez usuwania, czas $O(1)$ (amortyzowany lub nie).
  - ▶ $\text{modify-key}(e, p)$ – znalezienie elementu, modyfikacja jego priorytetu i przeniesienie elementu w odpowiednie miejsce, czas $O(n)$.

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 5
Drzewa, kopce

dr inż. Jarosław Rudy

Drzewa (1)

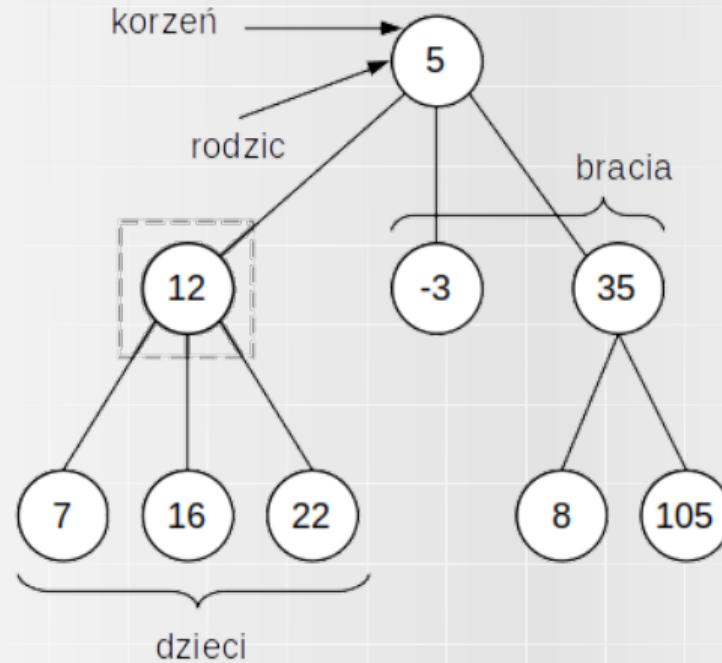
- ▶ Matematycznie drzewo jest zbiorem wierzchołków (węzłów) oraz łączących je krawędzi.
- ▶ Intuicyjnie, drzewo możemy podzielić na poziomy.
- ▶ Na zerowym poziomie jest tylko jeden wierzchołek (zwany korzeniem drzewa) i ma on połączenia jedynie z wierzchołkami na poziomie pierwszym.
- ▶ Wierzchołki na pozostałych poziomach:
  - ▶ Zawsze mają dokładnie jedno połączenie z jednym z wierzchołków na poziomie poprzednim. Wierzchołek ten nazywany jest rodzicem.
  - ▶ Mają dowolną (0 lub więcej) liczbę połączeń z wierzchołkami na poziomie kolejnym. Wierzchołki te nazywa się synami lub dziećmi (rzadziej potomkami).

Drzewa (2)

- ▶ Analogicznie można określić dla danego węzła dziadka, pradziadka itd. (ogólnie poprzedników) oraz wnuków, prawnuków itd. (ogólniej następców lub potomków).
- ▶ Wierzchołki mającego tego samego rodzica nazywamy rodzeństwem lub braćmi itp.
- ▶ Wierzchołki bez dzieci nazywają się liśćmi.
- ▶ Dużo łatwiej i ściślej można zdefiniować drzewo używając pojęcia grafu – drzewo jest grafem, który jest jednocześnie nieskierowany, spójny i acykliczny.
- ▶ Tradycyjnie drzewa przedstawiane są z korzeniem na górze.
- ▶ Określenie korzenia jest kwestią wyboru – każdy wierzchołek w drzewie może być korzeniem, zaś jego wybór określa relacje pomiędzy wierzchołkami.

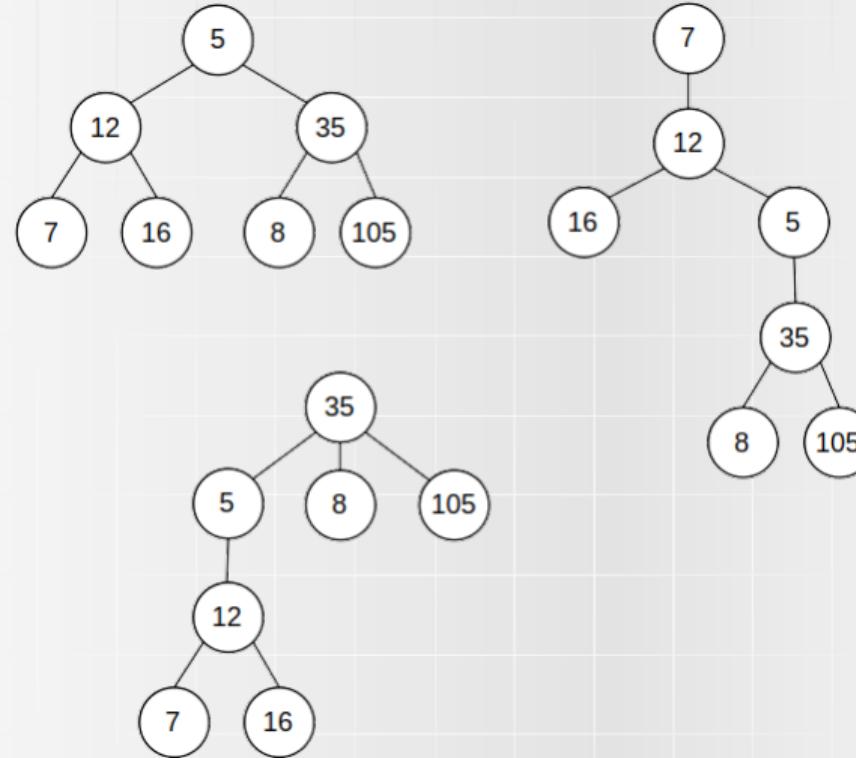
Drzewa (3)

Wierzchołki 7, 16, 22, -3, 8 i 105 są liśćmi.

Drzewa (4)

Drzewa (5)

Drzewo jest ADT czy strukturą danych?

- ▶ Powszechnie drzewo uznawane jest za strukturę danych.
- ▶ Dzieje się tak pomimo faktu, że definicja drzewa nie określa sposobu rozmieszczenia danych w pamięci ani złożoności operacji.
- ▶ Z matematycznego i informatycznego punktu widzenia na drzewie można określić operacje typu dodanie/usunięcie węzła, wyszukanie węzła, rotacja węzła, przeszukanie drzewa (wszerz, wgłąb itp.).
- ▶ Takie ujęcie może wskazywać na charakter ADT.

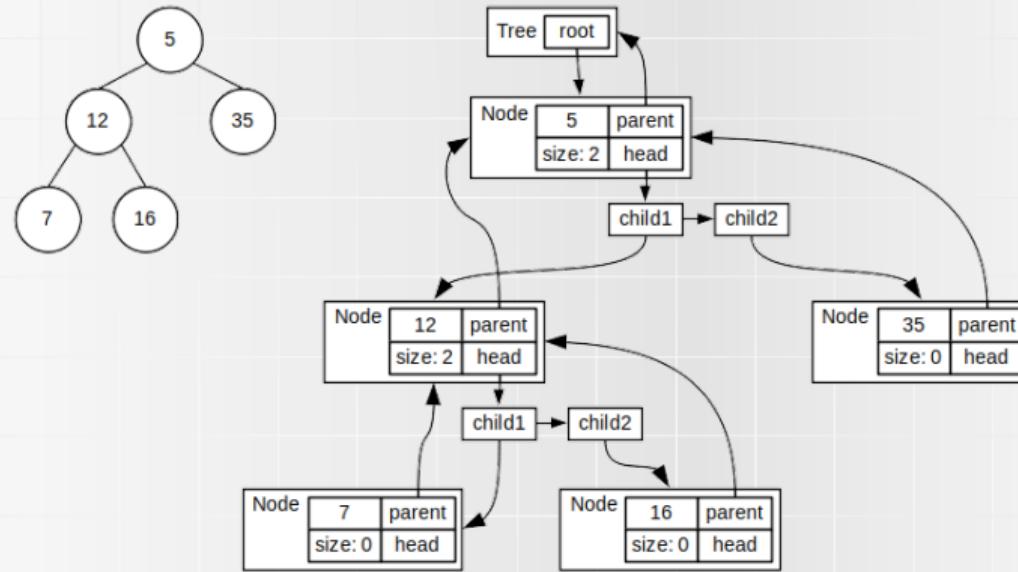

Drzewa (6)

- ▶ W praktyce istotny jest kontekst.
  - ▶ Jeśli charakterystyka drzewa wynika wprost z zagadnienia (np. genealogia, ciąg decyzyjny), to może być bliżej ADT.
  - ▶ Jeśli charakterystyka drzewa wynika z wyboru (np. implementacja słownika), to może być bliżej strukturze danych.
- ▶ Drzewo często stoi pomiędzy pierwotnym ADT a końcową strukturą danych:
  - ▶ Dodaje dodatkowe założenia względem np. słownika.
  - ▶ Musi być zaimplementowane w konkretnym sposób.

Drzewa (7)

Drzewo może oznaczać konkretną strukturę np. z użyciem list wiązanych:

Dla wielu drzew (statyczne, zupełne binarne itd.) istnieją dużo lepsze rozwiązania. W szczególności można użyć reprezentacji grafowej.

Drzewa (8)

- ▶ Ścieżka (czasem też droga) – ciąg krawędzi łączący dwa wierzchołki (bez powtarzania się krawędzi).
- ▶ W drzewie zawsze istnieje jedna ścieżka od korzenia do danego wierzchołka.
- ▶ Liczba krawędzi na ścieżce nazywana jest jej długością.
- ▶ Dla danego wierzchołka A jego poziom to długość ścieżki od korzenia do A .
- ▶ Wysokość drzewa to największy z jego poziomów.

Drzewa (10)

Typowe operacje wykonywane na drzewie:

- ▶ Dodanie elementu.
- ▶ Usunięcie elementu.
- ▶ Wyszukanie elementu.
- ▶ Usunięcie poddrzewa.
- ▶ Rotacja poddrzewa.
- ▶ Przeglądnięcie drzewa (odwiedzenie wszystkich wierzchołków w pewnej kolejności).

Drzewa (11)

Wrocław
University
of Science
and Technology

- ▶ Drzewo może być puste – brak wierzchołków, a tym samym brak korzenia.
- ▶ W drzewie można rozpatrywać poddrzewa – pewien wierzchołek A wraz ze wszystkimi lub częścią jego potomków. Wtedy A jest korzeniem poddrzewa.
- ▶ Zbiór (rozłącznych) drzew nazywany jest lasem.
- ▶ Istnieje wiele szczególnych przypadków drzew (drzewa binarne, BST, czerwono-czarne, ósemkowe itd).

Drzewa (12)

Zastosowanie drzew:

- ▶ Modelowanie hierarchii (systemy plików, dokumenty HTML/XML, dziedziczenie klas).
- ▶ Procesy decyzyjne (giełda, problem plecakowy, komiwojażera itd.).
- ▶ Rozkład gramatyczny zdań (informatyka i lingwistyka).
- ▶ Implementacja słowników.
- ▶ Implementacja kolejek priorytetowych.

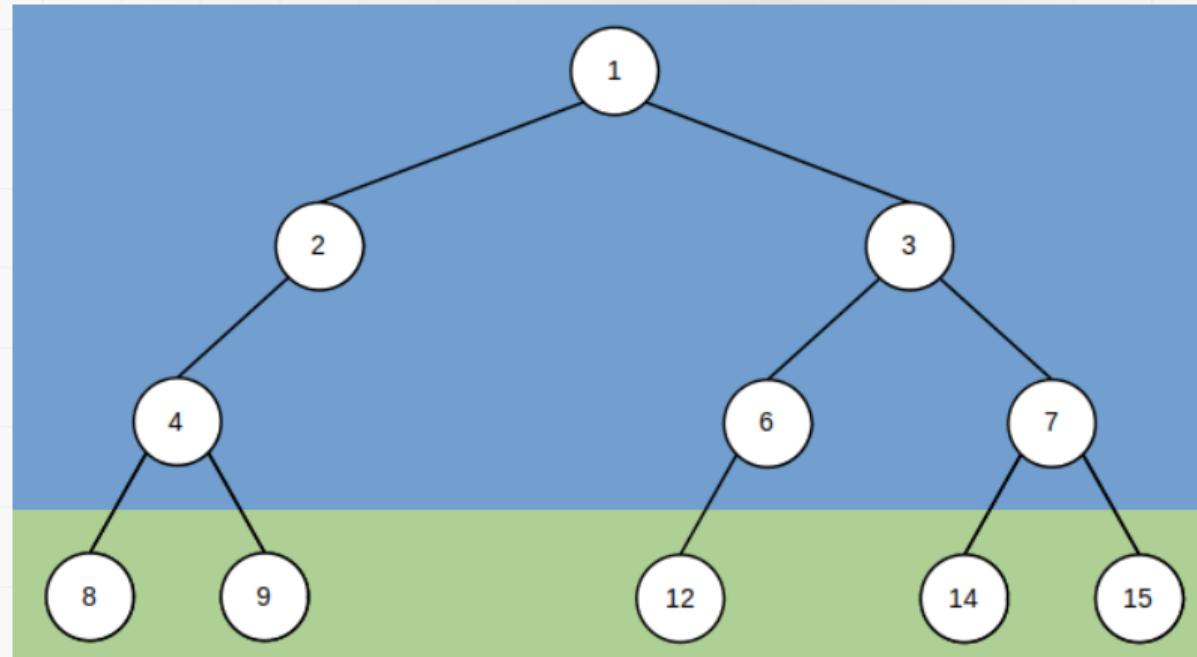
Drzewa binarne (1)

- ▶ Drzewo binarne – drzewo, w którym każdy węzeł ma co najwyżej dwoje dzieci.
- ▶ Drzewo binarne pełne (full) – drzewo binarne, w którym 1) liście są tylko na ostatnim poziomie, 2) wszystkie nie-liście mają dokładnie 2 dzieci.
- ▶ Drzewo binarne zupełne (complete) – drzewo binarne, w którym 1) ostatni poziom wypełniany jest „od lewej”, 2) wszystkie pozostałe węzły mają dokładnie 2 dzieci (tzn. poziomy oprócz ostatniego są drzewem pełnym).

Drzewa binarne (2)

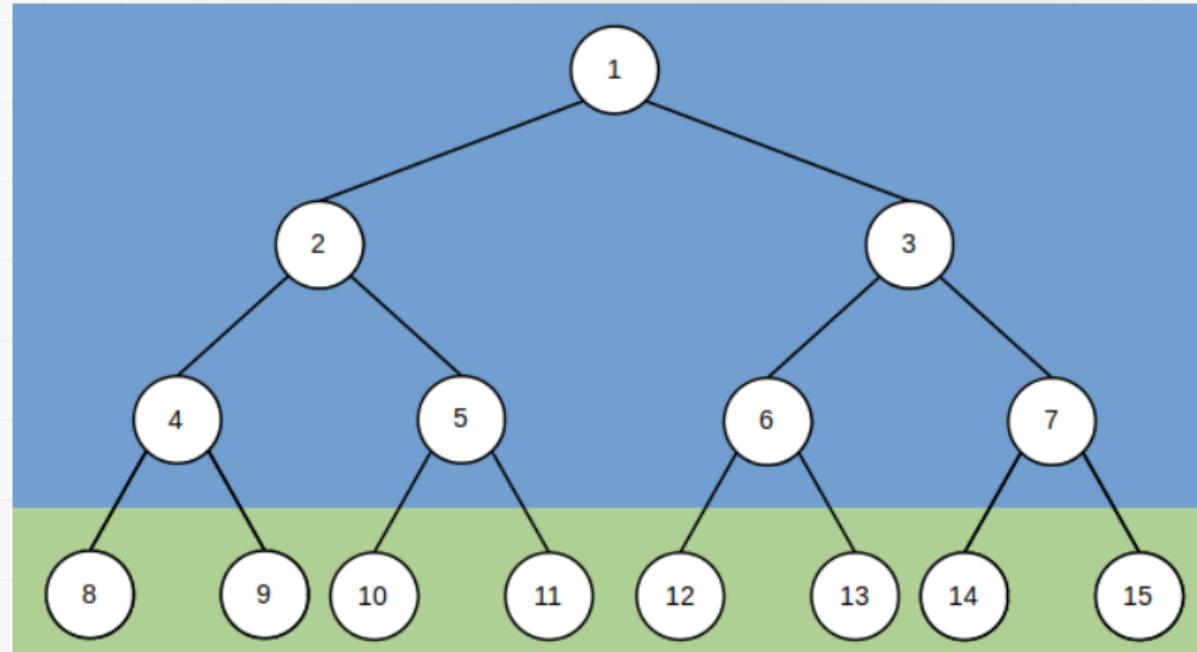
Drzewo binarne

Drzewa binarne (3)

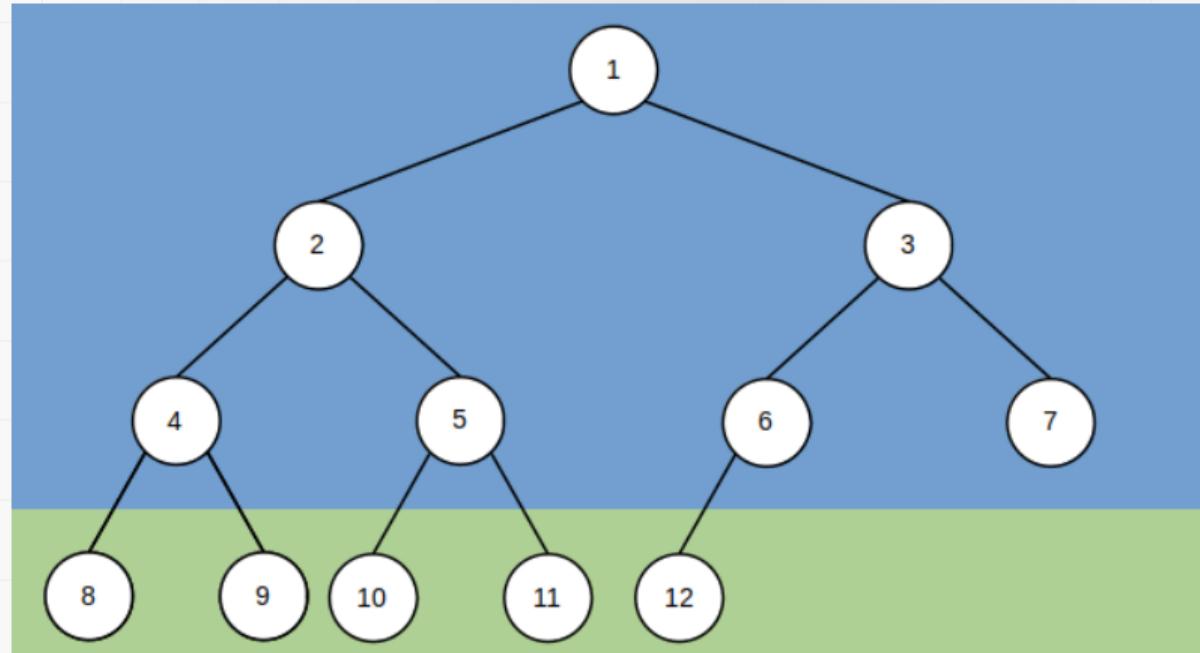
Drzewo binarne pełne

Drzewa binarne (4)

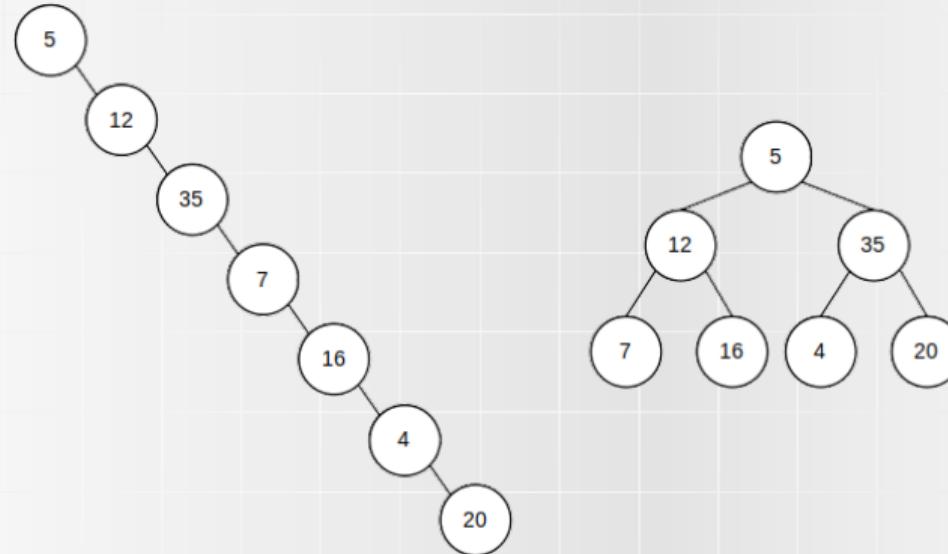
Drzewo binarne zupełne

Drzewa binarne (5)

Wysokość drzewa binarnego o n elementach wynosi $O(n)$, ale dla drzewa binarnego zupełnego już tylko $O(\log n)$!

Przejście przez drzewo (1)

- ▶ Przejście przez drzewo oznacza odwiedzenie każdego węzła (zwykle w pewnej kolejności), często wykonując na każdym odwiedzanym węźle pewną czynność (np. wydrukowanie wartości).
- ▶ Istnieje kilka ważnych sposobów przejścia przez drzewo:
  - ▶ Breadth-first (wszerz) – rodzeństwo węzła jest odwiedzane przed jego dziećmi. Odpowiada użyciu kolejki FIFO.
  - ▶ Depth-first (wgłąb) – dzieci węzła są odwiedzane przed jego rodzeństwem. Odpowiada użyciu kolejki LIFO (stosu).
  - ▶ Best-first (najpierw najlepszy) – odwiedzamy węzły wg priorytetu. Odpowiada użyciu kolejki priorytetowej.

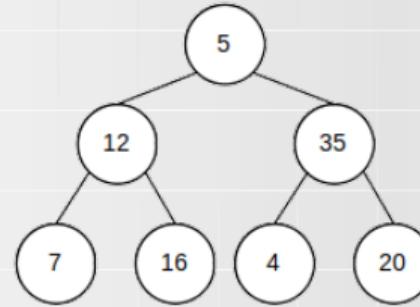
Przejście przez drzewo (2)

Dla przejścia w głąb można rozważyć kilka wariantów:

- ▶ Pre-order – rodzic jest odwiedzany przed swoimi dziećmi.
- ▶ Post-order – rodzic jest odwiedzany po swoich dzieciach.
- ▶ In-order – najpierw odwiedzany jest lewy syn, potem rodzic, potem prawy syn (dotyczy drzew binarnych).

Przejście przez drzewo (3)

- ▶ Breadth-first: 5, 12, 35, 7, 16, 4, 20.
- ▶ Depth-first:
  - ▶ Pre-order: 5, 12, 7, 16, 35, 4, 20.
  - ▶ Post-order: 7, 16, 12, 4, 20, 35, 5.
  - ▶ In-order: 7, 12, 16, 5, 4, 35, 20.
- ▶ Best-first: 5, 35, 20, 12, 16, 7, 4.

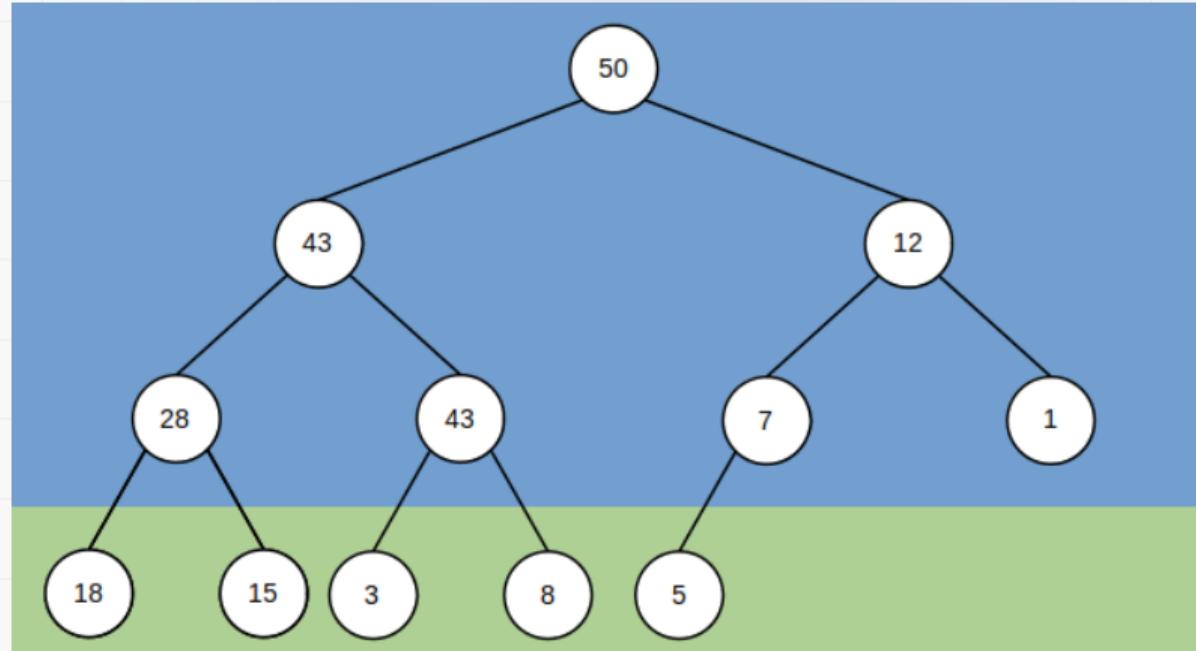
Kopce (1)

- ▶ Kopiec (heap) – drzewo w którym zachowana jest zasada kopca tzn. klucz rodzica jest w stałej relacji z kluczami jego dzieci. Najczęściej rozróżniamy:
  - ▶ Max heap: rodzic jest nie mniejszy od swoich dzieci.
  - ▶ Min heap: rodzic jest nie większy od swoich dzieci.
- ▶ W efekcie każda ścieżka od korzenia do liścia jest posortowana (kopiec jest częściowo posortowany).
- ▶ Jeśli węzły nie mają klucza, to kluczem staje się sama wartość.
- ▶ Zbiór kluczy musi mieć określony częściowy porządek.
- ▶ Kopce również mogą być binarne, pełne i zupełne.

Kopce (2)

Kopiec binarny zupełny typu max

Kopce (3)

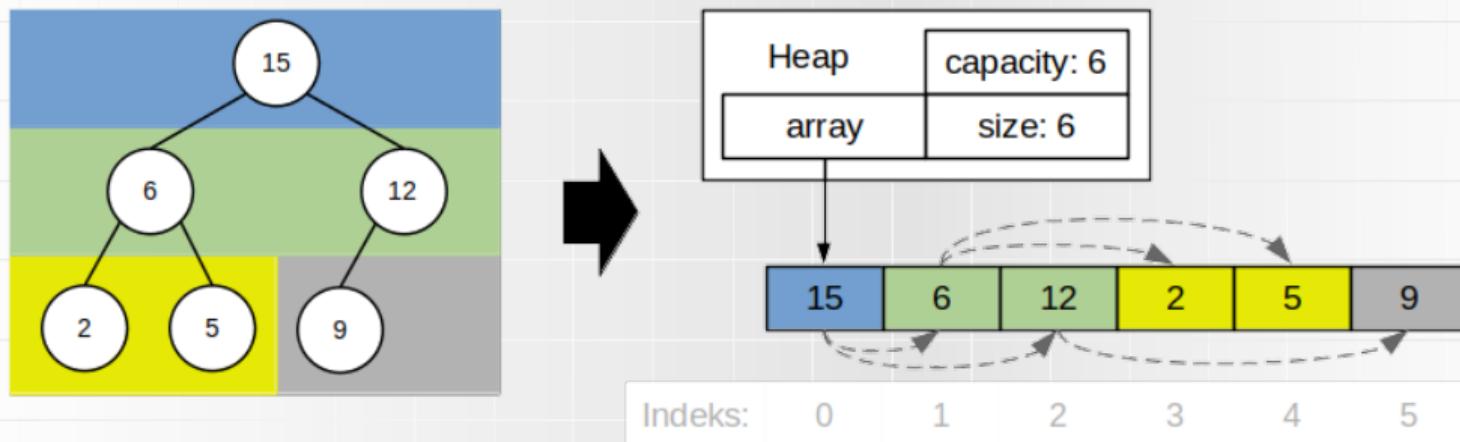
Kopiec binarny zupełny można wydajnie i prosto zaimplementować z użyciem tablicy dynamicznej:

- ▶ Przyjmując numerację od 0, jeśli rodzic ma indeks k w tablicy, to jego dzieci mają indeksy $2k + 1$ oraz $2k + 2$.
- ▶ Jeśli węzeł ma indeks k , to jego rodzic ma indeks $\lfloor \frac{k-1}{2} \rfloor$ (arytmetyka całkowitoliczbową).
- ▶ Ponieważ kopiec jest zupełny (ostatni poziom wypełniany od lewej do prawej), to tablica wykorzystywana jest w pełni bez dziur (nie licząc przestrzeni zaalokowanej na przyszłość).
- ▶ Znając indeks, dostęp do węzła jest w czasie $O(1)$.

Kopce (4)

Przykład implementacji (binarnego zupełnego) kopca za pomocą tablicy dynamicznej:

Kopce (5)

Operacje kopcowe (kopiec typu max):

- ▶ `insert()` – dodanie elementu.
- ▶ `extract-max()` – usunięcie i zwrócenie elementu o największym kluczu.
- ▶ `find-max()` – zwrócenie elementu o największym kluczu.
- ▶ `find()` – szukanie elementu o danej wartości/kluczu.
- ▶ `delete()` – usunięcie elementu o danej wartości.
- ▶ `decrease-key()/increase-key()` – zmiana wartości klucza elementu.
- ▶ `build()` – zbudowanie kopca z n elementów.

Kopce (6)

Pomocnicze operacje do przywracania własności kopca.

► heapify-up

1. Zaczynamy od danego elementu e .
2. Jeśli e jest korzeniem lub jest w prawidłowej relacji ze swoim rodzicem – koniec algorytmu.
3. W przeciwnym razie (złamana własność kopca) zamień e miejscami ze swoim rodzicem i wróć do kroku 2.

► Pesymistyczny czas zależny od wysokości drzewa, czyli $O(\log n)$.

Kopce (7)

- ▶ heapify-down
  1. Zaczynamy od danego elementu e.
  2. Jeśli e jest liściem lub jest w prawidłowej relacji ze swoimi dziećmi – koniec algorytmu.
  3. W przeciwnym razie (złamana własność kopca) zamień e miejscami ze swoim większym dzieckiem i wróć do kroku 2.
- ▶ Dla kopca typu min analogicznie (zamieniamy z mniejszym dzieckiem).
- ▶ Pesymistyczny czas $O(\log n)$.

Kopce (8)

► insert()

- ▶ Wstawiamy element na pierwsze wolne miejsce (na ostatnim poziomie lub tworzymy nowy poziom od lewej).
- ▶ Wykonujemy heapify-up() na dodanym węźle.
- ▶ Czas $O(\log n)$ (zamortyzowany dla tablicy dynamicznej).

► extract-max()

- ▶ Wstawiamy ostatni element w miejsce korzenia (zapamiętując stary korzeń).
- ▶ Wykonujemy heapify-down() na nowym korzeniu.
- ▶ Zwracamy zapamiętany stary korzeń.
- ▶ Czas $O(\log n)$.

Kopce (9)

- ▶ `find-max()` – zwracamy korzeń, czas $O(1)$.
- ▶ `find()` – przeszukanie (przejście) drzewa, pesymistycznie $O(n)$.
- ▶ `delete()`
  - ▶ Znalezienie węzła e do usunięcia.
  - ▶ Zamienienie węzła miejscami z ostatnim.
  - ▶ Zmniejszenie rozmiaru tablicy.
  - ▶ Wykonanie `heapify-up()` lub `heapify-down()` do przywrócenia własności kopca (jeśli potrzebne).
  - ▶ Pesymistyczny czas $O(n)$.

Kopce (10)

- ▶ increase-key()
  - ▶ Znajdź węzeł e do zmiany.
  - ▶ Zwiększ klucz.
  - ▶ Wykonaj heapify-up() na e (zakładając kopiec typu max).
- ▶ decrease-key()
  - ▶ Znajdź węzeł e do zmiany.
  - ▶ Zmniejsz klucz.
  - ▶ Wykonaj heapify-down() na e (zakładając kopiec typu max).

Kopce (11)

Wrocław
University
of Science
and Technology

- ▶ Jedna z operacji dla wielu struktur danych jest wypełnienie pustej struktury (dodanie po kolei wielu elementów).
- ▶ Dla n elementów zwykle polega to na n -krotnym wykonaniu operacji typu `insert()`.
- ▶ Dla kopca (binarnego zupełnego) nazywamy to budowaniem kopca.
- ▶ Naiwne podejście oznacza czas $n \cdot O(\log n) \in O(n \log n)$.
- ▶ Istnieje jednak szybszy sposób.

Kopce (12)

- ▶ Najpierw dodajemy wszystkie elementy w dowolny sposób, nie dbając o właściwość kopca.
  - ▶ Najprościej jest zaalokować miejsce na n elementów i umieszczać element i -ty w indeksie i .
- ▶ Następnie w pętli dla indeksów od $\lfloor \frac{n-1}{2} \rfloor$ do 0 wykonujemy heapify-down (zakładając kopiec typu max).
  - ▶ Procedura działa od dołu w górę (bottom-up).
  - ▶ Elementy na indeksach dalej niż $\lfloor \frac{n-1}{2} \rfloor$ są liścimi – kopcowanie ich nie ma sensu.
- ▶ Z pomocą pewnego zbieżnego szeregu można wykazać, że taka operacja zajmuje pesymistycznie i średnio czas $O(n)$.

Kopce (13)

Zastosowanie kopków:

- ▶ Sortowanie przez kopcowanie.
- ▶ Algorytmy selekcji.
- ▶ Kolejki priorytetowe.
- ▶ Algorytmy grafowe.
  - ▶ Algorytm Dijkstry.
  - ▶ Algorytm Prima.

Kopce (14)

Kopce umożliwiają wydajną implementację kolejek priorytetowych:

- ▶ `insert()` – $O(\log n)$.
- ▶ `extract-max()` – $O(\log n)$.
- ▶ `find-max()` – $O(1)$.
- ▶ `modify-key()` – wciąż koszt $O(n)$ (konieczność znalezienia węzła).
  - ▶ Możemy dodatkowo przechowywać słownik mapujący indeks na węzeł.
  - ▶ Koszt operacji spada do $O(\log n)$, ale stała wzrasta.
  - ▶ Słownik oznacza konieczność dodatkowej pamięci.

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 6

Kopiec Fibonacciego, struktura zbiorów rozłącznych

dr inż. Jarosław Rudy

Koszt amortyzowany – metoda księgowania (1)

- ▶ Jedną z alternatywnych metod analizy kosztu amortyzowanego jest metoda księgowania.
- ▶ Koszt zamortyzowany operacji oprócz kosztu rzeczywistego uwzględnia (nieujemny) „kredyt”.
- ▶ Jeśli operacja ma koszt zamortyzowany większy niż rzeczywisty, to zwiększa kredyt.
- ▶ Operacja może mieć koszt zamortyzowany mniejszy niż rzeczywisty, o ile w momencie jej wykonywania mamy wystarczający kredyt.
- ▶ Ponieważ kredyt jest nieujemny, obliczony w ten sposób koszt zamortyzowany ogranicza od góry koszt rzeczywisty.

Koszt amortyzowany – metoda księgowania (2)

Przykład dodawania elementu na koniec tablicy dynamicznej:

- ▶ Każda operacja dodawania daje 1 kredyt.
- ▶ Rozważmy ciąg $k + 1$ operacji:
  - ▶ Pierwsze k operacji nie wymaga rozszerzenia tablicy. Każda ma koszt rzeczywisty 1 i zamortyzowany 2, łącznie gromadząc kredyt wysokości k .
  - ▶ Ostatnia operacja musi rozszerzyć tablicę, więc jej rzeczywisty koszt to $k + 1$ (czyli $O(k)$).
    - ▶ Jak każde dodawanie, operacja przydziela 1 kredyt... ale możemy wykorzystać zgromadzone k kredytu.
    - ▶ Ostatecznie koszt zamortyzowany to $1 + 1 + k - k = 2 \in O(1)$.
  - ▶ Każda operacja w ciągu ma więc koszt zamortyzowany równy $O(1)!$

Koszt amortyzowany – metoda potencjału (1)

- ▶ Strukturze danych przypisujemy potencjał.
- ▶ Potencjał jest funkcją od stanu struktury.
- ▶ Potencjał mogą posiadać fragmenty struktury, potencjał całości jest wtedy sumą potencjałów części.
- ▶ Koszt zamortyzowany operacji i oblicza się jako koszt rzeczywisty plus różnica potencjałów (potencjał po operacji i i po operacji i_1):

$$k_{\text{amortized}} = k_{\text{real}} + \Phi_i - \Phi_{i-1}. \quad (1)$$

Koszt amortyzowany – metoda potencjału (2)

Przykład dodawania elementu na koniec tablicy dynamicznej:

- ▶ Zdefiniujmy potencjał tablicy jako $\text{size} - \text{capacity}$. W tym przypadku potencjał może być ujemny, ale niczemu to nie przeszkadza.
- ▶ Rozważmy ciąg $k + 1$ operacji:
  - ▶ Każda z pierwszych k operacji ma koszt rzeczywisty równy 1, a potencjał wzrasta o 1.
    - ▶ Koszt zamortyzowany wynosi więc 2.
  - ▶ Ostatnia operacja ma koszt rzeczywisty $k+1$, ale potencjał spada o $k-1$.
    - ▶ Koszt zamortyzowany wynosi więc 2.
  - ▶ Każda operacja w ciągu ma więc koszt zamortyzowany równy $O(1)$!

Koszt amortyzowany – metoda potencjału (3)

i	capacity	size	Φ_i	$\Phi_i - \Phi_{i-1}$	k_{real}	$k_{\text{amortized}}$
init	4	0	-4	n/d	n/d	n/d
1	4	1	-3	1	1	2
2	4	2	-2	1	1	2
3	4	3	-1	1	1	2
4	4	4	0	1	1	2
5	8	5	-3	-3	$4 + 1 = 5$	2
6	8	6	-2	1	1	2
7	8	7	-1	1	1	2
8	8	8	0	1	1	2
9	16	9	-7	-7	$8 + 1 = 9$	2

Kopiec Fibonacciego (1)

- ▶ Kopiec binarny pozwala na wydajną realizację kolejki priorytetowej.
- ▶ Najważniejsze operacje (insert, find-min, extract-min, decrease-key) mają złożoność $O(\log n)$.
- ▶ Jednak tylko operacja find-min ma czas $O(1)$.
- ▶ Lepszą złożoność teoretyczną oferuje kopiec Fibonacciego.
- ▶ Dalej opisujemy kopce typu min.

Kopiec Fibonacciego (2)

- ▶ Kopiec Fibonacciego ma formę lasu złożonego z kopców.
- ▶ Kształt kopków jest mniej rygorystyczny.
- ▶ Większa elastyczność pozwala na zostawienie niektórych czynności na później (tzw. lazy approach).
- ▶ W pewnym momencie potrzeba jednak narzucić większy porządek (kosztem dodatkowego czasu operacji).

Kopiec Fibonacciego (3)

- ▶ Stopień (liczba dzieci) każdego węzła wynosi co najwyżej $\log n$.
- ▶ Dla węzła o stopniu k rozmiar podrzewa zakończonego w nim wynosi co najmniej F_{k+2} ($k + 2$ -ta liczba Fibonacciego).
- ▶ Dla nie-korzenia x możemy odciąć tylko jednego syna. Gdy odcinamy kolejnego, x samo jest odcinane i staje się osobnym drzewem.
- ▶ Zwiększa to liczbę drzew, ale drzewa można łączyć podczas innej operacji.

Kopiec Fibonacciego (4)

- ▶ Do analizy złożoności kopca Fibonacciego stosowana jest metoda potencjału.
- ▶ Węzeł x jest znaczony (marked), jeśli co najmniej 1 jego syn został odcięty od czasu gdy x został czyimś synem.
  - ▶ Korzenie nigdy nie są znaczone.
- ▶ Potencjał kopca Fibonacciego to liczba kopców plus dwukrotność liczby znaczonych węzłów:

$$\Phi = t + 2m \quad (2)$$

- ▶ Czas zamortyzowany to czas rzeczywisty plus różnica potencjałów razy pewna dobrana wartość C .

Kopiec Fibonacciego (5)

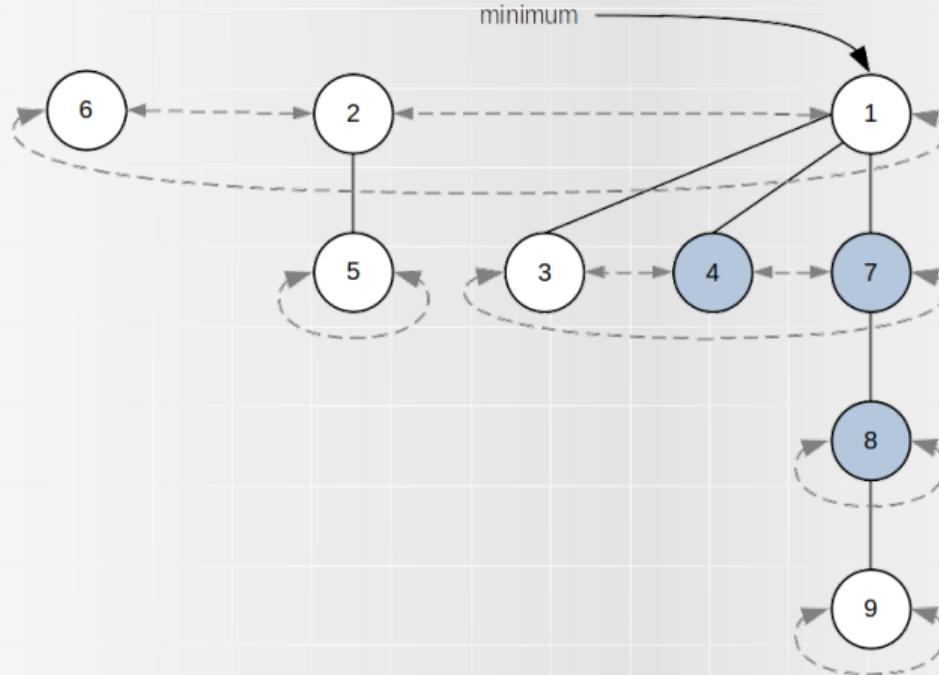
Dodatkowe założenia dotyczące realizacji struktury:

- ▶ Korzenie (las) połączone są cykliczną listą dwukierunkową.
- ▶ Rodzeństwo również połączone jest taką listą.
- ▶ Węzeł przechowuje stopień (liczbę dzieci) i to czy jest znaczony.
- ▶ Przechowujemy wskaźnik na najmniejszy korzeń.

Kopiec Fibonacciego (6)

Przykład kopca Fibonacciego:

Kopiec Fibonacciego (7)

Implementacja operacji:

- ▶ `find-min()` – zwracamy pamiętany wskaźnik na minimum.
  - ▶ Nie zmienia potencjału, czas zamortyzowany $O(1)$.
- ▶ `merge()` – operacja, którą można zdefiniować dla wielu ADT/struktur danych
  - ▶ Łączy dwie struktury (zwykle tego samego typu) w jedną.
  - ▶ Połączenie dwóch kopków Fibonacciego sprowadza się do połączenia dwóch list cyklicznych z korzeniami i wybrania nowego minimum z dwóch wartości.
  - ▶ Nie zmienia potencjału, czas zamortyzowany $O(1)$.

Kopiec Fibonacciego (8)

- ▶ `insert()` – dodaje nowy 1-elementowy kopiec (sam korzeń), konieczność wyboru nowego elementu minimalnego z dwóch możliwych.
- ▶ Alternatywnie: tworzymy nowe drzewo i wykonujemy `merge()` z oryginalnym drzewem.
- ▶ Czas rzeczywisty $O(1)$.
- ▶ Potencjał zwiększa się o 1 (1 nowe drzewo bez węzłów znaczonych).
- ▶ Czas zamortyzowany $O(1)$.

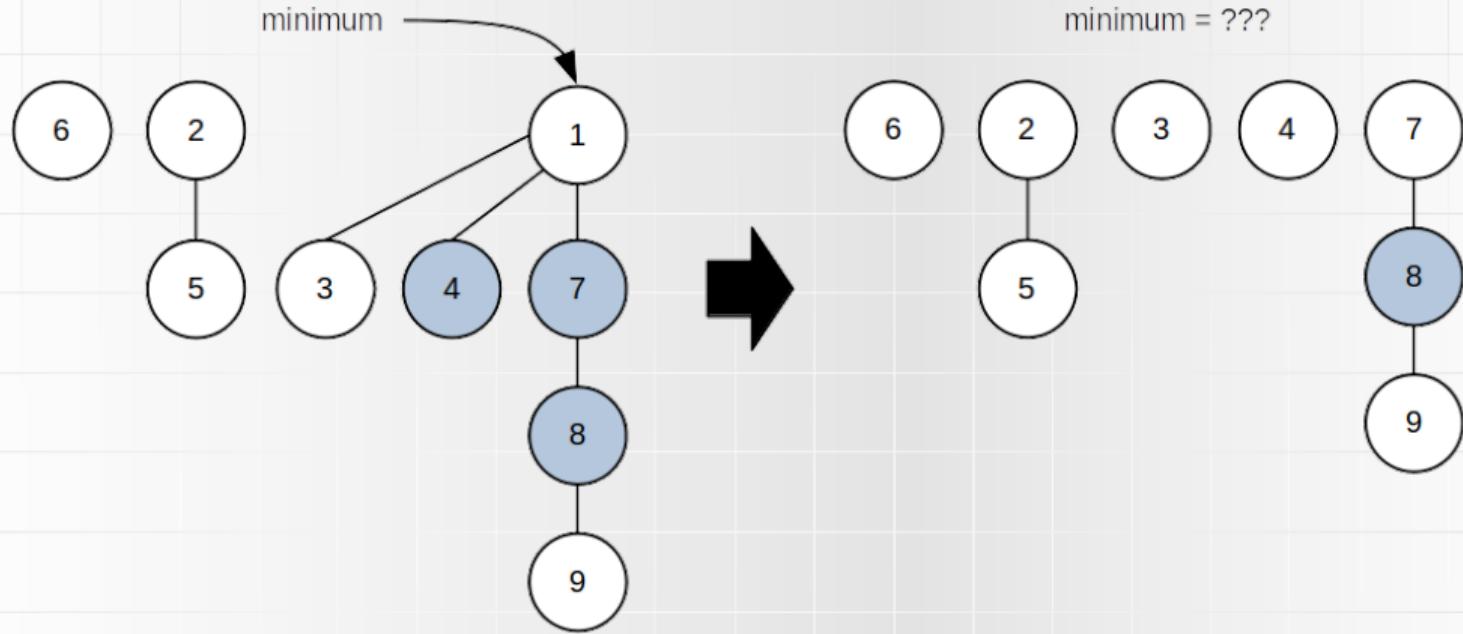
Kopiec Fibonacciego (9)

extract-min() składa się z kilku faz:

- ▶ Faza pierwsza:
  - ▶ Usuwamy minimalny węzeł (do którego mamy wskaźnik).
  - ▶ Dzieci usuniętego węzła (który był korzeniem) stają się osobnymi drzewami.
  - ▶ Jeśli dzieci było k , to potencjał wzrasta o $k - 1$ (1 korzeń znika, k się pojawia).
  - ▶ Czas to $O(k) \in O(\log n)$.

Kopiec Fibonacciego (10)

Kopiec Fibonacciego (11)

► Faza druga:

- ▶ Redukcja liczby korzeni – korzenie o tym samym stopniu są łączone (to nie jest operacja merge!).
- ▶ Jedno z łączonych drzew staje się synem drugiego (zgodnie z własnością kopca).
- ▶ Powtarzane dopóki pozostałe korzenie mają różne stopnie (będzie ich więc $O(\log n)$).
- ▶ Przechowujemy tablicę rozmiaru $O(\log n)$ przechowującą w indeksie i wskaźnik do korzenia o stopniu i , co pozwala na szybkie lokalizowanie i łączenie kopków.

Kopiec Fibonacciego (12)

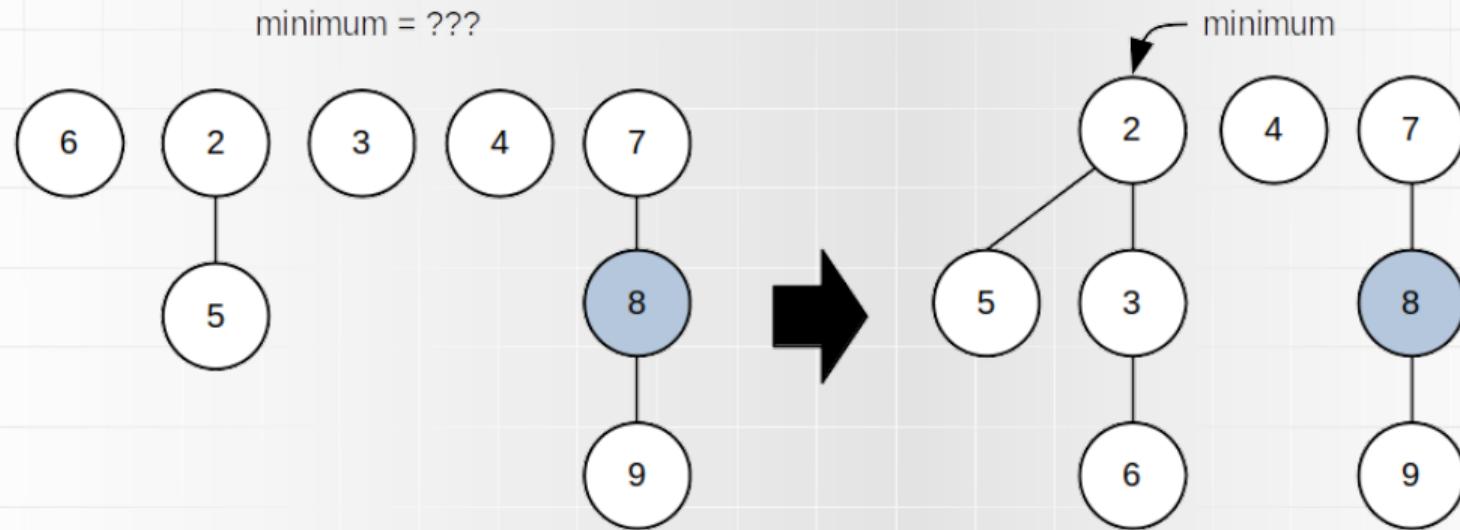
- ▶ Czas rzeczywisty: $O(\log n + m)$, gdzie m to liczba kopców (korzeni) na początku fazy.
- ▶ Zmiana potencjału: $O(\log n) - m$.
- ▶ Czas zamortyzowany: $O(\log n + m) + C(O(\log n) - m)$.
  - ▶ Przy odpowiednio dużym C wynik upraszcza się do $O(\log n)$.
- ▶ Faza trzecia – sprawdzamy wynikłe $O(\log n)$ korzeni, by znaleźć nowe minimum.
  - ▶ Czas $O(\log n)$, brak zmian potencjału, więc koszt zamortyzowany również $O(\log n)$.

Cała operacja extract-min ma więc zamortyzowany koszt $O(\log n)$.

Kopiec Fibonacciego (13)

Połączenie drzew (6) i (3), a następnie drzew (3, 6) i (2, 5).

Kopiec Fibonacciego (13)

Operacja decrease-key():

- ▶ Znajdujemy węzeł (z odpowiednim słownikiem trwa to $O(\log n)$).
- ▶ Zmniejszamy klucz węzła.
- ▶ Jeśli złamana jest zasada kopca, to odcinamy węzeł od rodzica i oznaczamy rodzica (chyba, że jest korzeniem).
- ▶ Jeśli rodzic był już oznaczony, to też go obcinamy i oznaczamy jego rodzica.
- ▶ Gdy proces się skończy (dotarliśmy do nieoznaczonego węzła), to określamy nowe minimum z dwóch wartości (zmniejszony klucz i nowe minimum).

Kopiec Fibonacciego (13)

- ▶ Założmy, że proces utworzył k nowych drzew (korzeni).
- ▶ Wśród nich co najmniej $k - 1$ było oznaczonych (odcięty jako pierwszy w procesie mógł nie być).
- ▶ Ponieważ stają się korzeniami, przestają być oznaczone.
- ▶ Jeden węzeł mógł zostać oznaczony.
- ▶ Dochodzi k drzew oraz $-k + 2$ oznaczonych węzłów.
- ▶ Potencjał zmienia się więc o $k + 2(-k + 2) = -k + 4$.

Kopiec Fibonacciego (14)

- ▶ Czas rzeczywisty: $O(k)$.
- ▶ Czas zamortyzowany: $O(k) + C(-k + 4)$.
  - ▶ Dla odpowiedniego C otrzymujemy $O(1)$.

Operacja `delete()`:

- ▶ Za pomocą `decrease-key()` ustawiamy wartość usuwanego węzła na $-\infty$.
- ▶ Za pomocą `extract-min()` usuwamy węzeł, który teraz stał się minimum.
- ▶ Czas $O(1) + O(\log n) \in O(\log n)$.

Kopiec Fibonacciego (15)

- ▶ Kopiec Fibonacciego poprawia teoretyczną złożoność niektórych algorytmów grafowych np. algorytmu Dijkstry i algorytmu Prima.
- ▶ Dobra teoretyczna złożoność okupiona jest jednak skomplikowaną implementacją i mniejszą skutecznością praktyczną (zwłaszcza w niektórych sytuacjach).
  - ▶ Niektóre pojedyncze operacje na kopcu wykonują się długo, zaś wyższa stała zmniejsza korzyść względem $O(\log n)$.
- ▶ Wskazówki praktyczne:
  - ▶ Gdy nie potrzeba operacji `decrease-key()`: stosujemy kopce binarne.
  - ▶ Gdy potrzeba `decrease-key()`: stosujemy kopce parujące (pairing heaps).
    - ▶ Asymptotycznie gorsze od kopca Fibonacciego, ale bardzo dobre w praktyce i prostsze w implementacji.

Kopiec Fibonacciego (16)

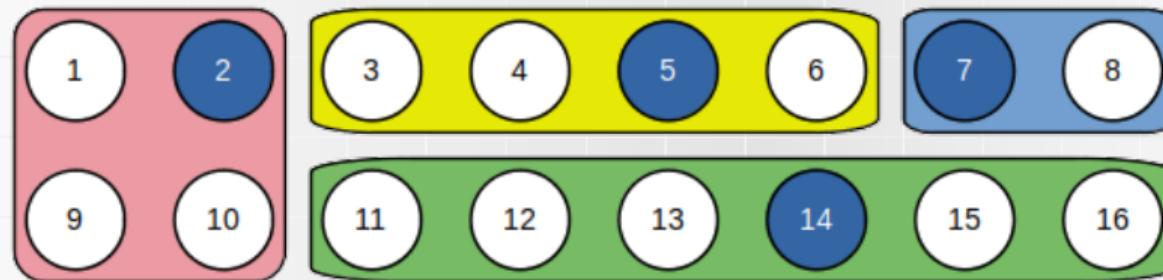
Podsumowanie złożoności niektórych odmian kopków:

Kopiec	insert()	extract-min	find-min()	decrease-key()	merge()
Binarny	$O(\log n)$	$\Theta(\log n)$	$\Theta(1)$	$O(\log n)$	$O(n)$
Dwumianowy	$\Theta(1)^a$	$\Theta(\log n)$	$\Theta(1)$	$\Theta(\log n)$	$O(\log n)$
Parujący	$\Theta(1)$	$O(\log n)^a$	$\Theta(1)$	$o(\log n)^a$	$\Theta(1)$
Fibonacciego	$\Theta(1)$	$O(\log n)^a$	$\Theta(1)$	$\Theta(1)^a$	$\Theta(1)$

^a – czas zamortyzowany

Struktura zbiorów rozłącznych (1)

- ▶ Disjoint-set data structure – przechowuje elementy pogrupowane w zbiory tak, że każdy element należy do dokładnie jednego zbioru.
  - ▶ Z matematycznego punktu widzenia przechowuje pewne rozbicie zbioru.
- ▶ Każdy zbiór ma reprezentanta.
- ▶ Stosowana między innymi w algorytmie Kruskala.

Struktura zbiorów rozłącznych (2)

- ▶ Operacje:
  - ▶ `insert()` – dodanie nowego elementu.
    - ▶ Powstaje nowy zbiór 1-elementowy.
  - ▶ `union()` – łączenie dwóch zbiorów w jeden.
  - ▶ `find()` – znalezienie reprezentanta zbioru.
    - ▶ Jeśli dwa elementy mają tego samego reprezentanta, to należą do tego samego zbioru.

Struktura zbiorów rozłącznych (3)

Implementacja naiwna z użyciem samych list:

- ▶ $\text{insert}(x)$ – czas $O(1)$.
- ▶ $\text{union}(x,y)$ – $O(\min\{|X|, |Y|\}) \in O(n)$.
- ▶ $\text{find}(x)$ – czas $O(|X|) \in O(n)$.
- ▶ X i Y to zbiory do których należą odpowiednio x i y .

Struktura zbiorów rozłącznych (4)

W praktyce używamy implementacji lasu zbiorów rozłącznych (disjoint-set forest):

- ▶ Każdy zbiór reprezentowany jest przez osobne drzewo.
- ▶ Każdy węzeł pamięta rodzica (plus stopień węzła/rozmiar poddrzewa).
- ▶ Korzeń drzewa jest reprezentantem zbioru.
- ▶ Niektóre operacje mogą być długie, ale przekształcają strukturę na korzyść przyszłych operacji, dbając by drzewa miały małą wysokość.
- ▶ Czas zamortyzowany jest bardzo dobry.
- ▶ Implementacja jest zarówno szybka praktycznie jak i optymalna asymptotycznie (gorsza najwyżej o stałą od najlepszej możliwej).

Struktura zbiorów rozłącznych (5)

Implementacja $\text{insert}(x)$:

- ▶ Stworzenie elementu x .
- ▶ $x.parent \leftarrow x$.
- ▶ $x.rank \leftarrow 0$ (lub $x.size \leftarrow 1$).
- ▶ Dodanie x do listy drzew (zbiorów).
- ▶ Czas $O(1)$.

Struktura zbiorów rozłącznych (6)

Implementacja `find(x)`:

- ▶ W teorii wystarczy jedynie podążać (iteracyjnie lub rekurencyjnie) za rodzicem, do korzenia i go zwrócić.
- ▶ Drzewa mogą jednak zrobić się duże, więc `find()` wykorzystuje tą okazję by zmniejszyć ich wysokość.
- ▶ Efekt uzyskuje się przez zmianę wskaźników, by zmniejszyć czas dotarcia do korzenia w kolejnych wywołaniach `find()` dla tego samego zbioru.

Struktura zbiorów rozłącznych (7)

Algorytm kompresji ścieżek (path compression):

- ▶ Dla każdego węzła na drodze od x do korzenia root wykonujemy:
  - ▶ $x.parent \leftarrow root$
- ▶ Przypisanie wymaga znajomości korzenia, więc trzeba wykonać 2 przejścia przez ścieżkę.
  - ▶ Podejście rekurencyjne – wymaga dodatkowej pamięci (zapis ścieżki na stosie).
  - ▶ Podejście iteracyjne – dwie pętle, pierwsza znajduje korzeń, druga przechodzi ponownie ścieżkę i zapisuje go. Wymaga stałej pamięci.

Struktura zbiorów rozłącznych (8)

Algorytm dzielenia ścieżek (path splitting):

- ▶ Dla każdego węzła na drodze od x do korzenia wykonujemy:
  - ▶ $(x, x.parent) \leftarrow (x.parent, x.parent.parent)$
- ▶ Węzeł zamiast ojca wskazywać będzie od teraz na dziadka – za każdym wykonaniem `find()` będą wskazywać bliżej korzenia.
- ▶ Pesymistycznie tak samo jak dla kompresji ścieżek, ale lepszy w praktyce.

Algorytm połowicznej ścieżki (path halving):

- ▶ Identycznie, ale zmiana jest co drugi węzeł:
  - ▶ $x.parent \leftarrow x.parent.parent$
  - ▶ $x \leftarrow x.parent$

Struktura zbiorów rozłącznych (9)

Implementacja $\text{union}(x, y)$:

- ▶ Używamy $\text{find}(x)$ i $\text{find}(y)$ by znaleźć reprezentantów (nazwijmy ich odpowiednio r_x i r_y).
- ▶ Jeśli $r_x = r_y$ to x i y są w tym samym zbiorze i algorytm się kończy.
- ▶ Jeśli $r_x \neq r_y$, to łączymy zbiory, czyniąc jeden korzeń synem drugiego.
- ▶ Wybór bardzo wpływa na wysokość przyszłych drzew! Zapobiegamy zbyt wysokim drzewom za pomocą dodatkowych czynności.
- ▶ Konieczność przechowywania w węzłach rozmiaru drzewa (dodatkowe $O(\log n)$ bitów) lub rangi korzenia (dodatkowe $O(\log \log n)$ bitów).

Struktura zbiorów rozłącznych (10)

Łączenie przez rozmiar (union by size):

- ▶ Korzeniem złączonych drzew staje się korzeń drzewa o większym rozmiarze.
- ▶ Jeśli rozmiary są identyczne, wybór jest dowolny.
- ▶ Aktualizujemy rozmiar nowego korzenia.

Struktura zbiorów rozłącznych (11)

Łączenie przez rangę (union by rank):

- ▶ Ranga jest górnym ograniczeniem na wysokość drzewa.
- ▶ Lepszy wskaźnik niż wysokość, bo nie zmienia się w czasie `find()`.
- ▶ Jeśli łączone drzewa mają różne rangi, to ten z większą staje się rodzicem i rangi się nie zmieniają.
- ▶ Jeśli rangi są takie same, to dowolne drzewo może stać się rodzicem, ale jego rangę trzeba zwiększyć o 1.

Struktura zbiorów rozłącznych (12)

- ▶ `find()` i `union()` mają zamortyzowaną złożoność $O(\alpha(n))$, gdzie α jest odwrotnością bardzo szybko rosnącej funkcji Ackermanna.
- ▶ Ponieważ $O(1) \in O(\alpha(n))$, to dowolny ciąg k operacji na lesie zbiorów rozłącznych działa w czasie $O(k\alpha(n))$.
- ▶ „Fizycznie” wydaje się niemożliwe uzyskanie $\alpha(n) > 4$, w praktyce można więc przyjąć, że $O(\alpha(n)) \in O(1)$.
- ▶ Wszystkie operacje działają więc zasadniczo w czasie $O(1)$, ale jest to czas zamortyzowany – niektóre operacje w ciągu mogą zająć długie czas.

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 7

Słowniki, binarne drzewa poszukiwań

dr inż. Jarosław Rudy

Słowniki (1)

- ▶ Słownik (mapa, tablica asocjacyjna) jest ADT przechowującym elementy w postaci pary klucz-wartość.
- ▶ Klucze mogą być dowolnego typu (najczęściej są to liczby lub łańcuchy tekstowe).
- ▶ Słownik mapuje zbiór kluczy na zbiór wartości (jak funkcja matematyczna).
  - ▶ Część kluczy może nie mieć wartości (funkcja częściowa).
- ▶ Generalnie każdy klucz ma co najwyżej jedną wartość.
  - ▶ Multimapa – uogólnienie słownika, w którym z jednym kluczem może być związane kilka wartości (np. kolekcja).

Słowniki (2)

Typowe operacje na słowniku:

- ▶ $\text{insert}(k, v)$ – dodanie do słownika elementu o kluczu k i wartości v .
  - ▶ Jeśli element dla klucza k już istnieje, to zostanie nadpisany przez v .
- ▶ $\text{find}(k)$, $\text{lookup}(k)$ – zwraca $S[k]$, czyli element mapowany przez klucz k w słowniku S .
  - ▶ Jeśli taki element nie istnieje, to najczęściej zwracana jest specjalna wartość lub podnoszony jest wyjątek.
- ▶ $\text{delete}(k)$, $\text{remove}(k)$ – usunięcie elementu o kluczu k , usuwa mapowanie klucza.

Słowniki (3)

- ▶ `exists(k)` – zwraca czy klucz k ma przypisaną wartość w słowniku.
- ▶ `size()` – zwraca rozmiar słownika.
- ▶ `empty()` – zwraca czy słownik ma jakikolwiek przypisany klucz.
- ▶ `keys()` – zwraca (enumeruje) listę przypisanych kluczy słownika lub iterator na taką listę.
- ▶ `values()` – zwraca listę wartości słownika lub iterator na taką listę.

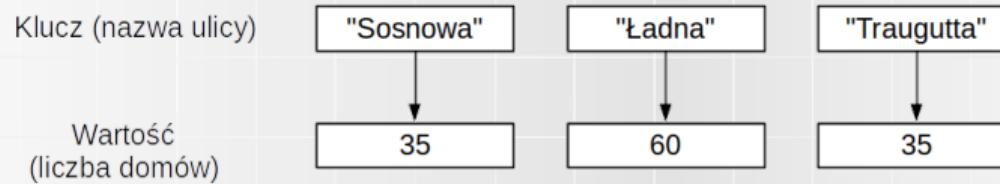
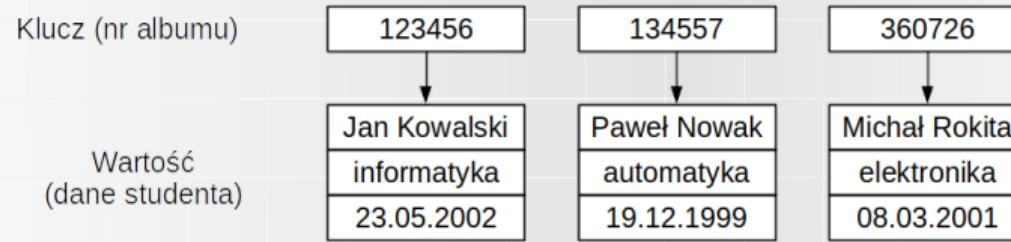
Słowniki (4)

- ▶ Podstawowa definicja słownika nie wymaga, by na kluczach definiować porządek (relacje $<$, $\leqslant$ itd.), ani by przechowywać je w jakimś porządku.
- ▶ Niektóre z implementacji słowników będą jednak tego wymagały!
- ▶ Można jednak zdefiniować uporządkowany słownik, w którym elementy zachowują porządek przy listowaniu. Istnieją 2 powszechnie definicje:
  - ▶ Porządek określony przez sortowanie kluczy (niezależny od wstawiania).
  - ▶ Porządek określony przez kolejność wstawiania (niezależny od klucza).

Słowniki (5)

Przykłady mapowania klucz-wartość w słownikach.

Słowniki (6)

- ▶ Słownik zakłada szybkie wyszukiwanie elementu po zadanym kluczu.
- ▶ Dla implementacji z użyciem np. listy, średni i pesymistyczny czas wyszukiwania wyniesie $O(n)$.
- ▶ Listy z przeskokiem lub samoorganizujące się ulepszają przypadek średni do $O(\log n)$, ale pesymistycznie wciąż jest $O(n)$.
- ▶ Szybsze wyszukiwanie można uzyskać implementując słownik jako:
  - ▶ Binarne drzewo poszukiwań.
  - ▶ Tablicę mieszającą.

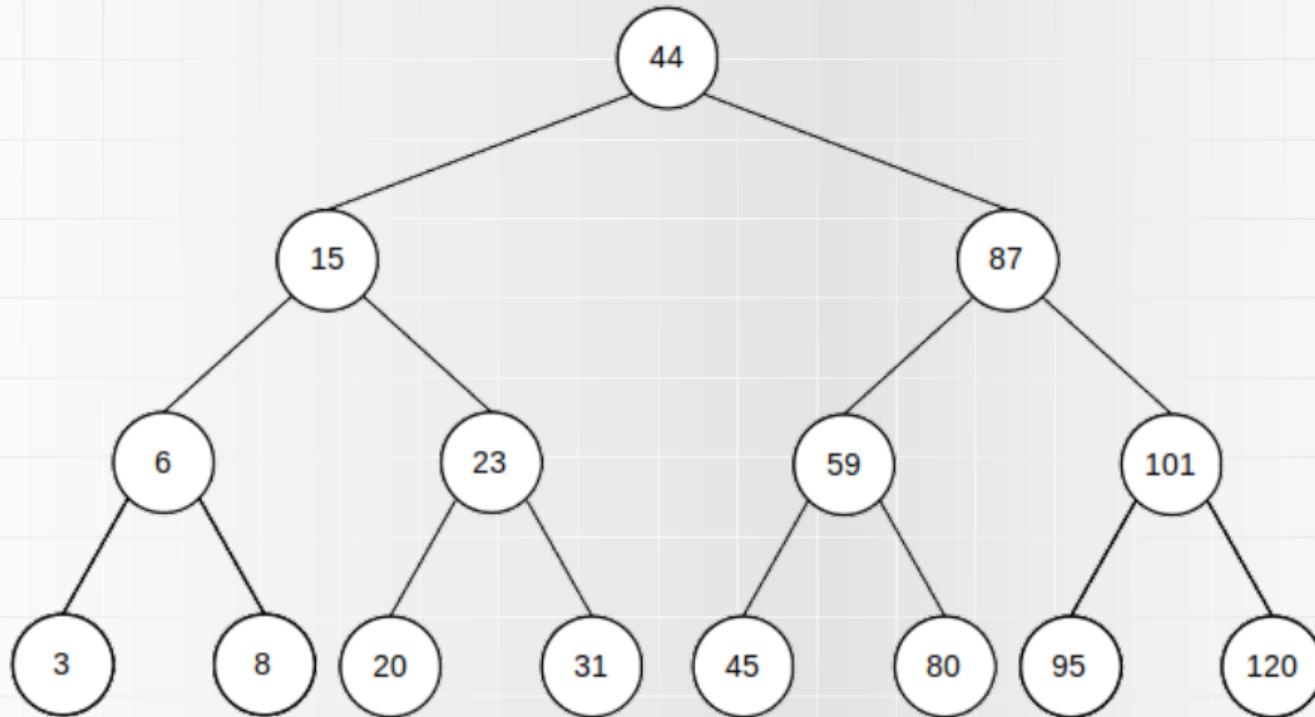
Binarne drzewo poszukiwań (1)

Drzewo binarne (binary search tree, BST):

- ▶ Drzewo binarne w którym klucz węzła jest większy niż klucz lewego syna i mniejszy niż klucz prawego syna.
- ▶ Wymaga zdefiniowania porządku dla każdej pary kluczy.
- ▶ Wypisując BST metodą in-order otrzymamy elementy posortowane wg klucza (słownik uporządkowany).

Binarne drzewo poszukiwań (2)

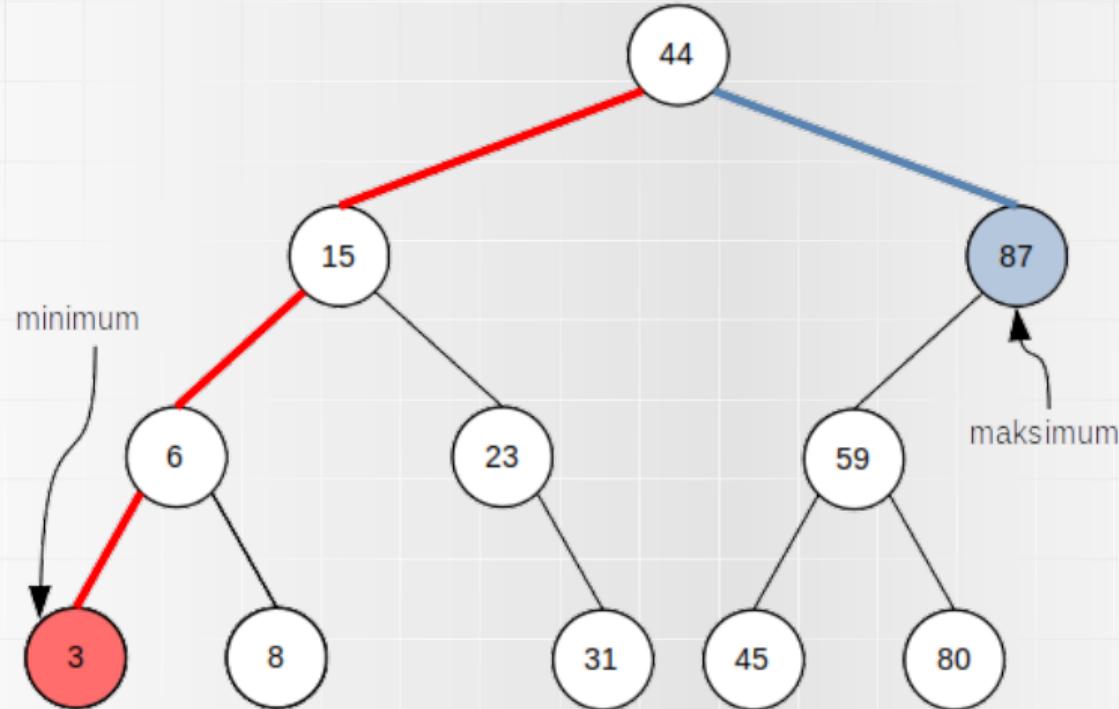
Binarne drzewo poszukiwań (3)

Operacje pomocnicze:

- ▶ `minimum()` – znajdowanie elementu minimalnego w drzewie:
  - ▶ Podążamy lewym podrzewem dopóki istnieje.
  - ▶ Jeśli nie ma lewego syna, aktualny węzeł jest szukanym minimum.
- ▶ `maximum()` – analogicznie (podążamy prawym poddrzewem do końca).

Binarne drzewo poszukiwań (4)

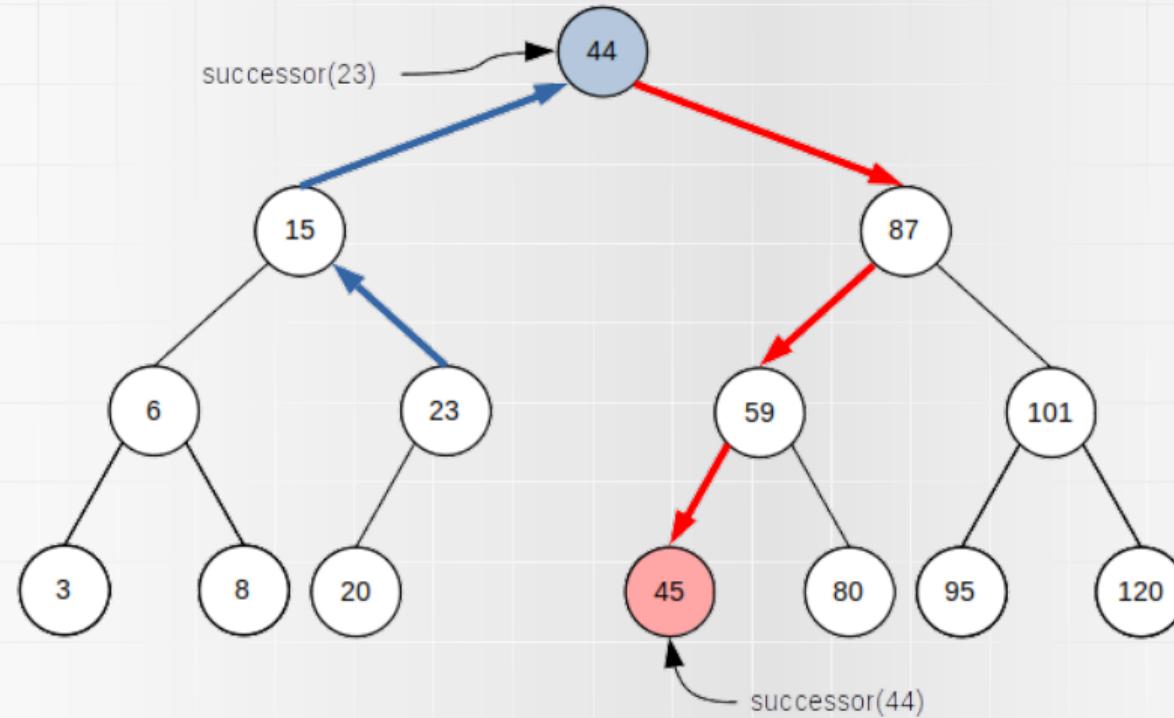

Binarne drzewo poszukiwań (5)

- ▶ $\text{successor}(w)$ – znajdywanie następnika węzła w tj. węzła następnego w kolejności posortowanej (mającego najmniejszy klucz większy od $w.\text{key}$):
  - ▶ Jeśli istnieje $w.\text{right}$, to $\text{successor}(w) \leftarrow \text{minimum}(w.\text{right})$.
  - ▶ Jeśli $w.\text{right}$ nie istnieje, to następnikiem w jest pierwszy z przodków w , dla którego w leży w lewym poddrzewie.
    - ▶ Innymi słowy, zaczynając od $v \leftarrow w$ przechodzimy cyklicznie do rodzica ($v \leftarrow v.\text{parent}$), do czasu aż $v.\text{parent.left} = v$. Wtedy $v.\text{parent}$ jest szukanym następnikiem.
- ▶ $\text{predecessor}(w)$ – znajdywanie poprzednika węzła w tj. węzła poprzedniego w kolejności posortowanej (mającego największy klucz mniejszy od $w.\text{key}$):
  - ▶ Analogicznie do następnika.

Binarne drzewo poszukiwań (6)

Binarne drzewo poszukiwań (7)

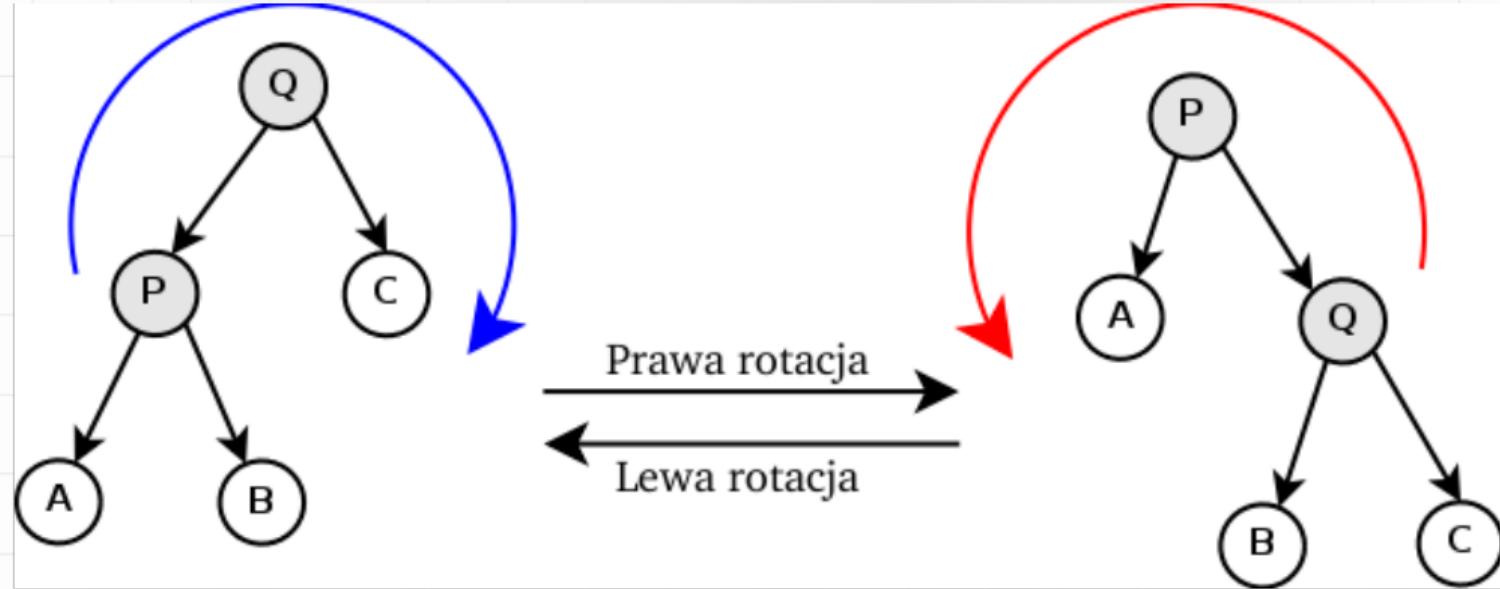
- ▶ Rotację definiujemy względem korzenia w pewnego poddrzewa (lub względem krawędzi łączącej ten korzeń go z jego synem).
- ▶ Rozróżniamy dwie podstawowe rotacje:
  - ▶ $\text{rotateLeft}(w)$
    - ▶ $\text{temp} \leftarrow w.\text{right}.\text{left}$
    - ▶ $w.\text{right}.\text{left} \leftarrow w$
    - ▶ $w.\text{right} \leftarrow \text{temp}$

Binarne drzewo poszukiwań (8)

- ▶ $\text{rotateRight}(w)$
  - ▶ $\text{temp} \leftarrow w.\text{left}.\text{right}$
  - ▶ $w.\text{left}.\text{right} \leftarrow w$
  - ▶ $w.\text{left} \leftarrow \text{temp}$
- ▶ Rotacja zmniejsza głębokość jednego wierzchołka/poddrzewa kosztem zwiększenia głębokości innego wierzchołka/poddrzewa.
- ▶ Lewa rotacja jest operacją odwrotną do prawej rotacji i vice versa.
- ▶ Rotacje zachowują porządek kluczy (przegląd in-order).

Binarne drzewo poszukiwań (9)

W obu przypadkach porządek kluczów to $A < P < B < Q < C$.

Binarne drzewo poszukiwań (10)

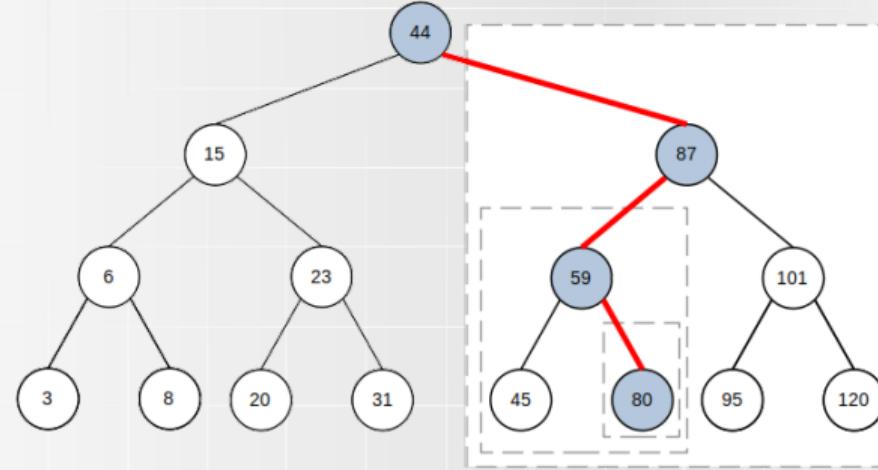
Operacja $\text{find}(k)$:

- ▶ $w \leftarrow \text{root}$
- ▶ Dopóki w istnieje (np. nie jest null):
  - ▶ Jeśli $k = \text{key}(w)$, zwracamy w (znaleziono klucz).
  - ▶ Jeśli $k < \text{key}(w)$, to $w \leftarrow \text{left}(w)$ (przechodzimy do lewego poddrzewa).
  - ▶ Jeśli $k > \text{key}(w)$, to $w \leftarrow \text{right}(w)$ (przechodzimy do prawego poddrzewa).
- ▶ Klucza nie ma w drzewie, zwróć odpowiednią wartość (null, wyjątek itp.).

Możliwa jest również wersja iteracyjna.

Binarne drzewo poszukiwań (11)

Przykład szukania w BST wartości o kluczu równym 80.

Jeśli lewe i prawe podrzewa zawsze mają podobny rozmiar, to z każdą decyzją odrzucamy ok. połowę pozostałych węzłów do sprawdzenia (zasada algorytmu przeszukiwania binarnego).

Binarne drzewo poszukiwań (12)

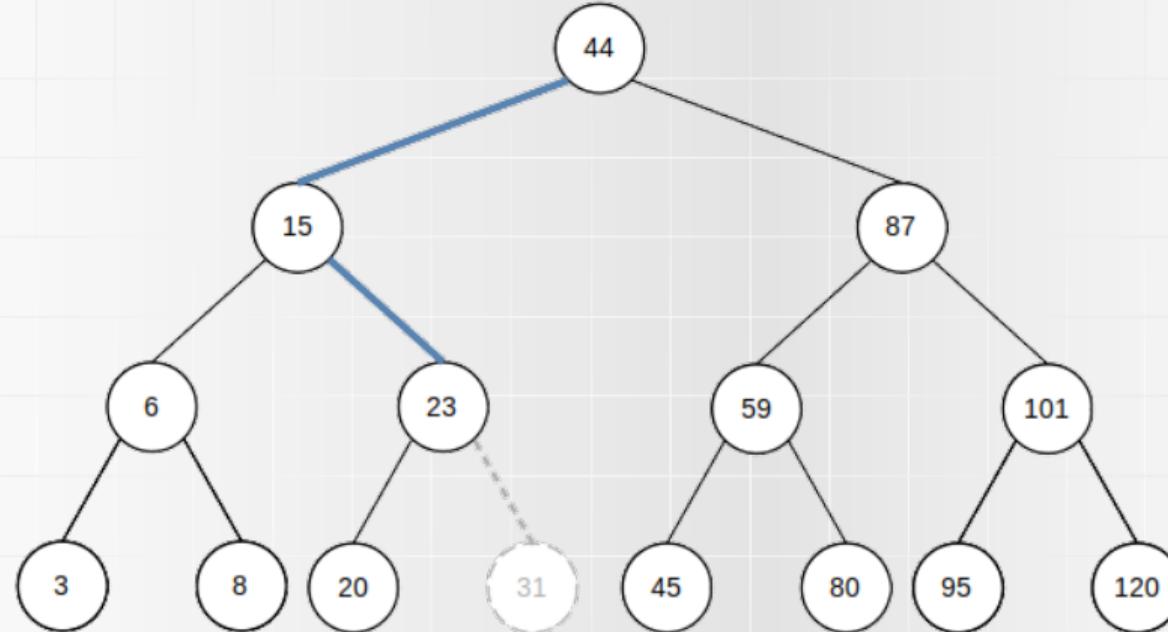
Operacja $\text{insert}(k, v)$:

- ▶ Tworzymy nowy element $e = (k, v)$.
- ▶ Jeśli drzewo jest puste, to dodajemy e jako korzeń.
- ▶ W przeciwnym razie, znajdujemy miejsce do wstawienia węzła.
  - ▶ Odbiera się to prawie identycznie jak w operacji $\text{find}(k)$.
  - ▶ Ponieważ k nie ma w drzewie, to natrafimy w końcu na null (brak poddrzewa w którym powinno być k).
  - ▶ Wpisujemy e w miejsce nulla (tj. jako odpowiedni syn liścia).

Binarne drzewo poszukiwań (13)

Przykład dodawania do drzewa węzła o kluczu 31.

Binarne drzewo poszukiwań (14)

Operacja $\text{delete}(k)$:

- ▶ Znajdujemy węzeł w do usunięcia poprzez $\text{find}(k)$.
- ▶ Usuwamy znaleziony węzeł w .
- ▶ Konieczność reorganizacji drzewa, możliwe 3 przypadki:
  - ▶ Jeśli w nie miał synów (był liściem), to nie robimy nic.
  - ▶ Jeśli w miał jednego syna, to syn zastępuje w .
  - ▶ Jeśli w miał dwóch synów, to wstawiamy w miejsce w jego następnika.

Binarne drzewo poszukiwań (15)

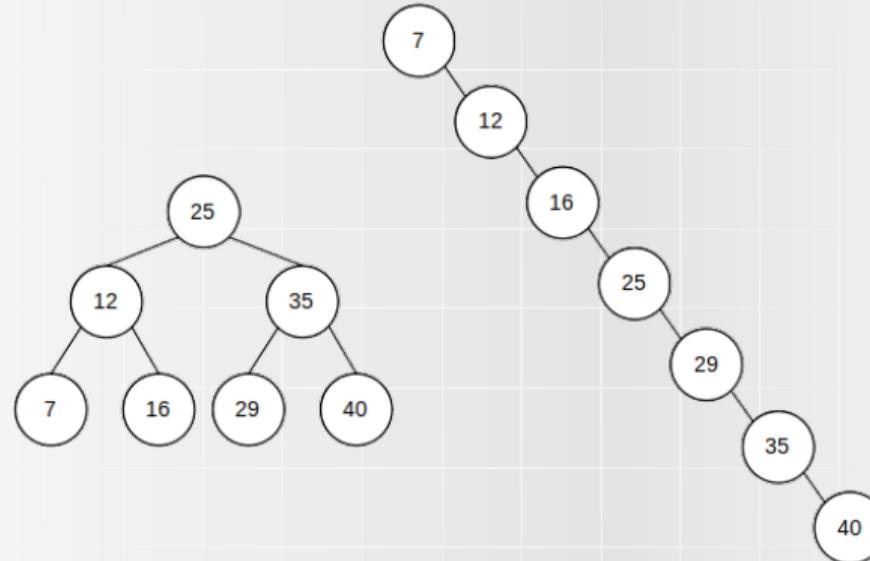
Złożoność operacji, zakładając drzewo o wysokości h z n elementami:

- ▶ $\text{insert}(k, v)$, $\text{find}(k)$, $\text{exists}(k)$ i $\text{delete}(k)$:
  - ▶ średnio $O(\log n)$,
  - ▶ pesymistycznie $O(h)$.
- ▶ $\text{keys}()$ i $\text{values}()$:
  - ▶ średnio i pesymistycznie $\Theta(n) \in O(n)$.
- ▶ $\text{size}()$ i $\text{empty}()$:
  - ▶ średnio i pesymistycznie $O(1)$.

Binarne drzewo poszukiwań (16)

Niekorzystne wstawianie zwiększa rozmiar drzewa. W najgorszym przypadku mamy $h = n$ (drzewo binarne degraduje się do listy).

Binarne drzewo poszukiwań (17)

- ▶ Możemy rozważać drzewo zrównoważone. 2 definicje:
  - ▶ Równoważenie wysokością: dla każdego węzła wysokość obu jego poddrzew różni się co najwyżej o stałą:
- ▶ Doskonale zrównoważone, jeśli wysokość różni się najwyżej o 1.
- ▶ Równoważenie wagą: dla każdego węzła jego waga różni się najwyżej o stały czynnik od wagi synów.
- ▶ Waga węzła to rozmiar jego poddrzewa plus 1.

Binarne drzewo poszukiwań (18)

Niektóre sposoby równoważenia drzew:

- ▶ Algorytm równoważenia DSW.
- ▶ Drzewa samorównoważące się np.:
  - ▶ Drzewa AVL.
  - ▶ Drzew czerwono-czarne.
  - ▶ B-drzewa.

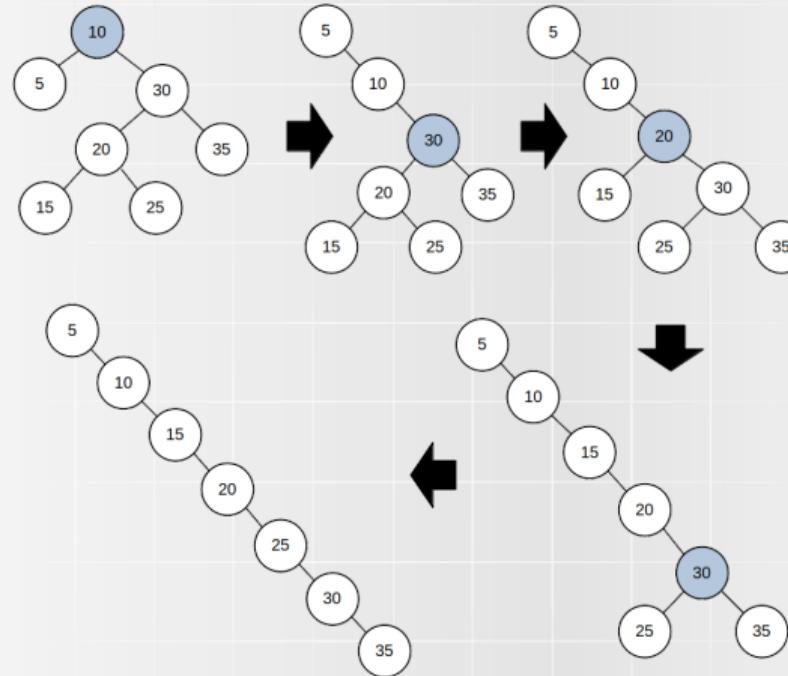
Algorytm DSW (1)

- ▶ Algorytm równoważy zadane drzewo (gwarantując, że $h \in O(\log n)$) w dwóch fazach z użyciem rotacji.
- ▶ W fazie pierwszej wykorzystywane są wielokrotne prawe rotacje, wykonywne od korzenia.
  - ▶ W wyniku drzewo zostaje zamienione w listę (tzw. kręgosłup, vine).
- ▶ W fazie drugiej iteracyjnie stosujemy lewe iteracje na co drugim węźle wzdłuż prawej gałęzi drzева.
- ▶ Zabieg ten stosowany jest wielokrotnie, za każdym razem zmniejszając wysokość drzева o połowę.

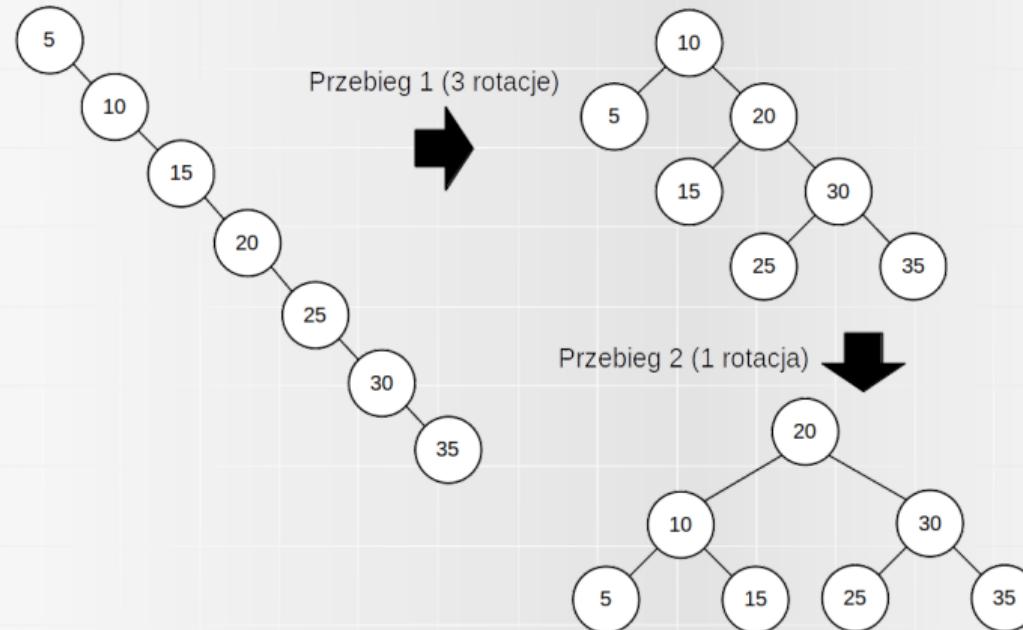

DSW (2)

Przykład fazy pierwszej

Przykład fazy drugiej

Algorytm DSW (4)

- ▶ Obie fazy działają w czasie $O(n)$.
- ▶ Niskie zapotrzebowanie na pamięć ($O(1)$).
- ▶ Uzyskujemy drzewo doskonale zrównoważone.
- ▶ Brak potrzeby sortowania lub dalszej dekompozycji drzewa.
- ▶ Konieczność ręcznego stosowania.

Drzewa AVL (1)

- ▶ Samorównoważące się BST.
- ▶ Każdy wierzchołek przechowuje współczynnik zrównoważenia (różnica wysokości jego lewego i prawego poddrzewa, 2 bity).
  - ▶ Wartości -1 , 0 oraz 1 są w porządku (ale zmiana może wymagać propagacji tej informacji).
  - ▶ Wartości -2 oraz 2 wymagają naprawy poziomu wyważenia węzłów.
- ▶ Wyszukiwanie odbywa się identycznie jak dla normalnego BST, ale dzięki wyważeniu, gwarantowany jest czas $O(\log n)$.

Drzewa AVL (2)

- ▶ Operacja wstawiania – początek działa jak dla zwykłego BST, po czym należy przeprowadzić proces aktualizacji wyważeń od węzła wzwyż (maksymalnie do korzenia), przy czym:
  - ▶ Wyważenie aktualizowane na 0 kończy proces bez konieczności dalszych zmian.
  - ▶ Wyważenie aktualizowane na -2 lub 2 oznacza, że drzewo straciło właściwość AVL. Naprawa przebiega z użyciem 1–2 rotacji, po których algorytm się kończy.
  - ▶ Wyważenie aktualizowane na -1 lub 1 wymaga aktualizacji zmiany w rodzicu (kontynuujemy algorytm).
  - ▶ Czas $\Theta(\log n)$.

Drzewa AVL (3)

- ▶ Operacja usuwania – początek działa jak dla zwykłego BST, po czym należy przeprowadzić proces aktualizacji wyważeń od węzła wzwyż (maksymalnie do korzenia), przy czym:
  - ▶ Wyważenie aktualizowane na -1 lub 1 kończy proces bez konieczności dalszych zmian.
  - ▶ Wyważenie aktualizowane na -2 lub 2 oznacza, że drzewo straciło właściwość AVL. Naprawa przebiega z użyciem 1–2 rotacji, po czym proces należy kontynuować.
  - ▶ Wyważenie aktualizowane na 0 wymaga aktualizacji zmiany w rodzicu (kontynuujemy algorytm).
- ▶ Czas $O(\log n)$.

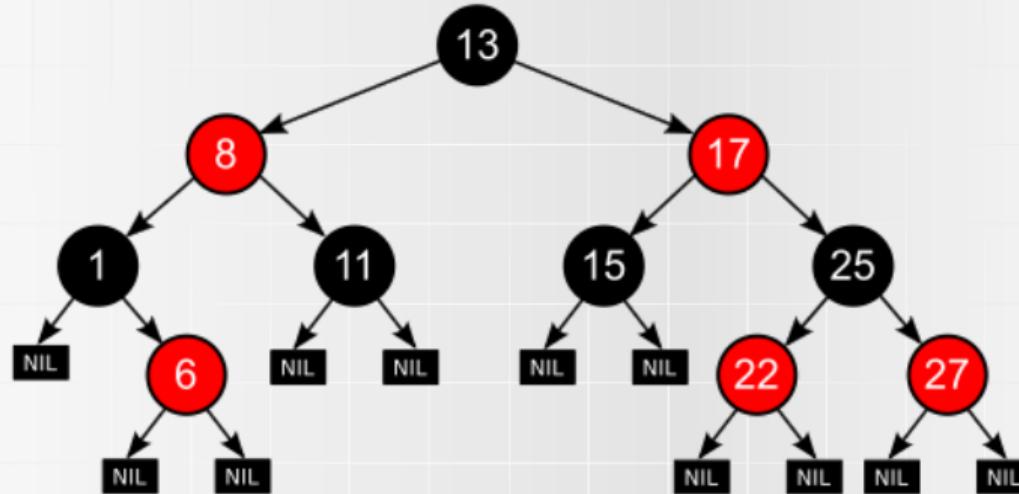
Drzewa czerwono-czarne (1)

- ▶ Samorównoważące się BST.
- ▶ Każdy węzeł ma kolor (1 bit) a drzewo musi spełniać następujące własności:
  - ▶ Każdy węzeł jest czerwony lub czarny.
  - ▶ Korzeń jest czarny.
  - ▶ Każdy liść jest czarny.
  - ▶ Synowie czerwonego są czarni.
  - ▶ Dla węzła w ścieżki od w do jego potomków-liści mają tyle samo węzłów czarnych.
- ▶ Dla tego drzewa przez liść rozumiemy null (nil)!

Wyszukiwanie odbywa się identycznie jak dla normalnego BST, ale dzięki wyważeniu, gwarantowany jest czas $O(\log n)$.

Drzewa czerwono-czarne (2)

Przykład drzewa czerwono-czarnego.

Dzięki własności, dla każdego węzła w jego najdłuższa ścieżka do liścia jest co najwyżej $2x$ dłuższa niż najkrótsza.

Drzewa czerwono-czarne (3)

- ▶ Operacja wstawiania:
  - ▶ Początek działa jak dla zwykłego BST.
  - ▶ Nowy węzeł kolorowany jest wstępnie na czerwono.
  - ▶ Mogły zostać złamane niektóre własności drzewa.
  - ▶ Przeprowadzamy korektę zależnie od występującego przypadku (kilka możliwych), w czasie $O(1)$, w tym co najwyżej jedna rotacja.
  - ▶ Czas $O(\log n)$.

Drzewa czerwono-czarne (4)

- ▶ Operacja usuwania:
  - ▶ Początek działa jak dla zwykłego BST.
  - ▶ Dalsza część jest bardziej skomplikowana.
    - ▶ Możliwe jest wiele przypadków, zależnie od koloru usuwanego węzła i liczby jego dzieci.
    - ▶ Jednakże przywracanie własności drzewa czerwono-czarnego przy usuwaniu zawsze wymaga co najwyżej 2 rotacji.
  - ▶ Czas $O(\log n)$.

AVL vs red-black tree

- ▶ Oba drzewa zapewniają `find()`, `insert()` i `delete()` w czasie $O(\log n)$.
- ▶ Drzewa AVL:
  - ▶ Są lepiej wyważone i w praktyce `find()` jest dla nich szybsze.
  - ▶ Większy koszt operacji `insert()` oraz `delete()` – możliwa konieczność przywracania własności wzduż całej wysokości drzewa.
- ▶ Drzewa czerwono-czarne:
  - ▶ Nie gwarantują doskonałego wyważenia.
  - ▶ Koszt naprawy własności drzewa dla `insert()` i `delete()` jest $O(1)$.
  - ▶ Wybór zależny od tego których operacji spodziewamy się więcej.

Drzewa zrównoważone

- ▶ Zbalansowane BST zapewnia wiele operacji w czasie $O(\log n)$, w tym znalezienie minimum i maksimum.
- ▶ Takie BST może więc posłużyć do implementacji kolejki priorytetowej.
  - ▶ Zaletą jest możliwość implementacji jednocześnie operacji extract-min jak i extract-max (kolejka priorytetowa „dwustronna”).
  - ▶ Wadą jest mniejsza szybkość:
    - ▶ Operacje BST mają zwykle większą stałą niż operacje kopcowe.
    - ▶ Reprezentacja kopca z użyciem tablicy dynamicznej lepiej współpracuje z pamięcią podręczną procesora niż BST.

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 8

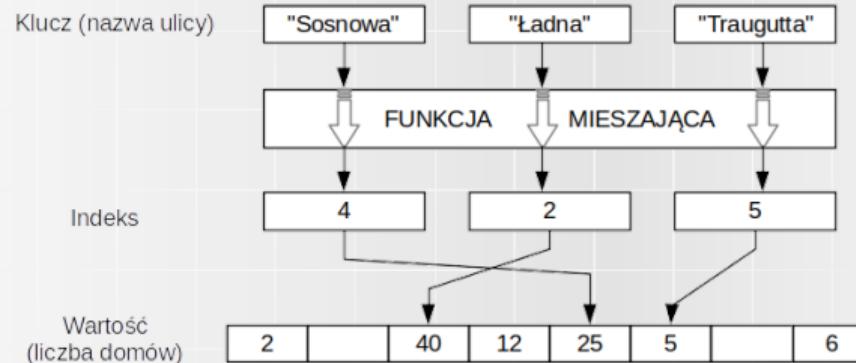
Tablice mieszające

dr inż. Jarosław Rudy

Tablica mieszająca (1)

- ▶ Tablica mieszająca (hash table) – struktura danych służąca do implementacji słownika.
- ▶ Za pomocą funkcji mieszającej klucz zamieniany jest na indeks.
- ▶ Indeks wykorzystywany jest do dostępu do tablicy „statycznej” .

Funkcja mieszająca (1)

- ▶ Funkcja mieszająca $h(x)$ przekształca klucz x na indeks elementu (kubełka) tablicy.
- ▶ Zbiór indeksów jest skończony i ma rozmiar m (nie mylić z $n!$).
- ▶ Zbiór kluczy jest z reguły znacznie większy niż zbiór indeksów, może być też nieskończony.
- ▶ Z tego powodu funkcję mieszającą nazywa się też funkcją skrótu.
- ▶ Konieczność obliczenia funkcji mieszającej powoduje narzut czasowy.

Funkcja mieszająca (2)

- ▶ Dla liczb całkowitych powszechną formą funkcji $h(x)$ jest operacja modulo:

$$h(x) = x \bmod m \quad (1)$$

- ▶ Dzielenie jest stosunkowo powolne.
- ▶ Problem klasteryzacji.
- ▶ Wystarczająco dobre w praktyce w wielu przypadkach.
- ▶ Prostym wariantem dla łańcuchów tekstowych jest zsumowanie wszystkich znaków łańcucha.

Funkcja mieszająca (3)

- ▶ Funkcja mieszająca z użyciem mnożenia:

$$h_\alpha(x) = \lfloor (\alpha x \bmod W)/(W/m) \rfloor \quad (2)$$

- ▶ Konieczność właściwego doboru α i W .
- ▶ Haszowanie algebraiczne.
- ▶ Haszowanie Fibonacciego.
- ▶ Haszowanie z unikalną permutacją.
- ▶ Funkcja identyczności $h(x) = x$, sensowne jeśli zbiór kluczowy jest „mały”.

Funkcja mieszająca (4)

- ▶ Ponieważ m jest mniejsze niż liczba kluczy, to będą istnieć takie klucze $x_1 \neq x_2$, że $h(x_1) = h(x_2)$ (wynika to z zasady szufladkowej Dirichleta).
- ▶ Taką sytuację nazywamy kolizją.
- ▶ W przypadku kolizji dwa różne klucze mapowane są do tego samego miejsca (kubełka) w tablicy mieszającej.
  - ▶ Różne implementacje tablicy radzą sobie z tym w różny sposób.
  - ▶ Im mniej kolizji powoduje funkcja mieszająca tym lepiej.¹

---

¹W kryptografii dobiera się „większe” funkcje skrótu, przy których praktyczna szansa wystąpienia kolizji jest minimalna.

Funkcja mieszająca (5)

Paradoks dnia urodzin

Założymy, że w pokoju znajduje się k osób. Jakie jest prawdopodobieństwo, że co najmniej 2 z nich mają urodziny tego samego dnia?

- ▶ Dla $k = 1$ szansa jest 0%.
- ▶ Dla $k = 367$ szansa jest 100% (licząc rok przestępny).
- ▶ Dla jakiego k szansa jest $\geq 50\%$? Naiwna interpolacja wskazała by wartość $k \geq 183$, ale w rzeczywistości jest to $k \geq 23$!
- ▶ Wniosek: pierwsza kolizja może wystąpić szybciej niż mogło by się wydawać!

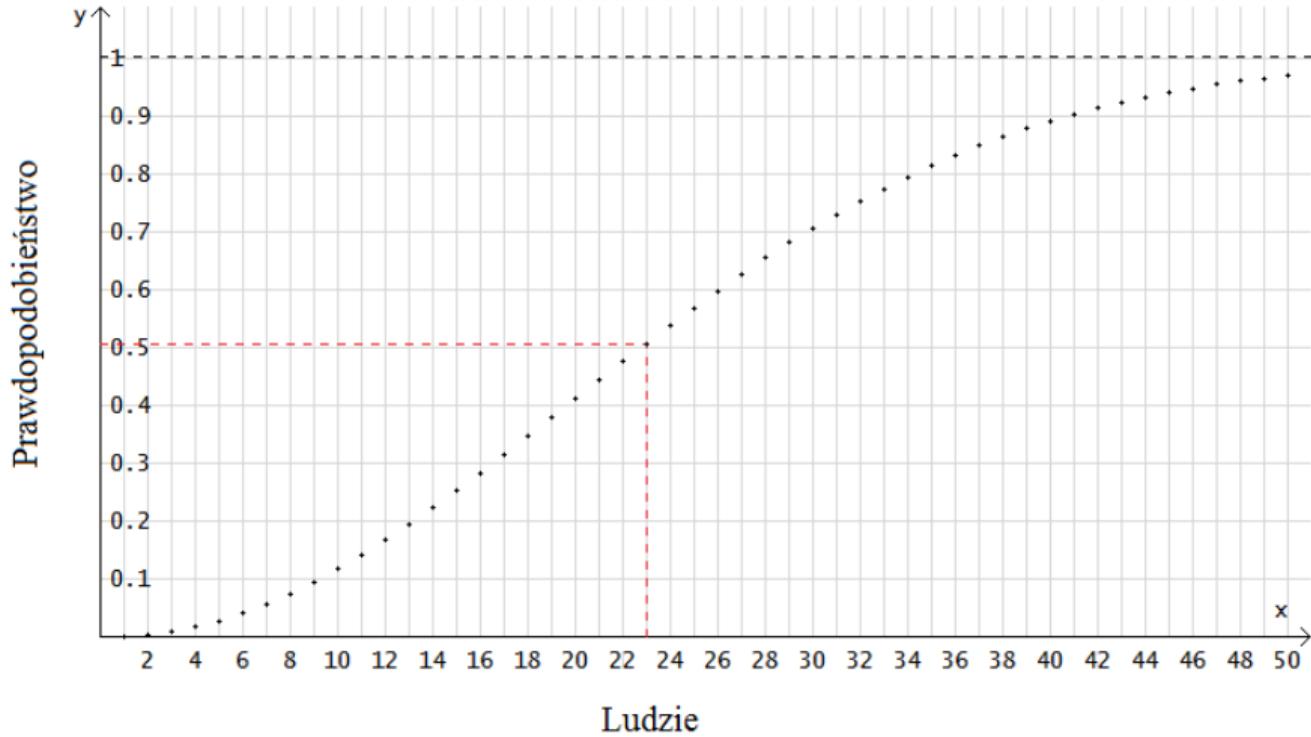
Funkcja mieszająca (6)

Założymy tablicę mieszającą z $m = 10^6$ i jednorodną funkcją mieszającą. Szansa na wystąpienie kolizji dla k operacji `insert()` wynosi:

- ▶ 10% przy $k = 460$,
- ▶ 25% przy $k = 759$,
- ▶ 50% przy $k = 1178$,
- ▶ 90% przy $k = 2146$,
- ▶ 99% przy $k = 3034$ ($0,3034\% m!$).

Funkcja mieszająca (7)

Funkcja mieszająca (8)

Idealna funkcja mieszająca

- ▶ Przyporządkowuje każdemu kluczowi osobny indeks (kubek).
- ▶ Matematycznie jest funkcją różnowartościową.
- ▶ Brak kolizji.
- ▶ Możliwa do skonstruowania, gdy klucze znane są zawsze.
- ▶ Idealna funkcja mieszająca jest minimalna, gdy indeksy są kolejnymi liczbami całkowitymi.

Funkcja mieszająca (9)

Cechy dobrej funkcji mieszającej:

- ▶ Deterministyczna.
- ▶ Jednorodna – każdy indeks powinien mieć zblizoną liczbę kluczy, które się na niego mapują.
- ▶ Małe zmiany klucza powinny powodować duże zmiany indeksu (redukuje problem klasteryzacji).
- ▶ Kompromis czasu obliczenia względem częstości kolizji.
- ▶ Pozwala na różny rozmiar klucza i różne wartości m .

Rozwiązywanie kolizji (1)

Istnieją dwa podstawowe sposoby rozwiązywania kolizji:

- ▶ Metoda łańcuchowa (separate chaining).
  - ▶ Pojedynczy kubełek przechowuje wszystkie klucze, które się do niego mapują.
  - ▶ Konieczność organizacji wielu wartości w ramach kubełka.
- ▶ Adresowanie otwarte (open addressing).
  - ▶ Każdy kubełek przechowuje najwyżej 1 element.
  - ▶ Gdy drugi element zmapuje się do zajętego kubełka, to trzeba wyznaczyć mu inny kubełek.

Współczynnik zajętości (1)

- ▶ Najważniejszym parametrem opisującym tablicę mieszającą jest współczynnik zajętości (load factor), definiowany jako:

$$\alpha = \frac{n}{m}, \quad (3)$$

gdzie n to liczba elementów przechowywanych w strukturze, a m to liczba kubełków.

- ▶ Wysokość load factor znacząco wpływa na wydajność operacji na tablicy mieszającej.

Współczynnik zajętości (2)

- ▶ Dla open addressing dopuszczalne wartości α są w przedziale $[0, 1]$ tj. $n \leq m$.
  - ▶ Nie można przechować więcej niż m kluczy, bo każda wymaga osobnego kubełka.
- ▶ Gdy α zbliża się do 1, coraz trudniej znaleźć wolny kubełek i wydajność drastycznie spada.
- ▶ Gdy α przekracza wartość graniczną (w praktyce od 0.6 do 0.8), to należy zwiększyć rozmiar tablicy.
- ▶ Często tablicę zmniejsza się, gdy α spadnie do $\frac{1}{4}$ wartości granicznej.
  - ▶ Pozwala ograniczyć zużycie pamięci (typowo połowa lub więcej tablicy jest pusta!).

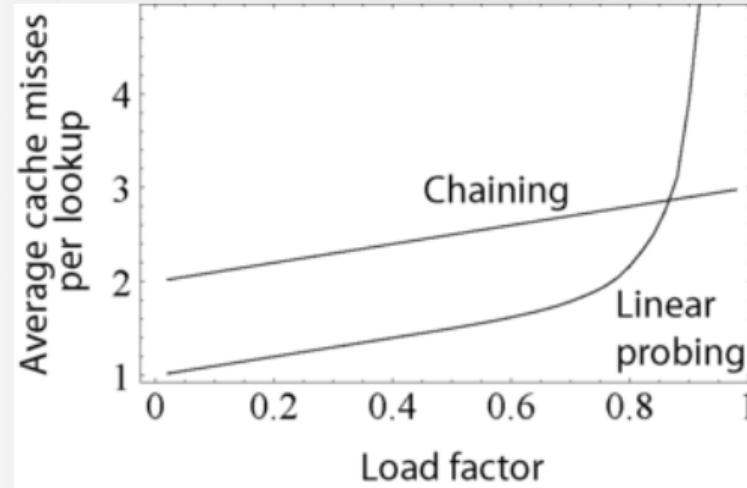

Współczynnik zajętości (3)

- ▶ Dla separate chaining w teorii α może być dowolnie duże dla stałego m .
  - ▶ Oznacza to, że średnio w jednym kubełku jest α kluczy.
- ▶ Wydajność jednak wciąż spada wraz ze wzrostem α , więc w praktyce stosuje się „miękką” wartość graniczną (zwykle pomiędzy 1 a 3), po przekroczeniu której zwiększa się rozmiar tablicy.
- ▶ Analogicznie tablicę można zmniejszać, gdy α odpowiednio spadnie.

Współczynnik zajętości (4)

Metody open addressing (np. linear probing) mogą średnio wymagać mniej czasu niż separate chaining, o ile α nie jest bliskie 1.

W praktyce dobrze zarządzana tablica mieszająca typu open addressing rzadko potrzebuje przejrzeć więcej niż 3 kubelki.

Zmiana rozmiaru (1)

- ▶ Zmiana rozmiaru tablicy oznacza zmianę liczby kubełków m , a to z kolei zmienia dopuszczalny zakres kluczy.
- ▶ Potrzebna jest więc nowa funkcja mieszająca, zaś operacja nie jest oczywista.
- ▶ Typowe metody zwiększenia rozmiaru:
  - ▶ Zmiana jednorazowa.
  - ▶ Zmiana stopniowa.
  - ▶ Linear hashing.

Zmiana rozmiaru (2)

Zmiana jednorazowa:

- ▶ Dana jest stara tablica mieszajaca z funkcja mieszająca $h_{\text{old}}(x)$.
- ▶ Tworzymy nową (większą) tablicę mieszającą.
- ▶ Tworzymy nową funkcje mieszającą $h_{\text{new}}(x)$.
- ▶ Dla każdego zajętego kubełka w starej tablicy dodajemy jego zawartość do nowej tablicy (z użyciem $h_{\text{new}}(x)$).
- ▶ Zajmuje dużo czasu.
  - ▶ Jeśli nowa tablica jest o czynnik (np. 2x) większa od starej, to zamortyzowany koszt zwiększenia jest stały (analogicznie jak dla tablicy dynamicznej).

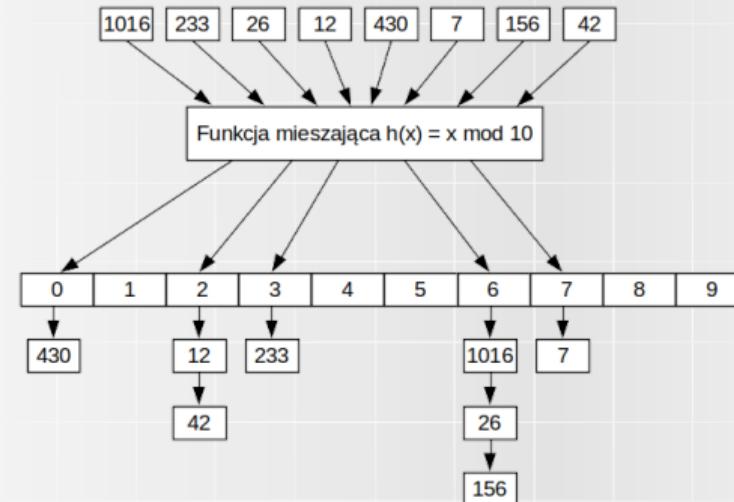
Zmiana rozmiaru (3)

Zmiana stopniowa:

- ▶ Tworzymy nową tablicę i funkcję mieszającą $h_{\text{new}}(x)$.
- ▶ Na czas przenosin stosowane są obie tablice:
  - ▶ `find()` przeszukuje obie tablice (używając $h_{\text{old}}(x)$ oraz $h_{\text{new}}(x)$).
  - ▶ `insert()` dodaje do nowej tablicy (używając $h_{\text{new}}(x)$).
    - ▶ Każdy `insert()` przenosi też k wpisów ze starej tablicy do nowej.
- ▶ Gdy przeniesione zostaną wszystkie elementy, starą tablicę można usunąć.

Separate chaining (1)

- ▶ Domyślnie separate chaining w każdym kubełku przechowuje listę wiązaną elementów.
- ▶ Operacje `find()`/`insert()`/`delete()` muszą operować też na liście.

Separate chaining (2)

- ▶ Lista wiązana ma pesymistyczny czas wyszukiwania $O(n)$, rzutujący na złożoność całej tablicy.
  - ▶ Możemy poprawić stosując zbalansowane drzewa BST.
- ▶ Lista wiązana słabiej współpracuje z pamięcią podręczną procesora.
  - ▶ Możemy poprawić stosując tablicę dynamiczną.
  - ▶ Problem pamięci podręcznej dotyczy też samej głównej tablicy – sięgamy do „losowych” indeksów, część indeksów jest pusta.

Metoda 2-choice hashing:

- ▶ Modyfikacja separate chaining (choć może też działać dla innych metod rozwiązywania kolizji).
- ▶ Jedna tablica, dwie funkcje mieszające $h_1(x)$ oraz $h_2(x)$.
- ▶ Podczas `insert()` stosowane są obie funkcje, zaś element trafia do kubełka mającego mniej elementów.
  - ▶ Jeśli kubełki mają równy rozmiar, to wykorzystujemy ten, który wskazała funkcja $h_1(x)$.
- ▶ Podobnie `find()` poszukuje elementu w obu możliwych kubełkach.
- ▶ Dzięki zasadzie power of 2 choices, znaczaco zmniejszamy możliwość wystąpienia dużych kubełków.

Open addressing (1)

Metoda open addressing:

- ▶ Przy dodawaniu elementu najpierw obliczamy standardowo indeks funkcją mieszającą.
- ▶ Jeśli wyznaczony kubełek jest zajęty, wyznaczamy kolejny kubełek do sprawdzenia.
- ▶ Jeśli nowy kubełek jest zajęty, to sytuacja się powtarza aż do znalezienia pustego kubełka.
  - ▶ Powstaje ciąg poszukiwań (probing sequence), zaś jego długość określa wydajność tablicy.
- ▶ Analogiczny proces należy przeprowadzić dla find() i delete().

Open addressing (2)

Istnieją różne sposoby tworzenia ciągu poszukiwań:

- ▶ Linear probing – kolejny sprawdzany kubełek jest w odstępie C kubełków (często $C = 1$) od poprzedniego.
- ▶ Indeks k -tego kubełka do sprawdzenia dany jest więc wzorem:

$$h(x) + kC. \quad (4)$$

- ▶ Istotne jest by funkcja mieszająca unikała klasteryzacji/grupowania, gdzie indeksy kluczów gromadzą się blisko siebie.
  - ▶ Grupowanie, nawet jeśli nie powoduje kolizji, jest szkodliwe dla adresowania otwartego (ale nie dla metody łańcuchowej).
  - ▶ Lepiej współpracuje z pamięcią podręczną procesora (dla małych C).

Open addressing (3)

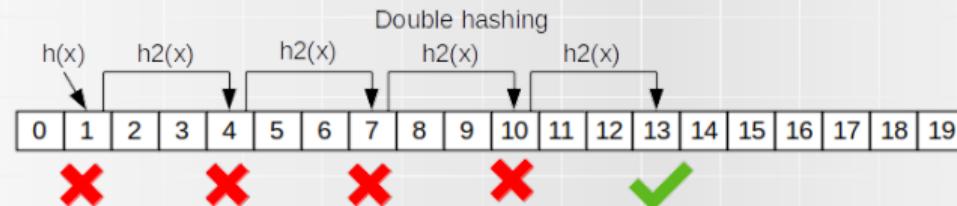
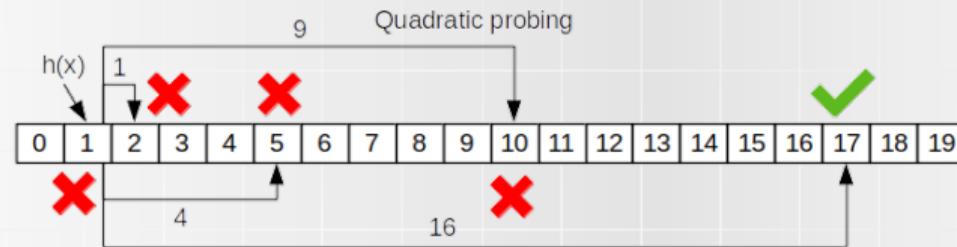
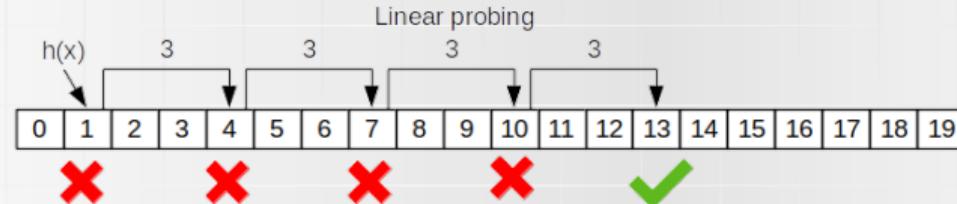
- ▶ Quadratic probing – kolejne odstępy od początkowego indeksu $h(x)$ dane są kolejnymi wartościami pewnej funkcji kwadratowej.
- ▶ Bardziej odporne na grupowanie, podatne na grupowanie wtórne.
- ▶ Double hashing – odstęp jest liniowy, ale zależy od klucza x i dany drugą funkcją mieszającą $h_2(x)$. Indeks w k -tej próbie wynosi więc:

$$h(x) + kh_2(x). \quad (5)$$

- ▶ Odporne na problem grupowania.

Open addressing (4)

Cuckoo hashing (1)

- ▶ Haszowanie kukułcze – odmiana open addressing.
- ▶ Dwie tablice T_1 oraz T_2 o równym rozmiarze.
- ▶ Tablice mają osobne funkcje haszujące, odpowiednio $h_1(x)$ oraz $h_2(x)$.
- ▶ Każdy klucz ma więc dwie możliwe lokalizacje: podstawową oraz alternatywną.
- ▶ Przy dodawaniu nowy element x_1 wstawiany jest do T_1 . Jeśli był tam już jakiś inny element x_2 , to usuwamy x_2 z T_1 i wstawiamy go na jego alternatywne miejsce w T_2 .
  - ▶ Procedura się powtarza dla x_2 : jeśli miejsce x_2 w T_2 zajmowało x_3 , to x_3 jest usuwany i wstawiany w swoje alternatywne miejsce w T_1 .

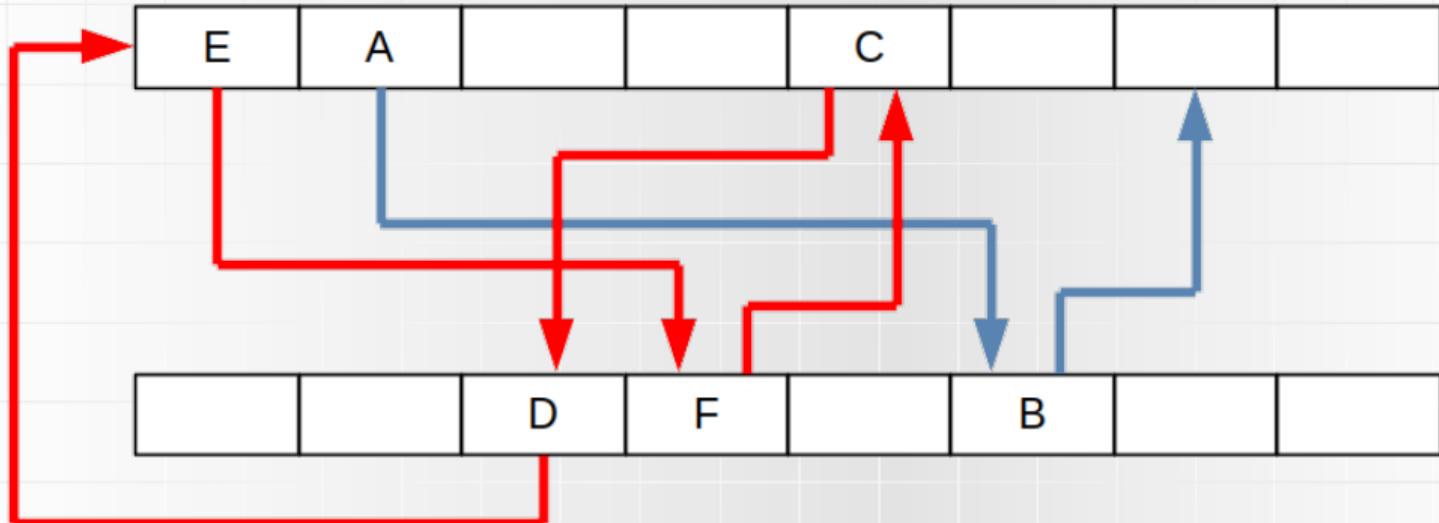
Cuckoo hashing (2)

- ▶ Może wystąpić cykl.
  - ▶ Wykrywany przez przekroczenie licznika kroków wstawiania.
  - ▶ Naprawiany poprzez stworzenie nowych funkcji $h_1(x)$ i $h_2(x)$ oraz ponowne haszowanie zawartości tablic.
- ▶ Każdy klucz jest w $h_1(x)$ w T_1 lub w $h_2(x)$ w T_2 .
  - ▶ `find()` jest więc w pesymistycznym czasie $O(1)$, podobnie `remove()`.
  - ▶ `insert()` może zajść długi czas, ale koszt zamortyzowany jest $O(1)$, nawet uwzględniając konieczność przehaszowania tablic.

Cuckoo hashing (3)

Wroclaw
University
of Science
and Technology

Cuckoo hashing (4)

- ▶ Haszowanie kukułcze ma więc bardzo dobrą złożoność teoretyczną.
- ▶ Złożoność zakłada jednak, że load factor jest poniżej 0.5.
  - ▶ Niefektywne użycie pamięci.
  - ▶ Można użyć 3 funkcji i trzech tablic, co średnio pozwala wykorzystać ponad 90% miejsca kosztem spadku wydajności (jednak wciąż $O(1)$).
- ▶ W praktyce cuckoo hashing jest średnio wolniejsze od linear probing (więcej chybień podczas `find()`), ale może być przydatne w sytuacjach gdzie ważna jest redukcja przypadku pesymistycznego.

Zastosowania

Zastosowania tablic mieszających:

- ▶ Słowniki.
- ▶ Zbiory (brak kolejności).
- ▶ Pamięci podręczne.
- ▶ Indeksy baz danych.
- ▶ Tablice transpozycji gier.

Słowniki – podsumowanie (1)

Struktura	find()/remove()		insert()		Uporządk.
	Avg.	Worst	Avg.	Worst	
Hash table ²	$O(1)$	$O(n)$	$O(1)$	$O(n)$	nie
Hash table ³	$O(1)$	$O(\log n)$	$O(1)$	$O(\log n)$	nie
Hash table ⁴	$O(1)$	$O(1)$	$O(1)$	$O(1)^5$	nie
AVL/black-red tree	$O(\log n)$	$O(\log n)$	$O(\log n)$	$O(\log n)$	tak
BST	$O(\log n)$	$O(n)$	$O(\log n)$	$O(n)$	tak
Lista ⁶	$O(n)$	$O(n)$	$O(1)/O(n)$	$O(1)/O(n)$	„tak”

²Adresowanie otwarte lub kubełki z listą

³Adresowanie zamknięte plus kubełki ze zbalansowanym BST

⁴Cuckoo hashing

⁵Koszt zamortyzowany

⁶Dwa warianty: dodawanie na koniec lub dodawanie w pozycji posortowanej

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 9
Grafy

dr inż. Jarosław Rudy

Graf (1)

- ▶ Graf jako ADT służy do reprezentacji grafów matematycznych.
- ▶ Matematycznie graf składa się z wierzchołków (węzłów, vertices) i łączących je krawędzi (edges).
  - ▶ Każda krawędź łączy dwa (domyślnie różne) wierzchołki grafu.
- ▶ Ścisłej graf G jest parą uporządkowaną (dwójką) zbioru wierzchołków V i zbioru krawędzi E :

$$G = (V, E). \quad (1)$$

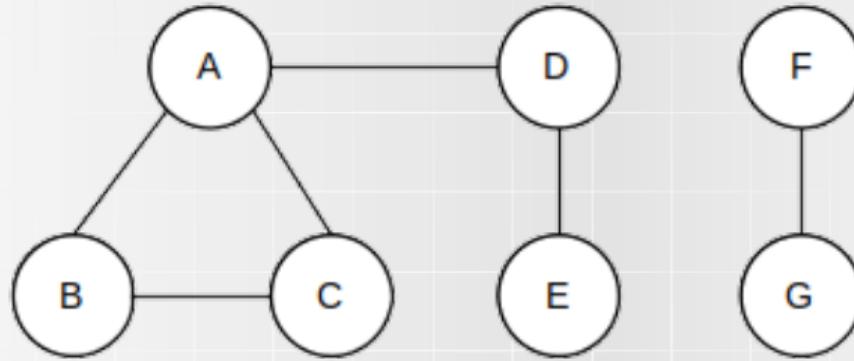
- ▶ Krawędzie zwykłe definiuje się jako zbiór E zbiorów dwuelementowych, tak że E jest podzbiorem zbioru „wszystkich” możliwych krawędzi:

$$E \subseteq \{\{u, v\} : u, v \neq u \in V\}. \quad (2)$$

krawędź $\{u, v\}$ łączy wierzchołki u i v .

Graf (2)

Przykład grafu

$$V = \{A, B, C, D, E, F, G\}$$

$$E = \{\{A, B\}, \{B, C\}, \{A, C\}, \{A, D\}, \{D, E\}, \{G, F\}\}$$

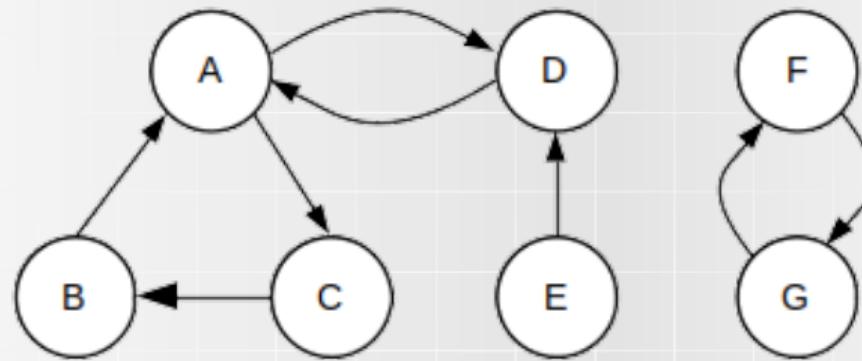
Graf (3)

- ▶ Poprzednia definicja zakłada, że kierunek krawędzi nie ma znaczenia (graf jest nieskierowany).
- ▶ Można jednak zdefiniować zbiór krawędzi A tak by krawędzie miały kierunek tj. każda krawędź jest parą uporządkowaną

$$A \subseteq \{(u, v) : u, v \neq u \in V\}. \quad (3)$$

- ▶ Krawędź (u, v) biegnie od u do v i jest czymś innym niż krawędź (v, u) .
- ▶ Taki graf $G = (V, A)$ nazywamy grafem skierowanym, zaś jego krawędzie nazywamy łukami (arcs).

Przykład grafu

$$V = \{A, B, C, D, E, F, G\}$$

$$A = \{(A, C), (B, A), (C, B), (A, D), (D, A), (E, D), (F, G), (G, F)\}$$

Graf (5)

- ▶ Często przyjmowana notacja:
  - ▶ $n = |V|$ – liczba wierzchołków grafu.
  - ▶ $k = |E|$ (lub $k = |A|$) – liczba krawędzi/łuków grafu.
- ▶ Według standardowej definicji graf skierowany może mieć od 0 do $n(n - 1)$ łuków.
- ▶ Analogicznie, graf nieskierowany może mieć od 0 do $\frac{n(n-1)}{2}$ krawędzi.

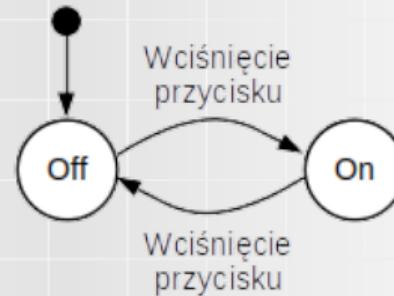
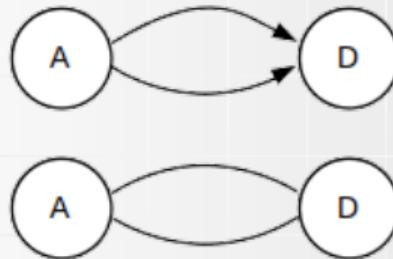
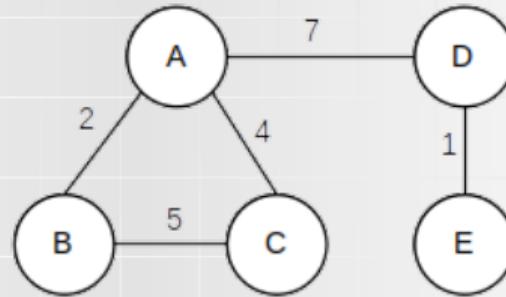
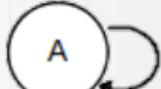

Graf (6)

Można wprowadzać modyfikacje definicji grafu

- ▶ Dopuszczanie pętli tj. krawędzi/łuków zaczynających się i kończących się w tym samym wierzchołku.
- ▶ Multigraf – dopuszczanie wielokrotnych krawędzi pomiędzy tą samą parą wierzchołków.
- ▶ Graf z wagami – krawędziom i/lub wierzchołkom można przypisywać wartości liczbowe (wagi).
- ▶ Ogólniej można przepisywać dowolne wartości – etykiety.

Graf (7)

Typy grafów i pojęcia grafowe (1)

Wybrane typy grafów i pojęcia grafowe:

- ▶ Rząd grafu – liczba wierzchołków.
- ▶ Rozmiar grafu – liczba krawędzi.
- ▶ Droga – ciąg następujących po sobie krawędzi (trasa). Niekiedy w skład drogi wchodzą też znajdujące się na niej wierzchołki.
  - ▶ Droga prosta – droga na której nie powtarzają się krawędzie.
  - ▶ Cykl – droga kończąca się w tym samym wierzchołku, w którym się zaczęła.

Typy grafów i pojęcia grafowe (2)

- ▶ Stopień wierzchołka (degree, deg):
  - ▶ $\deg(v)$ – w grafie nieskierowanym liczba krawędzi wchodzących do lub wychodzących z v .
  - ▶ $\text{indeg}(v)$ – w grafie skierowanym liczba krawędzi wchodzących do v .
  - ▶ $\text{outdeg}(v)$ – w grafie skierowanym liczba krawędzi wychodzących z v .
- ▶ Wierzchołek izolowany – wierzchołek o stopniu 0 (z którego nie wychodzą i do którego nie wchodzą krawędzie).

Typy grafów i pojęcia grafowe (3)

- ▶ Graf pełny – liczba krawędzi jest maksymalna.
- ▶ Graf gęsty – duża liczba krawędzi (k) w stosunku do liczby wierzchołków (v). Różne praktyczne definicje np.:
  - ▶ $k \notin O(n)$.
  - ▶ $k \in \Theta(n^2)$.
  - ▶ $k \gg v$.
- ▶ Graf rzadki – nieduża liczba krawędzi np.:
  - ▶ $k \in O(n)$.
  - ▶ $k \leq n$.
- ▶ Graf pusty – graf bez wierzchołków lub graf bez krawędzi.

Typy grafów i pojęcia grafowe (4)

- ▶ Graf spójny (connected graph) – graf, w którym istnieje droga pomiędzy każdą parą wierzchołków $u, v \neq u$.
- ▶ Spójna składowa grafu (component) – maksymalny (tj. taki którego nie można już powiększyć) spójny podgraf grafu. Graf może mieć wiele spójnych składowych.
- ▶ Drzewo – graf nieskierowany, acykliczny (brak cykli) i spójny.
  - ▶ Dokładnie 1 droga pomiędzy każdą parą wierzchołków.

Typy grafów i pojęcia grafowe (5)

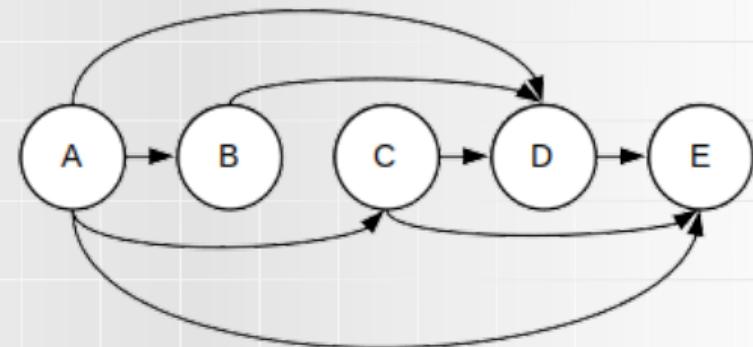
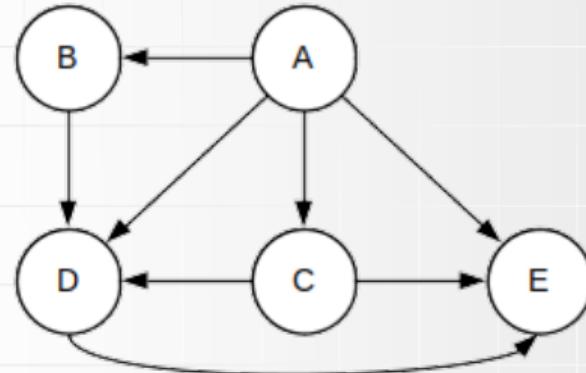
Skierowany graf acykliczny (directed acyclic graph, DAG)

- ▶ Graf skierowany, w którym nie ma skierowanych cykli.
- ▶ W DAG podążanie krawędziami (zgodnie z ich kierunkiem) nigdy nie doprowadzi do cyklu.
  - ▶ Jeśli jest krawędź (u, v) to nie ma krawędzi (v, u) .
- ▶ Dla każdego DAG można wyznaczyć kolejność topologiczną, pewne wierzchołki są przed innymi („brak możliwości cofania się”).
- ▶ DAG są przydatne do modelowania pewnych procesów np. w produkcji.

Typy grafów i pojęcia grafowe (6)

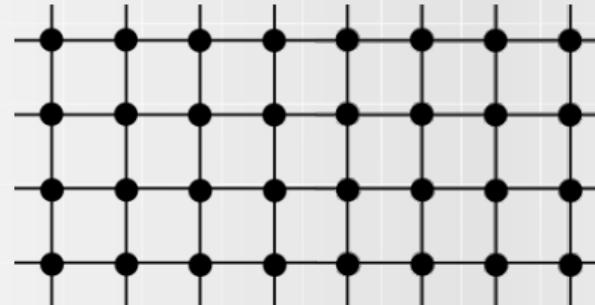
Przykładowy DAG i jego przykładowa kolejność topologiczna

Typy grafów i pojęcia grafowe (8)

Graf typu krata/siatka (grid/lattice graph):

- ▶ Graf który po narysowaniu w Euklidesowej przestrzeni 2D ma strukturę regularnych kafelków.
- ▶ Kafelki mogą być kwadratowe, trójkątne, sześciennne itd.
- ▶ Przydatne do modelowania pewnych procesów np. w produkcji.

Reprezentacje grafu (1)

Różne sposoby przechowywania (struktury) grafu w pamięci komputera:

- ▶ Macierz sąsiedztwa (adjacency matrix).
- ▶ Lista sąsiedztwa (adjacency list).
- ▶ Lista krawędzi (edge list).
- ▶ Macierz incydencji (incidence matrix).

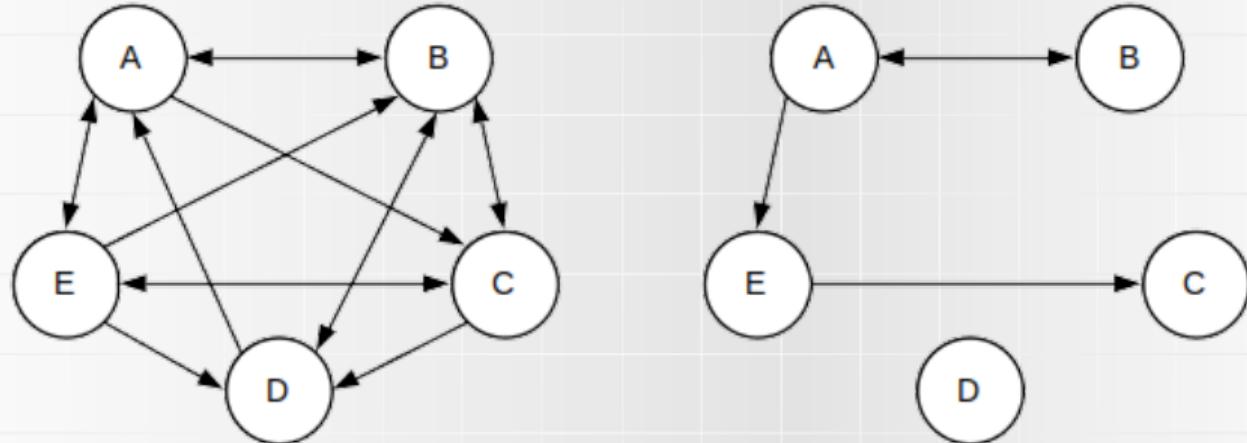
Istotne operacje:

- ▶ Dostęp do łuku (u, v) (lub krawędzi $\{u, v\}$).
- ▶ Znalezienie (lub przegląd) sąsiadów wierzchołka v .

Reprezentacje grafu (2)

Jak przykłady użyjemy dwóch grafów skierowanych:

- ▶ Gęstego $v = 5, k = 15$ (75% krawędzi).
- ▶ Rzadkiego $v = 5, k = 4$ (20% krawędzi).

Macierz sąsiedztwa (1)

- ▶ Macierz dwuwymiarowa rozmiaru $n \times n$.
- ▶ W indeksie i, j macierzy przechowywana jest informacja o krawędzi (i, j) (lub $\{i, j\}$).
  - ▶ Dla grafów bez wag/etykiet przechowujemy jedynie czy krawędź istnieje czy nie.
  - ▶ W innym przypadku przechowujemy wagę, etykietę lub wręcz wskaźnik/referencję na obiekt krawędzi (dbając o odpowiednie wartości jeśli krawędź nie istnieje).
- ▶ Dla grafów nieskierowanych $\{u, v\} = \{v, u\}$, więc przechowujemy tylko połowę macierzy (np. macierz górnopróbkątna).
- ▶ Realizowana tablicą dwuwymiarową, tablicami jednowymiarowymi, tablicami dynamicznymi itd.

Macierz sąsiedztwa (2)

Dla przykładowych grafów:

	A	B	C	D	E
A	0	1	1	0	1
B	1	0	1	1	0
C	0	1	0	1	1
D	1	1	0	0	0
E	1	1	1	1	0

	A	B	C	D	E
A	0	1	0	0	1
B	1	0	0	0	0
C	0	0	0	0	0
D	0	0	0	0	0
E	0	0	1	0	0

Macierz sąsiedztwa (3)

- ▶ Dostęp do krawędzi w czasie $O(1)$.
- ▶ Przegląd sąsiadów wierzchołka v w czasie $n \in \Theta(n)$.
  - ▶ Niezależne od tego ile wynosi $N(v)$, czyli liczba sąsiadów v !
  - ▶ Potrzebujemy co najmniej n^2 (czyli $O(n^2)$) pamięci.
    - ▶ Niezależne od k !
    - ▶ Wartości na przekątnej są bezużyteczne, chyba że graf dopuszcza pętle.
  - ▶ Dość wydajna (pamięciowo i czasowo) dla grafów gęstych.

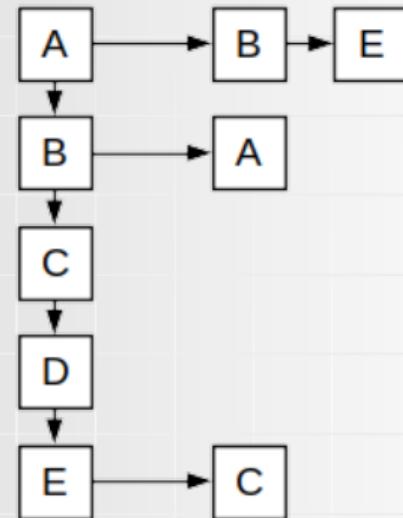
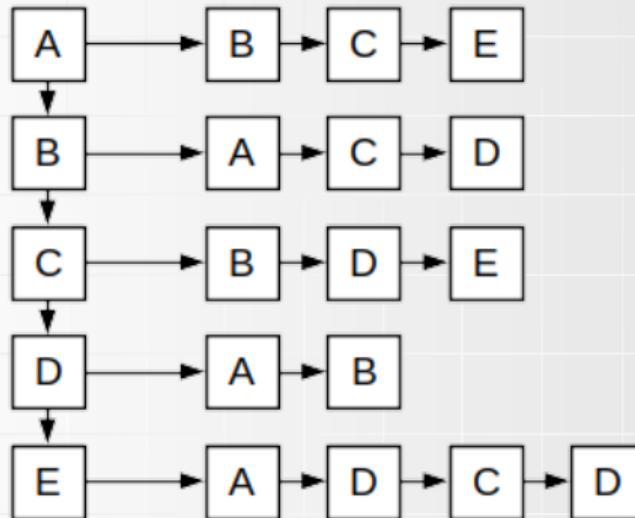

Lista sąsiedztwa (1)

- ▶ Lista rozmiaru n .
- ▶ Elementami listy są kolejne listy.
- ▶ Lista i -ta przechowuje krawędzie zaczynające się w wierzchołku i -tym.
- ▶ Najprościej przechować numer wierzchołka którym krawędź się kończy.
- ▶ Ponieważ przechowujemy tylko faktycznych sąsiadów, to każda podlista może mieć różną długość.

Lista sąsiedztwa (2)

Dla przykładowych grafów:

Lista sąsiedztwa (3)

- ▶ Lista wierzchołka v ma długość $N(v)$, zamiast n .
  - ▶ Przegląd sąsiadów v w czasie $O(N(v))$.
- ▶ Zwykle mniejsze zużycie pamięci $O(n + k)$.
  - ▶ Wydajna dla grafów rzadkich.
  - ▶ Czasami może wymagać więcej pamięci (np. graf pełny plus dopuszczanie pętli).
- ▶ Dostęp do krawędzi wierzchołka v w czasie $O(N(v)) \in O(n)$.

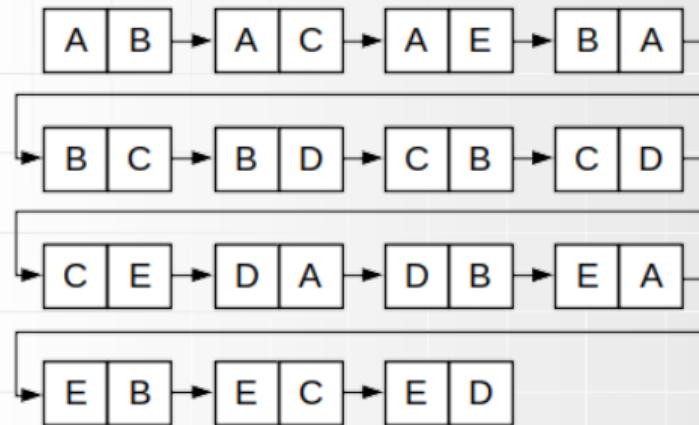
Lista krawędzi (1)

- ▶ Lista rozmiaru k .
- ▶ Elementami listy są krawędzie.
  - ▶ Najprościej przechować krawędź jako parę: wierzchołek początkowy i końcowy.
- ▶ Zwykle krawędzie przechowywane są w losowej kolejności.
- ▶ Można przyjąć pewien porządek, ale nie ma to większego wpływu na efekt.

Lista krawędzi (2)

Dla przykładowych grafów:

Lista krawędzi (3)

- ▶ Lista krawędzi zajmuje $O(k)$ pamięci.
  - ▶ Każdy element przechowuję parę, więc łączna pamięć jest zwykle większa niż dla listy sąsiedztwa.
- ▶ Dostępu do krawędzi wierzchołka v w czasie $O(k)$.
- ▶ Czas przeglądnięcia sąsiadów wierzchołka v w czasie $O(k)$.
- ▶ Zwykle skrajnie niewydajna dla grafów gęstych.
- ▶ Może być przydatna dla niektórych algorytmów (np. zmodyfikowana w kolejkę priorytetową).

Macierz indydencji (1)

- ▶ Macierz rozmiaru nk .
- ▶ Indeks i, j przechowuje informacje czy j -ta krawędź jest incydentna (łączy się) z wierzchołkiem i . Typowe wartości:
  - ▶ 1 – krawędź zaczyna się w tym wierzchołku.
  - ▶ -1 – krawędź kończy się w tym wierzchołku.
  - ▶ 0 – krawędź nie jest incydentna z wierzchołkiem.
- ▶ Zwykle przechowuje tylko informacje o incydencji, ale można też dołączyć inne informacje (waga, etykieta).

Macierz incydencji (2)

Dla przykładowych grafów:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
A	1	1	1	-1	0	0	0	0	0	-1	0	-1	0	0	0
B	-1	0	0	1	1	1	-1	0	0	0	-1	0	-1	0	0
C	0	-1	0	0	-1	0	1	1	1	0	0	0	0	-1	0
D	0	0	0	0	0	-1	0	-1	0	1	1	0	0	0	-1
E	0	0	-1	0	0	0	0	0	-1	0	0	1	1	1	1

	1	2	3	4
A	1	1	-1	0
B	-1	0	1	0
C	0	0	0	-1
D	0	0	0	0
E	0	-1	0	1

Zakładamy kolejność krawędzi taką jak pokazano w liście krawędzi.

Macierz incydencji (3)

- ▶ Zajmuje $O(nk)$ pamięci.
  - ▶ Czyli rzadko mniej niż $O(n^2)$, nawet dla grafów rzadkich.
  - ▶ $\frac{n-2}{n}$ tablicy zawiera zera.
- ▶ Dostęp do krawędzi (u, v) w czasie $O(k)$.
- ▶ Przeglądnięcie wszystkich sąsiadów w czasie $O(k + nN(v))$.
- ▶ Przydatna gdyby krawędź miała więcej niż 2 końce.

Reprezentacje grafu (3)

Reprezentacja	Pamięć	Dostęp do krawędzi	Przegląd sąsiadów
Macierz sąsiedztwa	$O(n^2)$	$O(1)$	$O(n)$
Lista sąsiedztwa	$O(n + k)$	$O(N(v))$	$O(N(v))$
Lista krawędzi	$O(k)$	$O(k)$	$O(k)$
Macierz incydencji	$O(nk)$	$O(k)$	$O(k + nN(v))$

Przeszukiwanie grafu (1)

- ▶ Analogicznie jak w przypadku drzew istnieją algorytmy do przeglądu grafu tj. do odwiedzenia wszystkich wierzchołków.
- ▶ Podstawowy algorytm:
  - ▶ Dodajemy pewien wierzchołek początkowy s do kolejki Q .
  - ▶ Dopóki Q nie jest puste:
    - ▶ Pobieramy (usuwamy) jeden wierzchołek v z Q .
    - ▶ Odwiedzamy v .
    - ▶ Dodajemy nieodwiedzonych jeszcze sąsiadów v do Q .
  - ▶ Węzły mogą być odkrywane wielokrotnie.
  - ▶ Problem z grafami niespójnymi.

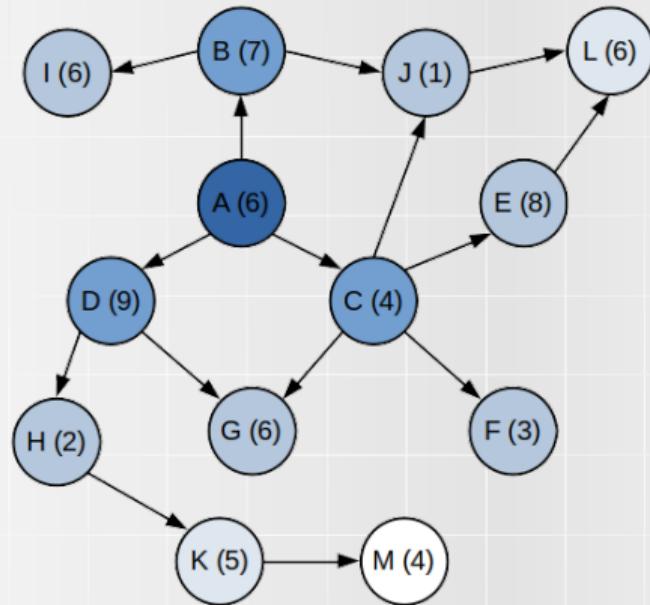
Przeszukiwanie grafu (2)

Podstawowe typy przeglądu grafu:

- ▶ Przegląd wgłąb (depth-first) – ostatnio dodany wierzchołek odwiedzany jest najpierw (Q jest stosem).
- ▶ Przegląd wszerz (breadth-first) – ostatnio dodany wierzchołek odwiedzany jest na końcu (Q jest kolejką FIFO).
- ▶ Przegląd pierwszy najlepszy (best-first) – wierzchołki odwiedzamy wg priorytetu (Q jest kolejką priorytetową).
  - ▶ Dla grafów ważonych.
  - ▶ Priorytetem jest waga wierzchołka (na podobnej zasadzie działa algorytm Dijkstry) i/lub waga prowadzącej do niego krawędzi (np. algorytm najbliższego sąsiada dla problemu komiwojażera).

Przeszukiwanie grafu (3)

Przykładowy skierowany graf ważony:

Przeszukiwanie grafu (4)

Przykładowy przegląd dla przedstawionego grafu:

- ▶ Depth-first: A, D, H, K, M, G, C, J, L, F, E, B, I.
- ▶ Breadth-first: A, B, C, D, I, J, E, F, G, H, L, K, M
- ▶ Best-first: A, C, J, F, G, L, B, I, E, D, H, K, M.

Zastosowania grafów (1)

- ▶ Transport, komunikacja (problem komiwojażera, sieci przepływowe).
- ▶ Analiza procesów (maszyny stanów, sieci Petriego).
- ▶ Modelowanie relacji/połączeń (social media, rozprzestrzenianie się chorób np. COVID-19).
- ▶ Poszukiwanie trasy.
- ▶ Optymalizacja produkcji (szeregowanie zadań).
- ▶ Inne.

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 10

Problem najkrótszej drogi

dr inż. Jarosław Rudy

Problem najkrótszej drogi (1)

- ▶ W najprostszej wersji dany jest graf $G = (V, E)$ oraz dwa wierzchołki: startowy v_s oraz końcowy v_e .
- ▶ Celem jest znalezienie (prostej) drogi od v_s do v_e o najmniejszej długości.
- ▶ Graf może być skierowany lub nie. Dla skierowanego istotne jest by poruszać się krawędziami w odpowiednim kierunku.
- ▶ Długość drogi liczona jest wagami krawędzi (ewentualnie krawędzi i wierzchołków).
  - ▶ Dla grafów bez wag długością drogi jest liczba jej krawędzi.
  - ▶ Droga od v_s do v_e może nie istnieć.

Problem najkrótszej drogi (2)

Różne warianty problemu:

- ▶ Jedna para wierzchołków (single-pair shortest path problem) – znalezienie najkrótszej drogi od v_s do v_e .
  - ▶ Pesymistycznie i tak trzeba znaleźć drogę do innych wierzchołków.
- ▶ Tylko wierzchołek początkowy (single-source shortest path problem) – znalezienie najkrótszej drogi od v_s do każdego innego wierzchołka.
- ▶ Tylko wierzchołek końcowy (single-destination shortest path problem) – znalezienie najkrótszej drogi do v_e z każdego innego wierzchołka.
  - ▶ Może być sprowadzony do poprzedniego problemu (odwrócenie łuków).
- ▶ Wszystkie pary (all-pairs shortest path problem) – znalezienie najkrótszej drogi od każdego wierzchołka do każdego innego.

Algorytm Dijkstry (1)

- ▶ Stworzony przez Edsgera Dijkstrę w 1956.
- ▶ Oryginalnie rozwiązywał single-pair shortest path problem.
- ▶ Obecnie jednak częsty wariant rozwiązuje single-source shortest path problem.
- ▶ Algorytm działa dla dowolnych skierowanych/nieskierowanych grafów ważowych bez ujemnych wag.
- ▶ Przy odpowiedniej implementacji i braku dodatkowych założeń (graf typu DAG, specyficzne wagi) jest to najlepszy znany algorytm dla tego problemu.

Algorytm Dijkstry (2)

- ▶ Algorytm działa na zasadzie metody relaksacji – dla niektórych wierzchołków sprawdzamy czy nie da się zbudować do nich trasy krótszej niż najlepsza obecnie znana.
- ▶ Dla każdego wierzchołka $v \in V$ przechowujemy (np. jako tablice) dwie informacje :
  - ▶ $dist[v]$ – długość najlepszej obecnie znanej drogi z v_s do v (długość tymczasowa).
  - ▶ $prev[v]$ – wierzchołek poprzedzający v na najlepszej obecnie znanej trasie od v_s do v .
- ▶ Potrzebujemy też przechowywać zbiór wierzchołków nieodwiedzonych *unvisited* oraz wierzchołek aktualny *current*.

Algorytm Dijkstry (3)

Na początku ustawiamy:

- ▶ $unvisited \leftarrow V$.
- ▶ $current \leftarrow v_s$.
- ▶ Dla każdego $v \in V$:
  - ▶ $prev[v] \leftarrow undefined$ (np. -1)
  - ▶ $dist[v_s] \leftarrow 0$ (trasa od v_s do v_s ma znaną długość).
  - ▶ Dla każdego $v \in V \setminus \{v_s\}$:
    - ▶ $dist[v] \leftarrow \infty$ (np. -1)

Algorytm Dijkstry (4)

Przebieg algorytmu:

1. Dla wierzchołka *current* sprawdzamy jego nieodwiedzonych sąsiadów i aktualizujemy ich tymczasową odległość, jeśli można do nich szybciej dotrzeć z *current*. Założymy sąsiada *neigh*:
  - ▶ Jeśli $dist[current] + w(current, neigh) < dist[neigh]$ to:
    - ▶ $dist[neigh] \leftarrow dist[current] + w(current, neigh)$.
    - ▶ $prev[neigh] \leftarrow current$.
2. Usuwamy *current* z *unvisited*.
3. Jako *current* wybieramy wierzchołek *v* z *unvisited* o najmniejszym $dist[v]$.
4. Wracamy do punktu 1.

Algorytm Dijkstry (5)

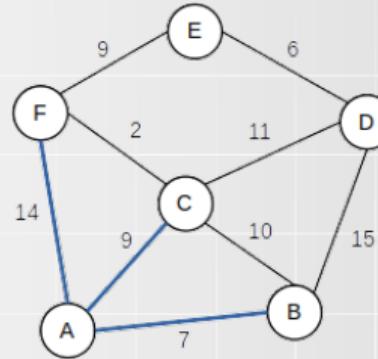
Warunek stopu algorytmu:

- ▶ Jeśli szukamy trasy od v_s do v_e algorytm kończy się, gdy:
  - ▶ W kroku 2 wierzchołek v_e został odwiedzony – możemy zbudować trasę na podstawie *prev*.
  - ▶ W kroku 3 za *current* ustawiono ∞ – wierzchołek v_e jest nieosiągalny z wierzchołka v_s .
- ▶ Jeśli szukamy trasy od v_s do każdego innego wierzchołka to algorytm kończy się gdy w kroku 3 za *current* ustawiono ∞ :
  - ▶ Oznacza to, że do wierzchołków obecnie w *unvisited* nie można dotrzeć z v_s . Trasy do pozostałych możemy zbudować w oparciu o *prev*.

Algorytm Dijkstry (6)

Przykład szukania trasy od $v_s = A$ do $v_e = E$ (iteracja 1).

	A	B	C	D	E	F
dist	0	-1	-1	-1	-1	-1
prev	-1	-1	-1	-1	-1	-1

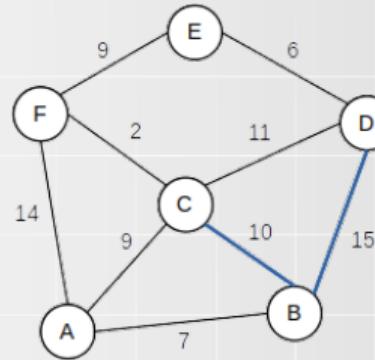
unvisited: { A , B , C , D , E , F }

current: A

Algorytm Dijkstry (7)

Przykład szukania trasy od $v_s = A$ do $v_e = E$ (iteracja 2).

	A	B	C	D	E	F
dist	0	7	9	-1	-1	14
prev	-1	A	A	-1	-1	A

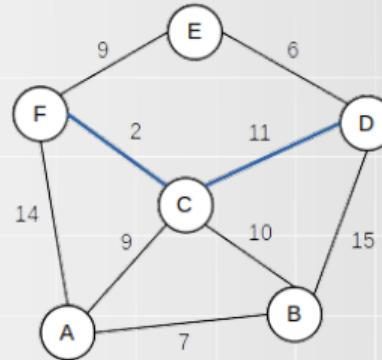
unvisited: { B , C , D , E , F }

current: B

Algorytm Dijkstry (8)

Przykład szukania trasy od $v_s = A$ do $v_e = E$ (iteracja 3).

	A	B	C	D	E	F
dist	0	7	9	22	-1	14
prev	-1	A	A	B	-1	A

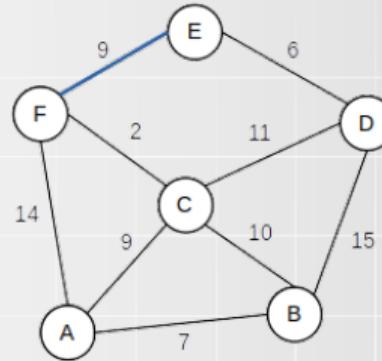
unvisited: { C, D , E , F }

current: C

Algorytm Dijkstry (9)

Przykład szukania trasy od $v_s = A$ do $v_e = E$ (iteracja 4).

	A	B	C	D	E	F
dist	0	7	9	20	-1	11
prev	-1	A	A	C	-1	C

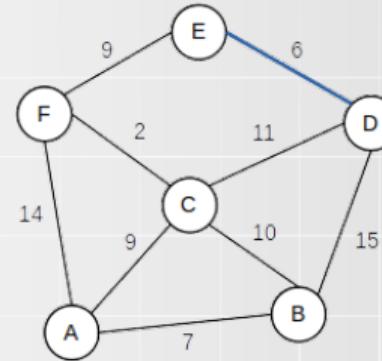
unvisited: { D , E , F }

current: F

Algorytm Dijkstry (10)

Przykład szukania trasy od $v_s = A$ do $v_e = E$ (iteracja 5).

	A	B	C	D	E	F
dist	0	7	9	20	20	11
prev	-1	A	A	C	F	C

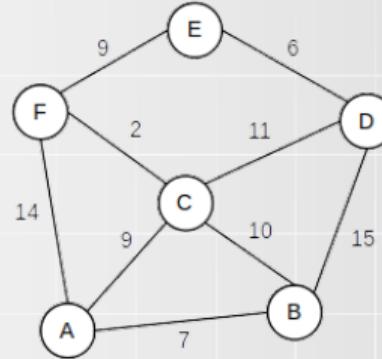
unvisited: { D , E }

current: E

Algorytm Dijkstry (11)

Przykład szukania trasy od $v_s = A$ do $v_e = E$ (iteracja 6).

	A	B	C	D	E	F
dist	0	7	9	20	20	11
prev	-1	A	A	C	F	C

unvisited: { D }

koniec, trasa to (A, C, F, E)

Algorytm Dijkstry (12)

- ▶ W kroku 3 musimy wybrać wierzchołek v o najmniejszym $dist[v]$ spośród wszystkich wierzchołków w $unvisited$.
  - ▶ Potrzebujemy kolejki priorytetowej.
- ▶ Jeśli jako kolejkę użyjemy zwykłą listę i reprezentujemy graf macierzą sąsiedztwa, to pesymistyczny czas działania algorytmu wynosi $O(n^2)$.
- ▶ Jeśli jako kolejkę użyjemy kopca binarnego i reprezentujemy graf listą sąsiedztwa, to czas wynosi $O((k + n) \log n)$.
- ▶ Jeśli dodatkowo użyjemy kopca Fibonacciego to czas wyniesie $O(k + n \log n)$.

Algorytm Dijkstry (13)

- ▶ Za każdym razem wybieramy lokalnie najlepszą decyzję – algorytm Dijkstry jest więc przykładem algorytmu zachłanego.
- ▶ „Rzadki” przykład algorytmu dla którego strategia zachłanna jest optymalna (otrzymana trasa jest zawsze najkrótsza).
- ▶ Algorytm Dijkstry może być też uznany za przykład programowania dynamicznego.
- ▶ „Rzadki” przykład programowania dynamicznego, które działa w czasie wielomianowym.

Algorytm Bellmana-Forda (1)

- ▶ Jeśli graf ma ujemne wagi, to nie można użyć algorytmu Dijkstry.
- ▶ Można wtedy użyć wolniejszego, ale ogólniejszego algorytmu Bellmana-Forda.
  - ▶ Algorytm Bellmana-Forda dopuszcza obecność ujemnych wag, ale nie może być ujemnych cykli (tj. cykli o ujemnej długości) osiągalnych z v_s .
    - ▶ Po ujemnym cyklu można poruszać się bez końca uzyskując dowolnie krótką ścieżkę – najkrótsza ścieżka więc nie istnieje.
  - ▶ Algorytm rozwiązuje single-source shortest path problem.
  - ▶ Podobnie do algorytmu Dijkstry, algorytm Bellmana-Forda również polega na zasadzie relaksacji, ale nie na strategii zachłannej.

Algorytm Bellmana-Forda (2)

Przebieg algorytmu:

1. Inicjalizacja tablicę $dist$ oraz $prev$ identyczna jak dla algorytmu Dijkstry.
2. Wykonujemy $n - 1$ razy:
  - 2.1. Dla każdej krawędzi (u, v) próbujemy wykonać relaksację:
    - 2.1.1. Jeśli $dist[u] + w(u, v) < dist[v]$ to
      - 2.1.1.1. $dist[v] \leftarrow dist[u] + w(u, v)$.
      - 2.1.1.2. $prev[v] \leftarrow u$.
  3. Wykonujemy jeszcze jedną iterację relaksacji.
    - ▶ Jeśli jakaś wartość w $dist$ się zmniejszyła, to znaczy, że mamy ujemny cykl.

Algorytm Bellmana-Forda (3)

- ▶ Czas działania to $O(kn)$.
  - ▶ $O(n^3)$ dla grafów gęstych.
  - ▶ $O(n^2)$ dla rzadkich.
- ▶ Proste usprawnienie – jeśli podczas iteracji nie dokonała się żadna relaksacja, to algorytm można zakończyć.
- ▶ Algorytm Bellmana-Forda można też wykorzystać w zadaniach, w których celem jest znalezienie ujemnego cyklu.

Algorytm A* (1)

- ▶ A* rozwiązuje single-pair shortest path problem.
- ▶ Algorytm opiera się na obserwacji, że długość najkrótszej drogi od v_s do v_e , przez wierzchołek v jest równa:

$$sp(v_s, v) + sp(v, v_e), \quad (1)$$

gdzie sp jest najkrótszą drogą pomiędzy daną parą wierzchołków.

- ▶ Najlepszą obecnie znaną wartość $sp(v_s, v)$ mamy dzięki $dist(v)$.
- ▶ Wartości $sp(v, v_e)$ nie znamy... ale możemy ją oszacować za pomocą jakiejś heurystyki.

Algorytm A* (2)

- ▶ A* korzysta więc z dodatkowej informacji o grafie i jako kolejny rozwija węzeł v o najmniejszej wartości funkcji $f(v)$:

$$f(v) = g(v) + h(v), \quad (2)$$

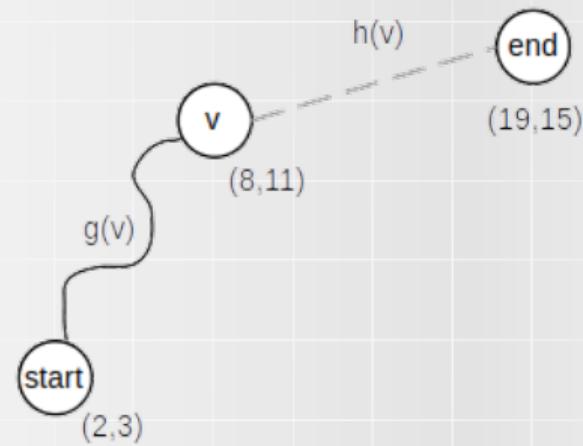
gdzie $g(v)$ jest znaną długością drogi od v_s do v , zaś $h(v)$ jest szacowaną długością drogi od v do v_e .

- ▶ Częstym przykładem są grafy w przestrzeni Euklidesowej, gdzie waga krawędzi (u, v) równa jest odległości Euklidesowej pomiędzy u i v .

Algorytm A* (3)

Przykład dla przestrzeni Euklidesowej:

$$h(v) = \sqrt{(19 - 8)^2 + (15 - 11)^2} = \sqrt{11^2 + 4^2} = \sqrt{137} \approx 11.7 \quad (3)$$

Algorytm A* (4)

- ▶ Jeśli heurystyka $h(v)$ jest dopuszczalna (czyli nigdy nie przeszacowuje długości najlepszej drogi od v do v_e), to A* zawsze zwraca najkrótszą (optymalną) drogę od v_s do v_e , o ile taka istnieje.
- ▶ Dodatkowo jeśli $h(v)$ jest spójna tj.:

$$h(x) \leq d(x, y) + h(y), \quad (4)$$

gdzie $d(x, y)$ jest faktyczną odlegością między x oraz y , to nie istnieje algorytm, który dla heurystyki $h()$ rozwija mniej węzłów niż A* (stąd gwiazdka oznaczająca optymalność) i nigdy nie odwiedza danego węzła więcej niż raz.

- ▶ Im lepsza heurystyka (im bliżej wartości prawdziwej bez przeszacowywania), tym mniej węzłów rozwinie algorytm.

Algorytm A* (5)

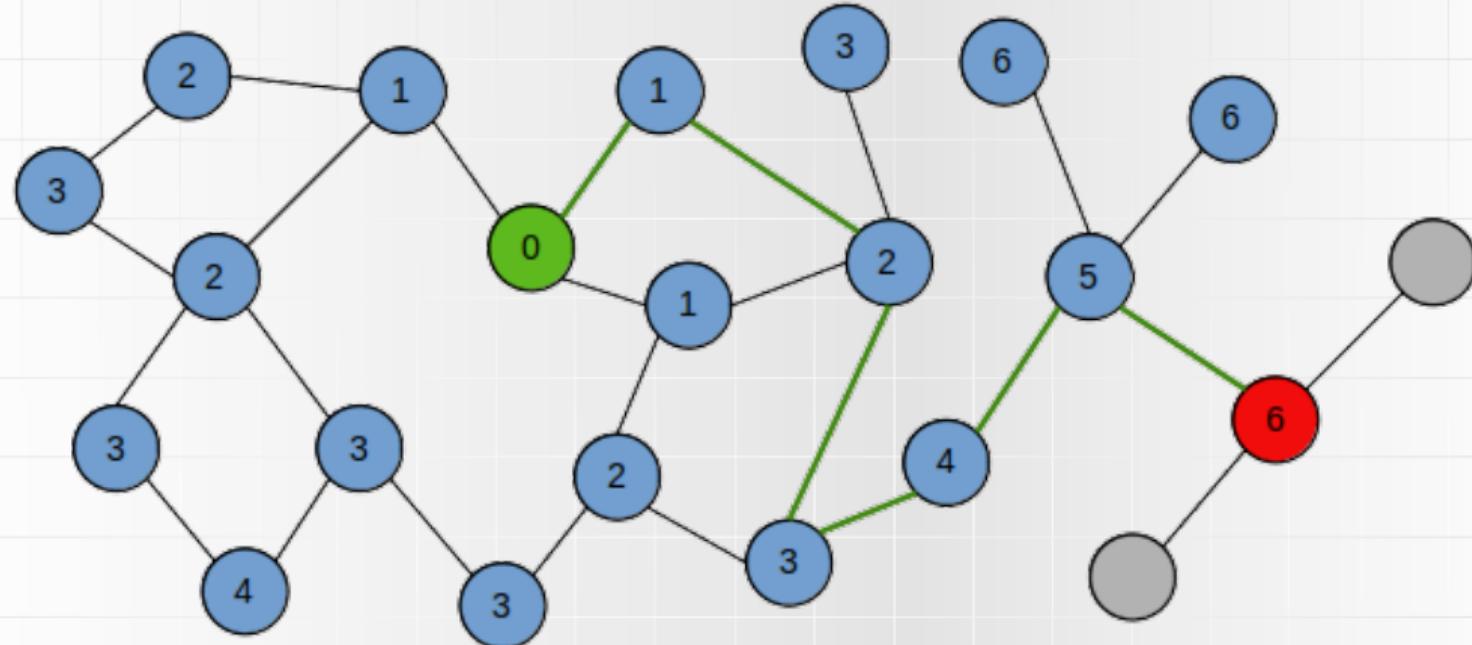
- ▶ Sposób rozwiązywania remisów wpływa na skuteczność algorytmu (poleca się by remisy traktowane były w porządku stosowym).
- ▶ Specjalne przypadki:
  - ▶ Algorytm Dijkstry (gdy $h(v) = 0$).
  - ▶ Przeszukiwanie wszerz.
  - ▶ Przeszukiwanie wgłąb.
- ▶ Jeśli $h()$ nie jest dopuszczalna, to A* może znaleźć drogę, która nie jest najkrótsza... ale może rozwinąć mniej węzłów.
  - ▶ Kontrolując przeszacowywanie heurystyki kontrolujemy dokładność i czas działania – przydatne w niektórych zastosowaniach (np. gry).

Poszukiwanie wszerz (1)

- ▶ W przypadku grafu bez wag trasę od v_s do v_e można wydajnie znaleźć stosując zwykłe przeszukiwanie grafu wszerz.
- ▶ Zaczynamy od v_s .
- ▶ Sąsiedzi v_s mają odległość 1.
- ▶ (Nieodwiedzeni) sąsiedzi sąsiadów mają wartość 2 itd.
- ▶ Po dotarciu do v_e budujemy trasę cofając się do v_s poprzez zawsze wybieranie dowolnego wierzchołka o wartości o 1 mniejszej od naszej.
- ▶ Złożoność pesymistyczna $O(n + k)$.

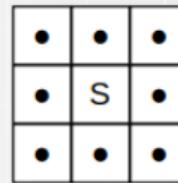
Poszukiwanie wszerz (2)

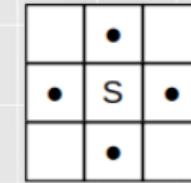
Poszukiwanie wszerz (3)

- ▶ Szczególnie użyteczne dla grafów typu kratownica (np. pola w grze).
- ▶ Jeśli możemy iść w 8 kierunkach, to mamy do czynienia z sąsiedztwem Moore'a, zaś odległość od v_s do v_e odpowiada odległości Czebyszewa (szachowej).
- ▶ Jeśli możemy iść w 4 kardynalnych kierunkach to mamy do czynienia z sąsiedztwem von Neumanna, zaś odległość od v_s do v_e odpowiada odległości Manhattan (miejskiej).

Sąsiedztwo Moore'a

Sąsiedztwo von Neumanna

Poszukiwanie wszerz (4)

Przykład dla sąsiedztwa von Neumanna:

2	1	2		13	14	15	16	17	18	19	20	21					
1	0	1		12	13	14	15	16	17	18	19	20		25			
2	1	2		11	12				18	19	20	21		25	24	25	
3	2	3		10	11				18	19	20			23	24	25	
4	3	4		9	10				16	17	18	19	20	21	22	23	24
5	4	5	6	7	8	9			15	16	17	18	19	20	21	22	23
6	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15						
7	6	7		10	11	12	13	14	15	16		20	21	22			
8	7	8		11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21			
9	8	9		12	13	14	15	16	17	18							
10	9	10		13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	

Poszukiwanie wszerz (5)

Przykład dla zmodyfikowanego sąsiedztwa Moore'a (nie przechodzimy przez narożniki ścian):

1	1	1		12	12	12	13	14	15	16	17	18			
1	0	1		11	11	12	13	14	15	16	17	17		21	21
1	1	1		10	10				16	16	16	16		21	20
2	2	2		9	9				15	15	15			19	19
3	3	3		8	8				14	14	14	15	16	17	18
4	4	4	5	6	7	8			13	13	14	15	16	17	18
5	5	5	5	6	7	8	9	10	11	12	13				
6	6	6			8	8	9	10	11	12	13		16	16	17
7	7	7			9	9	9	10	11	12	13	14	15	16	17
8	8	8			10	10	10	10	11	12	13			20	21
9	9	9			11	11	11	11	11	12	13	14	15	16	17

Algorytm Floyd-Warshall (1)

- ▶ Rozwiązuje all-pairs shortest path problem w grafie skierowanym.
  - ▶ Uzyskujemy macierz rozmiaru $n \times n$, której element (u, v) przechowuje długość najkrótszej drogi od u do v .
  - ▶ Zwraca tylko długości tras, a nie same trasy. Można jednak zmodyfikować go by znaleźć też trasy.
- ▶ Wagi grafu mogą być ujemne, ale nie może być ujemnego cyklu.
  - ▶ Podczas algorytmu należy sprawdzać okresowo przekątną macierzy, wartości ujemne są oznaką cykli ujemnych (gdyż najkrótsza droga od u do u powinna mieć zawsze długość 0).
- ▶ Algorytm działa w czasie $O(n^3)$.

Algorytm Floyd-Warshall (2)

Przebieg algorytmu:

1. Tworzymy macierz $dist$ rozmiaru $n \times n$ z wszystkimi elementami ustawionymi na ∞ .

2. Dla każdej krawędzi (u, v) wykonujemy:

$$dist[u][v] \leftarrow w(u, v).$$

3. Dla v od 0 do $n - 1$ wykonujemy:

1. Dla i od 0 do $n - 1$ wykonujemy:

1. Dla j od 0 do $n - 1$ wykonujemy:

1. Jeżeli $dist[i][j] > dist[i][v] + dist[v][j]$:

1. $dist[i][j] \leftarrow dist[i][v] + dist[v][j].$

Algorytm Johnsona (1)

- ▶ Również rozwiązuje all-pairs shortest path problem w grafie skierowanym.
- ▶ Algorytm korzysta z algorytmu Bellmana-Forda i algorytmu Dijkstry.
- ▶ Złożoność to $O(n^2 \log n + nk)$.
  - ▶ $O(nk)$ z wywołania algorytmu Bellmana-Forda, zaś $O(n^2 \log n)$ z n -krotnego wywołania algorytmu Dijkstry.
  - ▶ Dla grafów rzadkich sprowadza się to do $O(n^2 \log n)$ – szybciej niż algorytm Floyda-Warshalla.

Algorytm Johnsona (2)

1. Dodajemy dodatkowy węzeł q i łączymy z wszystkimi n wierzchołkami krawędziami o wagę 0.
2. Wywołujemy algorytm Bellmana-Forda na wierzchołku q .
  - ▶ Znajdujemy dla każdego wierzchołka v minimalną wagę $h(v)$ na trasie z q do v .
  - ▶ Wykrycie ujemnego cyklu kończy cały algorytm.
3. Zmiana wag grafu: $w(u, v) \leftarrow w(u, v) + h(u) - h(v)$.
4. Usuwamy q i wykonujemy algorytm Dijkstry n razy (dla każdego wierzchołka początkowego osobno).
5. Odległość z u do v w oryginalnym grafie to odległość zwrócona przez algorytm Dijkstry plus $h(v) - h(u)$.

Podsumowanie

Algorytm	Problem	Graf	Czas ogólny	Czas gęsty	Czas rzadki
Poszukiwanie wszerz	single-source	bez wag (identyczne wagi)	$O(n + k)$	$O(n^2)$	$O(n)$
Dijkstra	single-source	bez ujemnych wag	$O(k + n \log n)$	$O(n^2)$	$O(n \log n)$
A*	single-pair	bez ujemnych wag	zależny od heurystyki		
Bellman-Ford	single-source	bez ujemnych cykli	$O(kn)$	$O(n^3)$	$O(n^2)$
Floyd-Warshall	all-pairs	bez ujemnych cykli	$O(n^3)$	$O(n^3)$	$O(n^3)$
Johnson	all-pairs	bez ujemnych cykli	$O(n^2 \log n + nk)$	$O(n^3)$	$O(n^2 \log n)$

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 11
Problem najdłuższej drogi

dr inż. Jarosław Rudy

Problem najdłuższej drogi (1)

- ▶ Problem najdłuższej drogi może oznaczać kilka różnych rzeczy.
- ▶ Pierwszą definicją jest po prostu odwrócenie problemu najkrótszej drogi.
- ▶ Analogicznie otrzymujemy odwrócone warianty:
  - ▶ Single-pair longest path problem.
  - ▶ Single-source longest path problem.
  - ▶ Single-destination longest path problem.
  - ▶ All-pairs longest path problem.

Problem najdłuższej drogi (2)

Tak rozumiany problem najdłuższej drogi w grafie G rozwiązuje się następująco:

- ▶ Niech — G będzie grafem G z zanegowanymi wagami krawędzi (ewentualnie też wierzchołków).
- ▶ Rozwiązuje się problem najkrótszej ścieżki w grafie — G za pomocą odpowiedniego algorytmu.
- ▶ Otrzymana ścieżka (o ile istnieje) jest żądaną najdłuższą ścieżką w G .
  - ▶ Jeśli interesuje nas tylko długość ścieżki, to należy ją zamienić na przeciwną.

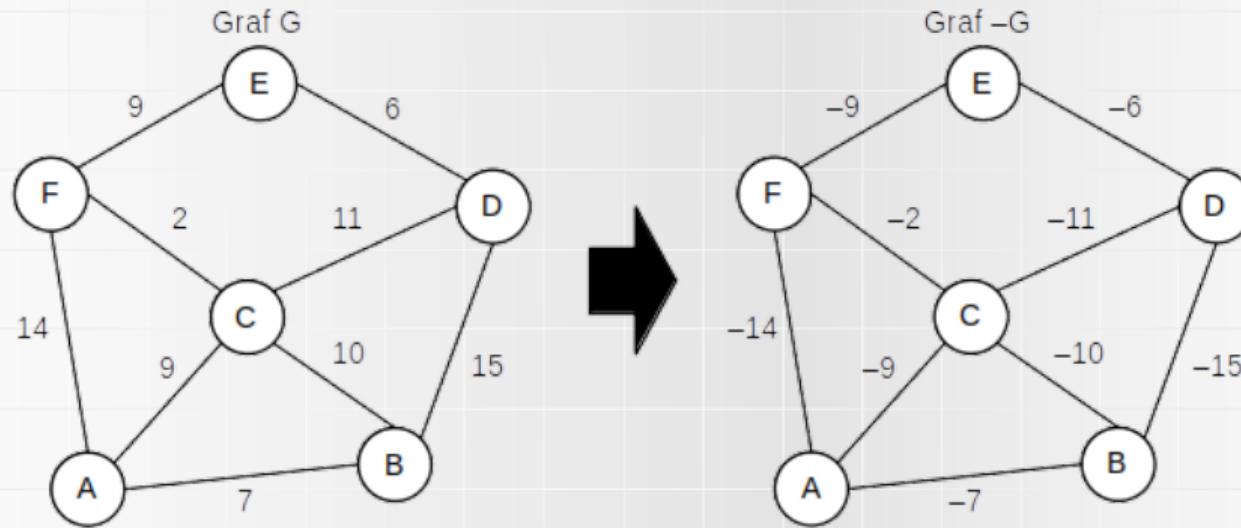

Problem najdłuższej drogi (3)

- ▶ Ponieważ problemy są analogiczne, to występują te same trudności i ograniczenia jak dla problemu najkrótszej ścieżki:
  - ▶ Dla algorytmu Dijkstry nie może być krawędzi dodatnich w grafie G (ponieważ będą ujemne krawędzie w grafie $-G$).
  - ▶ Dla algorytmu Bellmana-Forda nie może być cykli o dodatniej długości w G osiągalnych ze źródła (ponieważ będą cykle o ujemnej długości osiągalne ze źródła w $-G$).
    - ▶ Jeśli są, to najdłuższa ścieżka (w tym sensie) nie istnieje w G .
- ▶ Podejście wymaga dodatkowego czasu $O(n + k)$ (na konstrukcję grafu $-G$), ale nie zmienia to złożoności algorytmów.

Problem najdłuższej drogi (4)

Dla wielu grafów tak rozumiana najdłuższa droga nie istnieje, a pokazana transformacja jest bezużyteczna

Problem najdłuższej drogi (5)

- ▶ Przy takiej definicji problemu i grafu („zwykły” graf o maksymalnie $n(n - 1)$ krawędziach) problemy najkrótszej i najdłuższej ścieżki są wielomianowe (należą do $\mathcal{P}$).
- ▶ Jest tak gdyż istnieje algorytm znajdujący ścieżkę (lub stwierdzający jej brak) w czasie wielomianowym.
  - ▶ Jest nim algorytm Bellmana-Forda działający w czasie $O(nk)$.
- ▶ O ile jednak tak zdefiniowany problem najkrótszej ścieżki ma sens (szukanie najtańszej trasy), to problem najdłuższej ścieżki w tym rozumieniu jest mniej praktyczny.
  - ▶ Po co szukać najdroższej trasy pomiędzy punktami?

Problem najdłuższej drogi (6)

- ▶ W praktyce przez problem najdłuższej drogi (longest path problem, LPP) zwykle rozumie się inny, następujący problem:
  - ▶ Dany jest graf G . Celem jest znalezienie najdłuższej drogi prostej w całym grafie.
    - ▶ Druga musi być prosta tzn. nie mogą powtarzać się wierzchołki (a tym samym krawędzie).
    - ▶ Znaleziona droga będzie zaczynała się w pewnym wierzchołku v_s i kończyła w pewnym wierzchołku v_e , ale wierzchołki te nie są podawane na wejściu – algorytm sam musi je wskazać.

Problem najdłuższej drogi (7)

- ▶ Wg takiej definicji praktycznie każdy graf ma najdłuższą drogę.
- ▶ Złożoność LPP jest jednak zupełnie inna niż w poprzedniej definicji – problem jest $\mathcal{NP}$ -trudny.
- ▶ Dowód opiera się związku z problemem ścieżki Hamiltonowskiej.
- ▶ Nieznane są algorytmy rozwiązujące LPP w czasie wielomianowym dla dowolnego grafu (i nie będzie takich, chyba że $\mathcal{P} = \mathcal{NP}$).
- ▶ Można jednak znaleźć wydajne algorytmy w niektórych szczególnych przypadkach.

Problem najdłuższej drogi (8)

- ▶ Jeśli graf ma nie ma dodatkowych cykli, to można rozwiązać LPP w czasie $O(n^3)$ w następujący sposób:
  - ▶ Standardowo konstruujemy graf $-G$ (nie będzie w nim ujemnych cykli).
  - ▶ Wykonujemy algorytm Floyda-Warshalla na $-G$.
  - ▶ Wybieramy najkrótszą ze znalezionych tras.
- ▶ Jeśli potrzebne są same ścieżki, można zmodyfikować algorytm Floyda-Warshalla lub wykonać algorytm Bellmana-Forda na znalezionym wierzchołku początkowym.

Problem najdłuższej drogi (9)

-G

Floyd-Warshall

	A	B	C	D
A	0	9	15	19
B	$-\infty$	0	6	-10
C	$-\infty$	-8	0	4
D	$-\infty$	-12	-6	0

G

	A	B	C	D
A	0	-9	-15	-19
B	∞	0	-6	10
C	∞	8	0	-4
D	∞	12	6	0

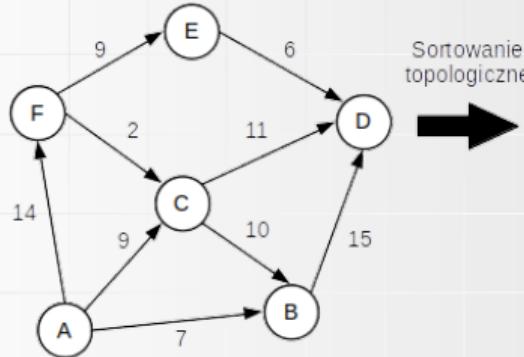
Problem najdłuższej drogi (10)

Dla DAG można rozwiązać LPP w czasie $O(n + k)$ tj. liniowym. Algorytm:

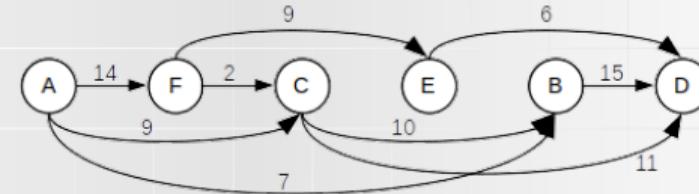
1. Znajdujemy porządek topologiczny (topological sorting).
2. Tworzymy listę dist i wpisujemy $\text{dist}[v] \leftarrow -\infty$ dla każdego węzła v .
3. Dla kolejnych wierzchołków v w porządku topologicznym:
  - 3.1 $\text{dist}[v]$ wynosi największy dist poprzedników v plus krawędź łącząca poprzednika z v .
    - ▶ Jeśli v nie ma poprzedników to $\text{dist}[v] \leftarrow 0$
4. Zaczynając od wierzchołka z największym $\text{dist}[v]$ cofamy się (zawsze po poprzedniku z największym $\text{dist}[v]$), aż do węzła bez poprzedników.
5. Wierzchołki odwiedzone podczas cofania (w odwrotnej kolejności) to szukana ścieżka.

Problem najdłuższej drogi (11)

Sortowanie topologiczne

Najdłuższa ścieżka: A, F, C, B, D

A	B	C	D	E	F
0	-∞	-∞	-∞	-∞	-∞
0	-∞	-∞	-∞	-∞	14
0	-∞	16	-∞	-∞	14
0	-∞	16	-∞	23	14
0	26	16	-∞	23	14
0	26	16	41	23	14

Problem najdłuższej drogi (12)

Algorytm Kahna wyznaczania kolejności topologicznej w $O(n + k)$:

1. Stwórz listę S węzłów bez poprzedników i pustą listę L .
2. Dopóki S nie jest puste:
  - 2.1 Usuń pewien węzeł u z S i dodaj go do L .
  - 2.2 Dla każdego węzła v będącego sąsiadem u :
    - 2.2.1 Usuń krawędź (u, v) z grafu.
    - 2.2.2 Jeśli v nie ma innych krawędzi wchodzących, to dodaj v do S .
3. Jeśli w grafie zostały krawędzie, to błąd (jest cykl, a graf nie jest DAG).
4. W przeciwnym razie L jest (któraś) kolejnością topologiczną.

Problem najdłuższej drogi (13)

1. Problem LPP ma swój odpowiednik: problem znalezienia najkrótszej ścieżki prostej w całym grafie.
  - 1.1 Sytuacja w tym przypadku jest analogiczna, osobną kwestią jest sens praktyczny takiego problemu.
2. Jakie jest jednak praktyczne zastosowanie LPP?
  - 2.1 Zarządzanie projektami, szeregowanie zadań – wszędzie gdzie harmonogramujemy powiązane aktywności wymagające czasu.

Szeregowanie zadań (1)

Rozpatrzmy projekt z 5 kamieniami milowymi (KM):

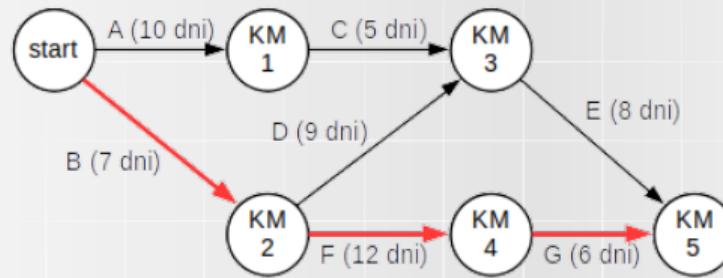
Kamień milowy	1	2	3	4	5
Wymagane zadania do ukończenia	A	B	C i D	F	E i G

Projekt składa się z 7 zadań:

Zadanie	A	B	C	D	E	F	G
Czas trwania (w dniach)	10	7	5	9	8	12	6
Wymagany kamień milowy	-	-	1	2	3	2	4

Szeregowanie zadań (2)

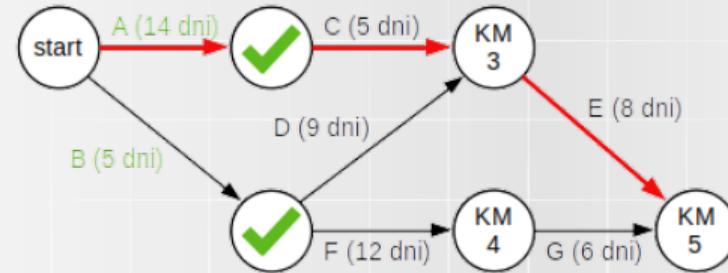
Harmonogram projektu można reprezentować za pomocą DAG. Wierzchołki są kamieniami milowymi, krawędzie są zadaniami, zaś długość krawędzi jest czasem trwania zadania.

Najdłuższa ścieżka w grafie określa czas trwania projektu i zwana jest ścieżką krytyczną. Opóźnienia na ścieżce krytycznej wydłużają czas trwania projektu. Przyspieszenie zadań nie leżących na ścieżce krytycznej nie skróci czasu trwania projektu!

Szeregowanie zadań (3)

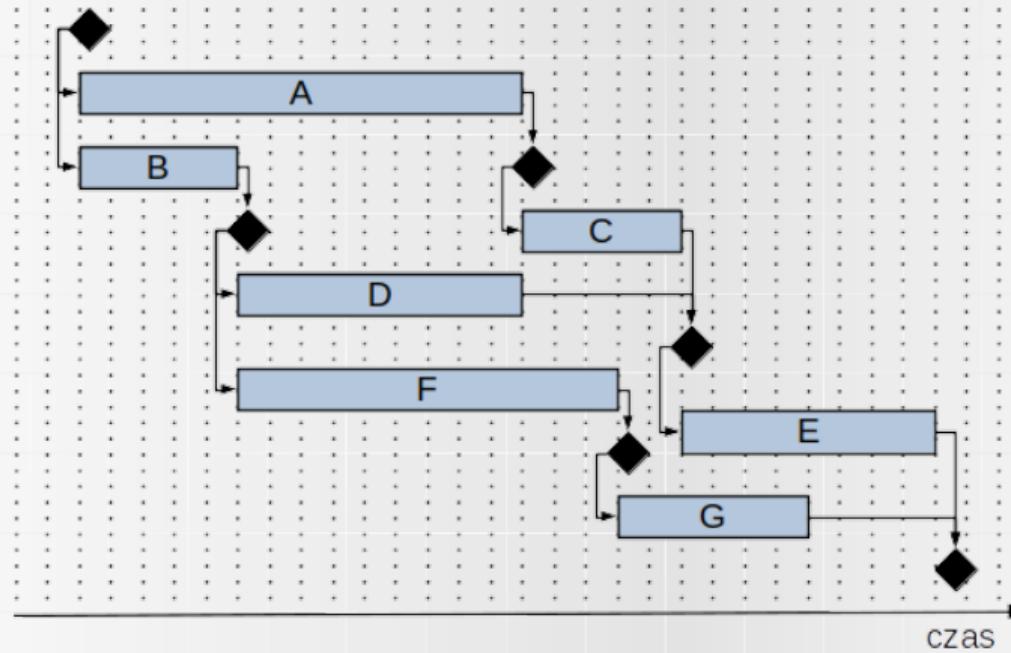
Przykład częściowo zakończonego projektu, w którym zadanie B zajęło 2 dni mniej niż zakładano, ale zadanie A opóźniło się 4 dni względem planu.

Ścieżka krytyczna zmieniła się (projekt trwa teraz 27 dni zamiast 25 pomimo skrócenia poprzedniej ścieżki krytycznej o 2 dni)!

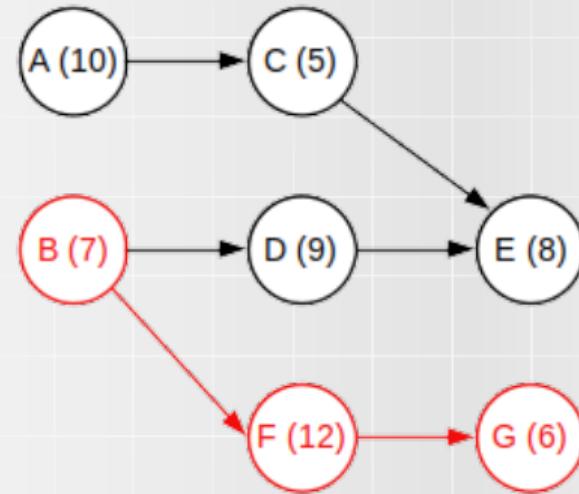
Szeregowanie zadań (4)

Jednym ze sposobów wizualizowania harmonogramu projektu i analizowania ścieżek krytycznych może być diagram Gantta:

Szeregowanie zadań (5)

Ten sam projekt można przedstawić w inny sposób: wierzchołki są zadaniami z przypisaną wagą (czasem zadania), zaś krawędzie (bez wag) określają wymaganą kolejność wykonywania zadań.

Przepływowy problem szeregowania zadań (1)

Rozważmy następujący problem:

- ▶ Dany jest zakład produkcyjny (np. fabryka samochodów).
- ▶ Samochód tworzony jest w $m = 4$ etapach: (1) zamontowanie podwozia, (2) zamontowanie silnika, (3) zamontowanie nadwozia, (4) lakierowanie.
  - ▶ Etapy muszą być wykonywane w tej kolejności (tzw. marszruta technologiczna).
  - ▶ Każdy etap ma inne stanowisko (tzw. maszynę).
- ▶ Mamy $n = 6$ samochodów do wyprodukowania. Każdy taki samochód jest zadaniem.
  - ▶ Każde zadanie składa się z 4 operacji (bo mamy 4 etapy).
  - ▶ Każda operacja ma czas trwania.

Przepływowy problem szeregowania zadań (2)

- ▶ Ponieważ maszyna może przetwarzać tylko jedno zadanie naraz, to musimy określić jaka będzie kolejność wykonywania zadań.
- ▶ Kolejność jest taka sama na każdej maszynie (jeśli A ma montowany silnik przed C, to A jest też lakierowany przed C).
- ▶ Celem jest określenie takiej kolejności (permutacji) wykonywania zadań, by zminimalizować czas całego procesu produkcji.
  - ▶ Szukamy więc takiej permutacji która minimalizuje czas najdłuższego (maksymalnego) zadania.
  - ▶ Taki problem nazywa się permutacyjnym przepływowym problemem szeregowania zadań.

Przepływowowy problem szeregowania zadań (3)

Rozważmy konkretny przykład dla $n = 6$ i $m = 4$:

Zadanie	A	B	C	D	E	F
Czas operacji 1 (podwozie)	4	3	7	2	4	8
Czas operacji 2 (silnik)	8	6	5	4	3	3
Czas operacji 3 (nadwozie)	5	9	3	7	1	6
Czas operacji 4 (lakier)	4	8	7	6	8	2

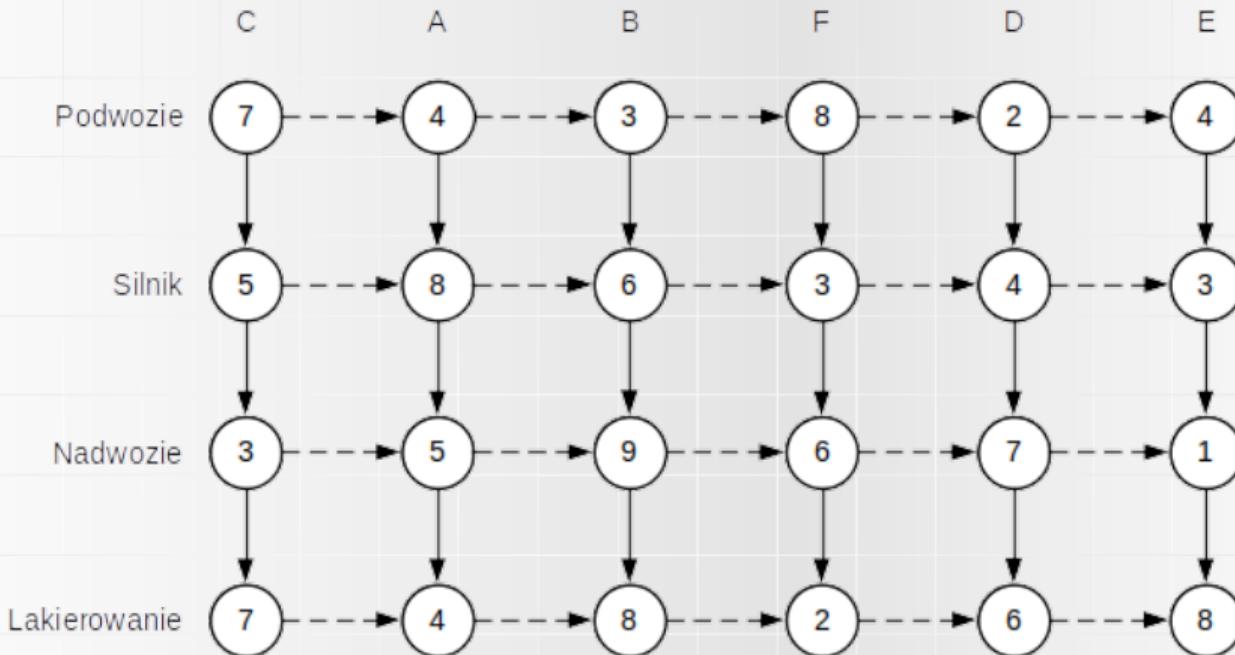

Przepływowy problem szeregowania zadań (4)

- ▶ Rozważmy przykładowe rozwiązanie: (C, A, B, F, D, E) .
- ▶ Rozwiązanie to możemy przedstawić w postaci DAG, a konkretnie grafu typu kratownica.
- ▶ „Wiersze” reprezentują maszyny (ciąg operacji na jednej maszynie).
- ▶ „Kolumny” reprezentują zadania (ciąg operacji jednego zadania).
- ▶ Łuki określają które operacje wykonywane są po których.
  - ▶ Przez łuki ciągłe oznaczamy kolejność narzuconą przez problem (kolejność technologiczna).
  - ▶ Przez łuki kreskowane oznaczamy kolejność narzuconą przez rozwiązanie (kolejność zadaniowa).

Przepływowowy problem szeregowania zadań (5)

Graf dla przytoczonego problemu i rozwiązania (C, A, B, F, D, E).

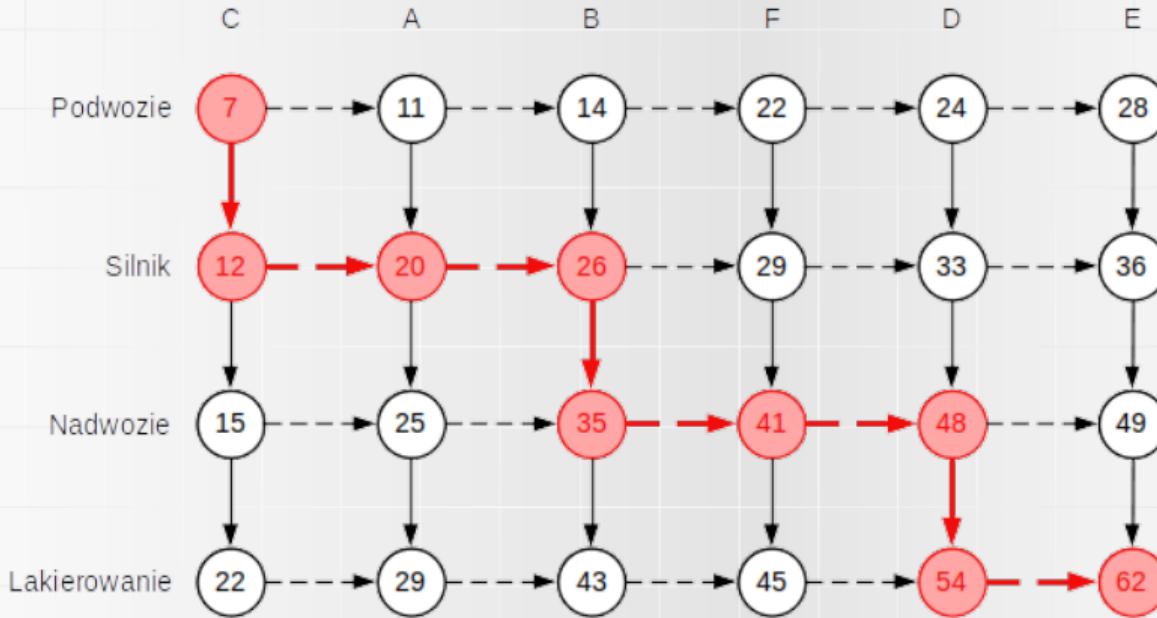

Przepływowy problem szeregowania zadań (6)

- ▶ Dla operacji zadania i na maszynie j obliczymy jej czas zakończenia $C_{i,j}$.
- ▶ Operacja musi czekać na poprzednika technologicznego (na zakończenie operacji tego samego zadania na wcześniejszej maszynie).
- ▶ Operacja musi czekać na poprzednika zadaniowego (na zakończenie operacji wcześniejszego zadania na tej samej maszynie).
- ▶ Ostatecznie $C_{i,j} = \max\{C_{i-1,j}, C_{i,j-1}\} + p_{i,j}$.
  - ▶ Dla $i = 1$ i/lub $j = 1$ wzór się upraszcza (przy braku poprzednika przyjmujemy wartość 0).
  - ▶ Obliczamy macierz $n \times m$ czasów zakończenia w odpowiedniej kolejności (musimy znać wartość z góry i z lewej).
    - ▶ Szukana wartość $C_{\max} = C_{n,m}$.

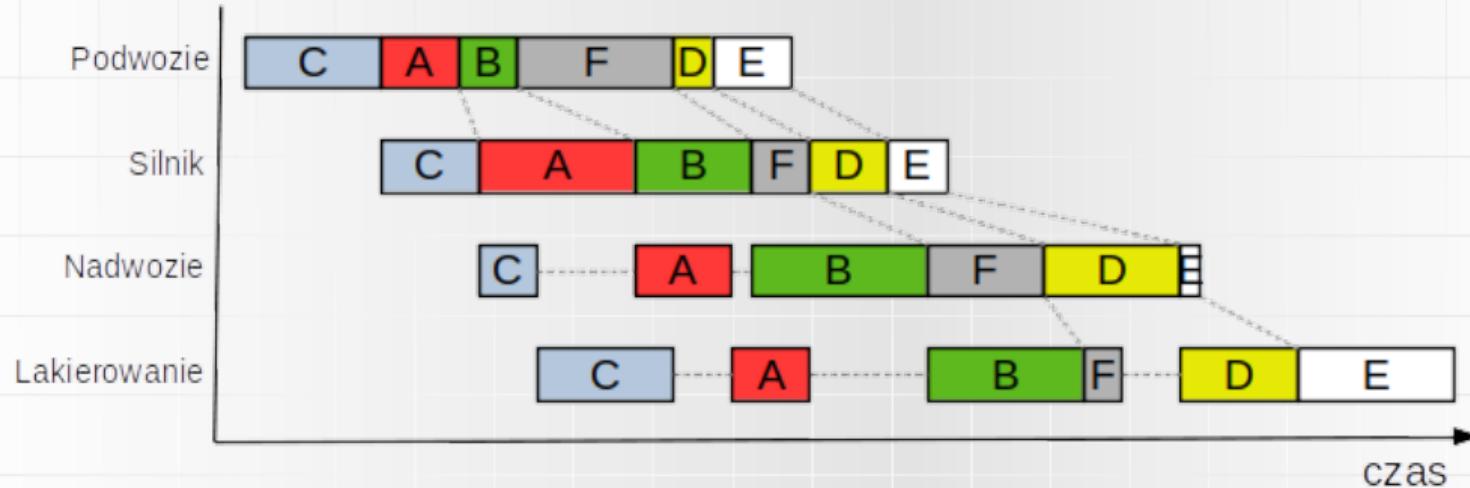
Przepływowo problem szeregowania zadań (7)

Graf („macierz”) czasów zakończenia poszczególnych operacji z zaznaczoną ścieżką krytyczną:

Przepływowy problem szeregowania zadań (8)

Diagram Gantta dla podanego przykładu:

Liniami poziomymi oznaczono, gdy operacja musiała czekać na poprzednika technologicznego, zaś ukośnymi gdy musiała czekać na poprzednika zadaniowego.

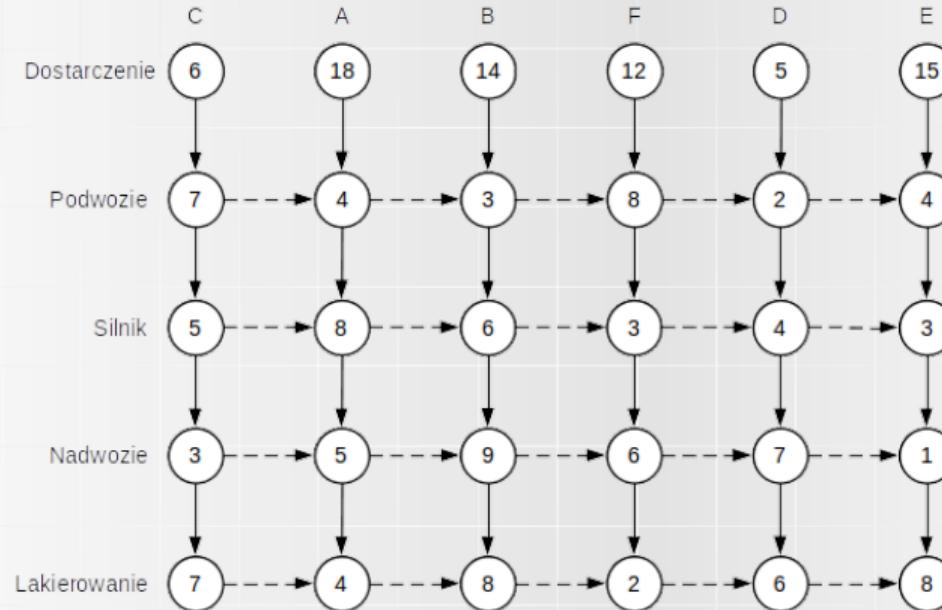

Przepływowy problem szeregowania zadań (9)

- ▶ Rozpatrzmy modyfikację podstawowego problemu, które wpłyną na sposób konstrukcji grafu.
- ▶ Założymy, że przetwarzanie zadania może rozpocząć się dopiero po pewnym czasie (np. czekamy na dotarcie części).
  - ▶ Takie mechanizm najczęściej nazywa się czasem dostępności (ready time, release time, arrival time).
  - ▶ Możemy to zamodelować dodatkową operacją przed właściwym rozpoczęciem zadania.

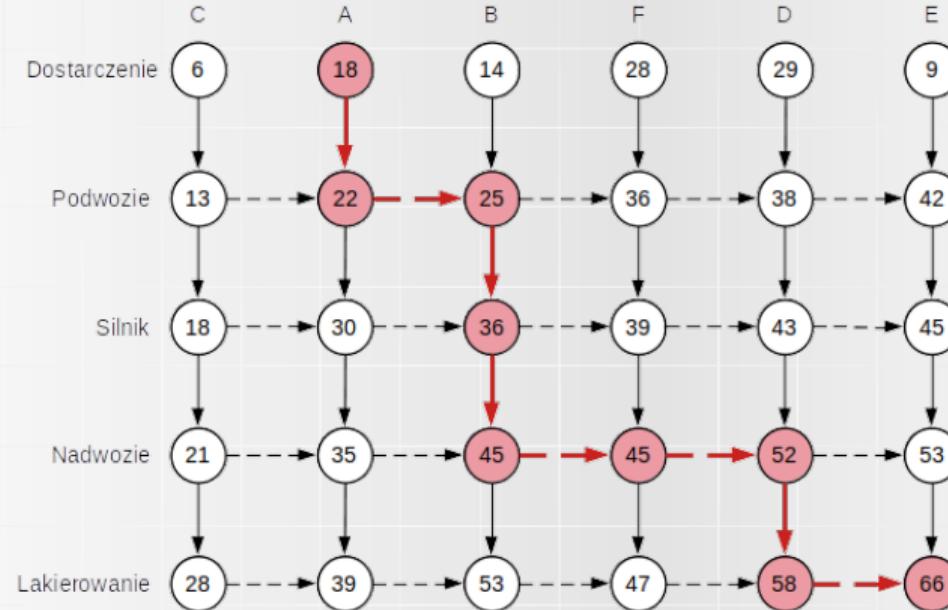
Przepływowowy problem szeregowania zadań (10)

Graf rozwiązań (z przykładowymi czasami dostępności):

Przepływowowy problem szeregowania zadań (11)

Graf czasów zakończenia z zaznaczoną ścieżką krytyczną:

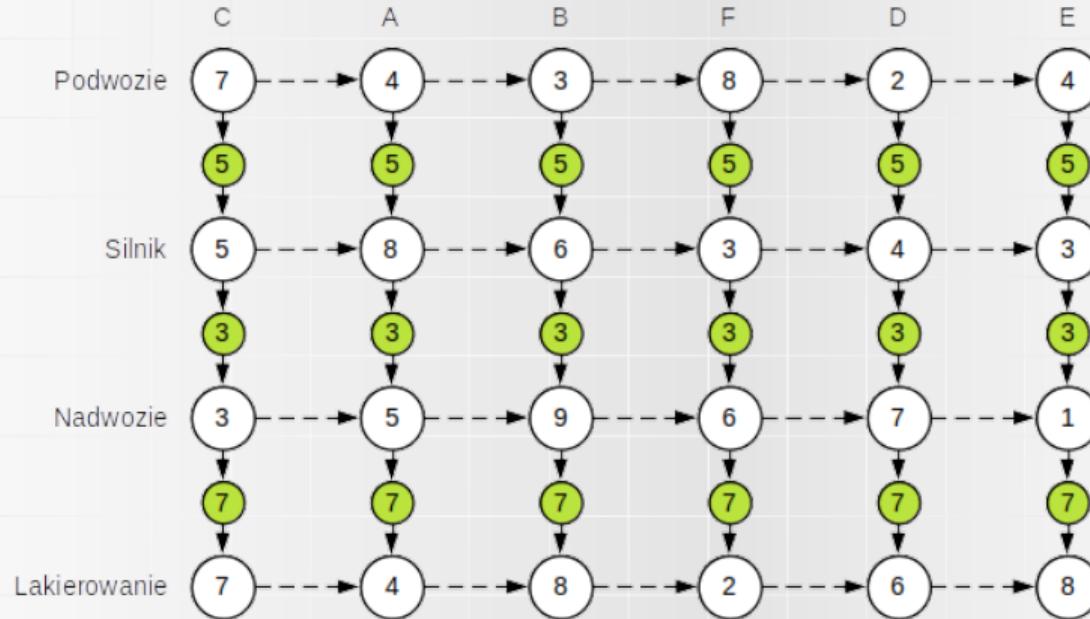

Przepływowy problem szeregowania zadań (12)

- ▶ Rozpatrzmy inną modyfikację problemu. Założmy, że chcemy uwzględnić czas pomiędzy kolejnymi operacjami zadania (czas transportu).
  - ▶ Czas ten nie jest zaniedbywalny np. gdy kolejne etapy wykonywane są w różnych fabrykach.
- ▶ Czas transportu może być różny dla różnych zadań, ale założmy że jest stały (zależny tylko od tego z której na którą maszynę przenosimy).
- ▶ Założenie możemy zamodelować dodatkowym wierzchołkiem pomiędzy kolejnymi operacjami tego samego zadania tak że waga tego wierzchołka odda czas transportu.
  - ▶ Prościej jednak jest po prostu dodać wagę do istniejącej krawędzi pomiędzy operacjami zadania.

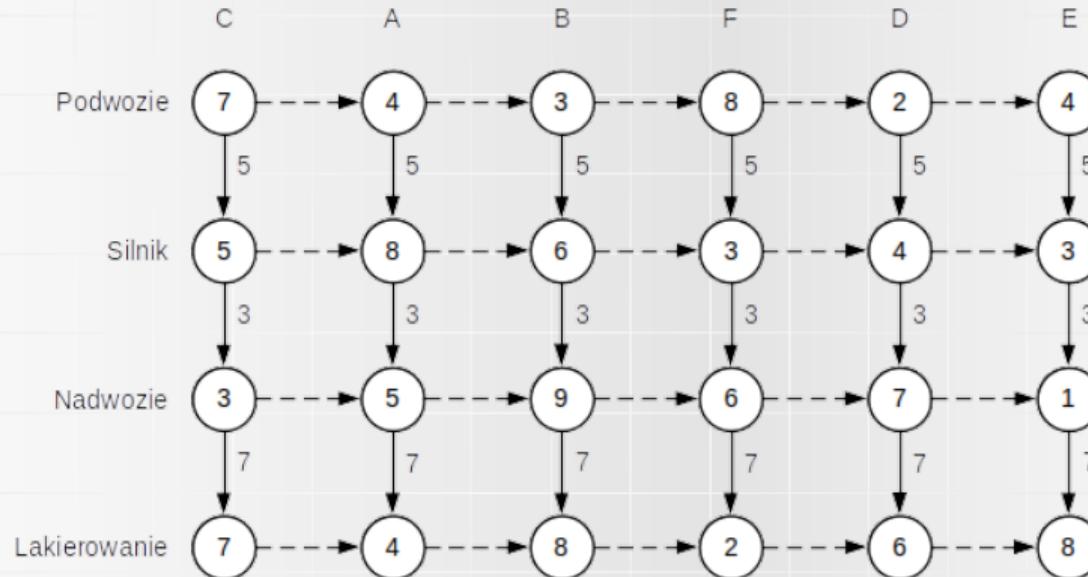
Przepływowo problem szeregowania zadań (13)

Graf rozwiązań (z przykładowymi czasami transportu) w wersji z dodatkowymi wierzchołkami:

Przepływowowy problem szeregowania zadań (14)

Graf rozwiązań (z przykładowymi czasami transportu) w wersji bez dodatkowych wierzchołków:

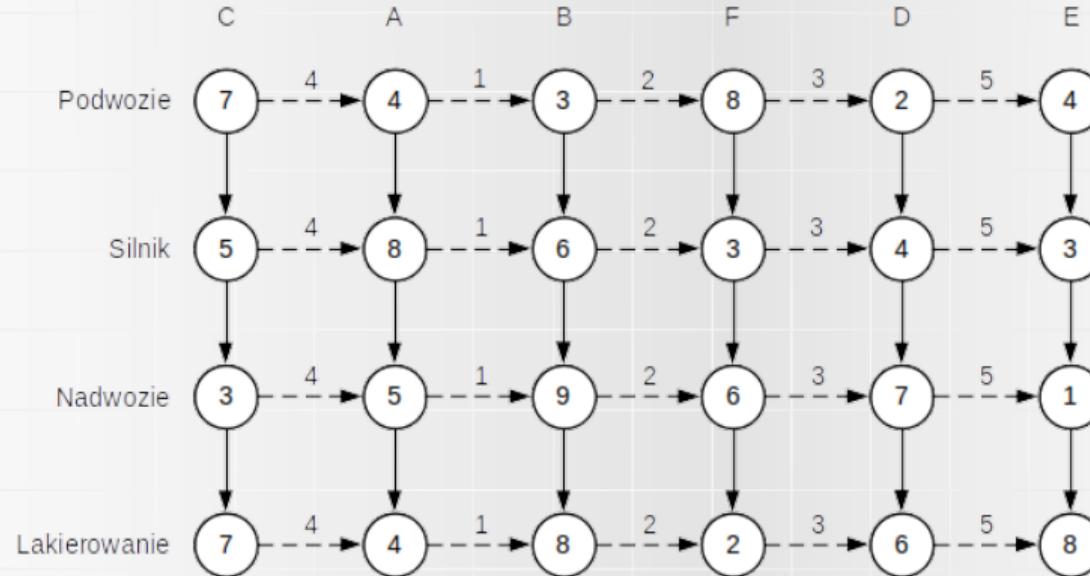

Przepływowy problem szeregowania zadań (15)

- ▶ Kolejna modyfikacja: założmy, że pomiędzy operacjami maszynę trzeba przygotować przed kolejną operacją.
  - ▶ Może to obejmować np. czas potrzebny na wyładowanie poprzedniego detalu i załadowanie następnego, zmianę ustawień maszyny itp. W praktyce takie czynności nazywa się przezbrojeniem (setup).
- ▶ Znów założymy, że czas przezbrojenia jest stały dla maszyny (niezależny od tego z jakiego zadania na jakie przebrajamy).
- ▶ Czas przezbrojenia możemy zamodelować dodatkowymi wierzchołkami pomiędzy opercjami maszyny lub po prostu wagą krawędzi pomiędzy takimi operacjami.

Przepływowo problem szeregowania zadań (16)

Graf rozwiązań (z przykładowymi czasami przezbrojenia) w wersji bez dodatkowych wierzchołków:

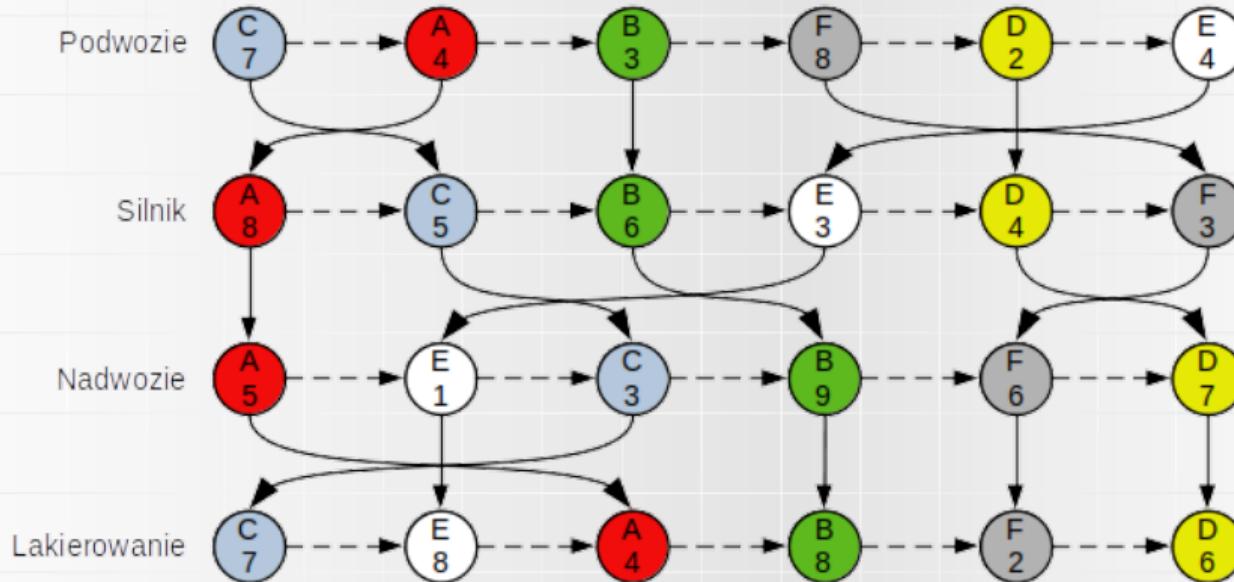
Przepływowy problem szeregowania zadań (17)

- ▶ Permutacyjny problem przepływowego zakładał, że każda maszyna ma taką samą kolejność (permutację) wykonywania zadań.
- ▶ W ogólniejszym (niepermutacyjnym) problemie przepływowym każda maszyna może mieć inną kolejność.
  - ▶ Mamy więc tyle permutacji ile jest maszyn.
  - ▶ Taki problem wciąż możemy modelować grafem DAG, ale (w ogólności) nie jest on już kratownicą.

Przepływowowy problem szeregowania zadań (18)

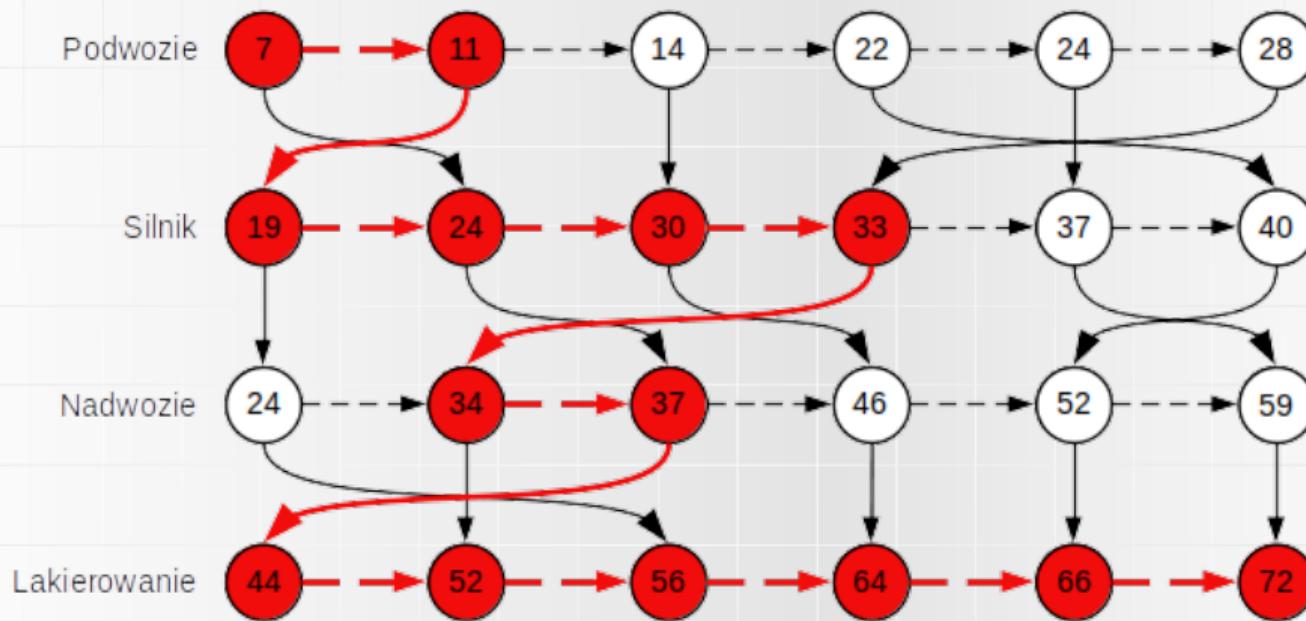
Graf dla przytoczonego problemu i rozwiązania

$((C, A, B, F, D, E), (A, C, B, E, D, F), (A, E, C, B, F, D), (C, E, A, B, F, D))$.

Przepływowo problem szeregowania zadań (19)

Graf czasów zakończenia poszczególnych operacji z zaznaczoną ścieżką krytyczną:

Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 12
XML, DTD

dr inż. Jarosław Rudy

XML (1)

- ▶ Dotychczas omawiane struktury zasadniczo dotyczyły danych przechowywanych w pamięci operacyjnej.
- ▶ Ponadto różne struktury miały różną reprezentację (format przechowywania danych).
- ▶ W praktyce istnieje potrzeba przechowywania danych poza aplikacją (pliki) oraz przekazywania danych pomiędzy aplikacjami (np. poprzez sieć).
- ▶ Potrzebny jest jeden ustandardzowany format mogący reprezentować praktycznie dowolne dane.
- ▶ Przykładem takiego formatu jest XML.

XML (2)

- ▶ Extensible Markup Language (XML) – rozszerzalny język znaczników bazowany na języku SGML.
- ▶ Otwarty standard zaproponowany przez World Wide Web Consortium (W3C) opublikowany w 1998 roku.
- ▶ XML pozwala na serializację, przesłanie i odtworzenie danych pomiędzy dwoma systemami w ustandaryzowany sposób (interoperacyjność).
- ▶ Zaprojektowany z myślą o dokumentach, ale zasadniczo może służyć do reprezentacji dowolnych danych.

Zastosowania XML-a:

- ▶ XHTML – przedstawienie HTML-a 4 w postaci XML-a.
- ▶ Office Open XML – format dla Microsoftowych dokumentów Word, Excel, PowerPoint.
- ▶ OpenDocument – analogiczny otwarty format dokumentów dla LibreOffice i OpenOffice.
- ▶ Pliki konfiguracyjne i dane wejściowe różnych aplikacji.
- ▶ Wiadomości RSS oraz Atom (kanały informacyjne, web feed).

- ▶ Protokoły komunikacyjne:
  - ▶ Simple Object Transfer Protocol (SOAP) – protokół komunikacyjny wykorzystywane w komunikacji usług sieciowych.
  - ▶ XMPP (dawniej Jabber) – protokół dla komunikatorów (GaduGadu, Tlen, Facebook, ICQ).
- ▶ Jeden z możliwych formatów dla Asynchronous JavaScript and XML (AJAX).
- ▶ Format wymiany informacji dla UML-a (poprzez XMI).
- ▶ Kompozycja graficzna (layout) dla aplikacji mobilnych Androida.
- ▶ MathML – matematyczny język znaczników.

Istotne pojęcia i składniki XML-a:

- ▶ Dokument XML składa się znaków. W wersji 1.1 dopuszczalne są wszystkie znaki Unicode (poza Nullem), choć niektóre są niezalecane.
- ▶ XML 1.0 posiada więcej znaków zakazanych.
- ▶ Przetwarzaniem dokumentów XML zajmuje się parser (procesor) XML. Specyfikacja określa sposób działania parsera.
- ▶ Dokument XML może zaczynać się opcjonalną deklaracją, która opisujące informacje o dokumencie np.:

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>
```


- ▶ Składnia XML-a wprowadza podział na znaczniki (markup) i zawartość (content). Generalnie są dwa rodzaje markupów:
  - ▶ Łańcuch znaków zaczynający się od znaku < i kończący się znakiem >.
  - ▶ Łańcuch znaków zaczynający się znakiem & i kończący się znakiem ; (tzw. encja, entity).
- ▶ Generalnie tekst nie będący markupiem jest zawartością.
- ▶ Wyjątkiem jest konstrukcja CDATA, która rozpoczyna się ciągiem <! [CDATA [i kończy ciągiem]]> – te dwa ciągi są traktowane jako markup, zaś tekst pomiędzy nimi jako zawartość.


```
<document>
  <book>
    <title>Pan Tadeusz</title>
    <author>Adam Mickiewicz</author>
    <year>1834</year>
  </book>
  <expression>123 &gt; 45</expression>
  <note>
    <![CDATA[<book> i &gt; to przykłady markupów ]]>
  </note>
</document>
```

Na rysunku kolorem wyróżniono markupy. Sekcja CDATA traktuje większość znaków dosłownie (nie jest to jednak to samo co komentarz!)

- ▶ Na bazie markupów wyróżnia się znaczniki (tag). Możliwe są 3 rodzaje tagów:
  - ▶ Znacznik otwierający np. <book>
  - ▶ Znacznik zamykający np. </book>
  - ▶ Znacznik elementu pustego np. <book/>
- ▶ Element – składnik dokumentu, w jednej z dwóch form:
  - ▶ Znacznik elementu pustego.
  - ▶ Ciąg od znacznika otwierającego do znacznika zamykającego.
    - ▶ Tekst pomiędzy znacznikami nazywany jest zawartością elementu. Zawartość ta może zawierać kolejne elementy (elementy potomne).
    - ▶ XML ma więc strukturę drzewiastą.

XML

Przykład podziału dokumentu na tagi otwierające (zielone), zamkajające (czerwone) i elementu pustego (żółte).

```
<student>
    <name>Michał</name>
    <age>20</age>
    <grades>
        <algebra>5.0</algebra>
        <databases>4.0</databases>
        <algorithms>4.5</algorithms>
    </grades>
    <stipend/>
</student>
```


Ten sam dokument podzielony na elementy.

```
<student>
    <name>Michał</name>
    <age>20</age>
    <grades>
        <algebra>5.0</algebra>
        <databases>4.0</databases>
        <algorithms>4.5</algorithms>
    </grades>
    <stipend/>
</student>
```


Atrybuty:

- ▶ „Argumenty” elementu występujące w znaczniku początkowym lub znaczniku elementu pustego.
- ▶ Atrybut jest parą nazwa-wartość zapisywana jako `nazwa="wartość"`.
- ▶ Atrybut o danej nazwie może w elemencie wystąpić tylko raz.
- ▶ Element może mieć dowolną liczbę atrybutów.

Struktura uczelni z atrybutami elementów:

```
<uczelnia nazwa="Pwr" miasto="Wrocław">
    <wydział nazwa="W4" dyscyplina="ITT">
        <katedra nazwa="K28" kierownik="Wojciech Bożejko">
            <pracownik stanowisko="profesor">Wojciech Bożejko</pracownik>
            <pracownik stanowisko="adiunkt">Jarosław Rudy</pracownik>
            <pracownik stanowisko="asystent">Piotr Nowak</pracownik>
        </katedra>
        <katedra nazwa="K30" kierownik="Ewa Skubalska-Rafajłowicz">
            <pracownik stanowisko="profesor">Ewa Skubalska-Rafajłowicz</pracownik>
            <pracownik stanowisko="adiunkt">Tomasz Kubik</pracownik>
            <pracownik stanowisko="asystent">Łukasz Jeleń</pracownik>
        </katedra>
    </wydział>
    <wydział nazwa="W12" dyscyplina="AEE">
        <katedra nazwa="K29" kierownik="Ignacy Dulęba ">
            <pracownik stanowisko="profesor">Ignacy Dulęba</pracownik>
            <pracownik stanowisko="adiunkt">Krzysztof Arent</pracownik>
        </katedra>
    </wydział>
</uczelnia>
```


XML

Decyzja czy niektóre informacje umieścić w atrybutach czy w elementach potomnych jest często kwestią preferencji lub wygody:

```
<uczelnia nazwa="Pwr" miasto="Wrocław">  
</uczelnia>  
  
<uczelnia>  
    <nazwa>PWr</nazwa>  
    <miasto>Wrocław</miasto>  
</uczelnia>
```


XML

Atrybut może mieć tylko pojedynczą wartość. Gdy konieczne jest wiele wartości, należy je zakodować (np. jak lista oddzielona przecinkami, średnikami lub spacjami) i zdekodować osobno przy parsowaniu XML-a.

```
<projekt zespół="Marek,Kasia,Robert">  
  
<div style="font-size: 20px; padding: 2em; color: red">  
  
<div class="main-page fancy blue">
```


XML

Kodowanie znaków:

- ▶ Można wykorzystać kodowania zdefiniowane przez Unicode, w szczególności kodowania UTF-8 oraz UTF-16.

```
<?xml version="1.0" encoding="ASCII"?>  
<person>Alan Turing</person>
```

- ▶ Można wykorzystywać wiele innych kodowań wykorzystujących znaki Unicode, takich jak kodowanie ASCII, kodowanie ISO-8859-1 itd.

```
<?xml version="1.0" encoding="ISO-8859-1"?>  
<person>Erwin Schrödinger</person>
```

- ▶ XML może sam wykrywać kodowanie, ale standard gwarantuje to jedynie dla UTF-8 i (formalnie) UTF-16, reszta zależy od parsera.

Czasami bezpośrednie użycie niektórych znaków jest problematyczne:

- ▶ Znaki specjalne dla parsera XML jak < czy &.
- ▶ Znaki Unicode niedostępne w obecnym kodowaniu (np. znak 中 w kodowaniu ASCII).
- ▶ Znaki niemożliwe do wprowadzenia na komputerze użytkownika.
- ▶ Znaki o prawie identycznym wyglądzie (np. "A" w alfabetie łacińskim kontra "A" w cyrylicy).

Problemy te można rozwiązać stosując mechanizmy ucieczki (escaping).

XML

XML definiuje 5 domyślnych encji (dużo mniej niż HTML!):

- ▶ Encja < dla znaku <.
- ▶ Encja > dla znaku >.
- ▶ Encja & dla znaku &.
- ▶ Encja ' dla znaku '.
- ▶ Encja " dla znaku ".

- ▶ Dodatkowe encje można używać po uprzednim ich zdeklarowaniu w specyfikacji Document Type Definition (o czym później). Wielkość znaków ma znaczenie.
- ▶ Znaki Unicode można wprowadzić również za pomocą ich numeru w Unicode:
  - ▶ Dziesiętnie: &#nnnn;
  - ▶ Szesnastkowo: &#xhhhh;
- ▶ Początkowe x musi być małą literą, pozostałe reguły są luźne.
- ▶ Przykładowo znak 中 może być wprowadzony jako 中 albo 中

- ▶ Sekcja CDATA (character data) służy do zapisu znaków, które nie mają być interpretowane przez parser („masowy” escaping).
  - ▶ Jest to szczególnie przydatne przy próbie zapisu kodu XML-a w XML-u.
  - ▶ Przykładowo dosłowny ciąg <brand>H&M</brand> można zapisać z użyciem encji lub CDATA:
    - ▶ <brand&ampgtH&M</brand&ampgt.
    - ▶ <! [CDATA [<brand>H&M</brand>]]>.
- ▶ Ciąg CDATA nie może się zagnieździć i nie może zawierać ciągu]]>, ale drugi problem można obejść.

- ▶ Komentarze w XML-u zaczynają się ciągiem `<!--` i kończą ciągiem `-->`.
- ▶ Dla kompatybilności z SGML komentarze nie mogą zawierać ciągu `--` (więc nie mogą się zagnieździć).
- ▶ Wewnątrz komentarzy nie działają encje, więc można używać tylko znaków z aktualnego kodowania.

`<!-- kodowanie ciągu -->` w sekcjach CDATA `-->`
`<![CDATA[ ]]]><![CDATA[>]]>`

Przestrzenie nazw (namespaces)

- ▶ Pozwalają unikać niejednoznaczności identycznie nazwanych elementów.
- ▶ Deklaracja za pomocą atrybutu `xmlns:prefix="URI"`, gdzie URI to jakiś Uniform Resource Identifier (np. URL).
  - ▶ Elementy i atrybuty o nazwie zaczynające się od prefix: są w tej przestrzeni nazw, o ile mają powyższą deklarację.
  - ▶ Elementy potomne takiego elementu także są w tej przestrzeni nazw.
- ▶ Przestrzeń domyślną można deklarować z użyciem: `xmlns="URI"`

Wersje XML-a:

- ▶ Wersja 1.0:
  - ▶ Obecnie piąta edycja.
  - ▶ Wciąż stosowana i rekomendowana.
  - ▶ Mniejszy zakres dopuszczalnych znaków.
  - ▶ Do edycji czwartej ograniczony był zbiór znaków mogących stanowić identyfikatory (nazwy elementów, atrybutów itp.).
  - ▶ W edycji piątej ograniczenia są mniejsze (jak w XML 1.1).

Przykład wykorzystania znaków spoza ASCII w nazwach elementów i atrybutów:

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>
<俄语_ЛбqнL="ռուսերեն">данные</俄语>
```

- ▶ Wersja 1.1:
  - ▶ Obecnie druga edycja.
  - ▶ Kilka spornych usprawnień.
  - ▶ Implementacja nie jest powszechnie stosowana.
  - ▶ Niezalecany, chyba że potrzebne są jego unikalne cechy.

► Wersja 2.0:

- Pojawiły się plany i dyskusje dotyczące m.in. dodania pewnych narzędzi (np. XML Base, XML Information Set) do standardu czy eliminacji DSD.
- Żadna organizacja nie prowadzi obecnie prac nad XML 2.0.

► MicroXML:

- Okrojony XML, może być przydatny w zastosowaniach, gdzie zwykły XML jest zbyt złożony.
- MicroXML ma uzupełniać XML, JSON i HTML, a nie je zastąpić.

XML

Dokumenty XML muszą być poprawnie sformułowane (well-formed), czyli muszą spełniać wymogi składniowe XML-a. Inne dokumenty po prostu nie są XML-em. Niektóre reguły poprawnego formułowania:

- ▶ Brak znaków Unicode spoza użytego kodowania.
- ▶ Znaki specjalne (<, & itp.) stosowane tylko do określenia markupów.
- ▶ Tagi są poprawnie zagnieżdżone, sparowane (wielkość znaków ma znaczenie) itd.
- ▶ Tagi nie mogą zawierać niektórych znaków (w tym spacji) i nie mogą zaczynać się od cyfr, dywizu (-) czy kropki.
- ▶ Dokument ma pojedynczy element jako korzeń.

XML

- ▶ Jeśli parser XML-a wykryje niezgodność, jest zobowiązany zwrócić błąd i zakończyć parsowanie.
- ▶ Jest to podejście ekstremalne i zupełnie inne niż HTML, dla którego przeglądarki starają się wygenerować rozsądную stronę nawet przy niezgodności pewnych elementów.
- ▶ HTML zaakceptuje <br> zamiast <br/>, a XHTML – nie.
- ▶ Podejście XML-a łamię więc tzw. zasadę Postela (robustness principle):

Bądź konserwatywny w tym, co wysyłasz, bądź liberalny w tym, co akceptujesz (nadawca powinien ściśle trzymać się specyfikacji, zaś odbiorca powinien akceptować odstępstwa, o ile przekaz pozostaje zrozumiały).

- ▶ Oprócz poprawnego sformułowania (well-formed), dokumenty XML mogą być zwalidowane (valid).
- ▶ W zwalidowanym XML-u elementy i atrybuty spełniają dodatkowe wymagania nałożone przez zdefiniowaną (w XML-u lub osobno) specyfikcję.
- ▶ Parsery różnią się tym czym przeprowadzają etap walidacji.
  - ▶ Parser musi zgłosić błąd walidacji, ale może kontynuować parsowanie.
  - ▶ Istnieje kilka sposobów określania schematów/gramatyk walidacyjnych dla XML-a m.in. DTD oraz XML Schema.

Document Type Definition (DTD):

- ▶ Definiuje strukturę dokumentów SGML-a i jego pochodnych (XML-a, HTML-a i XHTML-a).
- ▶ Umożliwia m.in. określenie (z użyciem prostych regexów) jakie elementy i atrybuty ma lub może zawierać dokument XML.
- ▶ Można też definiować encje.
- ▶ Możliwy do zawarcia bezpośrednio w XML lub zewnętrznie w osobnym pliku.
- ▶ Druga opcja pozwala zastosować ten sam DTD dla różnych dokumentów XML.

Zalety DTD (głównie względem XML Schema):

- ▶ Mocno rozpowszechniony ze względu na dołączenie do standardu XML 1.0
- ▶ Możliwość zawarcia DTD bezpośrednio w dokumencie XML.
- ▶ Większa zwięzłość.
- ▶ Możliwość deklarowania encji.
- ▶ Opis dokumentu w jednym miejscu.

Wady DTD (głównie względem XML Schema):

- ▶ Brak wsparcia niektórych mechanizmów (przestrzenie nazw).
- ▶ Mniejsze możliwości (mniejsza ekspresywność, brak możliwości wyrażania konkretnej liczności, brak typów danych).
- ▶ Mniejsza czytelność, zwłaszcza przy zastosowaniu sparametryzowanych encji.
- ▶ DTD pisany jest w innym języku niż XML.

Deklaracja <ELEMENT! xyz abc> – opisuje regułę dla elementu xyz jako abc.
Jako abc można użyć:

- ▶ EMPTY – element nie może mieć zawartości (ani tekst, ani elementy, z wyjątkiem spacji).
- ▶ ANY – dowolna zawartość.
- ▶ (#PCDATA) – zawartość tekstowa (parsed character data) tzn. element nie może mieć elementów potomnych.

- ▶ (#PCDATA | e11 | e12 | ...)* – co najmniej dwoje dzieci, którymi może być tekst lub elementy podane na liście. W dowolnej kolejności i ilości.
- ▶ e1 – zawartością jest element o nazwie e1.
- ▶ (e11, e12, ...) – lista uporządkowana. Zawartością elementu muszą być elementy (nie tekst!) w podanej kolejności.
- ▶ e11 | e12 | ... – ciąg alternatyw. Zawartością elementu musi być dokładnie jeden z podanych elementów (nie tekst!).

Składnikom na listach można przypisać uproszczoną krotność za pomocą znaku bezpośrednio po składniku:

- ▶ + – składnik musi pojawić się 1 lub więcej razy (za każdym razem jego zawartość może być inna!).
- ▶ * – składnik musi pojawić się 0 lub więcej razy (jest więc opcjonalny, za każdym razem zawartość może być inna).
- ▶ ? – składnik musi pojawić się 0 lub 1 raz (jest opcjonalny).
- ▶ Brak krotności – składnik musi pojawić się dokładnie raz (jest obowiązkowy).
Jest to krotność domyślna.

Przykład DTD dla XML-a opisującego pracowników:

```
<!ELEMENT pracownicy (pracownik+)>
<!ELEMENT pracownik (daneOsobowe, dział?)>

<!ELEMENT daneOsobowe (imie, drugieimie?, nazwisko)>
<!ELEMENT imie (#PCDATA)>
<!ELEMENT drugieimie (#PCDATA)>
<!ELEMENT nazwisko (#PCDATA)>

<!ELEMENT dział (#PCDATA)>
```


Przykład XML-a dla wcześniejszego DTD, wraz z deklaracją zewnętrznego DTD:

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8" standalone="no"?>
<!DOCTYPE pracownicy SYSTEM "pracownicy.dtd">
<pracownicy>
    <pracownik>
        <daneOsobowe>
            <imie>Izabela</imie>
            <nazwisko>Nowakowska-Jasnorzębska</nazwisko>
        </daneOsobowe>
    </pracownik>
    <pracownik>
        <daneOsobowe>
            <imie>Zygflyd</imie>
            <drugieimie>Zenobiusz</drugieimie>
            <nazwisko>Wawrzyniak</nazwisko>
        </daneOsobowe>
        <dział>Public Relations</dział>
    </pracownik>
</pracownicy>
```


Przykład XML-a z wewnętrznym DTD:

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>
<!DOCTYPE osoba [
    <!ELEMENT osoba (imie, drugieimie, nazwisko)>
    <!ELEMENT imie (#PCDATA)>
    <!ELEMENT drugieimie (#PCDATA)>
    <!ELEMENT nazwisko (#PCDATA)>
]>
<osoba>
    <imie>Amadeusz</imie>
    <drugieimie>Zenon</drugieimie>
    <nazwisko>Kowalski</nazwisko>
</osoba>
```


Deklaracja <!ATTLIST! pozwala określić dopuszczalne atrybuty danego elementu.
Dla każdego atrybutu określamy:

- ▶ nazwę atrybutu.
- ▶ typ wartości:
- ▶ obowiązkowość/wartość domyślną.

```
<!ATTLIST img
    src    CDATA          #REQUIRED
    id     ID             #IMPLIED
    sort   CDATA          #FIXED "true"
    print  (yes | no) "yes"
>
```


Niektóre sposoby definiowania wartości atrybutu:

- ▶ CDATA – wartość będąca „dowolnym” (patrz #FIXED) tekst.
- ▶ ID – tekst będący identyfikatorem. Zwalidowany dokument nie może mieć dwóch takich samych identyfikatorów.
- ▶ IDREF oraz IDREFS – identyfikator lub ich lista pasująca do jakiegoś id w dokumencie.
- ▶ ENTITY oraz ENTITIES – nazwa encji (lub ich lista) zadeklarowanej w DTD.
- ▶ (val1 | val2 | ...) – wylistowany zbiór dopuszczalnych wartości.

Obowiązkowość i wartości domyślne:

- ▶ #REQUIRED – atrybut musi wystąpić.
- ▶ #IMPLIED – atrybut nie musi wystąpić.
- ▶ #FIXED "val" – atrybut ma ustaloną wartość "val".
- ▶ "val" – w przypadku braku atrybutu domyślną wartością jest "val".

Obowiązkowość i wartości domyślne:

- ▶ #REQUIRED – atrybut musi wystąpić.
- ▶ #IMPLIED – atrybut nie musi wystąpić.
- ▶ #FIXED "val" – atrybut ma ustaloną wartość "val".
- ▶ "val" – w przypadku braku atrybutu domyślną wartością jest "val".

Przykład deklaracji i użycia encji:

```
<!DOCTYPE sgml [
    <!ELEMENT sgml ANY>
    <!ENTITY % std      "standard SGML">
    <!ENTITY % signature "&#x2014; &author;.">
    <!ENTITY % question "Why couldn't I publish my books directly in %std;?">
    <!ENTITY % author   "William Shakespeare">
]>
```

```
<sgml>&question;&signature;</sgml>
```


Wrocław
University
of Science
and Technology

Struktury danych

Wykład 13
XML (schema, parsowanie)

dr inż. Jarosław Rudy

XML Schema

- ▶ Tak jak DTD jest to konkretny język schematu XML (ang. XML Schema) w przeciwieństwie do całej rodziny schematów (ang. XML schemas).
- ▶ Ze względu na powyższe nazywany też jest W3C XML Schema (WXS) lub XML Schema Definition (XSD).
- ▶ Standard XSD 1.0 rekomendowany przez W3C w 2001 roku.
  - ▶ Druga edycja opublikowana w 2004 roku.
- ▶ Standard XSD 1.1 rekomendowany przez W3C w 2012 roku.
- ▶ Pisany w XML-u (tj. dokumenty XSD przypominają dokumenty XML-a).

XML Schema

- ▶ Dokumenty XSD definiują schemat tj. metadane zorganizowane za pomocą tzw. komponentów schematu.
- ▶ Dokumenty XSD i komponenty organizowane są za pomocą przestrzeni nazw.
  - ▶ Dokument XSD może dodawać (include) inne dokumenty XSD z tej samej przestrzeni nazw.
  - ▶ Dokument XSD może importować (import) inne dokumenty XSD z innych przestrzeni nazw.
- ▶ Podczas walidacji dokument XML kojarzony jest z pożdanym schematem za pomocą podania parametru dla parsera/walidatora lub specjalnych atrybutów (np. `xsi:schemaLocation`) wewnątrz XML-a.

XML Schema

Komponenty schematu:

- ▶ Deklaracja elementu
  - ▶ Określenie nazwy i przestrzeni nazw.
  - ▶ Określenie typu elementu – narzucenie ograniczeń na możliwe atrybuty i zawartość elementu.
  - ▶ Możliwość uzależnienia typu od wartości atrybutów.
  - ▶ Możliwość występowania elementu w miejsce innego (substitution groups).
  - ▶ Możliwość wymagania unikalności elementu w danym poddrzewie.

XML Schema

- ▶ Możliwość wymagania by wartość pasowała do istniejącego identyfikatora jakiegoś elementu.
- ▶ Deklaracje globalne lub lokalne (np. różne deklaracje dla elementów o taka samej nazwie).
- ▶ Deklaracja atrybutu
  - ▶ Określenie nazwy i przestrzeni nazw.
  - ▶ Określenie typu atrybutu – ograniczenie na dopuszczalne wartości.
  - ▶ Możliwość określenia wartości domyślnej.
  - ▶ Możliwość określenia stałej wartości.

XML Schema

- ▶ Model (element) group.
- ▶ Attribute group.
- ▶ Attribute use – określenie czy atrybut dla danego typu złożonego (np. elementu) jest obowiązkowy.
- ▶ Element particle – określenie dla typu złożonego minimalnej i maksymalnej liczby wystąpień.
- ▶ Inne.

XML Schema

Proste typy danych

- ▶ Wykorzystywane do ograniczenia postaci wartości tekstowej elementu lub atrybutu (duża różnica względem DTD).
- ▶ 19 prymitywnych (podstawowych) typów danych m.in. decimal, double, duration, dateTime, string, boolean, anyURI, base64Binary.
- ▶ Pochodne typy danych tworzone poprzez:
  - ▶ Ograniczenie zakresu wartości typu prymitywnego.
  - ▶ Dopuszczenie listy wartości (typ sekwencyjny).
  - ▶ Unia (kilka dopuszczalnych typów wartości).

XML Schema

- ▶ Specyfikacja XSD definiuje 25 typów pochodnych.
- ▶ Dalsze typy można definiować poprzez schematy.
- ▶ Przykładowe ograniczenia dla typu pochodnego:
  - ▶ Określenie wartości minimalnej i maksymalnej.
  - ▶ Wyrażenie regularne.
  - ▶ Długość łańcucha tekstowego.
  - ▶ Liczba cyfr.
  - ▶ (Dla XSD 1.1) asercje z użyciem wyrażeń XPath 2.0.

Typy złożone

- ▶ Określają dopuszczalne atrybuty i zawartość elementu. Zawartością może być:
  - ▶ Tylko element (bez zawartości tekstowej).
  - ▶ Tylko tekst.
  - ▶ Brak zawartości.
  - ▶ Zawartość mieszana (element lub tekst).
- ▶ Podobnie jak wcześniej, typ złożony może być zmodyfikowany przez ograniczenie dopuszczalnych atrybutów/elementów lub asercje. Można też rozszerzyć dopuszczalny zakres atrybutów/elementów.

XML Schema

Przykład XML Schema (z W3Schools):

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8" ?>
<xss:schema xmlns:xss="http://www.w3.org/2001/XMLSchema">
  <xss:element name="shiporder">
    <xss:complexType>
      <xss:sequence>
        <xss:element name="orderperson" type="xs:string"/>
        <xss:element name="shipto">
          <xss:complexType>
            <xss:sequence>
              <xss:element name="name" type="xs:string"/>
              <xss:element name="address" type="xs:string"/>
              <xss:element name="city" type="xs:string"/>
              <xss:element name="country" type="xs:string"/>
            </xss:sequence>
          </xss:complexType>
        </xss:element>
        <xss:element name="item" maxOccurs="unbounded">
          <xss:complexType>
            <xss:sequence>
              <xss:element name="title" type="xs:string"/>
              <xss:element name="note" type="xs:string" minOccurs="0"/>
              <xss:element name="quantity" type="xs:positiveInteger"/>
              <xss:element name="price" type="xs:decimal"/>
            </xss:sequence>
          </xss:complexType>
        </xss:element>
      </xss:sequence>
      <xss:attribute name="orderid" type="xs:string" use="required"/>
    </xss:complexType>
  </xss:element>
```


XML Schema

Przykładowy XML dla powyższego XML Schema (z W3Schools):

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>
<shiporder orderid="889923"
xmlns:xsi="http://www.w3.org/2001/XMLSchema-instance"
xsi:noNamespaceSchemaLocation="shiporder.xsd">
    <orderperson>John Smith</orderperson>
    <shipto>
        <name>Ola Nordmann</name>
        <address>Langgt 23</address>
        <city>4000 Stavanger</city>
        <country>Norway</country>
    </shipto>
    <item>
        <title>Empire Burlesque</title>
        <note>Special Edition</note>
        <quantity>1</quantity>
        <price>10.90</price>
    </item>
    <item>
        <title>Hide your heart</title>
        <quantity>1</quantity>
        <price>9.90</price>
    </item>
</shiporder>
```


XML Schema

Wady XML Schema (m.in.):

- ▶ Złożoność specyfikacji.
- ▶ Niekonsekwencja (np. ograniczenie wartości dla atrybutów działa inaczej niż dla elementów).
- ▶ Słabe wsparcie dla list nieuporządkowanych.
- ▶ Nie można określić co jest korzeniem dokumentu.
- ▶ Nie można definiować zawartości w zależności od kontekstu.

Parsowanie XML-a

- ▶ Cel projektowy XML-a zakładał łatwość jego przetwarzania.
- ▶ Pomimo tego sama specyfikacja zawiera niewiele informacji o sposobach przetwarzania lub API.
- ▶ W praktyce wykształciło się kilka metod:
  - ▶ SAX.
  - ▶ DOM.
  - ▶ StAX.
  - ▶ XSLT.
  - ▶ XML data binding.

Simple API for XML (SAX):

- ▶ Technika oparta o zdarzenia (event-based). Zdarzenia (np. otwarcie znacznika) powodują wywołanie odpowiedniej funkcji zarejestrowana przez użytkownika (callback).
- ▶ Parser przechodzi przez dokument jednokrotnie.
- ▶ Niskie zużycie pamięci (proporcjonalne do wysokości drzewa).
- ▶ Zwykle szybsza niż podejście typu DOM.
- ▶ Trudny dostęp do dowolnego elementu, utrudniona walidacja (np. jedna część dokumentu odwołująca się do wcześniejszej).

Parsowanie XML-a

Typowe zdarzenia SAX:

- ▶ Element start.
- ▶ Element end.
- ▶ Text node.
- ▶ Processing instruction.
- ▶ Comments.

Document Object Model (DOM)

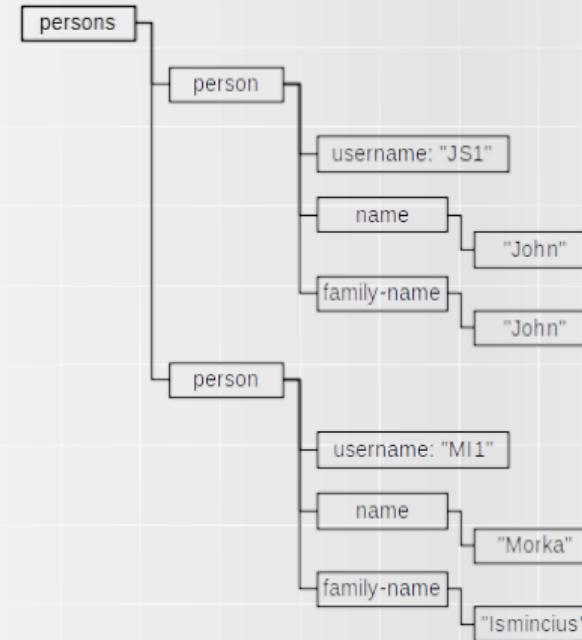
- ▶ Parser buduje drzewo na podstawie dokumentu.
- ▶ Elementy XML stają się węzłami DOM (tekst plus węzły potomne).
- ▶ Dzieci elementu XML stają się dziećmi węzła DOM.
- ▶ Zawartość tekstowa elementu XML staje się węzłem-liściem tekstowym, którego rodzicem jest węzeł DOM.
- ▶ Atrybuty elementu stają się węzłami-liściem potomnymi węzła DOM i są parą klucz-wartość.

Przykładowy XML:

```
<?xml version="1.0" ?>
<persons>
    <person username="JS1">
        <name>John</name>
        <family-name>Smith</family-name>
    </person>
    <person username="MI1">
        <name>Morka</name>
        <family-name>Ismincius</family-name>
    </person>
</persons>
```

DOM odpowiadający przykładowi:

- ▶ Możliwość łatwego znalezienia dowolnego elementu (przejrzenie drzewa lub przejście zadaną ścieżką).
- ▶ Łatwa modyfikacja dokumentu (dodawanie, usuwanie, podmiana elementów i/lub atrybutów).
- ▶ Większe zużycie pamięci (konieczność przechowywania całego drzewa).
- ▶ Wiele implementacji np. libxml2 w C (plus wrappery dla wielu języków), JAXP dla Javy.

- ▶ Streaming API for XML (StAX).
  - ▶ Parser przechowuje pozycję kurSORA, którą można przesuwać do przodu analizując kolejne fragmenty dokumentu (strumieniowo).
  - ▶ Podejście typu „pull” pomiędzy podejściem typu „push” (SAX) i podejściem drzewa (DOM).
- ▶ XML data binding.
  - ▶ Definiuje się mapowanie pomiędzy fragmentami dokumentu (XML) a obiektami i ich polami (programowanie obiektowe).
  - ▶ Dostęp do informacji z XML-a poprzez obiekty.

Extensible Stylesheet Language Transformations (XSLT):

- ▶ Język do transformacji dokumentów XML w inne dokumenty (w tym inne dokumenty XML).
  - ▶ Ogólnie wejściem może być dowolny dokument, z którego można zbudować model XPath (lub XQuery).
- ▶ Turing-zupełny język deklaratywny (w przeciwieństwie do języków imperatywnych typu C++ czy python) oparty o dopasowywanie wzorców.
- ▶ Parser na wejściu otrzymuje oryginalny dokument XML oraz plik XSLT. Na wyjściu otrzymujemy nowy dokument (oryginał nie ulega zmianie).
- ▶ Wykorzystuje XPath do wybierania i filtrowania elementów w drzewie XML.

Przykładowy XLST:

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>
<xsl:stylesheet xmlns:xsl="http://www.w3.org/1999/XSL/Transform" version="1.0">
    <xsl:output method="xml" indent="yes"/>

    <xsl:template match="/persons">
        <root>
            <xsl:apply-templates select="person" />
        </root>
    </xsl:template>

    <xsl:template match="person">
        <name username="{@username}">
            <xsl:value-of select="name" />
        </name>
    </xsl:template>

</xsl:stylesheet>
```


Przykładowy wejściowy XML:

```
<?xml version="1.0" ?>
<persons>
    <person username="JS1">
        <name>John</name>
        <family-name>Smith</family-name>
    </person>
    <person username="MI1">
        <name>Morka</name>
        <family-name>Ismincius</family-name>
    </person>
</persons>
```


Wyjściowy dokument dla powyższego przykładu:

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>
<root>
    <name username="JS1">John</name>
    <name username="MI1">Morka</name>
</root>
```


- ▶ Krytyka XML-a obejmuje jego złożoność, rozwlekłość i nadmiarowość.
- ▶ Mapowanie systemów takich jak języki programowania czy bazy danych na XML bywa trudne, ale nie do tego XML został stworzony.
- ▶ JSON opisywany jest jako bardziej zwięzła alternatywa dla XML-a.
- ▶ JSON ma jednak nieco inne zastosowanie (reprezentacja ustrukturyzowanych danych, a nie dokumentów) i ma znacznie mniej możliwości (mniej typów danych, brak komentarzy itd.).